

Informe Anual de Seguridad Nacional

2023

PRESIDENCIA
DEL GOBIERNO

Informe Anual de Seguridad Nacional

2023

Traducción al Gallego: Delegación del Gobierno en Galicia

Catálogo de publicaciones de la Administración General del Estado

<https://cpage.mpr.gob.es>

Edita:

© Autor y editor,

NIPO (edición on-line): 143-24-027-9

Fecha de edición: Marzo 2024

Informe Anual de Seguridade Nacional 2023

Este informe foi elaborado polo Departamento de Seguridade Nacional do Gabinete da Presidencia do Goberno, na súa condición de Secretaría Técnica e Órgano de Traballo Permanente do Consello de Seguridade Nacional, coa participación do Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea e Cooperación; o Ministerio de Presidencia, Xustiza e Relacións coas Cortes; o Ministerio de Defensa; o Ministerio de Facenda; o Ministerio do Interior; o Ministerio de Transportes e Mobilidade Sostible; o Ministerio de Traballo e Economía Social; o Ministerio de Industria e Turismo; o Ministerio de Agricultura, Pesca e Alimentación; o Ministerio de Política Territorial e Memoria Democrática; o Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico; o Ministerio de Economía, Comercio e Empresa; o Ministerio de Sanidade; o Ministerio de Ciencia, Innovación e Universidades; o Ministerio de Inclusión, Seguridade Social e Migracións; o Ministerio para a Transformación Dixital e da Función Pública e o Centro Nacional de Intelixencia. O informe foi aprobado polo Consello de Seguridade Nacional na súa reunión do 19 de marzo de 2024.

SUMARIO

INTRODUCCIÓN	9
RISCOS E AMEAZAS Á SEGURIDADE NACIONAL	15
TENSIÓN ESTRATÉXICA E REXIONAL	17
TERRORISMO E RADICALIZACIÓN VIOLENTA.....	43
EPIDEMIAS E PANDEMIAS	59
AMEAZAS ÁS INFRAESTRUTURAS CRÍTICAS	71
EMERXENCIAS E CATÁSTROFES.....	81
ESPIONAXE E INXERENCIAS DESDE O EXTERIOR.....	95
CAMPAÑAS DE DESINFORMACIÓN	101
VULNERABILIDADE DO CIBERESPACIO	111
VULNERABILIDADE DO ESPAZO MARÍTIMO	131
VULNERABILIDADE AEROESPACIAL	147
INESTABILIDADE ECONÓMICA E FINANCEIRA	159
CRIME ORGANIZADO E DELINCUENCIA GRAVE	175
FLUXOS MIGRATORIOS IRREGULARES.....	187
VULNERABILIDADE ENERXÉTICA.....	199
PROLIFERACIÓN DE ARMAS DE DESTRUCCIÓN MASIVA.....	217
EFECTOS DO CAMBIO CLIMÁTICO E DA DEGRADACIÓN DO MEDIO NATURAL	227
ANÁLISIS DE RIESGOS 2023	243
CULTURA DE SEGURIDADE NACIONAL.....	259
DESENVOLVEMENTO DO PLAN DE CULTURA DE SEGURIDADE NACIONAL.....	261
GLOSARIO	271

INTRODUCCIÓN

En 2023, a tensión estratéxica volveu ocupar un primeiro plano. Á guerra iniciada pola invasión rusa de Ucraína en 2022 hai que sumar o novo conflito en Gaza, desencadeado polo ataque terrorista de Hamás a Israel o 7 de outubro. A posibilidade de que o conflito derive nunha maior conflagración rexional, xunto coa grave crise humanitaria, que xa se cobrou máis de 30.000 vidas, focalizou os esforzos internacionais en lograr un alto o fogo.

En África tamén segue aumentando a inestabilidade. Níxer e Gabón sumáronse en 2023 á lista de países que sufriron un golpe de Estado nos últimos anos. A imperante inseguridade no Sahel, con manifestacións de violencia en países como Mali ou Chad e unha guerra civil en Sudán, xunto cos efectos do cambio climático e unha situación económica deficitaria, fan da rexión un escenario de preocupación para a Seguridade Nacional. Ademais, a inestabilidade tanto no Sahel como en Oriente Medio podería contribuír a mobilizar os apoios e derivar en procesos de radicalización e posibles ataques terroristas.

Esta tensión ten o seu reflexo nun marco internacional fragmentado, onde o multilateralismo e as organizacións internacionais están perdendo efectividade e presenza. Así, ao longo de 2023 aumentou o desgaste da arquitectura internacional de control de armamento, non proliferación e desarme.

Igualmente, a seguridade e protección das infraestruturas críticas cobra especial importancia nun contexto de inestabilidade xeopolítica, onde se observa un número crecente de incidentes e ataques híbridos. Neste sentido, destacan as infraestruturas críticas submarinas que, tras o ataque ao gasoduto Nordstream en 2022, sufriron novos incidentes en 2023. Os exemplos máis relevantes son o ataque a un gasoduto que une Finlandia e Estonia e a un cable de datos submarino entre Suecia e Estonia. Igualmente, os ataques que se sucederon no mar Vermello, ademais de representar unha seria ameaza para o comercio internacional e o tráfico marítimo, poñen en perigo os cables submarinos dunha zona pola que transcorre o 80% do tráfico de datos de Asia cara ao oeste.

A tensións globais están levando a un incremento da difusión de campañas de desinformación, cun aumento das narrativas antioccidentais e antieuropeas. A intelixencia artificial xerativa supón un reto engadido á hora de facer fronte a esta ameaza, especialmente nociva en contextos electorais. Pero, ademais, está tendo impacto noutros ámbitos, como pode ser

o crime organizado, onde a creación de imaxes pode incidir non só nos métodos delituosos, senón tamén na propia persecución e axuízamento criminal.

Tamén aumentaron os ciberataques, con atacantes cada vez máis sofisticados tecnicamente e unha crecente interconectividade, que amplía a súa posible rango de actuación. No ámbito da espionaxe, a dixitalización das organizacións ofrece aos servizos de intelixencia hostís a posibilidade de empregar novos procedementos de obtención de información de forma moi eficiente e segura.

O plano económico tamén se converteu en terreo de competición xeopolítica, con algúns aspectos económicos considerados, cada vez máis, como cuestións clave para a Seguridade Nacional. En particular, estanse redobrando esforzos por facer que as cadeas de valor sexan máis resilientes e seguras e por protexer o acceso a materias e tecnoloxías críticas. A nivel comunitario, diversas medidas ao longo do ano buscaron fomentar a seguridade económica e a autonomía estratéxica. Esta última foi precisamente unha das prioridades da presidencia española do Consello da Unión Europea durante o segundo semestre de 2023.

Estas dinámicas están moi ligadas á transición enerxética, que cobrou aínda máis urxencia a consecuencia do aumento da temperatura media global. O ano 2023 foi o máis cálido xamais rexistrado e estivo marcado por fenómenos meteorolóxicos extremos, como inundacións e grandes incendios.

En 2023, os datos de fluxos migratorios irregulares de entrada rexistraron un aumento do 95 % respecto ao ano anterior, cun incremento especialmente notable de chegadas desde o Sahel. En concreto, outubro foi o mes con maior número de chegadas irregulares por vía marítima a España, cun incremento de máis de 400% no número de chegadas de subsaharianos respecto ao mes anterior. Isto supuxo un reto para a xestión migratoria.

O contexto descrito marcou a actividade desenvolvida no marco do Sistema de Seguridade Nacional. As tres prioridades establecidas na Estratexia de Seguridade Nacional 2021, serviron como referencia para definir a axenda do Consello de Seguridade Nacional. En concreto, o desenvolvemento do modelo de xestión de crise; a implementación da dimensión de seguridade das capacidades tecnolóxicas e sectores estratéxicos; e o avance na capacidade para facer fronte a estratexias híbridas, son tres obxectivos nos que se avanzou no transcurso do ano, particularmente nos órganos de apoio ao Consello de Seguridade Nacional.

O Comité de Situación, que se reuniu en cinco ocasións, continúa coas súas actividades relacionadas co tratamento transversal e reforzado das repercusións que, para España, ten a agresión ilegal rusa contra Ucraína. Desta forma, os grupos de traballo en materia de recepción e protección temporal; reconstrución; seguimento na execución de sancións; ciberseguridade; e seguridade enerxética continuaron o seu labor durante o ano 2023. Tamén, e no marco deste comité, continúa activada a Célula de Coordinación, que se reúne semanalmente para facer un seguimento da situación desde unha perspectiva interministerial.

A actividade do Comité non só se centra na resposta ante as crises, senón que tamén dedicou boa parte da súa axenda a outros traballos relacionados coa preparación no ámbito de

xestión de crise do Sistema de Seguridade Nacional. Así, avanzouse a través de grupos de traballo dedicados ás áreas de resiliencia; a elaboración dun plan integral de seguridade de Ceuta e Melilla; e a ameaza híbrida.

De cara ao ano 2024, recóllense novas iniciativas para fortalecer a preparación, como son a proposta para a elaboración dun Catálogo de Recursos e a creación dun Grupo de Traballo para establecemento da Reserva Estratéxica baseada nas Capacidades Nacionais de Produción Industrial.

O Comité Especializado Contra o Terrorismo (CECT), na súa calidade de órgano de apoio do Consello de Seguridade Nacional, centrou os seus traballos durante o 2023 na actualización da Estratexia Nacional contra o Terrorismo (ENCOT). O documento final, elaborado polo grupo de traballo constituído para o efecto e conformado polos distintos órganos e organismos integrantes do CECT, contou tamén coas achegas das comunidades autónomas no marco da Conferencia Sectorial para Asuntos da Seguridade Nacional, dos organismos representantes das vítimas do terrorismo, así como as dun grupo de expertos representativos do ámbito académico. En decembro de 2023, o mencionado Comité aprobou o documento final da nova ENCOT-2023 que foi elevado ao Consello de Seguridade Nacional para a súa aprobación definitiva.

A actividade principal durante o ano 2023 do Consello Nacional de Seguridade Marítima foi a elaboración da nova Estratexia Nacional de Seguridade Marítima, para a súa aprobación no ano 2024. Ademais, a crecente inestabilidade no mar Rojo, como consecuencia dos ataques ao tráfico marítimo, foi motivo de atención especial por parte da Célula de Información e Análise de Riscos para a Seguridade Marítima. Outras iniciativas acometidas foron a actualización do catálogo de recursos e o inicio dos traballos para desenvolver indicadores de seguridade marítima, en cumprimento ao acordo do Consello de Seguridade Nacional do 14 de febreiro de 2023.

O Consello Nacional de Seguridade Aeroespacial (CNSA) prestou especial atención aos riscos que os drones supoñen para a Seguridade Nacional, impulsando a execución das accións identificadas no estudo realizado no ano 2022 “Drons e Seguridade Nacional”.

Respecto ao ámbito espacial, o Consello Nacional de Seguridade Aeroespacial, no que se integrou a Axencia Espacial Española, contribuíu ás achegas de España á Estratexia Espacial da Unión Europea para a Seguridade e a Defensa e ás Conclusións do Consello sobre ela, adoptadas durante a presidencia española da UE.

En 2023 o Grupo de Traballo de Alertas Espaciais do CNSA iniciou o estudo sobre a extensión do Protocolo de Alertas Espaciais aos fenómenos de meteoroloxía espacial, as tormentas solares, que poidan afectar á Seguridade Nacional, ademais elaborouse un documento coa posición nacional respecto á necesidade de sistema de xestión do tráfico espacial global.

No Consello Nacional de Ciberseguridade (CNCS) tratáronse, entre outros asuntos, as iniciativas previstas no ámbito da ciberseguridade de cara á Presidencia española do Consello da UE, a transposición ao ordenamento xurídico nacional da Directiva NIS 2, relativa ás medidas

destinadas a garantir un elevado nivel común de ciberseguridade en toda a Unión, o proxecto de indicadores do Sistema de Seguridade Nacional e as redes nacional e europea de SOCs (centros de operacións de seguridade). Tamén continuou o traballo da Comisión Permanente de Ciberseguridade, grupo de traballo do CNCS, e do Foro Nacional de Ciberseguridade. Este Foro, publicou en xullo de 2023 unha serie de traballos dedicados a ciberseguridade do cidadán, a responsabilidade social corporativa, o impulso á industria e á I+D+i, a formación especializada en ciberseguridade, así como nas necesidades de ciberdefensa.

Froito da colaboración público-privada, o Foro contra as Campañas de Desinformación no ámbito da Seguridade Nacional elaborou unha primeira publicación que recolle o traballo realizado ao longo do ano por máis de 90 expertos de diferentes sectores da sociedade civil, a academia, o sector privado e a Administración pública.

O Comité Especializado de Non Proliferación de Armas de Destrucción Masiva (CENP) centrouse no deterioro do réxime internacional de Non Proliferación, agravado pola situación creada tras o ataque ruso a Ucraína, o estancamento das negociacións do Plan de Acción Integral Conxunto para Irán e a actitude belixerante de Corea do Norte. O Comité seguiu a situación e participou na coordinación das posicións españolas en tódolos órganos integrados no réxime internacional, nos ámbitos nuclear, químico e biolóxico.

Distintos grupos de traballo interministeriais, dependentes do CENP, traballaron na actualización do Plan Nacional de Biocustodia, a elaboración dun protocolo de coordinación interministerial para a interceptación de armas de destrución masiva (ADM) en portos ou aeroportos españois ou a definición de indicadores de risco asociados á proliferación de ADM.

Por instancias do CENP, o Consello de Seguridade Nacional acordou a elaboración dunha estratexia nacional contra a proliferación de armas de destrución Masiva, que se atopa en período de redacción.

O Informe Anual de Seguridade Nacional 2023 incorpora, ao igual que en edicións anteriores, unha análise de riscos e ameazas para a Seguridade Nacional. Os resultados do estudo mostran que a principal preocupación se centra nas campañas de desinformación e o emprego do ciberespazo para fins irregulares, aspecto que cobra especial relevancia, se cabe, á vista do intenso calendario electoral de 2024. A tensión estratéxica e as consecuencias para a seguridade internacional dos dous principais escenarios bélicos de Ucraína e Gaza, ocupa un segundo lugar na percepción de riscos. En terceiro lugar, a intensidade dos fluxos migratorios irregulares en España ao longo do ano 2023 é motivo de especial atención.

Finalmente, con respecto á cultura de Seguridade Nacional, durante o ano 2023, seguiuise desenvolvendo o Plan Integral de Cultura de Seguridade Nacional, nas súas catro liñas de acción —formación, comunicación e divulgación pública, relevancia no exterior e participación da cidadanía—. Co obxectivo de alentar a concienciación social sobre o carácter imprescindible da Seguridade Nacional, desenvolvéronse accións como o primeiro Foro de Seguridade Nacional e Deporte ou xornadas sobre Seguridade Nacional en universidades ou delegacións de Goberno. Ademais, fomentouse a colaboración público-privada a través do Foro Integral de Cultura de Seguridade Nacional, que se reuniu por segunda vez en 2023.

RISCOS E AMEAZAS Á
SEGURIDADE NACIONAL

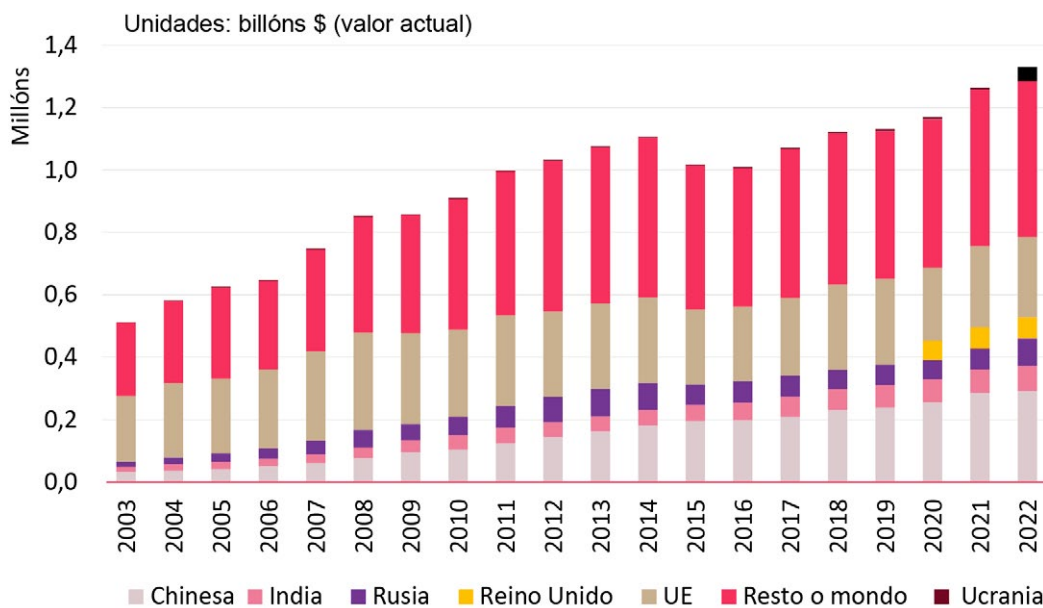

TENSIÓN ESTRATÉXICA E REXIONAL

No contexto estratéxico actual, caracterizado por un retroceso do multilateralismo, un aumento da asertividade de certos actores e un incremento da competición entre Estados, o risco de que se produzan tensións con impacto directo sobre os intereses nacionais e mesmo sobre a propia soberanía, constitúe unha seria ameaza para a Seguridade Nacional. (Figuras 1.1-1.3)

Fonte: Instituto Internacional de Estudos para a Paz de Estocolmo (SIPRI)

Figura 1.1: Evolución do gasto en defensa a nivel mundial

Figura 1.2: Gasto en defensa en 2022 e cambio porcentual respecto a 2021

REXIÓN	Gasto (mil millones \$)	Cambio (%) 2021-2022
África	39,4	-5,3
Norte de África	(19,1)	-3,2
África Subsahariana	20,3	-7,3
América	961	0,3
América Central e Caribe	11,2	-6,2
América del Norte	904	0,7
América del Sur	46,1	-6,1
Asia y Oceanía	575	2,7
Asia Central	1,4	-29
Asia del Este	397	3,5
Oceanía	35,3	0,5
Sur de Asia	98,3	4,0
Sudeste Asiático	43,1	-4,0
Europa	480	13
Centro e Oeste de Europa	345	3,6
Este de Europa	135	58
Oriente Medio	(184)	3,2
TOTAL MUNDIAL	2.240	3,7

()= Estimación incerta.

Nota: As cifras de gasto están en dólares estadounidenses, a prezos e tipos de cambio correntes. Os cambios son en termos reais, superados en dólares estadounidenses constantes (2021).

Fonte: Instituto Internacional de Estudos para a Paz de Estocolmo (SIPRI)

Figura 1.3: Principais exportadores e importadores de armamento entre 2018-2022

EXPORTADORES	Porcentaxe global (%)	IMPORTADORES	Porcentaxe global (%)
1. Estados Unidos	40	1. India	11
2. Rusia	16	2. Arabia Saudí	9,6
3. Francia	11	3. Catar	6,4
4. China	5,2	4. Australia	4,7
5. Alemaña	4,2	5. China	4,6
6. Italia	3,8	6. Exipto	4,5
7. Reino Unido	3,2	7. Corea do Sur	3,7
8. España	2,6	8. Pakistán	3,7
9. Corea do Sur	2,4	9. Xapón	3,5
10. Israel	2,3	10. Estados Unidos	2,7

Fonte: Instituto Internacional de Estudos para a Paz de Estocolmo (SIPRI)

O panorama xeopolítico actual está especialmente marcado por dúas guerras en curso: a invasión rusa de Ucraína e o conflito entre Israel e Hamás na Franxa de Gaza, e ambas ameazan de forma moi importante a orde mundial establecida tras o final da Guerra Fría.

En 2023 a guerra en Ucraína continuou sendo o principal foco de inestabilidade e reto de seguridade para o conxunto da OTAN, a Unión Europea e a OSCE. A súa trascendencia non se circunscribe ó conflito ruso-ucraíno, senón que supón un ataque contra a estabilidade occidental, desafiando e cuestionando a súa arquitectura de seguridade e defensa.

Ao longo do ano, os combates pasaron por un estancamento das liñas da fronte, unha ofensiva ucraína que se enfrontou a unha férrea posición defensiva rusa e unha nova fase caracterizada pola guerra de trincheiras e desgaste cun custo moi elevado de baixas. Así, a guerra persiste sen que ningunha das partes alcanzase un punto de ruptura. (Figura 1.4)

Fonte: Elaboración do DSN

Figura 1.4: Mapa do conflito pola invasión rusa de Ucraína

A resposta de occidente é clave para bloquear a progresión rusa sobre Ucraína.

Tanto os membros da OTAN como a UE asumiron importantes roles en apoio á defensa de Ucraína e da orde internacional. A UE mantén os instrumentos que puxo en marcha desde o inicio do conflito, aínda que o seu maior reto é asegurar o seu sostemento a medio/longo prazo á vez que manter a unidade dos Estados membros. Pola súa parte, a OTAN, sen intervir directamente no conflito, contribúe á contención xeográfica do conflito, mediante o reforzo da postura de disuasión e defensa e o despregamento de forzas para a disuasión e vixilancia ao longo das fronteiras orientais da Alianza.

A cohesión occidental e as sancións impostas provocaron que Rusia deixe de ser o principal provedor de enerxía de Europa. Ao tempo, Moscú conseguiu novos socios comerciais e estreitou lazos políticos con países tradicionalmente próximos, o que permitiu que a economía rusa amose unha forte resiliencia ás sancións, sempre e cando siga contando co apoio de China.

O apoio exterior continúa sendo o factor decisivo na continuación da guerra para ambos os bandos. O apoio militar a Ucraína realízase a través de diferentes liñas de acción: unha de material militar, canalizada de forma bilateral a través do Grupo de Contacto para a Defensa de Ucraína (coñecido como Grupo Ramstein) e outra de adestramento ás forzas armadas ucraínas no marco da misión de Asistencia militar da Unión Europea en apoio de Ucraína (EUMAM Ucraína); acompañadas doutras medidas de asistencia financeira do Fondo Europeo para a Paz (EPF, *European Peace Facility*) e de apoio humanitario realizada de forma bilateral.

A UE elevou de 5.000 a 10.500 millóns de euros o teito de gasto do EPF para o marco financeiro 2021-2027, co obxectivo de cubrir os sete paquetes de axuda (3.600 millóns de euros), os custos das propostas do Alto representante da Unión para Asuntos Exteriores e Política de Seguridade destinadas a financiar a subministración de municións de 155 mm e misiles (3.000 millóns de euros), así como os custos asociados á misión EUMAM Ucraína, cuxo obxectivo é chegar aos 40.000 efectivos entrenados a principios de 2024. Ademais, estase debatendo un posible novo incremento de 20 mil millóns en catro anos e está pendente o desbloqueo do oitavo tramo de axuda (500 millóns de euros) ás forzas armadas ucraínas no marco do EPF.

Pola súa parte, a Comisión Europea está impulsando novos instrumentos que, coa agresión a Ucraína como pano de fondo, pretenden apoiar a axuda inmediata a Ucraína, e mellorar a Base Industrial e Tecnolóxica da Defensa, buscando, entre outros obxectivos, a autonomía estratéxica europea. Aprobáronse dous instrumentos a curto prazo para a produción de municións e contratación común (ASAP, *Act in Support of Ammunition Production* e EDIRPA, *Joint Procurement Act*, respectivamente), que veñen complementar a iniciativa EDF (*European Defence Fund*) e PESCO (Cooperación Estruturada Permanente). Tamén comezou a tramitarse a elaboración dunha Estratexia de Industria de Defensa (EDIS) e espérase a presentación dun Plan de Investimento en Defensa (EDIP) a medio e longo prazo. A Axencia Europea de Defensa (EDA) contribúe con varios proxectos de adquisición colaborativa.

A OTAN, que non participa na subministración directa de apoio (só no Grupo de Ramstein), puxo en marcha na Cume de Vilna de 2023 un formato privilexiado e amplo, o Consello OTAN-Ucráína, así como, un programa multianual (*Adapted Annual National Programme*) con obxecto de desenvolver as capacidades militares e de seguridade futuras de Ucraína con vistas a unha futura interoperabilidade. O programa prioriza e orienta as reformas que debe acometer Ucraína, sobre todo no marco da seguridade e a defensa, e inclúe un paquete de axuda militar non letal específico da OTAN (*Ukraine Comprehensive Assistance Package*).

Tras a adhesión de Finlandia á OTAN o 4 de abril, dobrouse a lonxitude da fronteira con Rusia. A entrada de Finlandia e Suecia supón un incremento da capacidade militar da Alianza nunha rexión altamente sensible, especialmente no Báltico.

A invasión e a asunción da realidade dun conflito longo en Ucraína provocou un novo impulso no compromiso dos Estados membros da OTAN e da UE para acadar o gasto en defensa do 2% do PIB. España prevé alcanzalo en 2029 e, durante 2023, traballouse en investimentos e adquisicións de sistemas de defensa que van nesa dirección. Ademais, incrementouse a contribución ao EPF. (Figuras 1.5 e 1.6)

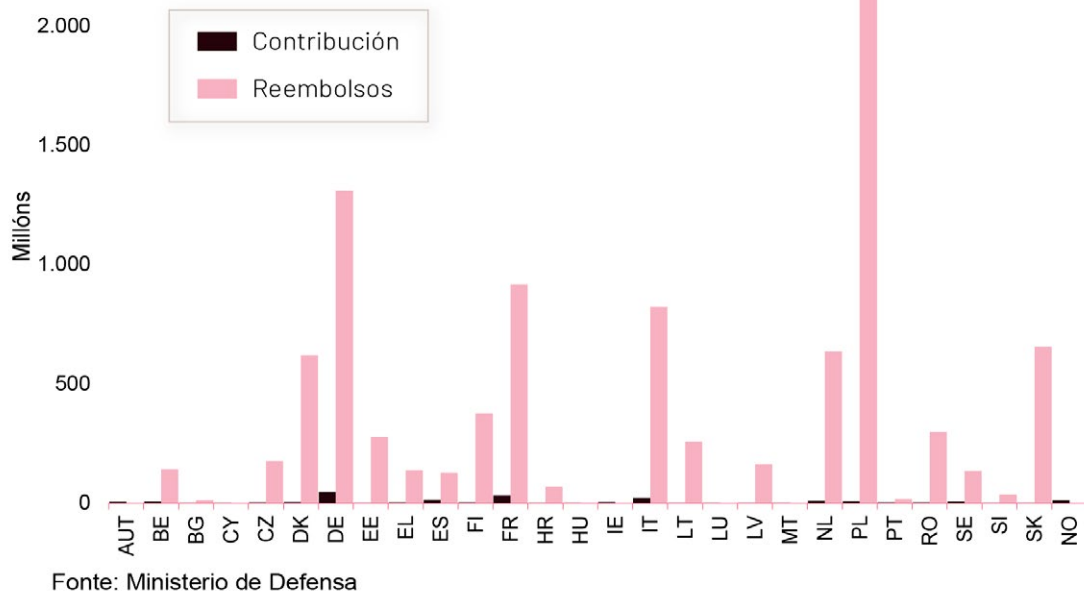
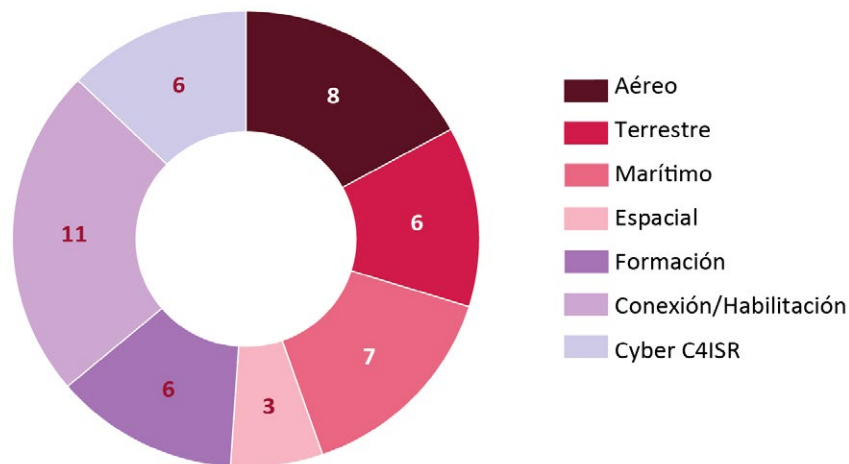

Figura 1.5: Contribución ao EPF e reembolsos por material subministrado

Fonte: Ministerio de Defensa

Figura 1.6: Número de proxectos PESCO nos que participa España por ámbitos

España continúa brindando apoio militar a Ucraína co envío de vehículos acorazados e de transporte de tropas, embarcacións neumáticas de comando, lanzadores e misiles de defensa antiaérea e de superficie, munición, así como ambulancias e un hospital de campaña. A estes envíos, seguirá a entrega de material militar de diverso tipo. Ademais, continuará a formación militar de soldados Ucraínos e de equipos especializados en desactivar minas. Ademais, España adquiriu o firme compromiso de axuizar os crimes de guerra e a creación dun mecanismo de xustiza que permita a rendición de contas.

No marco da ONU, a falta de resolución da guerra en Ucraína evidencia a fractura política: os países occidentais que manteñen o seu apoio a Ucraína dun lado, e Rusia, xunto cos países que a apoian, entre eles China, por outro. Isto xera obstáculos ao funcionamento do Consello de Seguridade, sen que as puntuais coincidencias e acordos supoñan o encapsulamento do asunto. Existe tamén un grupo de países de renda media e en vías de desenvolvemento, cuxas principais preocupacións non pasan por Ucraína. O seu apoio ás resolucións da Asemblea Xeral de condena a Rusia non lles impide ser ocasionalmente equidistantes, máis preocupados polas consecuencias de seguridade alimentaria e enerxética da guerra, ou criticar o que consideran o dobre raseiro occidental á hora de considerar outras crises. Por outra banda, a coordinación entre países afíns na Asemblea Xeral da ONU impediu que Rusia fose reelixida para o Consello de Dereitos Humanos e que o candidato presentado por Moscú para cubrir unha praza de xuíz da Corte Internacional de Xustiza fose derrotado polo candidato rumano.

Entre os países do denominado “sur global”, calou ata certo punto a narrativa rusa, que achaca a responsabilidade da invasión de Ucraína a Occidente, e reclamou unha orde económico global diferente á actual. Neste contexto, a iniciativa BRICS foi a principal ferramenta de Rusia para romper o seu illamento económico. A ampliación do número de países invitados a formar parte do grupo BRICS no seu XV Cume en Johannesburgo en agosto (Irán, Arabia

Saudita, Emiratos Árabes Unidos, Arxentina, Exipto e Etiopía) posibilita o acercamento de países con economías emerxentes á esfera de influencia de China e Rusia.

No marco da OSCE, e coa guerra en Ucraína como pano de fondo, o 9 de xuño de 2023 a Federación Rusa anunciou a súa retirada do Tratado de Forzas Armadas Convencionais en Europa (FACE), que se fixo efectiva desde o 7 de novembro de 2023. O Tratado FACE foi a pedra angular sobre a que se consolidou a seguridade europea desde principios da década de 1990, formando parte do mesmo 30 Estados, incluída España.

A retirada da Federación Rusa do Tratado FACE baleira de contido as obrigas incluídas no propio Tratado, que está fundamentado no principio de reciprocidade. En consecuencia, os Aliados da OTAN decidiron suspender temporalmente a súa aplicación, xa que non sería sustentable unha situación na que os aliados compren as obrigas do Tratado mentres a Federación Rusa non o fai, máis aínda cando a propia guerra de agresión da Federación Rusa contra Ucraína é contraria aos principios e obxectivos do Tratado.

A guerra en Ucraína provocou tensión no mercado mundial, elevando os prezos dos alimentos, os fertilizantes e os combustibles. Todo iso ten efectos negativos sobre a seguridade alimentaria a nivel mundial, en particular, nos países máis vulnerables. A esta situación súmase o conflito en Oriente Medio, que pode provocar un aumento na volatilidade dos prezos de materias primas, como os fertilizantes, pola incerteza sobre a demanda e posibilidade de aumentos de prezos da enerxía (os prezos dos fertilizantes, en especial os nitroxenados, son moi sensibles aos aumentos dos prezos da enerxía).

O 17 de xullo de 2023, Rusia decidiu suspender unilateralmente o Acordo do Gran do Mar Negro, asinado un ano antes por iniciativa do secretario xeral da ONU, en virtude do cal se permitiu a exportación de máis de 33 millóns de toneladas de cereal.

O acordo contribuíu decisivamente a estabilizar os prezos mundiais e aliviar a inseguridade alimentaria orixinada pola invasión rusa de Ucraína. A súa suspensión provocou un aumento inmediato dos prezos e a pesar dos esforzos da ONU por reactivalo, a falta de vontade de Rusia non permite ser optimista ao respecto. Con todo, o Banco Mundial prevé unha baixada dos prezos do cereal para 2024, que estaría motivado polo uso de rutas alternativas por parte de Ucraína, a adaptación dos mercados globais e o restablecemento das cadeas de subministración.

A Comisión Europea publicou en maio de 2023 unha Comunicación na que se establece un Plan de Acción para facilitar as exportacións de Ucraína e o comercio bilateral coa UE. Esta Comunicación recolle unha lista moi concreta de accións que abran unha resposta de emerxencia, pero tamén solucións a medio e longo prazo. Así, esta iniciativa permitiu pór en contacto aos operadores da UE e aos vendedores de gran Ucraínos e reforzou a conectividade UE-Ucraína a longo prazo, o que axudou a Ucraína a exportar os seus produtos por ferrocarril, estrada e vías navegables interiores.

Segundo os datos do informe de prezos dos alimentos da FAO, correspondente ao mes de xaneiro de 2024, o índice de prezos dos alimentos continuou coa tendencia á baixa que se

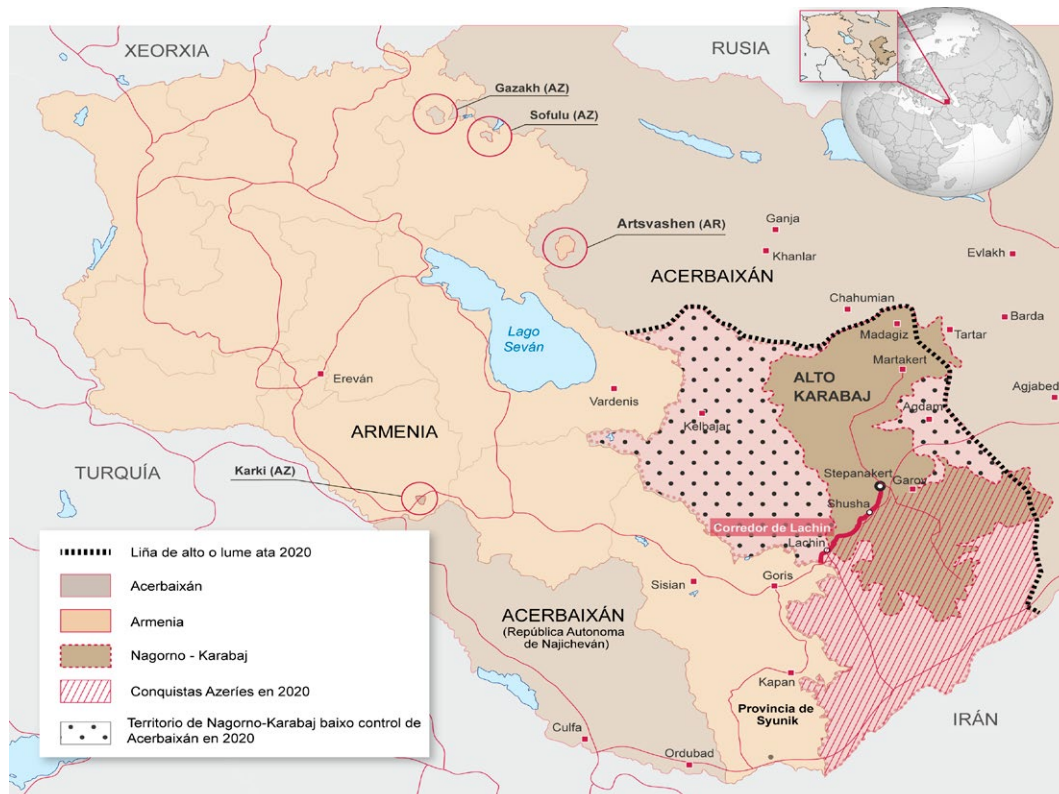
produciu ao longo de 2023; e sitúase un 10,4% por debaixo do seu valor do ano anterior, e tamén por debaixo do valor máximo alcanzado en marzo de 2023.

Entre as medidas adoptadas a nivel nacional para mitigar o impacto da invasión de Ucraína e dos efectos da seca nos distintos sectores, destaca o sistema de seguimento de stocks de materias primas básicas alimentarias. Nunha conxuntura onde cobra forza a necesidade de garantir a seguridade alimentaria, estableceuse a obriga para os operadores máis relevantes de mercado de comunicar as súas existencias nos sectores de arroz, cereais, oleaxinosas e certas sementes certificadas.

En relación aos desprazamentos da poboación, segundo ACNUR, uns 6,5 millóns de ucráinos terían fuxido do seu país pola invasión rusa, dos cales máis de 4 millóns se atoparían nos países da Unión Europea con Protección Temporal UE ou réximes nacionais de protección similares. En España, a Oficina de Asilo e Refuxio (OAR) sumou durante 2023 a concesión do réxime de protección temporal a 33.928 persoas, o que eleva a case 195.000 o número de cidadáns desprazados pola invasión de Rusia a Ucraína que están amparados por esta figura en España (4,5% do total UE). De eles, 86.049 teñen expedida a Tarxeta Sanitaria Individual (TSI) por Protección Temporal, 20.593 están en alta laboral (53% mulleres), e 37.099 son estudantes ucráinos desprazados escolarizados (dos cales, 29.470 son menores de idade) en España. Hai en España 1.788 “menores non acompañados” e 3.516 “menores en risco activo”.

O conflito de Ucraína debilitou a posición de Rusia noutros escenarios da súa periferia. O 19 de setembro Azerbaixán levou a cabo unha operación militar na antiga rexión autónoma de Nagorno-Karabax, disolvendo as institucións de facto e as milicias armadas da autoproclamada república. Como consecuencia da devandita operación, produciuse un éxodo a Armenia duns 100.000 armenios que habitaban na rexión, o que provocou un deterioro da situación humanitaria.

No marco da dita crise, España comprometeu unha axuda dun millón de euros. Persisten tres cuestións principais, das que se fixo eco o Servizo Europeo de Acción Exterior (SEAE) nun documento presentado aos ministros de Asuntos Exteriores da Unión Europea con ocasión do Consello de Asuntos Exteriores (CAE) do 23 de outubro: 1) a xestión da situación humanitaria dos 100.000 desprazados; 2) o apoio á estabilidade de Armenia no contexto da chegada dos desprazados e de posibles intentos de desestabilización por parte rusa (ata agora principal aliado armenio); 3) a previsión ante un posible deterioro da situación de seguridade por posibles ameazas de Azerbaixán á integridade territorial de Armenia. Neste sentido, queda sen resolver a cuestión da conexión terrestre entre Najicheván e o resto do territorio azerí. (Figura 1.7)

Fonte: Elaboración do DSN

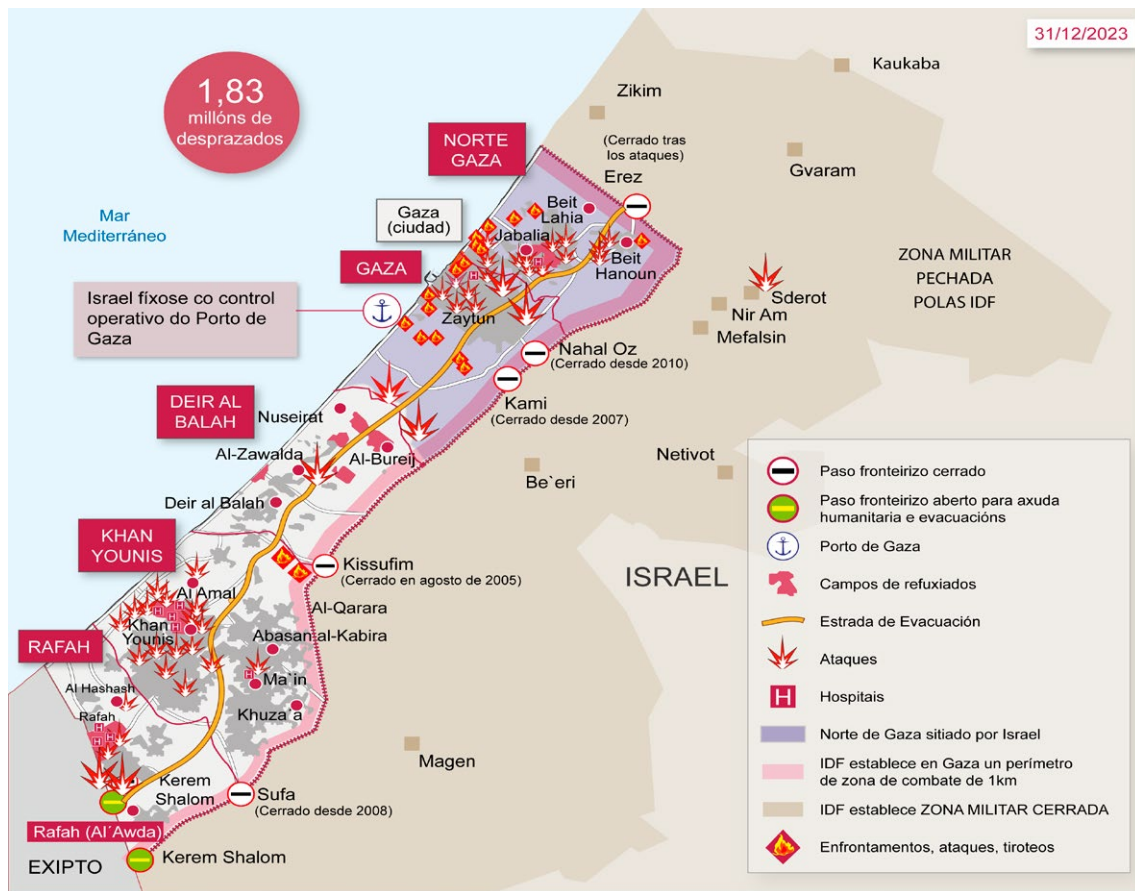
Figura 1.7: Mapa do conflito entre Armenia e Azerbaixán

O outro gran conflito que se desenvolveu en 2023 é froito do ataque de Hamás contra Israel o 7 de outubro, o maior ataque terrorista sufrido por Israel na súa historia. A operación militar israelí posterior ocasionou máis de 30.000 mortos e unha grave crise humanitaria na Franxa de Gaza. O proceso de normalización de relacións diplomáticas entre países árabes e Israel viuse afectado e a polarización estendeuse a escala mundial. En Occidente, a guerra provocou un aumento do antisemitismo e a islamofobia, así como un incremento da alerta antiterrorista.

Como consecuencia do peche do espazo aéreo israelí ao comezo do conflito, o 10 de outubro o Ministerio de Defensa activou a operación de repatriación do persoal español que se atopaba de forma temporal en Israel. Nela trouxéronse 429 cidadáns españois e doutras nacionalidades, e participaron preto de 50 militares e dous avións do Exército do Aire e do Espazo. O empeoramento da situación na Franxa de Gaza fixo que o 16 de novembro o Ministerio de Defensa ordenase a evacuación de 139 cidadáns hispano-palestinos desde o aeroporto internacional de O Cairo (Exipto). Na devandita operación participaron dous avións do Exército do Aire e do Espazo.

Os grupos que compoñen o chamado “eixe de resistencia” implicáronse no enfrontamento, recorrendo fundamentalmente ao lanzamento de proxectís, drones e incursións, cuxa intensidade poderá aumentar, a medida que Israel realice accións máis agresivas en Gaza. En resposta, Israel e Estados Unidos levaron a cabo ataques contra as diferentes milicias na rexión, en Siria, Iraq e Iemen.

Os enfrontamentos na fronteira entre Israel e Líbano intensificáronse. O risco de escalada nesa zona é moi elevado e, aínda que Hizbollah mostrou a súa vontade de non participar activamente neste conflito, rexístranse ataques recorrentes das súas milicias, ou de milicias palestinas establecidas en Líbano, contra territorio israelí, que son respondidos polas forzas de defensa de Israel (IDF). Aínda que ámbalas partes manteñen a reciprocidade na medida da resposta ás agresións recibidas, aumenta a probabilidade de que unha acción de represalia alcance de maneira fortuíta obxectivos non desexados e termine provocando a escalada que, de momento, as partes queren evitar. (Figura 1.8)

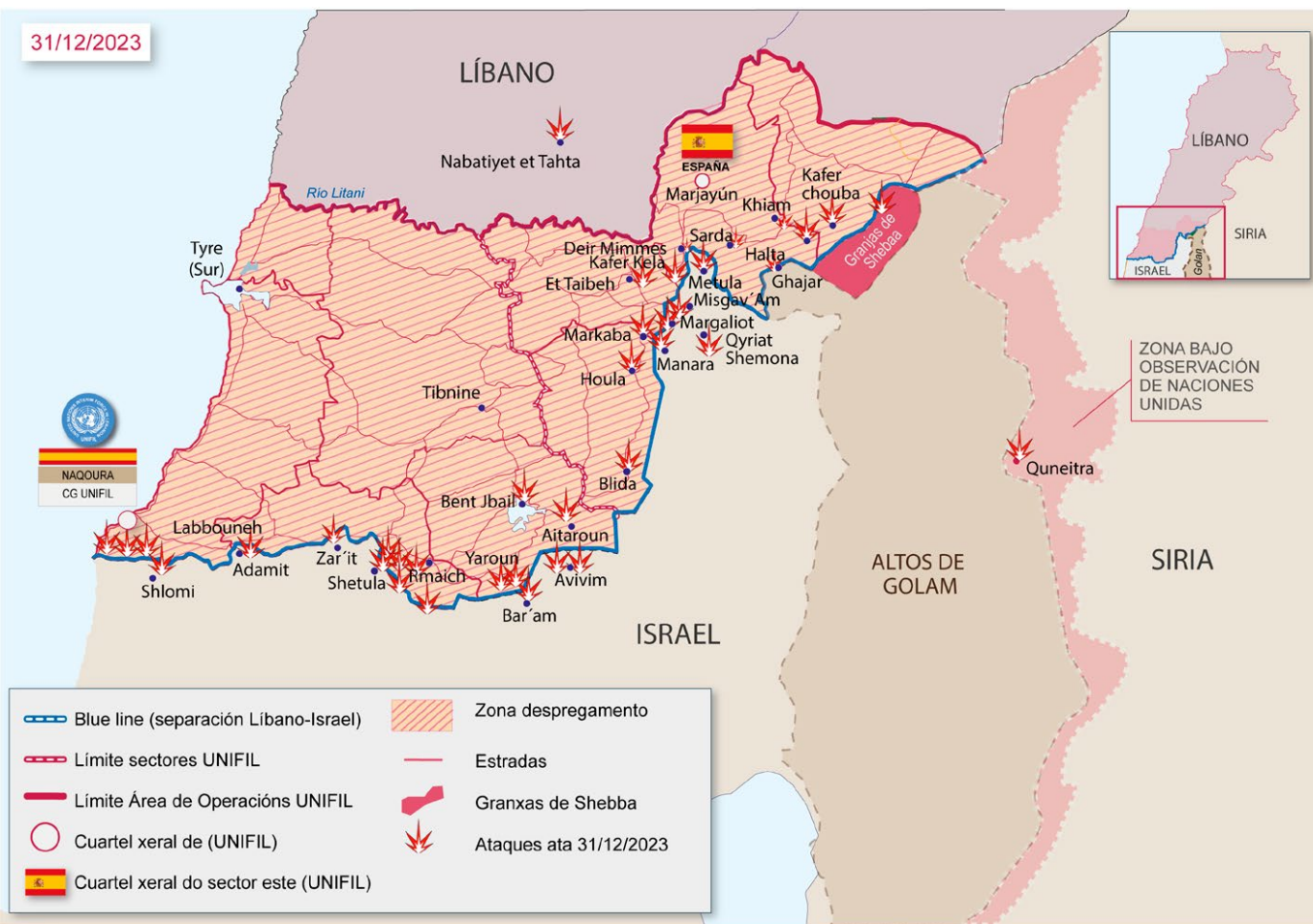

Fonte: Elaboración do DSN (a data 31/12/2023)

Figura 1.8: Situación na Franxa de Gaza a finais de 2023

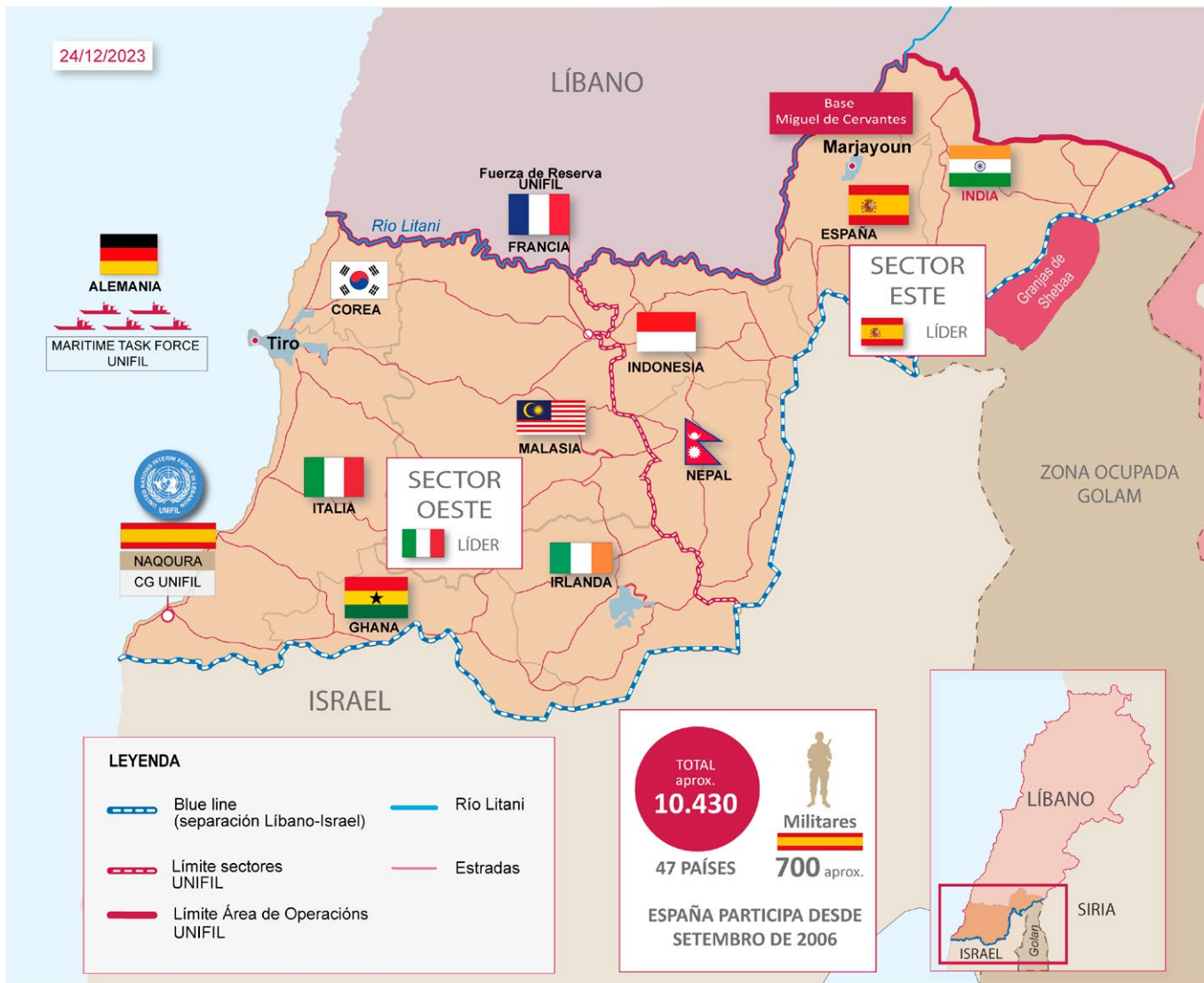
Malia o conflito, a Forza Provisional das Nacións Unidas para o Líbano (FINUL) segue realizando a súa actividade en coordinación coas Forzas Armadas libanesas e asumindo labores de intermediación coas IDF no plano humanitario, como a solicitude dun alto o fogo para permitir a evacuación dos feridos ou a retirada de cadáveres. Malia non constituír un obxectivo para ningunha das partes, a súa situación sobre o terreo, interpostos entre Líbano e Israel, aumenta o risco de que se visen afectados polo lume cruzado entre ambos. España mantén a súa participación en FINUL, con máis de 600 efectivos. O mando é exercido por un xeral español. (Figuras 1.9 e 1.10)

31/12/2023

Fonte: Elaboración do DSN (a data 31/12/2023)

Figura 1.9: Situación no sur do Líbano a finais de 2023

Fonte: Elaboración do DSN (a data 24/12/2023)

Figura 1.10: Misión da ONU no Líbano

En Iraq, as tropas españolas, que despregan no marco da Coalición Internacional contra o Daesh (*Inherent Resolve*) e na NATO Mission Iraq (NMI), enfróntanse a un escenario inestable. Coa crise de Gaza, as milicias e partidos proiraníes endureceron a súa postura contra a presenza de tropas occidentais, producíndose unha escalada significativa dos seus hostigamentos contra as bases da Coalición, tanto en Iraq como no leste de Siria.

Nun momento de gran tensión rexional, a OTAN mantén o seu compromiso coa estabilidade no flanco sur a través da NMI. A misión está liderada por un xeral español e España, con 178 efectivos, é o aliado que máis contribúe.

Nun contexto máis amplo, España contribúe con arredor de 189 militares á Coalición internacional contra o Daesh, dos que na actualidade 59 son de operacións especiais. Forman parte tamén dese continxente os militares pertencentes á Task Force Toro (Unidade de Helicópteros), despregados na base aérea de Al Asad, cuxa misión principal é proporcionar transporte aéreo ás tropas da Coalición.

Oriente Medio é unha rexión de alta prioridade para España. Este ano celebráronse Comisións Mixtas para cooperación en materia de defensa con Egipto, Xordania, Bahreín, Arabia Saudí e Emiratos Árabes Unidos; países cuxas relacións con Israel estaban en vías de normalización antes do inicio da guerra contra Hamás.

Por outra banda, o 7 de decembro elevouse ao nivel 2 a protección marítima para os buques de pavillón español que naveguen nas augas territoriais de Xibuti e Iemen, así como nas augas territoriais de Israel no Mediterráneo, nas 12 millas náuticas da Franxa de Gaza, ademais de no Mar Vermello e no Golfo de Aqaba.

A tensión entre Estados Unidos e Irán recrudeceuse ao longo de 2023 como consecuencia das violacións de Dereitos Humanos en Irán; a dura represión á disidencia por parte do réxime iraní; a cooperación militar entre Irán e Rusia na guerra de agresión rusa contra Ucraína; e os avances no dossier nuclear iraní, tras a ruptura en 2022 das conversacións indirectas entre Estados Unidos e Irán sobre a reactivación do acordo nuclear de 2015.

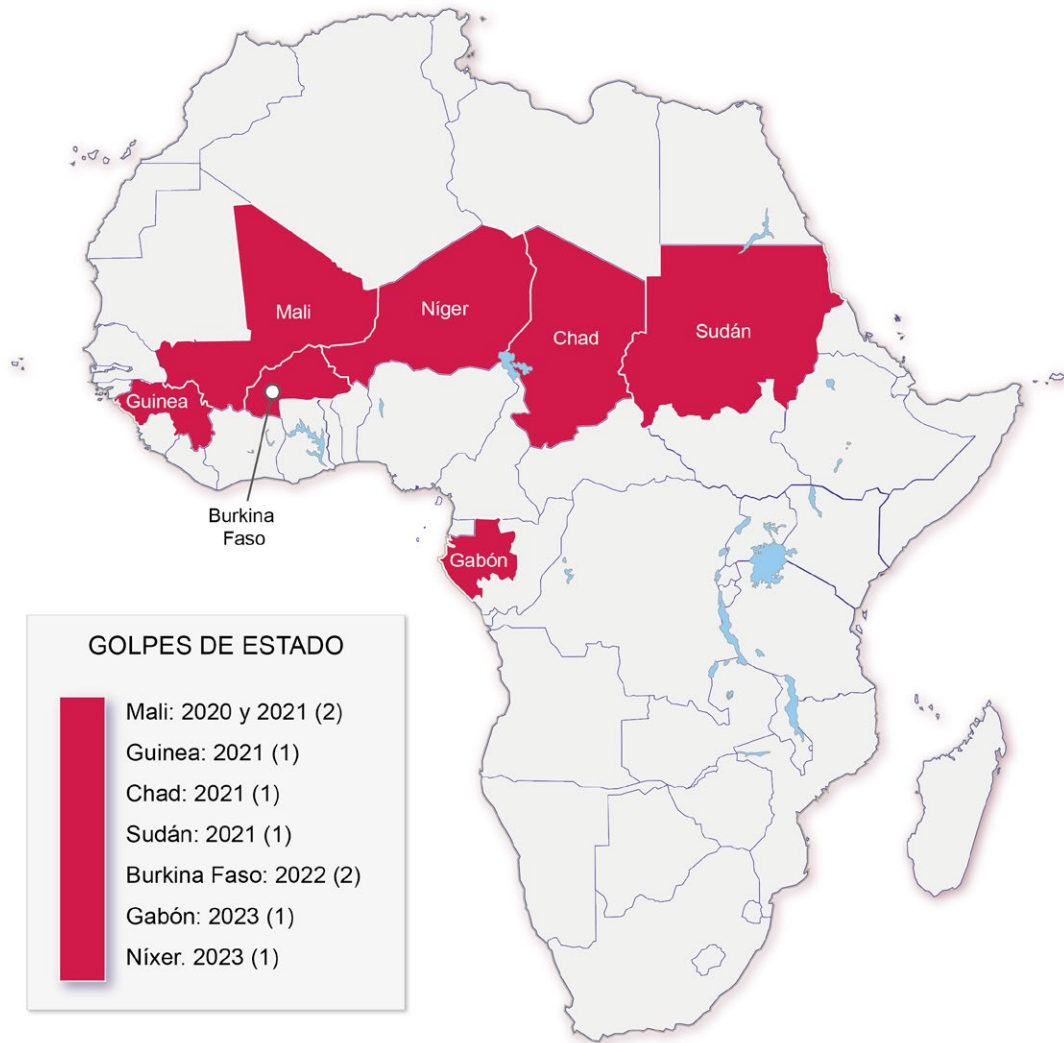
En setembro, tras meses de negociacións e grazas á Qatar e Omán, chegouse a un acordo de intercambio de prisioneiros que non chegou a realizarse a consecuencia do ataque terrorista de Hamás en Israel en outubro. Estados Unidos declarou publicamente que non ten probas da participación de Irán no atentado e ambos os países parecen querer evitar a escalada do conflito a nivel rexional. Neste sentido, Estados Unidos mostrou, nun principio, certa contención ante os ataques sufridos nas súas bases en Iraq e en Siria por parte de grupos e milicias pro-iraníes.

No ámbito nuclear, as negociacións para a volta ao cumprimento do Plan de Acción Integral Conxunto, están estancadas e o maior risco que isto trae consigo é o incremento das capacidades tecnolóxicas nucleares de Irán, como subliñan os sucesivos informes do organismo internacional de Enerxía Atómica (OIEA), así como a acumulación de materiais nucleares en cantidades moi próximas ás necesarias para fabricar un dispositivo explosivo.

Por outra banda, en 2023 houbo certo acercamento entre Irán e Arabia Saudí grazas á mediación de China, Iraq e Omán.

O Magreb é unha zona clave para a seguridade e defensa de España. En 2023, celebráronse Comisións Mixtas con Tunisia e Mauritania, cuxos programas de cooperación bilateral evidencian unha estreita colaboración con ambos os países. En relación a Marrocos e Arxelia, e tras unha diminución nos últimos anos das actividades bilaterais pola pandemia do COVID 19, espérase intensificar a cooperación militar en 2024.

No Sahel occidental, a sucesión de golpes de Estado e os graves conflitos polos que atravesan os países da rexión están a provocar unha crise multidimensional con efectos potenciais para a seguridade do flanco sur. (Figura 1.11)

Fonte: Ministerio de Defensa

Figura 1.11: Golpes de Estado en África 2020-2023

O Sahel é unha zona prioritaria para España polo efecto que poida ter sobre os países do Magreb, a posible extensión dos conflitos a territorios limítrofes, como o Golfo de Guinea, e a necesidade de estabilizar esta zona para evitar que grupos xihadistas poidan dispoñer de bases desde as que planificar accións terroristas contra obxectivos españois e europeos.

O golpe de Estado en Níxer e o estalido da crise no norte de Mali engadiron un novo factor de inestabilidade á rexión. O 3 de agosto o Ministerio de Defensa enviou un avión do Exército do Aire e do Espazo a Niamei e desde a capital nigerina trasladáronse a España 74 civís de 19 nacionalidades. Occidente continúa diminuíndo a súa influencia, fronte a unha Rusia que se asentou como socio prioritario de Mali e que intensifica o seu esforzo por facer o propio con Burkina Faso e Níxer. Gabón, tras o golpe de Estado de agosto de 2023, mantén unha situación de estabilidade.

Neste contexto, os grupos armados non estatais continúan levando a cabo ataques a gran escala contra obxectivos civís e militares, expándense polos países costeiros do Golfo de Guinea e participan en enfrontamentos polo acceso aos recursos, o control territorial e a influencia. Á súa vez, esta crise de seguridade está a exacerbar unha situación humanitaria xa de por si extremadamente grave, onde as poboacións seguen sendo obxecto de ataques indiscriminados e persecución pola súa identidade étnica ou relixiosa. Todo iso está tendo como consecuencia un notable incremento dos fluxos migratorios irregulares.

A retirada da misión multidimensional Integrada de Estabilización das Nacións Unidas en Malí (MINUSMA) a pedimento da xunta militar de Bamako, suscitou graves preocupacións en relación ao futuro da protección de civís e á supervisión e presentación de informes independentes en materia de dereitos humanos. A misión rematou oficialmente o 30 de xuño de 2023 e todas as forzas da ONU abandonaron Mali o 31 de decembro de 2023.

A perda de presenza e control por parte da Unión Europea, e en especial, a saída obrigada de Francia, poñen en evidencia un cambio significativo xeopolítico, económico e estratéxico, que non só pode chegar a producir repercusións nos países africanos, senón tamén a nivel internacional. Uns acontecementos que poñen de manifesto a ascendente presenza e influencia de Rusia, China e Turquía en África.

As misións da UE no Sahel seguen sometidas aos avatares da crecente inestabilidade política e de seguridade na rexión. (Figura 1.12)

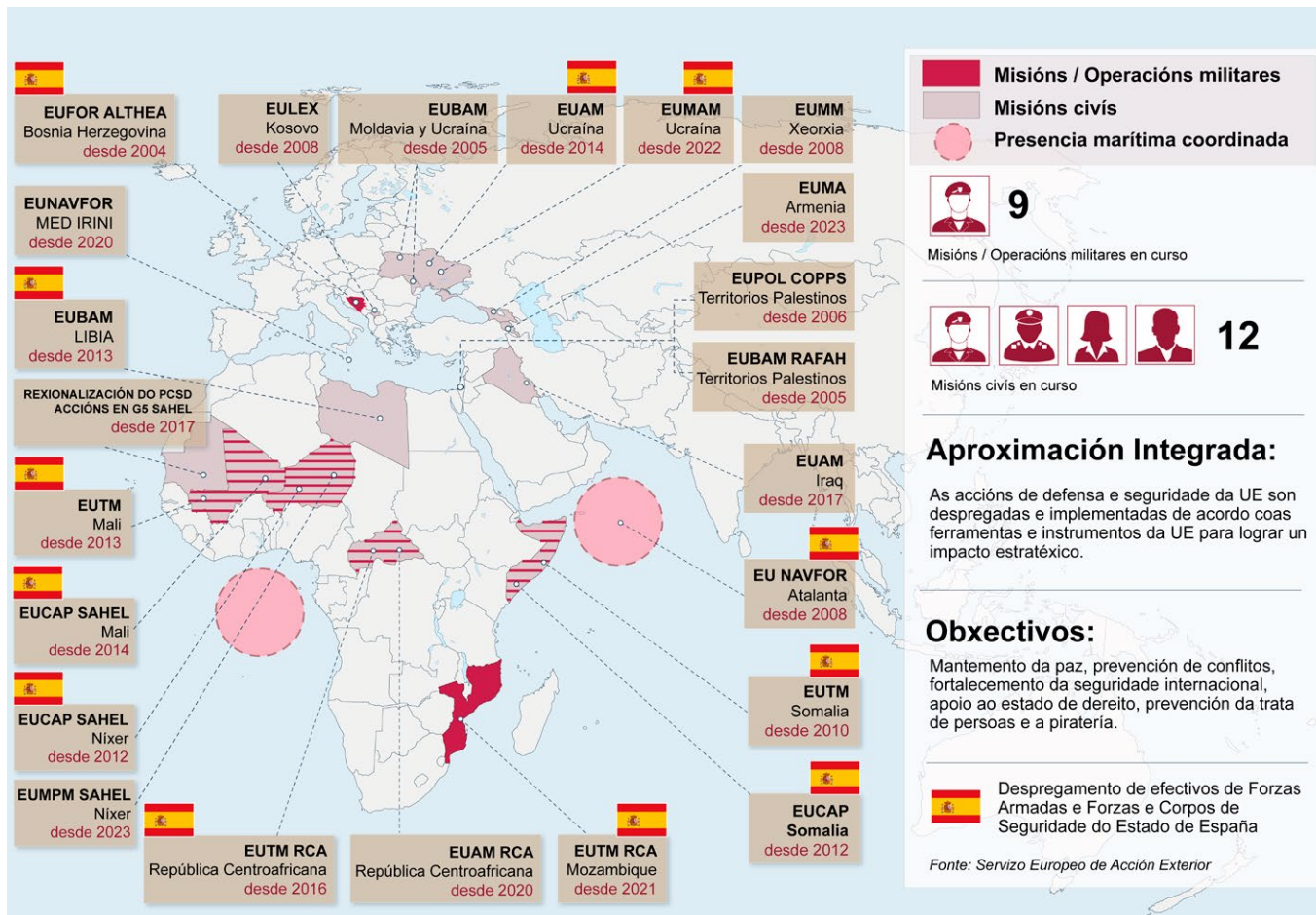

Figura 1.12: Misións e Operacións da Política Común de Seguridade e Defensa da UE

Tras o deterioro da situación de seguridade en Mali, fórmulanse diferentes opcións sobre cómo proceder coa misión de adestramento militar EUTM Mali. Inicialmente unha ampla maioría dos Estados da UE prefiren reducir o perfil da misión e adaptar o mandato, en aplicación da paciencia estratéxica, sen chegar a abandonar o país en ningún caso.

Respecto á misión de cooperación militar en Níxer (EUMPM Níxer), despregouse en abril de 2023 cun cadro de persoal inicial de 13 efectivos, achegando España un deles como observador. Porén, tras o golpe de Estado de xullo de 2023, a UE suspendeu toda actividade de cooperación en materia de seguridade e defensa. Tras o anuncio das autoridades nixerianas do seu desexo de peche da misión militar EUMPM Níxer e da misión civil EUCAP en decembro de 2023, o persoal restante foi retirado da área de operacións e prevese o peche definitivo da misión a principios de 2024.

En xullo de 2023, estendeuse a duración do mandato da misión de adestramento militar na república Centroatricana (EUTM RCA) ata setembro de 2024.

O actual mandato da Misión de Entrenamento Militar en Mozambique (EUTM Mozambique) conclúe en setembro de 2024. Por agora, estanse cumprindo os obxectivos de adestramento.

As Forzas Armadas continúan contribuíndo ao transporte aéreo intrateatro na zona do Sahel a través do despregamento do persoal e medios necesarios no Destacamento Marfil (Senegal), apoiando ao continxente español de EUTM-Malí e á misión da Unión Europea para a formación do exército maliense.

En Sudán, a tensión entre as Forzas Armadas e o grupo paramilitar das Forzas de Apoio Rápido (RSF) estalou nun conflito aberto en abril de 2023 que se cobrou miles de vidas e desprazou a unha porcentaxe significativa da poboación. Cando se desencadeou o conflito no mes de abril, as FAS enviaron medios aéreos e 200 efectivos para contribuír á evacuación do persoal español. Así mesmo, enviáronse medios navais para evacuar a persoal de diferente nacionalidade no marco de apoio á Unión Europea.

No corno de África tamén aumentou a inestabilidade. Malia a presenza da operación ATALANTA, o número de ataques de piratería aumentou en 2023. Ademais, a situación de seguridade en Somalia segue sendo complexa a pesar do compromiso europeo co desenvolvemento das capacidades do Exército nacional somalí e as súas forzas de seguridade, tanto a través da EUTM Somalia como da misión EUCAP e do EPF, no seu programa xeral de apoio á Unión Africana.

A revisión estratéxica da UE resultou na renovación do mandato de ATALANTA como provedora de seguridade marítima ata decembro de 2024 cunha extensión da súa área de operacións a todo o Mar Vermello. As tensións arredor do golfo de Adén e ao estreito de Ormuz son un risco estratéxico á subministración enerxética internacional e ao comercio do Golfo. A fráxil estabilidade iemení e o desbordamento do conflito israelo-palestino aos países veciños poden contribuír a aumentar a tensión. A presenza de forzas navais internacionais (Operación AXENOR, a Coalición Internacional –International Maritime Security Construct- e EUNAVFOR Atalanta) busca promover a seguridade marítima na rexión.

Ademais, a UE, xunto con Estados Unidos, Arabia Saudí, Emiratos Árabes Unidos, India, Alemaña, Francia e Italia, anunciou en setembro durante a Cume de Líderes do G20 de Nova Delhi, o lanzamento do Corredor Económico India-Oriente Medio-Europa. Este ambicioso proxecto aspira a establecer a conexión máis directa existente entre a India, o Golfo Pérsico e Europa.

Por outra banda, é importante intensificar os esforzos para restablecer a seguridade marítima tamén no Golfo de Guinea, fundamental para os intereses xeoestratéxicos de España e da UE, aínda que, a delincuencia e a piratería diminuíron progresivamente nos últimos anos.

Tras a aprobación da Iniciativa da UE en materia de Seguridade e Defensa en apoio aos países de África Occidental do Golfo de Guinea en agosto de 2023, a UE levará a cabo unha nova misión nos países costeiros do Golfo de Guinea, Costa de Marfil, Ghana, Togo e Benín cunha duración estimada de dous anos e cometidos que cobren desde o asesoramento estratéxico e apoio á loita contra a ameaza terrorista ata a creación e desenvolvemento de capacidades.

No Golfo de Guinea, España exerce presenza en favor dos intereses españois en materia de pesca e de hidrocarburos e leva a cabo actividades de Diplomacia de Defensa, reforzando as capacidades dos países costeiros mediante tarefas formativas e de cooperación militar. Neste marco realizáronse actividades de Seguridade Cooperativa con Senegal e Cabo Verde, así como de Cooperación Militar e de Diplomacia de Defensa con ocasión das escalas que realizan os buques españois que participan no Despregamento Africano. Estes despregamentos contribúen tamén ás Presenzas Marítimas Coordinadas da Unión Europea no Golfo de Guinea. Así mesmo, estanse impulsando Acordos de Cooperación en materia de defensa con países costeiros; entre eles, Camerún e Ghana. Por outra parte, as forzas armadas españolas levaron a cabo operacións de evacuación e aerotransporte a España motivadas polas crises de Níxer e Sudán.

Na rexión do Asia Pacífico, destacan tres factores en 2023: o substancial incremento das capacidades militares de China, a maior asertividade da súa postura xeopolítica en relación con Taiwán e o control da denominada primeira cadea de illas, así como a súa maior relevancia política e económica no ámbito do “sur global”. Iso implica unha crecente rivalidade con Estados Unidos, e, en menor medida, coa UE.

A actividade en “zona gris” do Exército Popular de Liberación no Estreito de Taiwán mantense elevada, acompañada de coerción económico-comercial, desinformación e ciberataques, no marco dunha campaña híbrida orientada a lograr a reunificación “pacífica”. No mar do Sur de China, Pequín manterá a súa política de feitos consumados en beneficio das súas reclamacións territoriais, incluídos os incidentes con embarcacións de países costeiros.

En resposta, Washington afianzou os seus vínculos en materia de defensa e seguridade con países como Xapón —inmerso nun proceso gradual de rearme e abandono das súas restricións no ámbito militar—, Corea do Sur e Filipinas, e o establecemento de grupos como o Diálogo Cuadrilateral (Quad: Estados Unidos, Australia, Xapón e India) e AUKUS (Estados Unidos, Australia e Reino Unido), que son percibidos por Pekín como un intento de conter o

desenvolvemento do país. A estes súmase o Acordo Trilateral entre Estados Unidos, Xapón e Corea do Sur asinado en Camp David o 18 de agosto de 2023.

Ao mesmo tempo, a cume entre os presidentes Biden e Xi Jinping a finais de 2023 parece sinalar un interese mutuo por estabilizar a relación e manter liñas abertas de comunicación para reducir riscos de posibles erros de cálculo e reabrir canles de diálogo bilaterais co fin de traballar xuntos nos desafíos globais de interese común (cambio climático, estabilidade macroeconómica global, seguridade alimentaria, saúde pública e loita contra o tráfico de drogas).

Ainda que é pouco probable que a rivalidade entre Estados Unidos e China de lugar a un conflito militar a curto e medio prazo, si agudizará a tensión político-diplomática a nivel global, así como a tendencia ao desacoplamento económico entre as dúas potencias e a instrumentalización política das cadeas de subministración —en particular, a competencia por recursos enerxéticos e minerais críticos como o litio, cobalto e terras raras—.

España verase afectada pola evolución deste panorama internacional, malia á súa distancia xeográfica, debido á interdependencia económica e á omnipresencia das ameazas cibernéticas, tecnolóxicas e híbridas que poden xurdir en calquera momento. Por iso, estanse reforzando os lazos bilaterais en materia de defensa en todos os dominios con Xapón e Australia.

Por outra banda, co obxectivo de contribuír de forma significativa á estabilidade rexional e á seguranza común en África, Europa e Oriente Medio, España e Estados Unidos asinaron un novo Acordo administrativo no mes de maio, no marco do Convenio de Cooperación para a Defensa entre España e Estados Unidos de 1988, e o seu Segundo protocolo de Emenda co fin de ampliar as capacidades despregadas na Base Naval de Rota. Ademais, este novo acordo contribuirá ao sistema de defensa contra misiles balísticos da Alianza Atlántica.

Así mesmo, este ano España renovou o seu compromiso coa misión de verificación de nacións unidas en Colombia, que por decisión do Consello de Seguridade ampliou o seu ámbito de acción para cubrir o seguimento do cesamento ao lume bilateral entre o Goberno de Colombia e o Exército de Liberación Nacional. Tras a ampliación do mandato da misión decidida polo Consello de Seguridade de Nacións Unidas, o Departamento de Operacións de Paz de Nacións Unidas pediu a España seis vacantes de observadores militares para esta misión. Neste contexto, a principios do mes de outubro incorporáronse catro novos observadores militares españois á misión, que se suman aos catro integrantes que había anteriormente despregados, e que farán de España un dos principais contribuíntes.

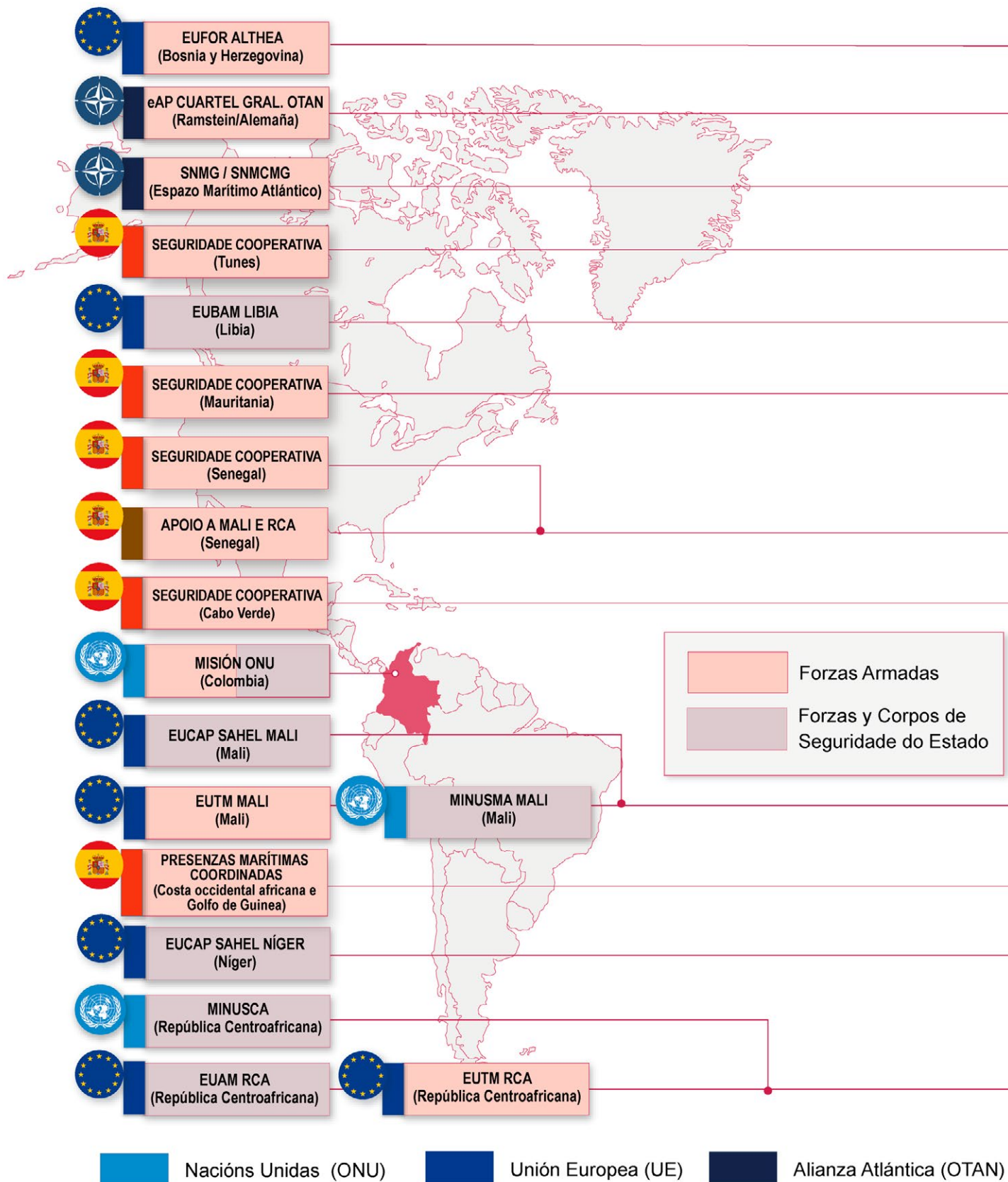
Sumando todos os efectivos durante o ano 2023, máis de 12.000 compoñentes das FAS despregaron no exterior para apoiar na promoción do sector seguridade de países amigos, facilita-la proxección da estabilidade internacional ou atende-la disuasión fronte a ameazas externas, sempre dentro do marco establecido polas liñas estratéxicas fundamentais no ámbito da Defensa e enmarcadas dentro de operacións de organismos internacionais (ONU, OTAN ou UE), de actividades bilaterais ou de coalicións que atenden as peticións daqueles países onde se actúa. (Figuras 1.13 e 1.14)

Figura 1.13: Despregamento das FAS no exterior en 2023

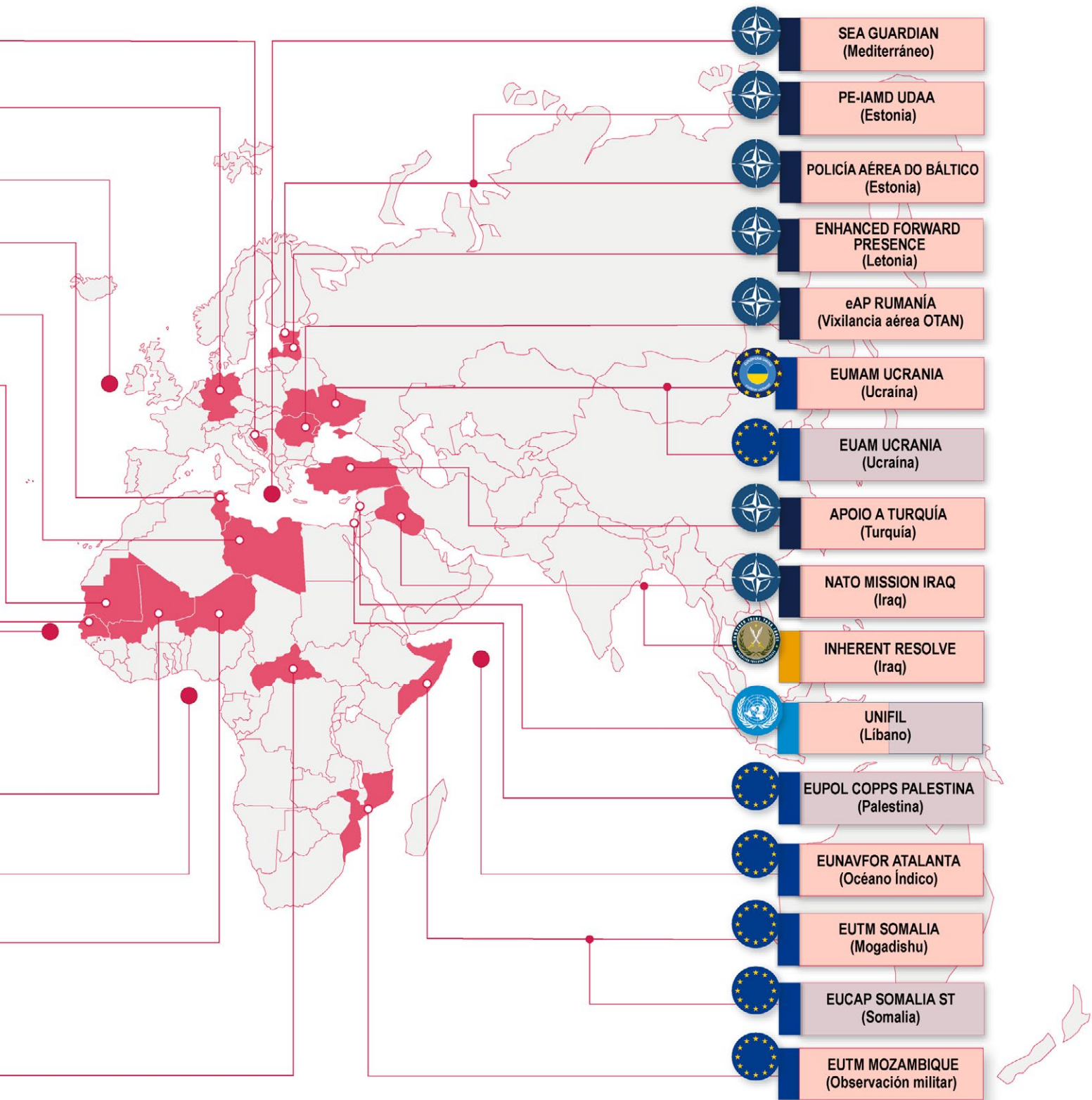
MISIÓNS E OPERACIÓNS DAS FAS NO EXTERIOR EN 2023		Nº TOTAL DE EFECTIVOS DESPREGADOS 2023
MISIÓN ONU COLOMBIA	ONU	11
MISIÓN DE LA ONU DEL LÍBANO (UNIFIL)	ONU	1.644
EUMAN UA	UE	8
EUFOR ALTHEA (Bosnia/Herzegovina)	UE	9
EUTM MALI	UE	501
EUTM SOMALIA	UE	35
EUTM RCA	UE	21
EUTM MOZAMBIQUE	UE	6
EUNAVFOR ATALANTA	UE	1.184
OBSERVADORES EUM PM NIGER	UE	1
OFICIAIS DE ENLACE E OBSERVADORES MEDITERRÁNEO	UE	13
SEA GUARDIAN	OTAN	384
INICIATIVA DE PREPARACIÓN DA OTAN (NRI)	OTAN	2.873
PRESENCIA AVANZADA REFORZADA (eFP) Letonia	OTAN	1.617
ESFUERZO PERSISTENTE- IAMD UDAA ESTONIA	OTAN	200
ENRF (FORZAS DE RESPONSA REFORZADA DA OTAN)	OTAN	868
COMPOÑENTE MARÍTIMO (SNMG y SNMC MG)	OTAN	685
POLICÍA AÉREA (Bulgaria, Lituania, Estonia e Romanía)	OTAN	365
A/T APOYO A TURQUÍA	OTAN	951
RESOLUCIÓN INHERENTE A IRAQ	COALICIÓN INTERNACIONAL/OTAN	449
APOYO A MALI (SENEGAL)	MIISIÓNS NACIONAIS	153
PRESENCIAS MARÍTIMAS COORDINADAS (CMP)	DIPLOMACIA DEFENSA ESPAÑA	
	TOTAL OMP	11.978
APOIO A TÚNEZ	DIPLOMACIA DEFENSA ESPAÑA	26
APOIO A MAURITANIA	DIPLOMACIA DEFENSA ESPAÑA	9
APOIO A SENEGAL	DIPLOMACIA DEFENSA ESPAÑA	31
APOIO A CABO VERDE	DIPLOMACIA DEFENSA ESPAÑA	10
	TOTAL SEGURIDADE COOPERATIVA	76
	TOTAL PERSOAL EN OPERACIÓNS	12.054

Fonte: Ministerio de Defensa

Figura 1.14: Misiones e Operaciones das FAS e FCSE no exterior en 2023

Fonte: Elaboración do DSN con información do Ministerio de Defensa e Ministerio do Interior

Coalición Global
  Diplomacia de Defensa España
  Misiones Nacionais

A cifra total de efectivos das forzas e corpos de seguridade do Estado (FCSE) que participaron en misións de xestión de crise ao longo do ano 2023 ascende a 81. As FCSE tiveron 56 efectivos despregados en misións de xestión civil de crise. En concreto en tres misións da ONU: MINUSCA en República Centroafricana, MINUSMA en Mali e na Misión de Verificación da ONU en Colombia.

En 2023 a Garda Civil logrou alcanzar a máxima capacidade operativa “Full Operational Capability (FOC)” autorizada pola Secretaría de Estado de Seguridade en misións internacionais de carácter civil (establecida nun máximo de 17 persoas). Así mesmo, durante o ano 2023 (ata o mes de outubro) a Garda Civil exerceu a presidencia da Asociación Internacional de Xendarmerías e Forzas Policiais con Estatuto Militar (FIEP). Baixo esta presidencia foi admitida como membro de pleno dereito a Xendarmería de San Mariño. Igualmente, a Inspección Xeral de Carabinieri da República de Moldavia obtivo a condición de Observador na Asociación. En novembro de 2023 a Garda Civil asumiu, durante un período dun ano, a Presidencia do Consello Interministerial de Alto Nivel da Forza de Xendarmería Europea EUROGENDFOR.

Igualmente, en misións enmarcadas na PCSD Civil da Unión Europea, o Ministerio do Interior seguiu traballando na consecución dos obxectivos establecidos no Pacto para a PCSD Civil (COMPACT). Neste sentido, as FCSE tiveron efectivos despregados en 7 misións: (EUPOL COPPS nos Territorios Palestinos, EUCAP Sahel Níxer, EUCAP Sahel Malí, EUBAM Libia, EUCAP Somalia, EUAM RC Africana e EUAM Ucraína). Deste xeito, dos 7 membros da FCSE despregados en misións da PCSD Civil da UE en novembro de 2020, en 2021 pasouse a 12, téndose alcanzado un máximo en agosto de 2023 con 24 efectivos despregados. (Figura 1.15)

Figura 1.15: Número de efectivos das FCSE despregados en misións de xestión civil de crise

		2019	2020	2021	2022	2023
	EUCAP SOMALIA	0	0	0	5	5
	EUPOL COPPS T. PALESTINOS	1	1	0	1	2
	EUBAM LIBIA	1	1	1	2	3
	EUCAP SAHEL MALI	5	5	7	7	10
	EUCAP SAHEL NIXER	5	2	3	6	6
	EUAM RCA	0	0	0	0	3
	EUAM UCRAÍNA	0	0	19	3	5
	MINUSJUSTH HAITÍ	2	0	0	0	0
	UNMIL LIBERIA	0	0	0	0	0
	UNIOGBIS GUINEA BISSAU	0	0	0	0	0
	MINUSCA R. CENTROAFRICANA	5	4	8	6	7
	MVNUC COLOMBIA	3	2	4	5	10
	MINUSMA MALI	2	2	2	5	5
	SKOPJE FYROM	1	1	0	0	0
TOTAL		23	18	44	40	56

Nota: Os datos indican o número total de compoñentes das FCS que participaron nas distintas misións de xestión civil de crise ao longo de cada ano. Ademais dos datos reflectidos, indicar que en 2023, 24 membros da Garda Civil participaron na misión UNIFIL en Líbano (misión militar), e 1 na misión da OTAN en Iraq, en ambos os casos, baixo a dependencia do Ministerio de Defensa.

Fonte: Ministerio do Interior

Durante o semestre da Presidencia española da Unión Europea (PEUE 23), a UE tamén celebrou o primeiro exercicio MILEX 23 da futura Capacidade de Despregamento Rápido, no que participaron 3.000 efectivos de 19 países en augas da baía de Cádiz, co obxecto de prepararse para responder a ameazas inminentes e reaccionar ante situacións de crise ante un contorno xeopolítico cambiante.

En 2023 España converteuse nun dos primeiros países en aprobar unha Estratexia de Diplomacia Humanitaria. Trátase dun documento programático cun horizonte temporal de catro anos (2023-2026). Con ela, aspírase a sistematizar e reforza-la coherencia das múltiples liñas de acción humanitaria nas que España está activa, moitas das cales teñen carácter transversal. A Estratexia fixa tres obxectivos estratéxicos (dentro dos cales insérense catorce eixes de actuación prioritarios): prever conflitos e mediar para resolvelos, colaborando na promoción dunha cultura de paz e preservando o espazo humanitario; promove-lo respecto ás normas que nos protexen como humanidade, especialmente o dereito internacional humanitario e a acción humanitaria baseada en principios; e protexe-las persoas en situacións de vulnerabilidade, sen deixar a ninguén atrás.

En relación ao investimento en I+D en defensa, desde 2019, o Centro para o Desenvolvemento Tecnolóxico e a Innovación (CDTI) do Ministerio de Ciencia e Innovación segue desenvolvendo e promovendo programas de apoio á I+D+I dual co obxectivo de promover o desenvolvemento de proxectos que dean lugar a tecnoloxías de uso tanto civil como militar, en cooperación co Ministerio de Defensa e co Ministerio do Interior. Apoiándose nas súas ferramentas de financiamento tradicionais, outorga as mellores condicións financeiras posibles a proxectos que reciben un informe positivo en relación co seu interese en materia de seguridade e defensa.

No período 2019-2023, o CDTI aprobou un total de 80 operacións de I+D duais por un valor de 131,8 millóns de euros cunha achega do CDTI de 93,9 millóns de euros. Os proxectos aprobados están en liña cos obxectivos da Estratexia de Seguridade Nacional. Destacan as tecnoloxías para a mitigación de riscos e ameazas, como o desenvolvemento de sistemas para un muro amortiguador de explosións; o deseño e desenvolvemento de robots para resolver ameazas NRBQ; detectores e inhibidores de drones de baixo custo; novas tecnoloxías de cifraxe nacional para plataformas aéreas; solucións automatizadas de vixilancia baseada en tecnoloxía biométrica e IA; ou sistemas aéreos non tripulados para a xestión de situacións de emerxencia. Espérase manter un nivel de apoio ás tecnoloxías duais no contorno dos 20 millóns de euros anuais, fundamentalmente a través dos proxectos duais indicados anteriormente.

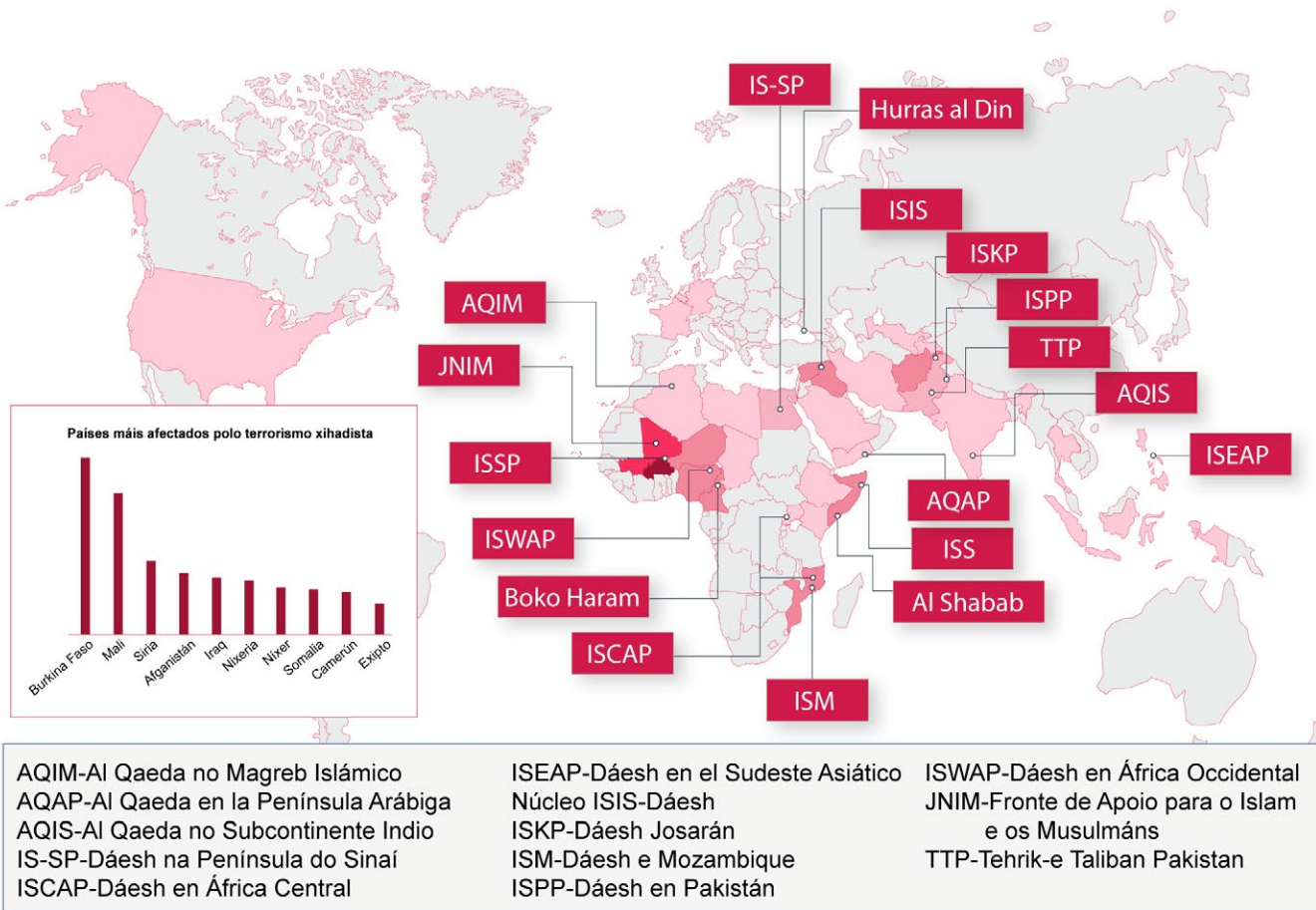
TERRORISMO E RADICALIZACIÓN VIOLENTA

As dinámicas de cambio e a continua evolución do terrorismo traen consigo que unha variedade de grupos, cada vez máis diversos e heteroxéneos, coexistan no panorama internacional e se asenten en determinadas áreas xeográficas.

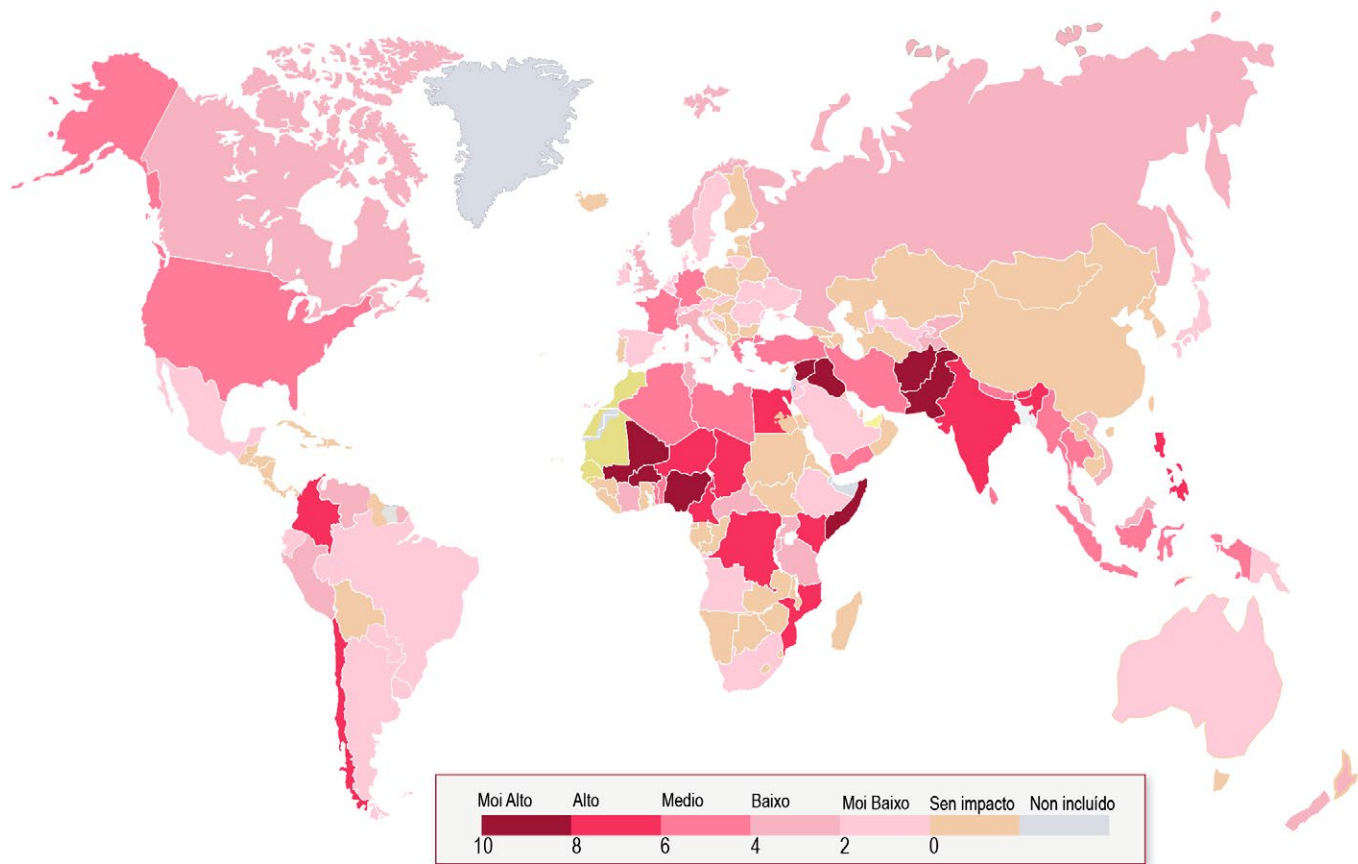
Os sucesos ocorridos en Gaza desde o 7 de outubro de 2023 supoñen un incremento do risco e da ameaza a nivel global, sen esquecer, como un vector catalizador relevante, a guerra pola invasión rusa de Ucraína que, ademais de comportar un conflito armado en Europa, comporta un incremento na circulación de armas e explosivos. Do mesmo xeito, hai que destacar a situación cada vez máis radicalizada e polarizada no marco social e económico a nivel global, que implica un incremento da actividade dos extremismos violentos.

O terrorismo de ideoloxía xihadista seguiu sendo o máis relevante e o que consumiu máis capacidades durante 2023. O reiterado descabezamento das cúpulas de Daesh e de Al Qaeda non conseguiu acabar con estes grupos, que actúan de maneira máis descentralizada que en anos anteriores. Daesh reduciu a súa impronta en Iraq ou Siria, sen embargo, as súas filiais no Sahel e no continente asiático continúan sendo relevantes. A actividade das franquías rexionais afíns a Al Qaeda, como Al Shabab ou JNIM; ou a Daesh, como ISSP ou ISWAP, resulta relevante como forma de manter o financiamento do seu central, alimentar a propaganda e rendibilizar as súas accións. (Figura 2.1 e 2.2)

Fonte: Elaboración do DSN con información do Ministerio de Defensa

Figura 2.1: Actividade e principais Grupos Terroristas Xihadistas 2022-23

Fonte: Elaboración do DSN con Información do 2022 Global Terrorism Index Report

Figura 2.2: Impacto do terrorismo por países

África, e en especial o Sahel, pódese considerar como zona de atención prioritaria pola expansión do terrorismo. A rexión atravesada, ademais, momentos de gran inestabilidade política e importantes problemas de gobernabilidade. Os recentes golpes militares en Malí, Burkina Faso e Níxer causaron a saída do numeroso contingente francés na rexión, o comezo da retirada das misións de estabilización de Nacións Unidas e o inicio de readaptación das misións da UE. A inestabilidade e o debilitamento da fronte contraterrorista pode favorecer a expansión e aumento das capacidades dos grupos que operan na zona. Os novos gobernos están adoptando outras opcións para combater ao terrorismo, con outros enfoques, vinculados ao uso desmedido da forza e contando, nalgúns casos, coa axuda de mercenarios rusos. (Figura 2.3)

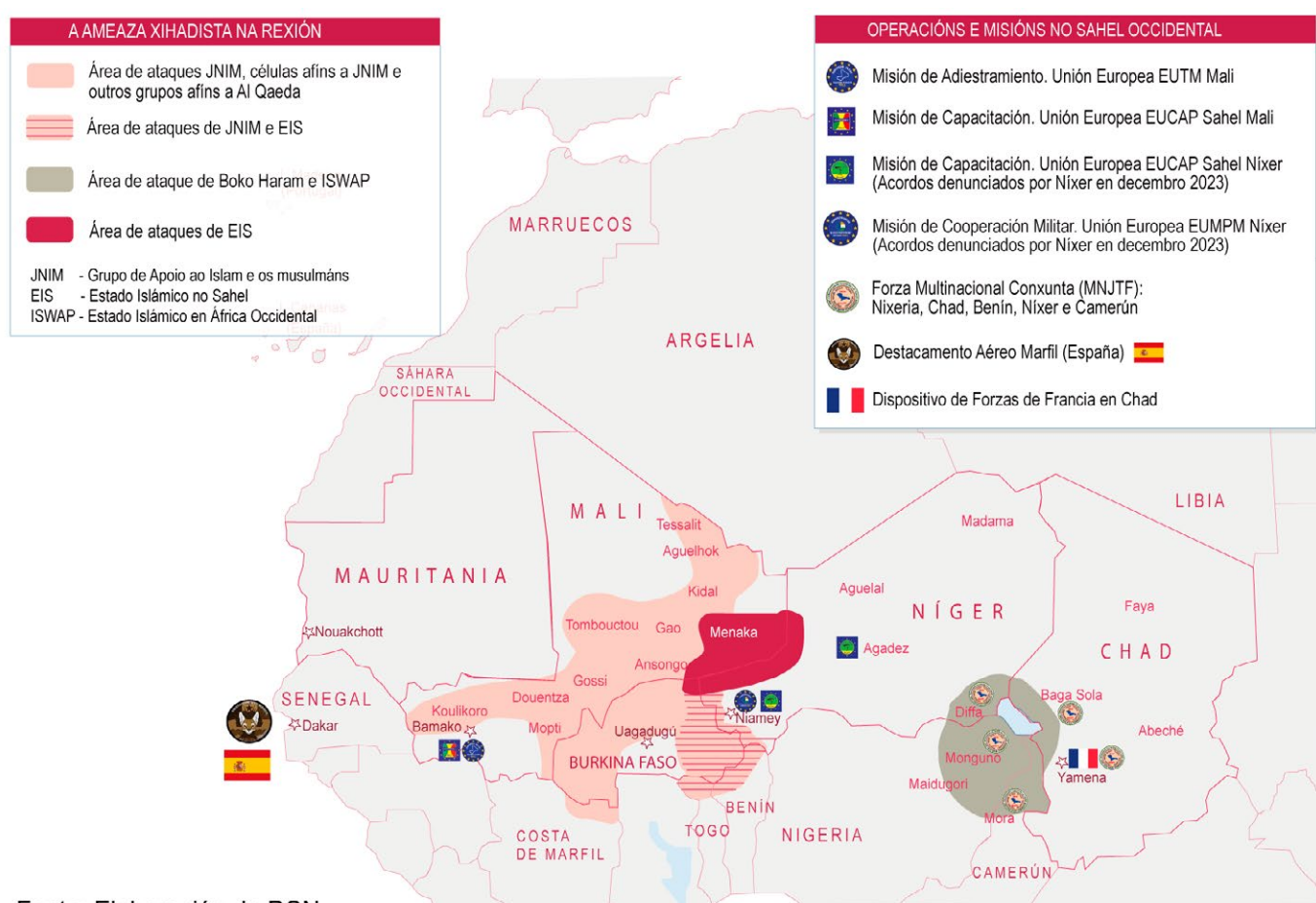

Figura 2.3: Situación no Sahel en 2023

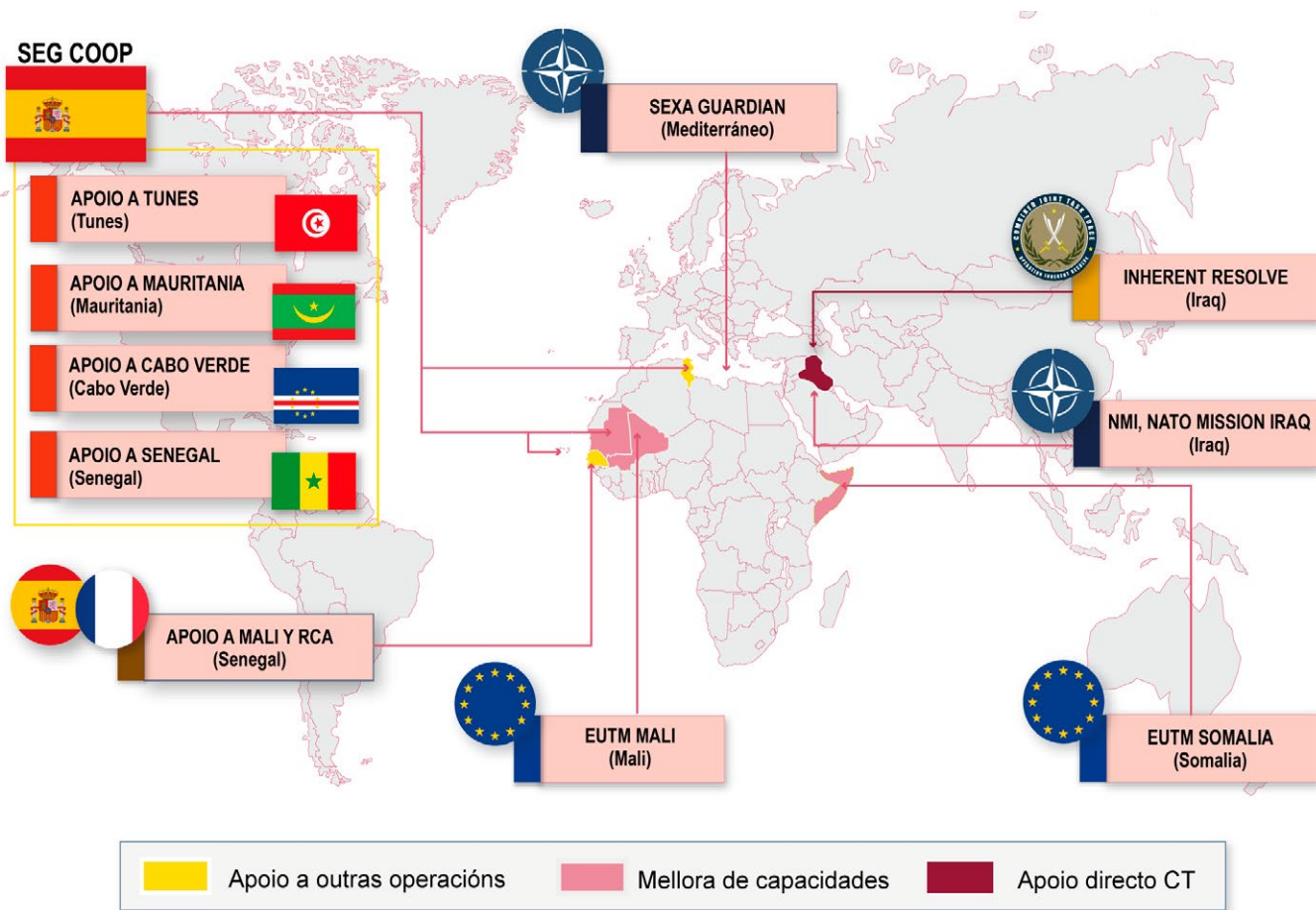
A situación no Sahel e a súa proximidade xeográfica con España constitúe unha ameaza real, tanto pola posible saída de combatentes ao dito territorio como pola posible chegada de terroristas que se poden servir de estruturas e rutas de tránsito utilizadas polo crime organizado.

España considera que os esforzos na loita antiterrorista débense centrar en misións de adestramento enfocadas a capacitar ás forzas armadas e corpos de seguridade locais para a contención do terrorismo. Neste sentido, España defende un enfoque integral á hora de abordar os problemas rexionais, tendo en conta non só os aspectos de seguridade, senón tamén de desenvolvemento, gobernanza e respecto dos dereitos humanos.

No Sahel durante 2023, as forzas e corpos de seguridade participaron nas misións da UE (EUCAP Sahel Mali, EUCAP Sahel Níxer, EUMPM Níxer e EUAM en República Centroafricana) como parte do enfoque integrado de seguridade e desenvolvemento na loita contra o terrorismo na zona, así como nas misións de Nacións Unidas en Mali (MINUSMA) e en República Centroafricana (MINUSCA). Moitas destas misións víronse afectadas por procesos de reestruturación, redefinición ou suspensión.

Do mesmo xeito, leváronse a cabo misións nacionais que contaron co despregamento de efectivos militares, como o Destacamento Marfil, en apoio ás FAS de Francia e ás misións da Unión Europea na Zona de Operacións ou aquelas vinculadas á Diplomacia de Defensa mediante operacións de Seguridade Cooperativa en Mauritania, Senegal, Cabo Verde e Golfo de Guinea. Tamén, dentro do marco xeográfico do Sahel, o noso país participa nas misións militares da Unión Europea EUTM-Mali e EUTM-República Centroafricana.

España tamén forma parte das misións de loita contra o terrorismo noutras áreas xeográficas e baixo outros marcos operativos. Entre elas destaca a Operación Inherent Resolve dentro da estrutura da Coalición Internacional contra o Daesh, onde o Ministerio de Defensa ten despregadas capacidades de operacións especiais e de transporte intrateatro de ala rotatoria; a Operación Sea Guardian de contribución á seguridade no Mediterráneo; NATO Mission Iraq, contribuíndo á estabilidade do país mediante o asesoramento de alto nivel ás autoridades iraquíes na reforma do seu sector de seguridade. España ten o mando da misión NATO Mission Iraq desde maio de 2023 a maio de 2024 e achega o maior continxente de persoal. Tanto a Operación Sea Guardian como a NATO Mission Iraq desenvólvense no marco operativo da OTAN. Por outra parte, no seo da OTAN, España participa de forma activa en de revisión das “Directrices Políticas” e do “Plan de Acción” en materia de contraterrorismo. (Figura 2.4)

Fonte: Elaboración do DSN con información do Ministerio de Defensa

Figura 2.4: Misións que contribúen á loita contra o terrorismo

O Ministerio do Interior lidera e participa en diferentes proxectos da Unión Europea en materia de loita contra o terrorismo:

- O proxecto “Apoio técnico en materia de Prevención e contra a radicalización” (RAN) en Europa.
- O proxecto “Sistema de Control e Protección dos Explosivos para a Prevención e Loita contra o Terrorismo” (SCEPYLT), liderado por España, a través da Garda Civil. Este proxecto busca mellorar a seguridade das transaccións intracomunitarias de explosivos, facilitando os trámites de aprobación das transferencias.

- A European High Risk Security Network (EU-HRSN): foro establecido pola Comisión Europea tras a ola de atentados terroristas que comezaron en Europa en 2015, que reúne a expertos de distintas unidades antiterroristas de 17 países europeos. A Garda Civil, a través do Grupo de Acción Rápida (GAR), ocupou a presidencia desde o 1 de xullo de 2022 ata o 1 xaneiro de 2024.
- O proxecto “CT-XUST” (Criminal Justice Responses to Terrorism) na rexión Sahel, Corno de África e MENA, implementado pola Fundación Internacional e para Iberoamérica de Administración e Políticas Públicas (FIIAPP) e Expertise France. Iniciouse en 2021 e ten prevista unha duración de 4 anos. O seu obxectivo é frear a actividade das redes e reclutadores terroristas, para poder levalos ante a xustiza.
- O “Proxecto de apoio á readaptación de poboacións reclusas en risco de radicalización durante a súa estadía en prisión e trala súa posta en liberdade (READ) ao que o Ministerio do Interior achega expertos.
- O proxecto “Loita contra o terrorismo e a prevención dos extremismos violentos” que España lidera en Líbano.
- O proxecto GAR-SI Sahel, liderado pola Garda Civil e dirixido ao reforzo das capacidades operativas das autoridades nacionais e a mellora do control efectivo do territorio, así como a creación de unidades “tipo GAR” (Grupos de Acción Rápida da Garda Civil) en Mali, Mauritania, Chad, Níxer, Burkina Faso e Senegal. A formación foi impartida a máis de 1.700 xendarmes africanos, creándose 13 Unidades na zona do G5-Sahel e Senegal. Ao longo do proxecto, realizáronse diferentes actividades en cooperación con expertos despregados no terreo como as misións EUCAP, a Cruz Vermella, a Media Luna Vermella, a Organización Internacional para as Migracións e as Nacións Unidas. Os golpes de estado militares e a difícil situación de seguridade fixeron que o proxecto cese as súas actividades en Mali, Burkina Faso, Níxer e Chad.
- O proxecto ECI – CT Níxer, dedicado á loita contra o terrorismo no dito país, con dous especialistas integrados no Equipo Conxunto de Investigación, o cal estivo liderado por Francia.
- O proxecto NORPREVSEC, que lidera a Policía Nacional en Ghana e ten como finalidade a prevención da violencia en períodos electorais e a loita contra o terrorismo nas rexións fronteirizas do norte do país.
- O Proxecto CT Public Spaces, liderado pola Garda Civil, que está dirixido á protección de espazos públicos ante ameazas terroristas en Ghana, Kenia e Senegal. Iniciouse en xaneiro de 2020, recibe financiamento da Comisión Europea, e desde 2021 depende do Servizo de Instrumentos de Política Exterior (FPI) do Servizo de Acción Exterior. O proxecto finalizou en xaneiro de 2024.

O Centro Nacional de Intelixencia participa en numerosos foros do ámbito da seguridade (OTAN, UE) e dos Servizos de Intelixencia, tanto a nivel europeo como o arco mediterráneo e Iberoamérica. Á marxe da actividade multilateral, o CNI mantívose unha cooperación bilateral fluída e constante con socios estratéxicos no marco contraterrorista en 2023. Froito desa cooperación, contribuíuse ao desenvolvemento de operacións contraterroristas tanto dentro de España como no exterior, e desenvolvéronse actividades tendentes a degradar as capacidades dos grupos xihadistas ou a obter información táctica sobre as súas actividades.

A colaboración internacional é fundamental na loita contra a ameaza terrorista. Neste sentido, destaca a importancia dos Equipos Conxuntos de Investigación, cuxa constitución permite incorporar probas sen necesidade de librar Ordes Europeas de Investigación (OEIs), polo que son de gran utilidade.

En 2023, o Ministerio de Xustiza elaborou un anteproxecto de lei orgánica pola que se modifican a *Lei orgánica 6/1985, do 1 de xullo, do poder xudicial, a Lei de axuízamento criminal e a Lei 23/2014, do 20 de novembro, de recoñecemento mutuo de resolucións penais na Unión Europea, e pola que se aproba a Lei reguladora dos equipamentos conxuntos de investigación*. Un dos obxectos do Anteproxecto é regular os equipos conxuntos de investigación con países non comunitarios. Esta xeración de investigación resulta de especial interese para a cooperación cos países iberoamericanos.

Por outra parte, este anteproxecto aborda a modificación da regulación sobre determinados instrumentos de recoñecemento mutuo de resolucións penais na Unión Europea, harmonizando a normativa española co *Regulamento (UE) 2018/2015, do Parlamento Europeo e do Consello, do 12 de novembro de 2018, sobre o recoñecemento mutuo das resolucións de embargo e comiso*.

O principal vector de ameaza en España continúa sendo a comisión de ataques levados a cabo por individuos que actúan en solitario. Así mesmo, mantense o risco de que individuos illados ou células autónomas vinculadas a grupos terroristas de ideoloxía xihadista, os coñecidos como *Homegrown Terrorist Fighters*, poidan levar a cabo atentados mediante un *modus operandi* de baixa sofisticación, fácil acceso e difícil detección. A súa existencia está íntimamente ligada á incapacidade das organizacións xihadistas de desenvolver estruturas propias en Occidente e para a súa activación, a propaganda continúa xogando un papel fundamental. Cada vez máis se está impulsando o rol da muller como adoctrinadora e o dos menores como novos “actores solitarios”.

O deterioro da situación de seguridade no Sahel, a queima de exemplares do Corán en Europa ao longo do ano e o estalido do conflito en Israel e Gaza a consecuencia dos ataques de Hamás do 7 de outubro de 2023 son elementos de intensa mobilización dos contornos xihadistas e poderían derivar en procesos de radicalización e a comisión de ataques terroristas a nivel global e en territorio nacional.

As claves para o seu control baséanse na capacidade de detectar procesos de autorradicalización e dificulta-lo acceso a ferramentas que lles permitan sofisticar os seus plans, tales como armas de lume ou precursores de explosivos.

En España, o 25 de xaneiro de 2023 tivo lugar en Alxeciras (Cádiz) un ataque que se está investigando como delito de terrorismo na Audiencia Nacional por parte dun cidadán marroquí de 26 anos, en situación irregular, que tería experimentado un proceso de radicalización a través do consumo de material e xihadista en redes sociais e que, tras atacar dúas igrexas, asasinou cun machete ao sacristán dunha delas e asinou a outras catro persoas, antes de poder ser detido.

No ámbito europeo se reduciron dous atentados con estas características en outubro. En Arras (norte de Francia) un cidadán francés morreu apuñalado nun ataque con coche nun instituto e en Bruxelas un home armado matou a dous cidadáns suecos. En París, en decembro, un turista alemán faleceu por mor dun ataque con coche. Nos tres casos os autores actuaron sós e non pertencían a ningunha organización terrorista nin contaron coa súa colaboración. (Figura 2.4)

Ademais, segue vixente a ameaza representada polos combatentes terroristas estranxeiros (CTE), dada a persistencia nos chamamentos efectuados polas principais organizacións xihadistas aos seus seguidores para que se despracen a zonas en conflito onde se atopan actualmente operando, como Afganistán, Iraq, Siria, Libia e, especialmente, o Sahel.

Non obstante, en España non se detectaron saídas de voluntarios e xihadistas cara a escenarios de conflito en 2023, polo que o principal risco segue sendo o posible retorno de CTE, especialmente se se producen de forma clandestina e indirecta, usando rutas e métodos propios das redes de inmigración ilegal. Á marxe dos propios CTE españois, a posible chegada a España de retornados orixinarios doutros países, xa sexan europeos ou do Magreb, pode resultar especialmente preocupante.

Conforme os últimos datos consolidados, España tería 272 CTE segundo a Listaxe Única Común, dos cales 102 están desprazados en zona de conflito, 65 son retornados e 104 terían falecido. A principios de 2023 efectuouse a operación de repatriación de dúas mulleres e trece menores desde os campamentos do nordeste sirio.

Os procesos de radicalización dentro das prisións, tanto de individuos condenados por terrorismo como de presos comúns, representan un vector de ameaza significativo, pola posibilidade de que se creen grupos organizados con capacidade de planificar ataques tanto dentro como fóra das cárceres unha vez cumpridas as condenas. A posible reincidencia ou reactivación de elementos, unha vez cumprida a súa condena, resulta de especial relevancia debido ao importante número de presos radicalizados ou que non abandonaron as súas conviccións e que saíron de prisión en 2023 ou está previsto que o fagan nos próximos meses.

A administración penitenciaria continúa desenvolvendo e potenciando os procedementos e as actuacións necesarias orientadas á detección de individuos que se puidesen atopar inmersos nun proceso incipiente de radicalización de natureza e pide, xa for como suxeitos activos ou pasivos destes procesos, posibilitando unha intervención inmediata sobre estes, tanto desde o punto de vista da seguridade como desde o punto de vista do tratamento. Neste ámbito, o CNI e as FCSE traballan tanto sobre os procesos de radicalización en prisións,

en estreita colaboración coas institucións penitenciarias nacional e autonómicas, como no control de persoas recentemente excarceradas.

A Conferencia Internacional sobre Radicalización celebrada no marco da Presidencia Española da Unión Europea do 2023 os días 26 e 27 de setembro de 2023 en Benalmádena (Málaga), abordou esta ameaza e contou cunha serie de relatos sobre saúde mental, radicalización e terrorismo nas que se resaltou a intersección entre o fenómeno da radicalización violenta e a saúde mental, entendida como factor de vulnerabilidade.

O Centro de Intelixencia contra o Terrorismo e o Crime Organizado (CITCO), é o punto de contacto nacional en materia de prevención do terrorismo e da radicalización do Foro Europeo da Internet (EUIF). Durante 2023 continuou participando e apoiando as iniciativas lanzadas desde este foro de colaboración presidido pola Comisión Europea, con participación gubernamental e dos principais operadores privados, provedores de servizo e contido na internet.

O uso do ciberespazo por parte dos terroristas ten unha importancia crucial no seu dobre vertente: a difusión e consumo de propaganda e xihadista, por un lado, e as comunicacións entre xihadistas, por outro.

As aplicacións de mensaxería e redes sociais seguen sendo instrumentalizadas polos grupos terroristas como medio de difusión de propaganda terrorista e xihadista, así como para chamamentos e/ou incitación a cometer ataques violentos. A propaganda é o vehículo principal empregado polo Qaeda e Daesh para conseguir unha difusión global da súa ideoloxía, plans e obxectivos e os procesos de radicalización consúmanse maioritariamente a través das plataformas dixitais. Ámbolos grupos editan revistas periódicas online cun nivel de deseño notable e as súas axencias de noticias manteñen unha alta difusión das súas mensaxes a través da internet, que poden incluír carteis, comunicados en vídeo, manuais de fabricación de armas e explosivos ou de instrución.

Na propaganda en liña, séguense detectando chamamentos xenéricos por parte de Daesh e Ao Qaeda que se levará a cabo accións contra Occidente, incluíndo España, sufriu unha intensificación tras o ataque terrorista de Hamás en Israel e a queima pública de exemplares do Corán en varios países europeos.

En 2023 mantívose o volume de difusión de contido de carácter xihadista en idioma español dirixido a cidadáns hispanofalantes. Cabe sinalar que gran parte do contido editado no noso idioma son traducións de material orixinal difundido en anos anteriores e que se están redistribuíndo achegando os contextos bélicos actuais.

Respecto á comunicación entre xihadistas, as redes sociais proporcionan un alto grao de anonimato e seguridade. O uso de canles e redes sociais encriptadas ou de grupos privados nas plataformas de mensaxería permite manter a comunicación entre grupos e filiais con discreción. Outras redes sociais máis abertas permiten captar a novos simpatizantes coa finalidade de adoutramento e radicalización, aínda que non persigan unha adhesión activa ou vinculante coa organización.

Pechamentos como a retirada de contidos terroristas online ou as actividades de cancelación de canles de difusión de propaganda en plataformas de mensaxería resultan dunha enorme importancia. O Mando Conxunto do Ciberespacio (MCCE) realiza un permanente esforzo de cibervixilancia dentro do ciberespazo propio contribuíndo á alerta temperá ante ataques de actores cibernéticos hostís, en colaboración coas forzas e corpos de seguridade.

Tamén no ámbito da extrema dereita violenta, o elemento de maior preocupación é a autorradicalización en liña. O uso da internet presenta un patrón paralelo ao das organizacións e xihadistas: crear primeiro foros de fácil acceso para que haxa moitas persoas que entren neles; seleccionar logo os perfís máis interesantes para levalos a outros foros máis restrinxidos e, finalmente, elixir os máis radicais para interactuar con eles por canles absolutamente reservados. En España, non existen grupos que despregasen ata o momento comportamentos violentos, nin se constatou que teñan plans concretos de facelo, aínda que si existen varios grupos que defenden teses antisistema e xustifican o uso da violencia.

O financiamento dos grupos vinculados ao terrorismo e xihadista mantense conforme os anos anteriores. O uso indebido das redes e os sistemas informáticos, seguen sendo os principais métodos identificados para transferir fondos a través das fronteiras obtidos a través do comercio ilegal, a extorsión ou as doazóns de simpatizantes en xurisdicións estranxeiras. O secuestro de persoas, locais e estranxeiros, é tamén unha fonte de ingresos considerable. Do mesmo modo, a explotación de recursos en minas locais e a imposición de impostos ou taxas permite a xeración de ingresos de fácil branqueo noutros países.

O aumento do uso de activos virtuais é a principal tendencia identificada nas actividades de recadación de fondos e o movemento destes. As doazóns, usualmente realizadas mediante criptomoedas ou medios electrónicos de difícil seguimento ou o uso de artificios tecnolóxicos tendentes a imprimir unha maior opacidade e anonimato ás súas operacións, como é o caso dos servizos coñecidos como *mixers* e *exchanges* radicados en xurisdicións non cooperantes, o uso da *darkweb* e as vendas concertadas de igual a igual (P2P) entre outros, sitúanse como instrumentos ascendentes no financiamento do terrorismo.

Na zona do Sahel e Golfo de Guinea, existen indicios da relación entre grupos terroristas, redes de crime organizado e piratería como forma de financiamento. Neste contexto, a piratería posicionouse como actividade delituosa por excelencia no Golfo, xunto coa subtracción do petróleo no litoral para a súa venda no mercado ilegal.

Os actores solitarios e pequenas células xihadistas en España seguen autofinanciándose a través da delincuencia común, aínda que tamén continúa o uso do *crowdfunding*, en efectivo ou mediante as redes sociais. A través destas campañas estanse identificando doazóns a través de códigos QR que en ocasións derivan a moedeiros de activos virtuais.

O Plan Estratéxico Nacional contra o Financiamento do Terrorismo (PENCFIT) continúa cos distintos traballos e actuacións, desenvolvementos normativos e transposición de directivas da UE vinculados á loita contra o financiamento do terrorismo.

En relación co terrorismo autóctono, as forzas e corpos de seguridade e a Audiencia Nacional perseveran na investigación dos atentados cometidos pola organización terrorista ETA que permanecen sen esclarecer, malia a dificultade que supón que un número importante deses atentados ocorresen fai décadas e que apenas existan probas criminalísticas.

En 2023, o Ministerio do Interior continuou cos labores de tratamento e análise da documentación, armas e efectos informáticos que foron entregados por Francia a España en febreiro de 2018 e que formaban parte dunha cincuenta de procedementos xudiciais instruídos en territorio francés pola detención de membros de ETA.

Outra liña de actuación que permanece activa é a localización e detención de membros de ETA que se atopan fuxidos da Xustiza. Actualmente hai un total de 32 membros de ETA fuxidos, a maioría con requisitoria xudicial, que se atoparían en diferentes países (Brasil, Cabo Verde, Cuba, Francia, México, Uruguai e Venezuela). No mes de febreiro de 2023 detívose no Aeroposto de Madrid-Baraxas a un membro de ETA que se atopaba fuxido e en paradiro descoñecido.

Polo que respecta ós extremismos violentos como chanzo previo ó terrorismo, invéstíganse aquelas fenómenos que puidesen derivar na comisión de actos violentos, e mantéñense abertas liñas de investigación que permitan previr e anticiparse á comisión de atentados terroristas.

A puxanza dos extremismos violentos viuse favorecida por tendencias relacionadas, por un lado, coa proliferación de campañas de desinformación, destinadas a polarizar á sociedade e cuxas mensaxes son explotadas por grupos extremistas do espectro ideolóxico; e por outro, coa utilización das novas tecnoloxías, como drons ou impresoras 3D con fins terroristas, por outro.

No ámbito dos extremismos violentos, as FCSE afundiú nas relacións con EUROPOL coa participación en diferentes grupos de traballo e proxectos da organización, así como na cooperación con Servizos policiais e de intelixencia estranxeiros, coa finalidade de potenciar a loita contra as ameazas procedentes do anarquismo insurreccionalista e de movementos violentos, tanto de extrema dereita como de extrema esquerda.

No mes de xaneiro, en Miranda de Ebro (Burgos), detívose a un cidadán español, por terrorismo, como autor do envío de seis artefactos explosivos a diferentes organismos en Madrid e a unha empresa de Zaragoza en novembro do 2022. O nivel 4 de alerta antiterrorista permaneceu activado durante todo o 2023, tendo presente o Plan de Prevención, Protección e Resposta Antiterrorista e as recomendacións de autoprotección e criterios de actuación ante a comisión de atentados terroristas. Unha vez valorada a situación derivada do ataque de Hai contra Israel e a queima pública de exemplares do Corán en varios países europeos, implementáronse medidas adicionais dentro do nivel 4 de alerta antiterrorista, entre as que destaca o reforzo dos dispositivos de seguridade sobre determinados puntos especialmente sensibles por todo o territorio nacional e o incremento das medidas antiterroristas por parte das forzas e corpos de seguridade. (Figura 2.5 e 2.6)

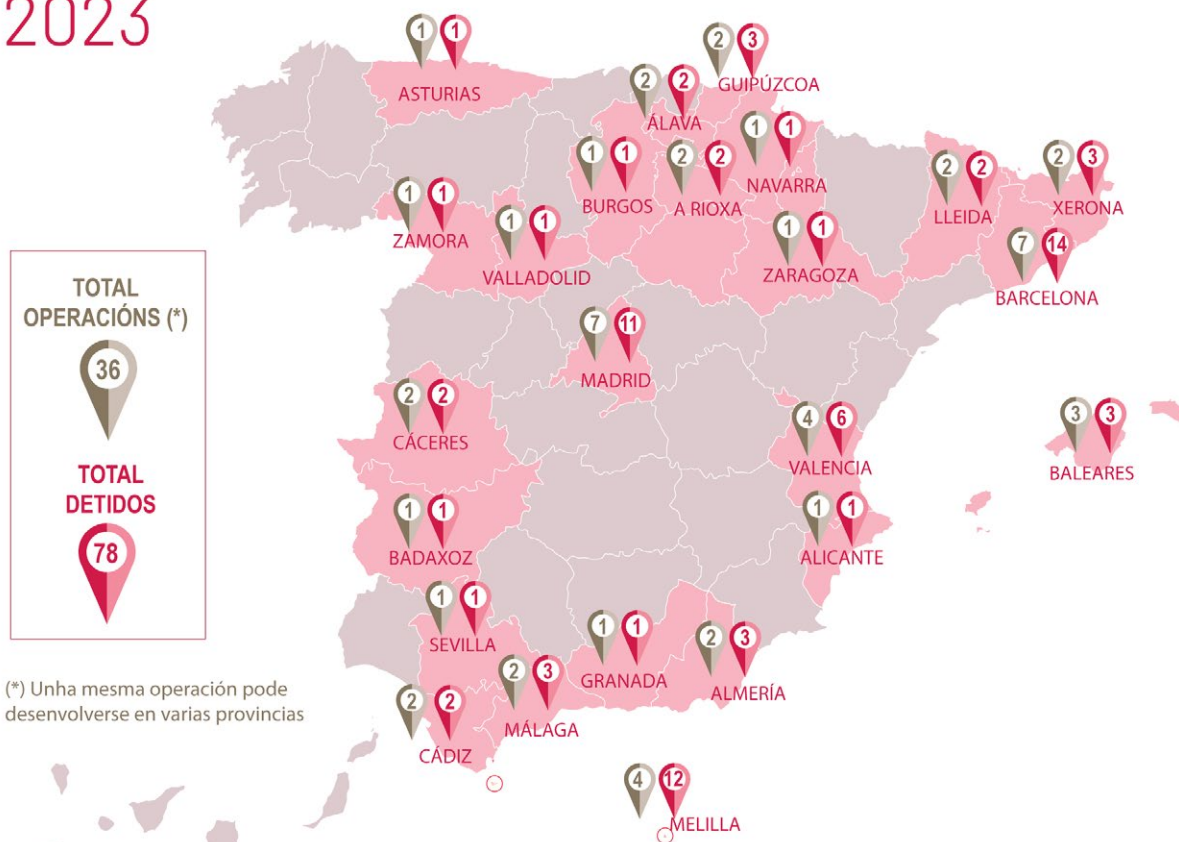
LOITA CONTRA O TERRORISMO INTERNACIONAL

	2021	2022	2023
DETIDOS TERRORISMO YIHADISTA	40	53	90
EN ESPAÑA	39	46	78
NOUTROS PAÍSES	1	7	12
DETIDOS OUTROS GRUPOS TERRORISTAS	5	1	6
	TOTAL DETIDOS Terrorismo Yihadista	TOTAL DETIDOS Outros grupos terroristas	
	183	12	

Fonte: Ministerio do Interior

Figura 2.5: Detidos por terrorismo 2021-2023

2023

(*) Unha mesma operación pode desenvolverse en varias provincias

Fonte: Elaboración do DSN con datos do Ministerio do Interior

Figura 2.6: Número de operacións e detidos en España en 2023 pola súa vinculación co terrorismo xihadista

O Consello de Seguridade Nacional, aprobou o procedemento para a elaboración dunha nova estratexia nacional contra o terrorismo, na sesión celebrada o 21 de xuño de 2022. Baixo a coordinación do CITCO, constituíuse o Grupo de Traballo para a actualización da ENCOT 2019, que contou coa participación de numerosos departamentos e institucións, a Conferencia Sectorial das comunidades autónomas e un grupo de expertos académicos.

Sobre esa base, o texto final foi aprobado polo Comité Especializado contra o Terrorismo o 15 de decembro e será remitido para a súa aprobación por parte do Consello de Seguridade Nacional en marzo de 2024.

Coincidindo coa Presidencia española da Unión Europea, a Dirección Xeral de Apoio ás Vítimas do Terrorismo sumouse á Delegación española dentro do Grupo de Traballo sobre Terrorismo do Consello da Unión Europea (TWP), para traballar sobre o documento de conclusións do Consello para a mellora do apoio e o recoñecemento ás vítimas do terrorismo.

A revisión proposta da actual directiva sobre os dereitos das vítimas ten como obxectivo reforzar aínda máis os dereitos das vítimas de delitos na UE, incluídos os dereitos das vítimas do terrorismo e garanti-la existencia de servizos de apoio complementarios ou integrados nos servizos xerais de apoio ás vítimas que atendan as necesidades específicas das vítimas do terrorismo e que estean dispoñibles inmediatamente despois dun atentado terrorista e durante todo o tempo que sexa necesario.

EPIDEMIAS E PANDEMIAS

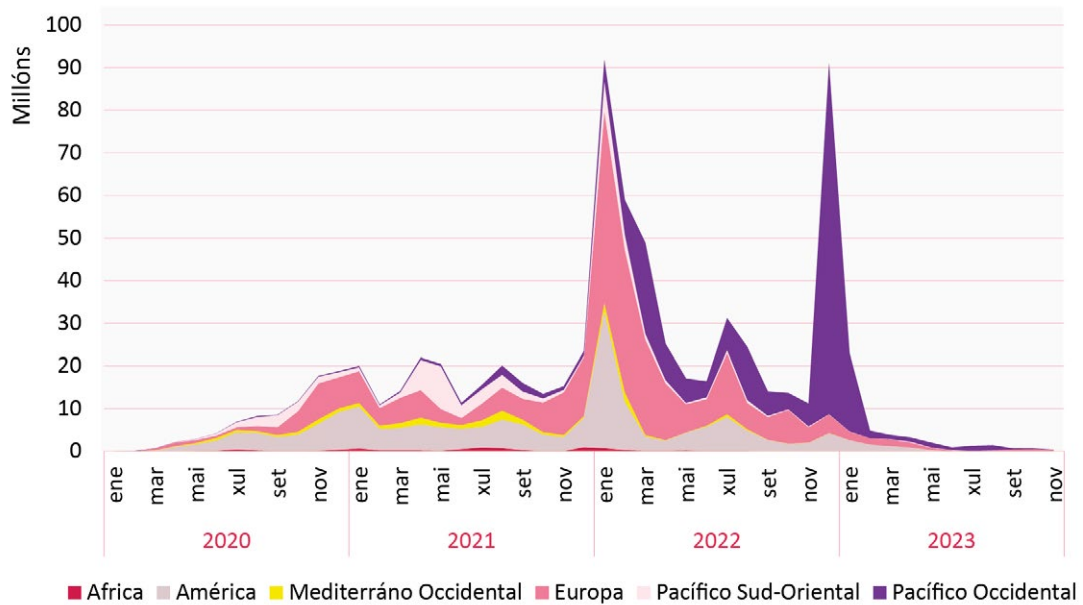
O 5 de maio de 2023, o director xeral da Organización Mundial da Saúde (OMS), de acordo co informe do Comité de Emerxencia do Regulamento Sanitario Internacional (RSI) sobre a pandemia de enfermidade por coronavirus (COVID-19) elaborado tras a súa décimo quinta reunión, concluíu que a COVID-19 xa non constituía unha Emerxencia de Saúde Pública de Importancia Internacional (ESPII) e que era o momento de facer a transición a un manexo a longo prazo da enfermidade integrado no control das infeccións respiratorias agudas (IRAs). Efectivamente, a tendencia global decrecente en 2023, tanto en falecementos como en hospitalizacións relacionadas coa COVID-19, os altos niveis de inmunidade da poboación ao SARS-CoV-2, a baixa virulencia mantida no tempo dos sucesivos liñaxes de Ómicron que non parecen estar asociados con formas de enfermidade máis grave e a mellora no manexo de casos clínicos, fixeron preciso un cambio de enfoque na estratexia de vixilancia e control fronte á COVID-19 a nivel global, como indica o Plan Estratéxico de Preparación e Resposta da OMS de Abril 2023- Abril 2025.

Os datos a data do 31 de decembro de 2023 indican 772.052.752 casos confirmados e 6.985.278 falecementos por COVID-19 en todo o mundo. (Figuras 3.1, 3.2, e 3.3)

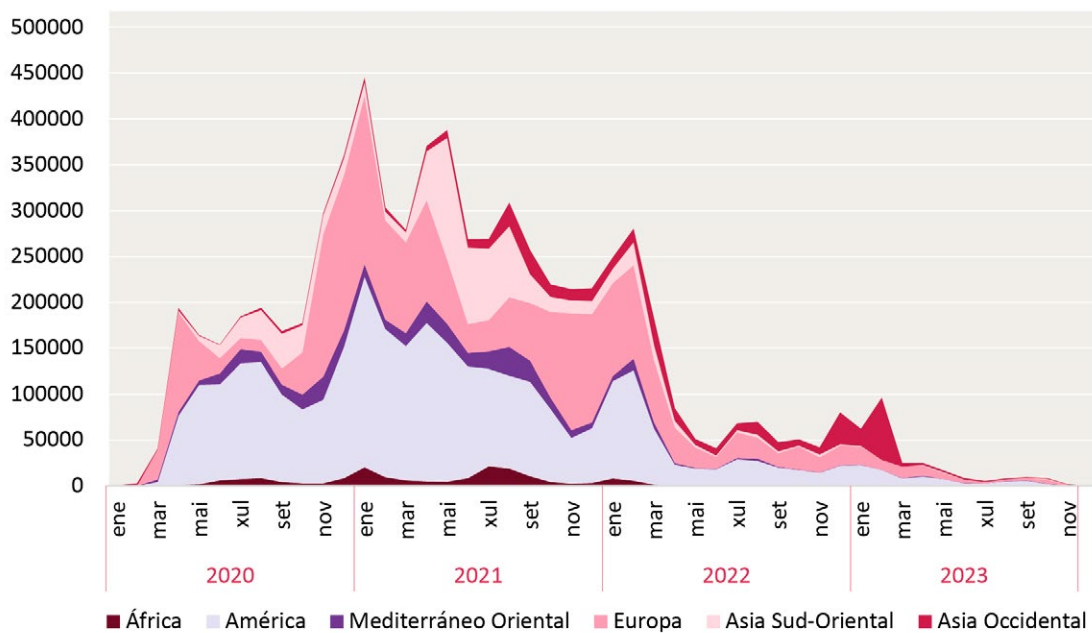
Fonte: Elaboración do DSN con datos da Organización Mundial da Saúde

Figura 3.1: Datos de casos confirmados e falecidos por COVID-19 a nivel mundial

Fonte: Elaboração do DSN com dados da Organização Mundial da Saúde

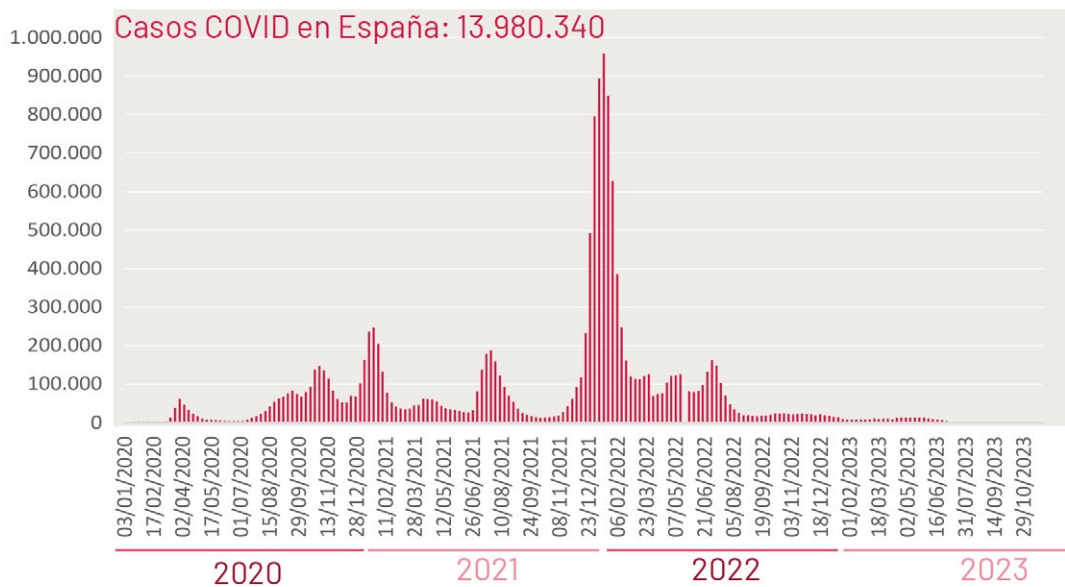
Figura 3.2: Evolução dos casos confirmados de COVID-19 a nível mundial

Fonte: Elaboração do DSN com dados da Organização Mundial da Saúde

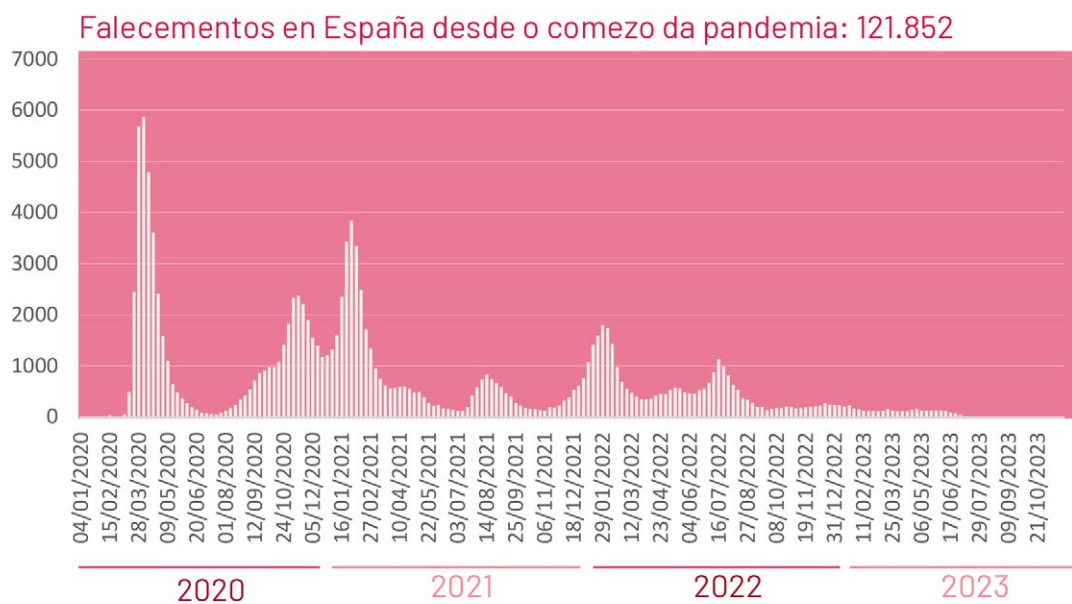
Figura 3.3: Evolução dos falecidos por COVID-19 a nível mundial

A situación en España seguiu unha tendencia similar á observada a nivel global. Así, durante o ano 2023, de acordo cos datos recibidos na Rede Nacional de Vixilancia Epidemiolóxica, tanto a incidencia acumulada como os datos referidos a ingresos e ocupación hospitalaria por COVID-19 foron moi estables. Agás breves peregrinos, apréciase un continuo descenso nos casos rexistrados. As variantes de ómicron circulantes maioritarios non se relacionaron cunha maior virulencia e a sucesión das diferentes liñaxes dominantes non se relacionaron con aumentos na incidencia desde a imposición da variante BA.5 en xuño de 2022. (Figuras 3.4 e 3.5)

Fonte: Elaboración do DSN con datos proporcionados polo Ministerio de Sanidade á Organización Mundial da Saúde

Figura 3.4: Evolución dos casos confirmados de COVID-19 en España

Fonte: Elaboración do DSN con datos do Ministerio de Sanidade

Figura 3.5: Evolución dos falecementos por COVID-19 en España

Neste contexto e trala declaración do fin da pandemia por parte da OMS, o Ministerio de Sanidade na sesión do Pleno do Consello Interterritorial do Sistema Nacional de Saúde (CISNS) celebrada o 23 de xuño de 2023, en cumprimento do disposto no artigo 2.3 da *Lei 2/2021, do 29 de marzo, de medidas urxentes de prevención, contención e coordinación para facer fronte á crise sanitaria ocasionada pola COVID-19*, elevou consulta ás comunidades autónomas que de forma unánime manifestaron a súa conformidade coa declaración da devandita finalización, así como o seu acordo para que, tras ela, decaesen as medidas extraordinarias que fosen acordadas. Con data do 5 de xullo publicouse a *Orde SND/726/2023, do 4 de xullo, co Acordo do Consello de Ministros do 4 de xullo de 2023, polo que se declara a finalización da situación de crise sanitaria ocasionada pola COVID-19*.

España adaptou os seus mecanismos de vixilancia e control á nova situación na liña marcada polo documento “A COVID-19 tras o fin da emerxencia sanitaria. Novo marco estratéxico integrado na vixilancia e control das infeccións respiratorias agudas”. A vixilancia desta enfermidade, incluída entre as de declaración obrigatoria en España e Europa, farase xunto con outros virus respiratorios (gripe, virus respiratorio sincial, etc) por un sistema de vixilancia centinela (SiVIRA).

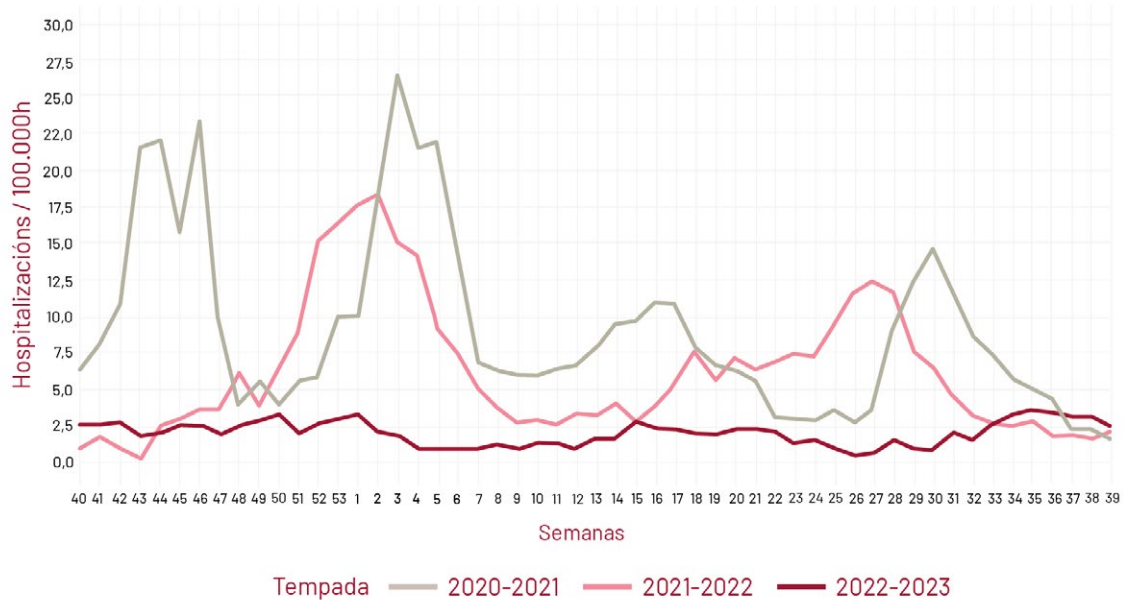
A pesar da declaración do fin da pandemia pola OMS e a finalización da crise a nivel nacional, a COVID-19 continúa sendo un problema sanitario de gran relevancia para a saúde pública, razón pola que se manteñen accións de vixilancia e control, adaptadas á situación actual, pero con capacidade de escalado en caso de necesidade. Mellora-la transmisión e acceso electrónicos ós datos relevantes para a vixilancia segue sendo un punto crítico para conseguir sistemas máis robustos e que permitan detectar alertas e ter información a tempo para a toma de decisións.

Grazas ás altas coberturas de vacinación acadadas na poboación xeral, sobre todo na poboación máis vulnerable á enfermidade, e ás liñaxes de Omicron menos virulentos, circulantes desde hai máis dun ano, o impacto de posibles incrementos na transmisión ten menos probabilidades de afectar de forma importante aos servizos asistenciais do sistema nacional de saúde. En todo caso, non se pode descarta-la aparición de novas olas epidémicas de gran magnitude que xeren un número suficiente de casos graves como para tensionar o sistema, aínda que as probabilidades de colapsalo sexan moi baixas.

A COVID-19 non está a mostrar ata a data o comportamento estacional que se prevía e malia que a súa incidencia mostra oscilacións moderadas, estas non teñen un patrón estacional. A nova estratexia de vixilancia e os sistemas de información alternativos dos que dispoñemos (por exemplo, a análise de augas residuais), permiten facer un seguimento do comportamento do virus. As variantes actuais do SARS-CoV-2 presentan algunhas mutacións que parecen afectar a inmunidade humoral contra o virus, pero non a inmunidade celular. Isto implica que as infeccións ou reinfeccións que se seguen detectando non teñen un impacto sobre os indicadores de gravidade (hospitalización), excepto para os grupos de risco xa coñecidos. A variante Ómicron leva 2 anos circulando, fronte aos aproximadamente 6 meses que circularon as variantes anteriores, indicando que, dentro da variabilidade, o virus parece terse adaptado ao ser humano e estabilizado.

A COVID persistente, que inclúe as secuelas da infección por SARS-CoV-2, diagnósticase nunha porcentaxe importante de persoas que pasaron a infección por este virus. Sen embargo, os estudos dispoñibles non permiten, polo momento, establecer cifras precisas. En todo caso, polo número de persoas afectadas, a diversidade e número de síntomas que se asocian a este síndrome, o impacto dalgúns destes síntomas na vida das persoas que os sofren e a ausencia dun tratamento específico fan da COVID persistente un síndrome de preocupación tanto para a poboación como para os sistemas sanitarios.

Na tempada 2022-23 as taxas de hospitalización de COVID-19 en España diminuíron considerablemente en relación ás dúas tempadas previas. (Figura 3.6)

Fonte: SIVIRA. Vixilancia sentinela de gripe, COVID-19 e outros virus respiratorios

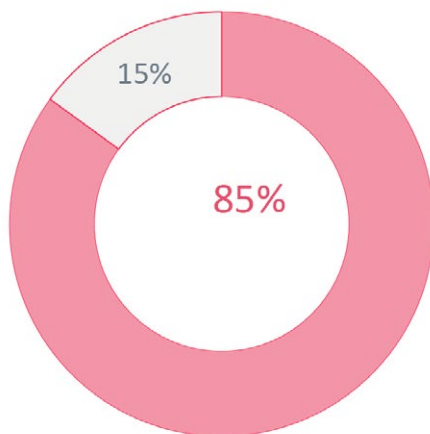
Figura 3.6: Taxas de hospitalización

Anualmente, establécense as recomendacións de vacinación fronte á gripe en outono-inverno naqueles grupos de poboación con maior risco de complicacións en caso de padecer a infección por gripe e nas persoas que poden transmitir a enfermidade a outras que teñen un alto risco de complicacións. Desde a tempada 2021-2022, ofrécese á poboación a vacinación conxunta fronte a gripe e COVID-19. O obxectivo da vacinación fronte a gripe e fronte a COVID-19 é reforzar a protección das persoas máis vulnerables e do persoal sanitario

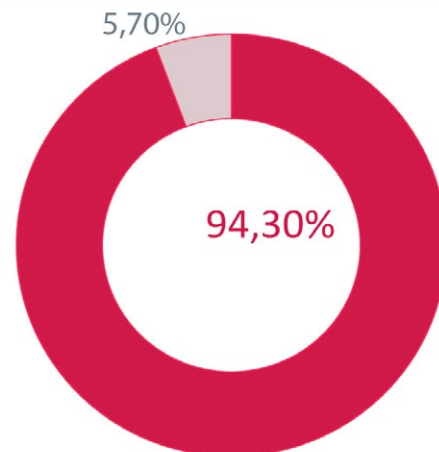
e socio-sanitario para reducir a morbimortalidade e o impacto destas enfermidades sobre a capacidade da atención sanitaria e socio-sanitaria.

Tendo en conta a situación epidemiolóxica da COVID-19, recomendouse a vacinación durante a tempada de outono-inverno (2023-2024) aos grupos de poboación vulnerables como se definen nas “Recomendacións de vacinación fronte a gripe e COVID-19 na tempada 2023-2024 en España. Actualización”. Ata o inicio da tempada 2023-2024, a cobertura de vacinación contra a COVID-19 con pauta completa era de máis do 85% para o total da poboación. A poboación máis vulnerable estaba cuberta no 94,3% das persoas maiores de 60 anos coa pauta completa, o 91,2% tiñan unha dose de reforzo e o 60,7% dous doses de reforzo. (Figura 3.7)

Porcentaxe da poboación española vacinada contra a COVID-19 con pauta completa

Porcentaxe da poboación española de risco (maiores de 60) vacinada contra a COVID-19 con pauta completa

Fonte: Elaboración do DSN con datos do Ministerio de Sanidade

Figura 3.7. Ratio de vacunación en España

Máis alá da COVID-19, en 2023 o foco centrouse na varíola do mono, un brote de Marburgo en Guinea Ecuatorial e o cólera en África.

A varíola dos monos (monkeypox, Mpox) é unha enfermidade zoonótica viral pouco frecuente, que ata 2022 era endémica nalgúns países de África occidental e central. Todos os casos de Mpox identificados fóra de áreas endémicas ata maio de 2022 foran importados ou

vinculados a un caso importado ou a animais importados de áreas endémicas. Desde maio de 2022, 115 países notificaron máis de 91.000 casos con cadeas de transmisión sen vínculo con países endémicos nun brote internacional sen precedentes. O día 23 de xullo de 2022, o director xeral da OMS determinou que o brote de Mpox constituía unha emerxencia de saúde pública de importancia internacional (ESPII). En maio de 2023, tras superar o pico da pandemia e despois de varios meses de transmisión global reducida, o director xeral da OMS puxo fin á ESPII, aínda que recomendou unha serie de medidas para tratar de eliminar a transmisión de persoa a persoa do virus.

En España, o virus da varíola do mono identificouse en máis de 7.600 casos. No inicio da epidemia todos os casos estudáronse no Centro Nacional de Microbioloxía (CNM), que era o único laboratorio en España con metodoloxía dispoñible para detección e identificación do virus con fins diagnósticos. O Sistema Nacional de Saúde foi adquirindo capacidades para o diagnóstico deste virus quedando o CNM como laboratorio primario para aqueles centros sen estas capacidades e como laboratorio de referencia para confirmar e caracterizar aqueles que o requirisen.

Como consecuencia do incremento de transmisión entre humanos a nivel global, non se pode descartar que se produzan modificacións no virus que favorezan a súa transmisibilidade entre humanos por calquera dos mecanismos de transmisión coñecidos para este virus ou pola súa adaptación á transmisión por outros mecanismos, aínda que non se observaron ata a data deste informe.

Porén, desde agosto de 2022, o risco de transmisión deste virus entre persoas reduciuse de maneira radical. A dispoñibilidade dunha vacina eficaz contra este virus e os procedementos de vixilancia e control establecidos, reducen a probabilidade de brotes epidémicos como o observado en 2022.

En canto ao virus Marburgo (EVM), o 13 de febreiro de 2023 o Ministerio de Sanidade de Guinea Ecuatorial comunicou o primeiro brote da enfermidade rexistrado nese país. En total o brote xerou 17 casos confirmados, 12 falecidos, 4 recuperados e 1 descoñecido. Cinco dos casos confirmados se reduciron en traballadores sanitarios. O 8 de xuño de 2023, tras dous membros de incubación consecutivos (42 días) sen notificarse ningún caso novo confirmado, o Ministerio de Sanidade de Guinea Ecuatorial declarou o fin do brote de enfermidade polo virus de Marburgo, de conformidade coas recomendacións da OMS. A OMS e os seus asociados, entre eles España, prestaron apoio técnico ao Goberno para conter o brote a través da súa oficina no país.

Aínda que en países veciños se detectaran casos de Marburgo previamente, este foi o primeiro brote identificado en Guinea Ecuatorial e polo tanto constitúe unha alerta nacional e supón un risco internacional. A limitada información dispoñible ao inicio do brote dificultaba unha correcta avaliación de risco, pero o traballo realizado a través da OMS e da embaixada de España permitiu valorar rapidamente a situación. España implementou rapidamente os protocolos para a detección e xestión precoz de casos importados de febres hemorráxicas víricas, o que permitiu identificar casos posibles con rapidez. Asociado a este brote en Guinea identificouse un caso sospeitoso que foi descartado.

Ben que a posibilidade de importación de casos de febres hemorráxicas víricas a España desde países endémicos non se pode descartar, a rápida implementación de medidas de detección e control de riscos e as actuacións a nivel internacional para apoiar os países afectados no control rápido e eficaz do brote, reducen considerablemente os riscos que estas enfermidades poidan xerar para a poboación residente en España.

Entre o 1 de xaneiro e o 15 de decembro de 2023, os casos de cólera notificados por polo menos 30 países superaron os 667.000, por riba dos casos notificados en 2022. Destas persoas faleceron 4.000, o que supón unha letalidade do 0,6% a nivel global. Estas cifras débense valorar con coidado debido ás diferenzas nas características e a calidade dos sistemas de vixilancia dos países notificadores.

A rexión de África da OMS segue sendo a máis afectada polo cólera, con 17 países que notificaron casos. Porén, Siria, Haití e Afganistán son os países con maiores taxas de incidencia, entre 600 e 800 casos por 100.000 habitantes. Actualmente existen tres vacinas orais para o control de brotes en rexións endémicas. As tres son vacinas inactivadas que requiren dúas doses para unha protección total. Disponse, por tanto, de vacinas eficaces contra o cólera que proporcionan inmunidade que dura aproximadamente tres anos, pero a escaseza mundial de vacinas exacerbaron a crise.

Malia a súa alta capacidade de transmisión en países con sistemas de auga e saneamento deficientes, en países nos que as estruturas sanitarias, sumidoiros, tratamento de augas, etc. son adecuados e os hábitos de hixiene e acceso ós produtos de hixiene persoal permiten un bo control de riscos de transmisión de enfermidades de transmisión feco-oral, o cólera non representa un risco de alto impacto para a poboación. España recibe casos importados de cólera toxixénica procedentes de países endémicos sen que ata a data se producise transmisión estendida no noso territorio.

Porén, o incremento medio das temperaturas podería favorecer a transmisión do cólera a partir de casos importados en situacións en que non se poden garantir adecuadas condicións de saneamento, hixiene e tratamento de augas. (Figura 3.8)

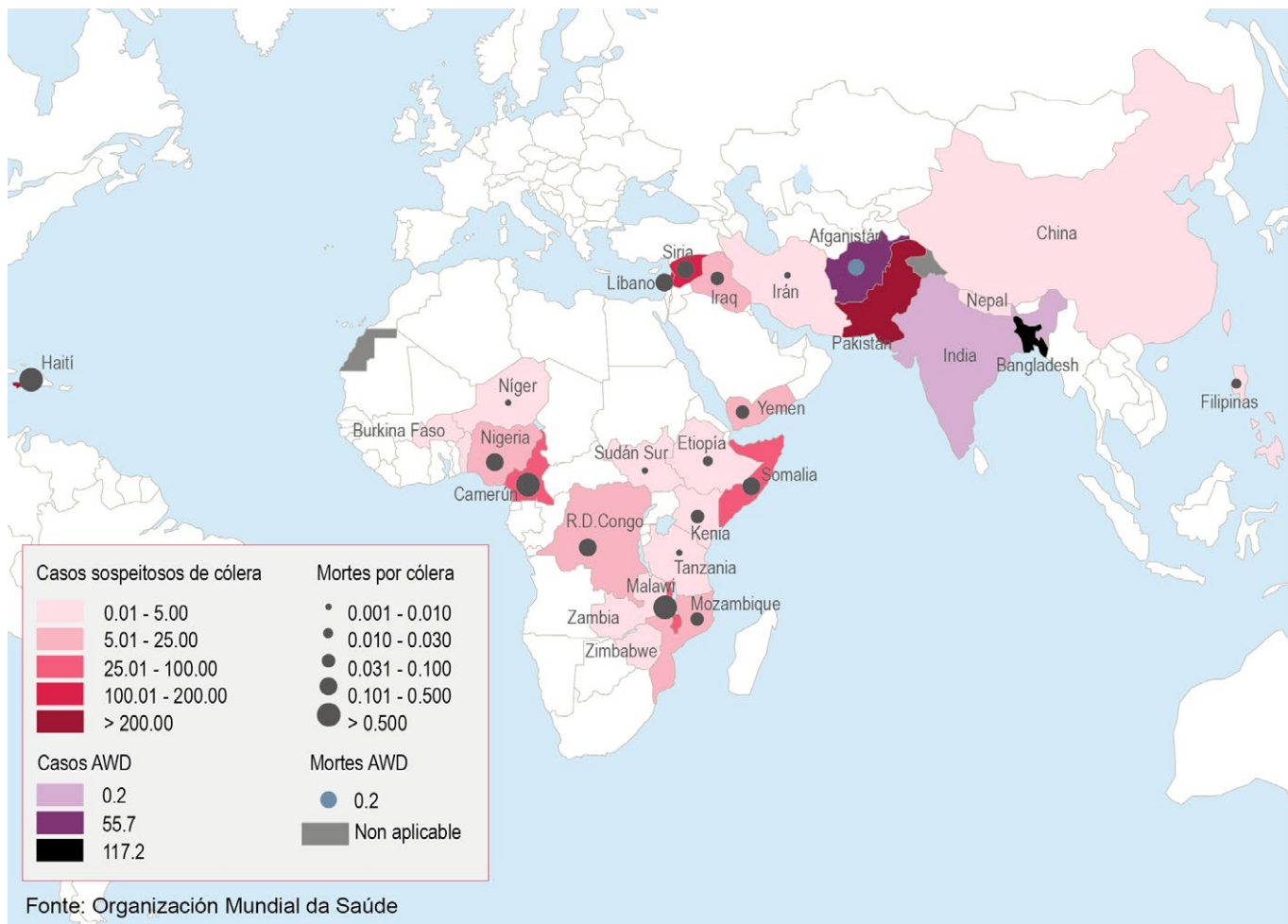

Figura 3.8: Casos sospeitosos e mortes por cólera no mundo

En canto a realizacións, a nivel europeo, a Comisión Europea puxo en marcha unha Unión Europea da Saúde que debe permitir a todos os países da UE prepararse para responder xuntos ás crises sanitarias, dispoñer de subministracións médicas innovadoras a prezos alcanzables e colaborar para mellorar a prevención, o tratamento e o seguimento de enfermidades de interese. Esta iniciativa inclúe catro medidas clave:

- Preparación ante crise: con importantes modificacións legislativas, entre as que destaca o *Regulamento 2022/2371 de ameazas transfronteirizas graves para a saúde*, e cambios na estrutura da Comisión, como a creación da Dirección Xeral da Autoridade Europea para a resposta ante emerxencias sanitarias (DG HERA).
- A reforma da lexislación farmacéutica europea para favorecer o acceso a tratamentos innovadores e alcanzables para a poboación.

- O Plan Europeo de Loita contra o Cáncer.
- Un enfoque global da saúde mental. (Figura 3.9)

Medidas clave

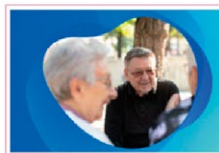
Preparación ante as crises
Planificación fronte a futuras ameazas transfronteirizas para a saúde

Plan Europeo de Loita contra o Cáncer
Vías para unha prevención, unha detección e unha atención de calidade garantidas

Reforma da lexislación farmacéutica da UE
Medicamentos alcanzables, accesibles e innovadores

Un enfoque global da saúde mental
Pór á vez a saúde mental coa saúde física

Fonte: Organización Mundial da Saúde

Figura 3.9: Medidas clave da Unión Europea da Saúde

Así mesmo, a Comisión Europea e o Banco Europeo de Investimentos (BEI) anunciaron a creación de HERA Invest, unha garantía de 100 millóns de euros vinculada á Autoridade Europea de Preparación e Resposta ante Emerxencias Sanitarias (HERA, polas súas siglas en inglés). A Axencia Española de Medicamentos e Produtos Sanitarios (AEMPS) e o Centro de Coordinación de Alertas e Emerxencias Sanitarias actúan como representantes en España do consello reitor de HERA.

Esta iniciativa económica ten como obxectivo apoiar a pequenas e medianas empresas europeas que teñan dificultades para acceder a un financiamento público e privada suficiente para o desenvolvemento e a expansión de solucións de vangarda no ámbito da saúde e as ciencias da vida. Nesa liña, as actividades que se beneficiarán destas axudas serán os investimentos en investigación e o desenvolvemento de contramedidas médicas, así como de tecnoloxías innovadoras, que permitan unha mellor preparación e resposta fronte ás principais ameazas sanitarias identificadas por HERA en 2022. Estas ameazas son: os patóxenos con potencial pandémico ou epidémico; ameazas químicas, biolóxicas, radiolóxicas e nucleares; ou ameazas derivadas da resistencia ós antimicrobianos. O BEI destinará, de forma xeral, entre 15 e 30 millóns de euros por proxecto.

Estas contramedidas médicas inclúen, por exemplo, vacinas, outros medicamentos considerados estratéxicos para facer fronte a estas ameazas (incluíndo antídotos, antibióticos e outros tratamentos), tests de diagnóstico, ou equipos de protección persoal (EPP), que permiten diagnosticar, previr, protexer ou tratar afeccións durante unha emerxencia de saúde pública.

AMEAZAS ÁS INFRAESTRUTURAS CRÍTICAS

A seguridade e protección das infraestruturas críticas cobra especial importancia nun contexto de inestabilidade xeopolítica. Esta inestabilidade deriva tanto dos conflitos abertos tras a agresión de Rusia contra Ucraína e o ataque de Hamás a Israel, como do crecente número de incidentes e ataques híbridos.

É importante destacar as infraestruturas críticas submarinas dado o seu valor estratéxico e a dificultade de atribución de calquera acción hostil contra elas. Tras o ataque ao gasoduto Nordstream en 2022, en 2023 sucedéronse incidentes no gasoduto BALTICCONNECTOR (que une Finlandia e Estonia) e nun cable de datos submarino entre Suecia e Estonia. O conseguinte aumento do risco de potenciais ataques contra infraestruturas en Europa levou ao reforzo da protección de infraestruturas críticas como aeroportos, redes e estacións ferroviarias e centros de control de tráfico aéreo.

Neste sentido, en febreiro de 2023 creouse a Célula de Coordinación de Infraestruturas Críticas Submarinas da OTAN, co obxectivo de facilitar a interacción entre a industria e as autoridades civís e militares, posibilitando o intercambio de boas prácticas, fomentando a innovación tecnolóxica e impulsando a seguridade da infraestrutura submarina aliada.

As ameazas físicas ás infraestruturas críticas poden interromper servicios fundamentais ou básicos. Por iso, débese traballar na adopción de medidas específicas destinadas a garanti-la prestación sen obstrucións de servicios esenciais para o mantemento de funcións sociais ou actividades económicas vitais.

As infraestruturas críticas tamén se enfrontan a ciberameazas que se poderían materializar na negación dos servizos esenciais que prestan. A magnitude, sofisticación, frecuencia e efectos dos incidentes van en aumento e representan unha grave ameaza para o funcionamento dos sistemas de redes e de información. Estes sistemas de redes e de información convertéronse nun aspecto crucial do día a día grazas á velocidade da transformación dixital e a interconexión da sociedade, coa conseguinte aparición de novos desafíos que requiren respostas adaptadas, coordinadas e innovadoras.

As infraestruturas críticas son particularmente vulnerables a ciberameazas a través das comunicacións dos sistemas de información e comunicación (CIS) que utilizan. Malia existir

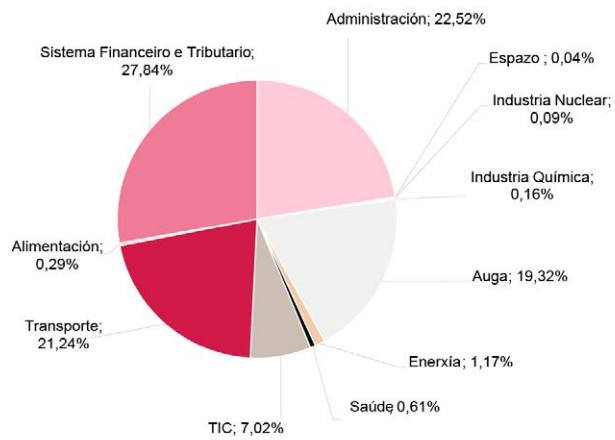
coñecemento ao respecto, a implementación de solucións correctivas vese obstaculizada polo seu alto custo económico e a dificultade de interromper o funcionamento da infraestrutura crítica. Neste sentido continúan os esforzos para establecer un Esquema de Certificación de Protección de Infraestruturas Críticas (ECPIC).

A preparación e a eficacia en materia de ciberseguridade son máis esenciais que nunca. Ademais, a ciberseguridade é un factor facilitador esencial para que moitos sectores críticos se sumen con éxito á transformación dixital e aproveitan plenamente as vantaxes económicas, sociais e sustentables da dixitalización.

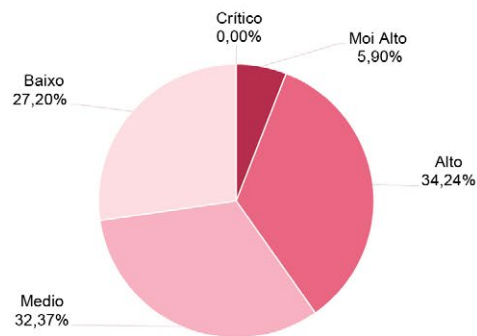
En 2023 notificáronse 8050 incidentes á Oficina de Coordinación de Ciberseguridade (OCC) do Ministerio do Interior. As principais ameazas víronse a grupos cibercriminais e a actores relacionados co conflito de Rusia e Ucraína. Estas materializáronse en ataques de Denegación de Servicio (DoS), a diversas empresas e organismos, entre os que destacan Portos do Estado, RENFE e Adif. (Figuras 4.1, 4.2 e 4.3)

SECTOR ESTRATÉGICO	TOTAL
ADMINISTRACIÓN	1.813
ESPAZO	3
INDUSTRIA NUCLEAR	7
INDUSTRIA QUÍMICA	13
INSTALACIONES DE INVESTIGACIÓN	0
AUGA	1.555
ENERXÍA	94
SAÚDE	49
TIC	565
TRANSPORTE	1.710
ALIMENTACIÓN	0
SISTEMA FINANCEIRO E TRIBUTARIO	2.241
INCIDENTES TOTAIS	8.050

NIVEL DE PERIGO	TOTAL
CRÍTICO	0
MOI ALTO	475
ALTO	2.756
MEDIO	2.606
BAIXO	2.190
SEN DATOS	23
INCIDENTES TOTAIS	8.050

INCIDENTES TOTAIS MENSUAIS

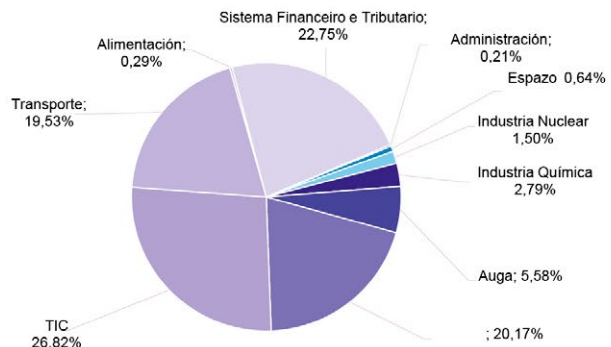
INCIDENTES TOTAIS ACUMULADOS

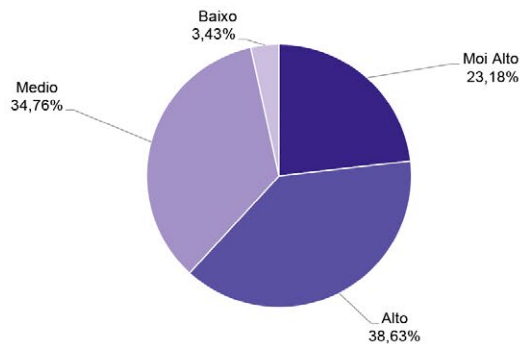
Fonte: Oficina de Coordinación de Ciberseguridad da Secretaría de Estado de Seguridade

Figura 4.1: Incidentes notificados á OCC a través dos CSIRT nacionais de referencia

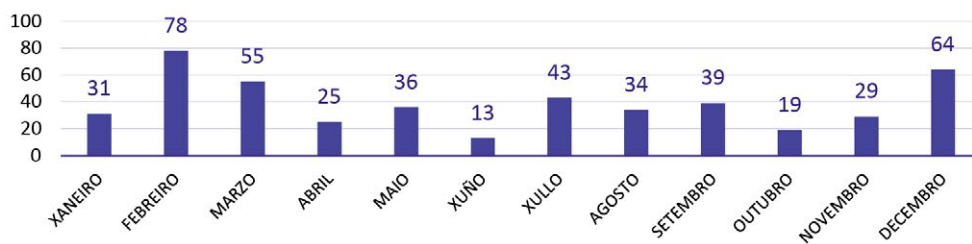
SECTOR ESTRATÉGICO	TOTAL
ADMINISTRACIÓN	1
ESPAZO	3
INDUSTRIA NUCLEAR	7
INDUSTRIA QUÍMICA	13
INSTALACIONES DE INVESTIGACIÓN	0
AUGA	26
ENERXÍA	94
SAÚDE	0
TIC	125
TRANSPORTE	91
ALIMENTACIÓN	0
SISTEMA FINANCEIRO E TRIBUTARIO	106
INCIDENTES TOTALES	466

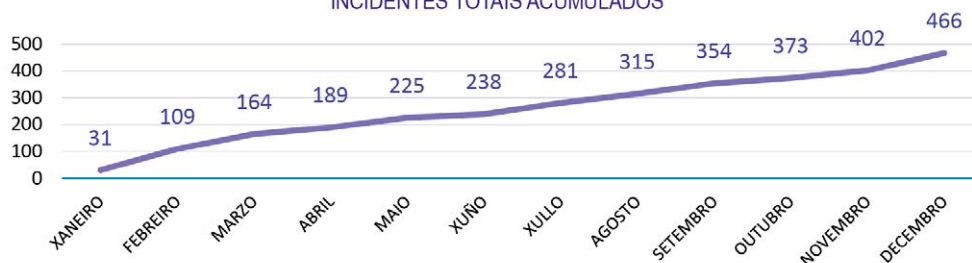
NIVEL DE PERIGO	TOTAL
CRÍTICO	0
MOI ALTO	108
ALTO	180
MEDIO	162
BAIXO	16
SEN DATOS	0
INCIDENTES TOTAIS	466

INCIDENTES TOTAIS MENSUAIS

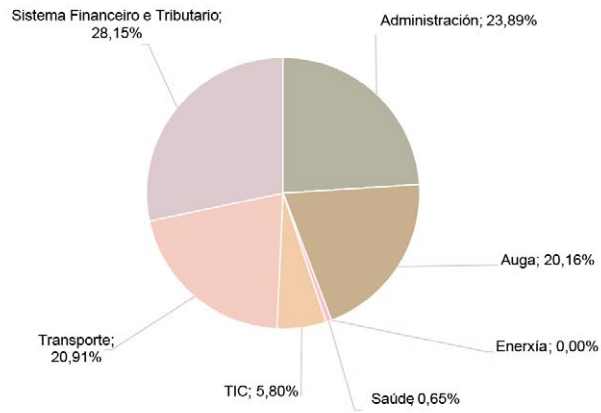
INCIDENTES TOTAIS ACUMULADOS

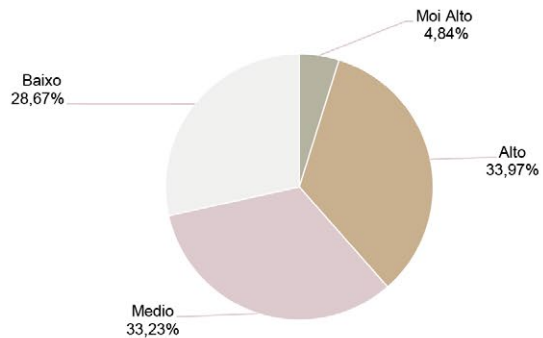
Fonte: Oficina de Coordinación de Ciberseguridad da Secretaría de Estado de Seguridade

Figura 4.2: Incidentes notificados á OCC a través do CSIRT INCIBE-CERT

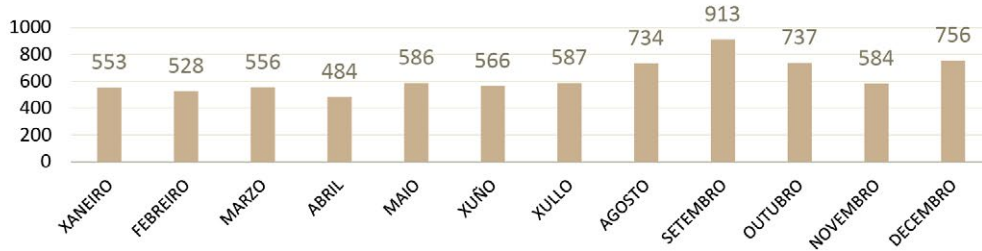
SECTOR ESTRATÉGICO	TOTAL
ADMINISTRACIÓN	1.812
ESPAZO	0
INDUSTRIA NUCLEAR	0
INDUSTRIA QUÍMICA	0
INSTALACIONES DE INVESTIGACIÓN	0
AUGA	1.529
ENERXÍA	0
SAÚDE	49
TIC	440
TRANSPORTE	1.619
ALIMENTACIÓN	0
SISTEMA FINANCEIRO E TRIBUTARIO	2.135
INCIDENTES TOTAIS	7.584

NIVEL DE PERIGO	TOTAL
CRÍTICO	0
MOI ALTO	367
ALTO	2.576
MEDIO	2.444
BAIXO	2.174
SEN DATOS	23
INCIDENTES TOTAIS	7.584

INCIDENTES TOTAIS MENSUAIS

INCIDENTES TOTAIS ACUMULADOS

Fonte: Oficina de Coordinación de Ciberseguridad da Secretaría de Estado de Seguridade

Figura 4.3: Incidentes notificados á OCC a través do CSIRT CCN-CERT

A prevención ante calquera tipo de ameaza ou risco, é a prioridade para garantir a seguridade das infraestruturas críticas e establécese como a base sobre a que se articulan os diversos plans de seguridade dos operadores críticos e as forzas de seguridade. Para iso, o Centro Nacional de Protección de Infraestruturas Críticas (CNPIC) coordina os plans de seguridade do Operador e Plans de Protección Específicos que son inspeccionados polas forzas e corpos de Seguridade do Estado (FCSE) e xunto cos plans estratéxicos sectoriais e os plans de apoio operativo son a base do Sistema Nacional de Protección de Infraestruturas Críticas. Durante o ano 2023 prestouse especial atención ao sector enerxético. (Figura 4.4)

Figura 4.4: Grao de avance do Sistema Nacional de Protección das Infraestruturas Críticas

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	TOTAL
PSO APROBADOS	0	33	34	31	11	38	13	7	18	13	198
PPE APROBADOS	0	0	140	22	14	82	55	77	25	24	439

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	Sub.	Cese OC/IC	TOTAL
Operadores Críticos	42	72	12	8	44	2	0	84	7	6	277	35	242
Infraestruturas Críticas	190	179	35	32	88	2	0	146	8	7	687	45	646

En 2023 a Mesa de Coordinación PIC, como órgano de apoio continuo, exerceu un labor esencial na coordinación de medidas de protección implementadas por operadores críticos. Realizáronse tres sesións de coordinación entre os diversos actores do Sistema de Protección de Infraestruturas Críticas, tanto públicos como privados, co obxectivo final de asegurar a protección efectiva de infraestruturas vitais.

Como exemplo de medidas para a protección contra ciberameazas, a Axencia Estatal de Seguridade Aérea (AESA) puxo en marcha a implementación das modificacións regulatorias que emanan tanto das institucións internacionais (Organización de Aviación Civil Internacional, OACI), como as europeas. En colaboración coas autoridades competentes en materia de ciberseguridade, AESA coordina a mellora da protección dos organismos e entidades pertencentes ao sector de aviación civil fronte ás ciberameazas. Por outra parte, dentro do mesmo ámbito, ENAIRE mantivo a aplicación do Plan Estratéxico de Ciberseguridade 2020-25 (PROTEXE) e o seu Plan Operativo 2023.

O Ministerio de Defensa coopera de maneira conxunta coas FCSE e os Equipos de Resposta ante Emerxencias Informáticas (CERT en inglés) de referencia nacionais (CCN-CERT, INCIBE-CERT e ESPDEF-CERT) en materia de intercambio permanente de información sobre ameazas, alertas e incidentes detectados e participa en grupos de traballo comúns sobre ciberseguridade. Así mesmo, continúa a elaboración do catálogo de operadores esenciais con incidencia na Defensa Nacional.

Dúas directivas da UE de finais de 2022 son de particular relevancia para a resiliencia das infraestruturas críticas.

A *Directiva (UE) 2022/2557 do Parlamento Europeo e do Consello, do 14 de decembro de 2022 relativa á resiliencia das entidades críticas (CER, polas súas siglas en inglés) define resiliencia como “a capacidade dunha entidade crítica para a prevención, a protección, a resposta, a resistencia, a mitigación, a absorción, a adaptación e a recuperación en caso dun incidente”*. O seu principal obxectivo é aumentar a resiliencia das entidades críticas e a súa capacidade para prestar os seus servizos esenciais. Para iso, os Estados deben identificar cales son estas entidades e estas, pola súa vez, deberán detectar os riscos pertinentes, adoptar as medidas adecuadas para garantir a súa resiliencia e notificar ás autoridades competentes os incidentes con efectos perturbadores.

Ademais, tendo en conta a importancia da ciberseguridade para a resiliencia das entidades críticas, é de particular relevancia a *Directiva (UE) 2022/2555 do Parlamento europeo e do Consello do 14 de decembro de 2022 relativa ás medidas destinadas a garantir un elevado nivel común de ciberseguridade en toda a Unión (NIS 2 polas súas siglas en inglés)*.

Pódense destacar como principais medidas xurídicas desta directiva:

- A preparación dos Estados membros, exixíndolles que estean debidamente equipados. Por exemplo, cun equipo de resposta a incidentes de seguridade informática (CSIRT) e unha autoridade nacional competente de redes e sistemas de información.
- A cooperación entre todos os Estados membros mediante a creación dun Grupo de Cooperación para apoiar e facilitar a cooperación estratéxica e o intercambio de información entre os Estados membros.
- A cultura de seguridade en tódolos sectores que son vitais para economía e sociedade e que dependen en gran medida das TIC, como a enerxía, o transporte, a auga, a banca, as infraestruturas do mercado financeiro, a asistencia sanitaria e a infraestrutura dixital.

Ámbalas dúas directivas complementáanse e debe existir unha coordinación entre as autoridades competentes que se designen por ambas, considerando como obxectivo o intercambio de información sobre riscos, ameazas e incidentes.

No ámbito OTAN, España apoia as diversas iniciativas encamiñadas a garantir o desenvolvemento dun ciberespazo aberto, libre e seguro a nivel global. Deste xeito, apoiouse o desenvolvemento do novo concepto para a contribución da ciberdefensa á postura xeral de disuasión e defensa da OTAN, a través da Capacidade Virtual de Apoio a Incidentes Cibernéticos (VCISC, *Virtual Cyber Incident Support Capability*), que foi aprobado na Cume de Xefes de Estado e Goberno OTAN en Vilna en xullo de 2023.

En 2023, constituíuse a Task force UE-OTAN sobre resiliencia das Infraestruturas Críticas. Este Grupo de Traballo busca reforzar a seguridade común fronte a ameazas emerxentes e fortalecer a cooperación entre a UE e a OTAN. Neste contexto, o Ministerio de Defensa segue mantendo a colaboración para a consecución dos obxectivos de resiliencia OTAN, centrándose en particular na resiliencia de infraestruturas críticas submarinas. No marco do Grupo de Traballo elaborouse un informe de avaliación, que serviu de base á Comisión, para elevar unha recomendación ao Consello relativa ao Plan Reitor de Infraestruturas Críticas, que mellorará a coordinación da UE en resposta aos intentos de perturbar estas infraestruturas.

No transcurso do 2023, avanzouse en fortalecer a resiliencia das infraestruturas críticas nacionais, cun enfoque en mellorar as ferramentas de detección de incidentes e obter un panorama situacional máis completo dos eventos que impactan a operadores críticos e servizos esenciais. Estes esforzos buscan garantir que a identificación das entidades críticas e as accións para reforzar a súa resiliencia se baseen nun concepto de risco amplo que abrangue ameazas naturais, humanas e cibernéticas, e inclúa situacións transfronteirizas ou intersectoriais que poderían impacta-la prestación de servizos esenciais

Pola súa parte, o Ministerio de Transportes e Mobilidade Sostible, co obxectivo de avaliar a resiliencia dos sistemas da compañía Adif fronte a escenarios reais de ataques, levou a cabo unha serie de exercicios de simulación de ataques cibernéticos con execución de probas de intrusión.

O investimento en innovación e desenvolvemento é esencial para facer fronte ás crecentes ameazas e desde a perspectiva das FCSE débense continuar os esforzos de colaboración con todas aquelas unidades especializadas no desenvolvemento de procedementos forenses e aplicación dos estándares de calidade internacionais, necesarios para asegurar a validez e confirmación das evidencias, cuxas achegas son necesarias nos procedementos abertos sobre os responsables dos ataques e incidentes contra as infraestruturas críticas.

Pola súa parte, o Instituto Xeolóxico e Mineiro de España, integrado no Consello Superior de Investigacións Científicas (IGME-CSIC), deseñou e está implementando unha nova base de datos xeorreferenciada de paleo inundacións en España (PaleoRiada), que no futuro poderá ser utilizada polas administracións públicas e as entidades xestoras de infraestruturas estratéxicas (grandes presas, centrais nucleares, polos industriais) para mellorar a súa seguridade e xestión.

Por parte do Centro de Investigación en Sanidade Animal (CISA) dirixiu parte a súa dotación dos fondos do Plan de recuperación, Transformación e Resiliencia, a dúas obras que está

previsto se inicien no primeiro trimestre de 2024 para reforzar as infraestruturas científicas e mellorar a capacidade de loita fronte a epidemias.

Os investigadores do CISA participan en proxectos de investigación europeos e internacionais e manteñen o acceso aberto ás instalacións, como Infraestruturas Científicas Técnicas e Singulares (ICTS), a investigadores de institucións públicas e privadas nacionais e internacionais. No marco do concepto “One Health”, impulsouse o proxecto de nova construción dun laboratorio Nivel 4 de Contención Biolóxica (NCB4 - OMS) e reforzouse a capacidade investigadora do CISA ampliando o cadro de investigadores expertos na transmisión de enfermidades por vectores, con proxectos que prevén a construción dun insectario no CISA.

EMERXENCIAS E CATÁSTROFES

En 2023 rexistráronse 755 sucesos no Sistema Integrado de Xestión de Emerxencias (SIGE) da Dirección Xeral de Protección Civil e Emerxencias (DGPCE) do Ministerio do Interior. (Figuras 5.1 y 5.2)

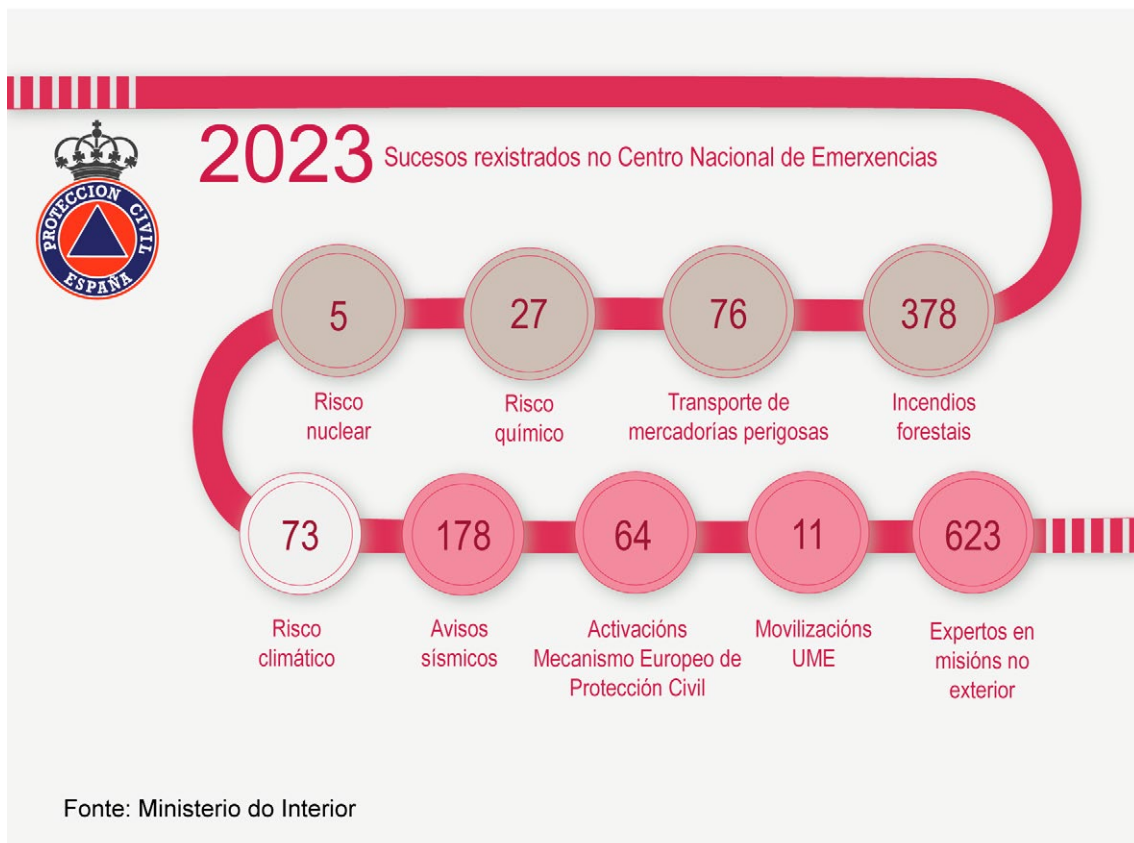

Figura 5.1: Sucesos rexistrados no Centro Nacional de Emerxencias en 2023

Figura 5.2: Comparativa dos sucesos rexistrados no Sistema de Xestión de Emerxencias por anualidades

SUCESOS	2023	2022	2021	2020	2019	2018	2017	2016
Risco nuclear	5	7	11	2	0	1	1	0
Risco químico	27	34	30	26	24	19	16	10
TMP	76	71	55	40	62	40	37	71
Incendios forestais	378	621	588	504	575	342	772	599
Risco climático	73	70	94	43	124	221	37	80
Risco sísmico	178	217	4.615	197	213	279	205	164
Risco volcánico	0	0	1	0	0	0	0	0
Outros riscos	18	24	31	37	14	18	17	18
TOTAL	755	1.044	5.425	849	1.012	920	1.085	942

Fonte: Ministerio do Interior

En 2023, o Centro Nacional de Seguimento e Coordinación de Emerxencias (CENEM) da Dirección Xeral de Protección Civil e Emerxencias (DGPCE), rexistrou un total de 73 episodios de fenómenos meteorolóxicos adversos: neve (1), vento (7), vento e chuva (11), tormentas (12), chuva (33) e inundacións (9).

En aplicación do Plan Meteoroalerta de Predición e Vixilancia de Fenómenos Meteorolóxicos Adversos, emitíronse 2.803 avisos de risco importante ou extremo dun total de 18.508 avisos rexistrados entre xaneiro e outubro de 2023. Ademais, a AEMET mantén o sistema AEMET Vialidade invernal para UVR (Unidade de Valoración de Risco) que facilita previsións máis axustadas espacial e temporalmente para a anticipación nas decisións.

A Campaña vialidade invernal 2022-2023 foi pouco significativa para efectos de protección civil e a máis benévola dos últimos 5 anos, con poucos episodios de nevadas e con escasas consecuencias para a poboación, téndose activado en 8 ocasións o protocolo de vialidade invernal nas estradas estatais.

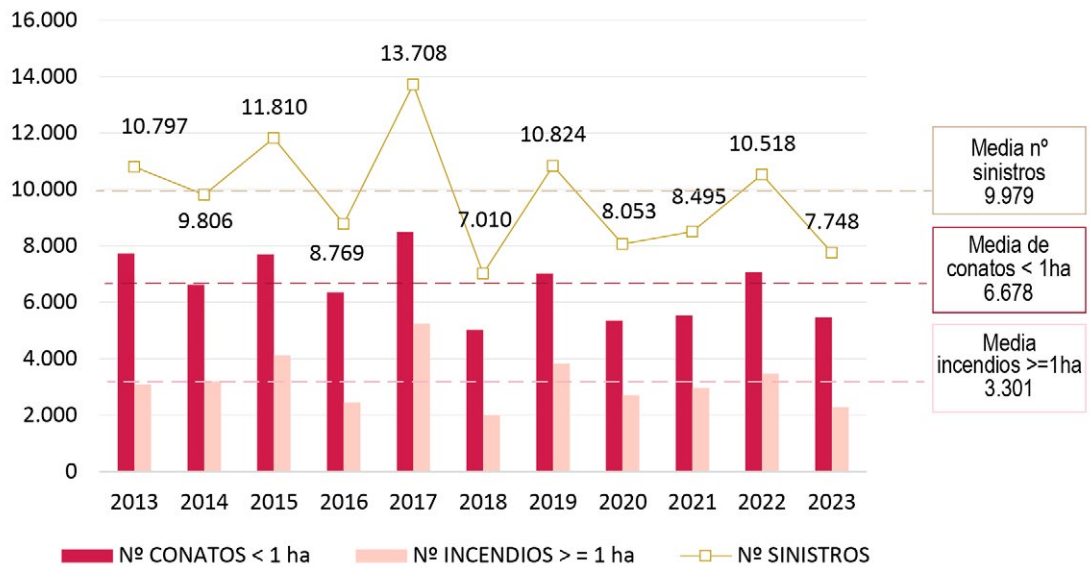
Durante o verán de 2023 foron frecuentes os episodios de altas temperaturas, observándose catro olas de calor no ámbito xeográfico da Península e Baleares. As dúas primeiras estendéronse entre os días 9 a 12 de xullo e 17 a 20 de xullo, con 14 e 20 provincias afectadas, respectivamente. As dúas seguintes, que se estenderon entre os días 6 a 13 de agosto (19 provincias afectadas) e 18 ao 25 de agosto (35 provincias afectadas), foron as máis prolongadas

e intensas, con temperaturas máximas por riba dos 40,0 °C en gran parte do territorio, chegando a superarse os 45,0 °C nalgúns puntos da provincia de Valencia e de Andalucía os días 10 e 11 de agosto. No aeroporto de Valencia rexistrouse o día 10 unha temperatura máxima de 46,8 °C, a máis alta rexistrada o verán de 2023 en España e que bateu o récord da estación por máis de 3 °C de diferenza. Houbo un total de 24 días baixo ola de calor no ámbito da Península e Baleares, polo que se trataría do cuarto verán con maior número de días nesa situación, tras os de 2022, 2015 e 2017.

Entre os días 2 e 4 de setembro de 2023, a circulación dunha depresión illada en niveis altos (DANA) sobre o sector central da península Ibérica produciu intensas precipitacións concentradas no espazo e no tempo, que provocaron seis vítimas mortais, varios feridos e graves danos materiais nas infraestruturas (pontes, estradas, conducións enerxéticas, sistemas de abastecemento e drenaxe, etc.) e en numerosas vivendas e dotacións de servizos.

Os fenómenos meteorolóxicos adversos, coa virulencia que se están producindo nos últimos anos, teñen unha influencia moi determinante no transporte, especialmente no transporte aéreo, aínda que tamén as incidencias poden ser graves noutros modos de transporte como o ferroviario ou por estrada, por afectación das infraestruturas, sendo especialmente destacable a afección ao tráfico ferroviario entre Madrid. Andalucía e Estremadura, e os cortes de estradas. A crecente frecuencia destes fenómenos, exige a planificación e posta en marcha de actuacións para poder mitigar os seus efectos, como a aprobación dos plans de prevención de riscos por Fenómenos Meteorolóxicos Adversos de Renfe 2023-2024.

En 2023, o número de sinistros diminuíu un 22% con respecto á media do decenio anterior, reducíndose o número de conatos nun 18% e o de incendios nun 31%. En relación á superficie forestal afectada, produciuse unha diminución do 11% con respecto á media do decenio anterior, téndose reducido un 23 % a afección á superficie non arborada e aumentado un 11% a da superficie arborada. En relación cos incendios forestais, en 2023 producíronse 20 grandes incendios (GIF), o que representa unha redución do 13% respecto á media do decenio. (Figuras 5.3 e 5.4)

Fonte: Ministério para a Transição Ecológica e o Reto Demográfico

Figura 5.3: Sinistros, conatos e incendios no último decénio e ano em curso (dados provisionais segundo o avance informativo de incendios forestais do 1 de xaneiro ao 31 de decembro de 2023)

Fonte: Ministério para a Transição Ecológica e o Reto Demográfico

Figura 5.4: Superficie forestal queimada na última década (dados provisionais segundo o avance informativo de incendios forestais do 1 de xaneiro ao 31 de decembro de 2023)

A pesar das condicións de altas temperaturas e seca e o gran número de grandes incendios en perigo primaveral, a campaña resultou máis benévola do esperado, en parte grazas aos operados húmidos dos meses de xuño e setembro. Non obstante, no ano 2023, producíronse 70 incendios forestais con consecuencias de protección civil. A Unidade Militar de Emerxencias foi mobilizada en 11 ocasións en 9 incendios.

Producíronse 10 grandes incendios con impacto na poboación, sendo especialmente importante por segundo ano consecutivo, o número de evacuados, o que pon en contexto a importancia da xestión e coordinación nos incendios con interfaz urbano-forestal. Os máis graves foron Puntagorda (Illa de La Palma), Arafo (Isla de Tenerife), Pinofranqueado (Cáceres), Villanueva de Viver (Castellón) e Montichelvo (Valencia). Hai que lamentar que se produciu unha vítima mortal, 74 foron de carácter leve e tiveron que ser evacuadas máis de 28.000 persoas. (Figura 5.5)

Figura 5.5: Incidencias para efectos de protección civil na campaña de incendios e comparativa con anos anteriores

	2023	MEDIA	ANOS				
		2018 2022	2022	2021	2020	2019	2018
Nº de incendios rexistrados	378	527	621	588	508	575	342
Nº de incendios con consecuencias de PC	70	76	133	96	48	69	36
Falecidos	1	3	4	1	6	3	1
Feridos	74	38	92	61	9	17	12
Incendios con evacuados	55	51	94	57	32	52	22
Nº estimado de persoas evacuadas	28.154	13.780	32.707	6.441	7.528	17.694	4.531
Incendios con albergados	17	12	24	17	8	8	1
Incendios con danos en infraestruturas	9	16	29	18	11	17	3
Incendios con cortes de estradas	31	40	81	61	20	23	13
Incendios con cortes de ferrocarril	8	8	20	8	4	3	3
Incendios con cortes de electricidade	9	4	9	6	2	2	0
Incendios con activación da UME	9	24	55	14	21	26	6

Incendios con consecuencias de protección civil. Comparativa últimos 6 anos.

Fonte: Ministerio do Interior

Os esforzos por parte dos distintos actores competentes seguen sendo clave en materia de prevención, investigación das causas e xestión das consecuencias. Neste sentido, a Garda Civil establece un dispositivo permanente ao longo de todo o ano (que se reforza na campaña estival) coa finalidade de efectuar a investigación das causas e motivacións do incendio forestal e identificar os seus responsables. Neste dispositivo integral o esforzo principal recae nas unidades do SEPRONA, as cales contan coa colaboración permanente de unidades de seguridade cidadá, de montaña, de investigación, de tráfico e de reserva. Durante o dispositivo de reforzo, practicáronse as seguintes actuacións: 1.084 incendios forestais investigados, 338 incendios forestais esclarecidos, 411 persoas detidas ou investigadas e 1.397 infraccións administrativas ou penais tramitadas.

Pola súa parte, a AEMET implementou varias melloras para o apoio á loita contra os incendios e á protección civil asociada aos incendios forestais: o sistema AEMET ALCIF (un visor de información meteorolóxica específico para o apoio á loita contra incendios forestais), un servidor de mapas xeorreferenciados focalizados no punto do incendio e unha ferramenta semiautomática de xeración de informes meteorolóxicos orientados ao apoio á loita contra incendios.

A actividade sísmica e volcánica é un risco sempre presente, especialmente en determinadas zonas. Manter e potenciar os sistemas de vixilancia e monitorización dos fenómenos, así como a adopción de medidas de prevención é a maneira de minimizar dentro do posible os seus efectos en caso de producirse. Neste ámbito, cabe destacar as seguintes actuacións:

- Continúa o desenvolvemento do Sistema Nacional de Alerta de Maremotos coa realización de diversas actuacións, avaliando e incorporando nova instrumentación para a detección dos maremotos.
- Continúa a transformación dixital da Rede Sísmica Nacional (RSN), para o que, entre outras actuacións, se está realizando un proxecto de actualización e adecuación do Centro de Adquisición e Proceso de Datos Sísmicos. Actualmente estase avaliando o proceso de datos sísmicos na nube e vanse levar a cabo diversas actuacións para implementar as técnicas baseadas na intelixencia artificial no proceso de datos sísmicos.
- A Comisión Permanente de Normas Sismorresistentes, presidida polo Instituto Xeográfico Nacional (IGN), aprobou un borrador de Real decreto de actualización da Normativa Sismorresistente española (NSE) e prevese a súa publicación en 2024.
- En canto ao reforzo do sistema de vixilancia volcánica, vaise continuar densificando a rede multiparamétrica, mellorando e automatizando os procedementos ante emerxencias nas illas Canarias, en especial en illas activas como A Palma e Lanzarote. Tamén se continuará coa instalación do sistema de vixilancia volcánica en Illa Decepción.
- A integración das novas tecnoloxías na vixilancia volcánica tamén está prevista, coa utilización de voos de drons tanto para a optimización do mantemento das

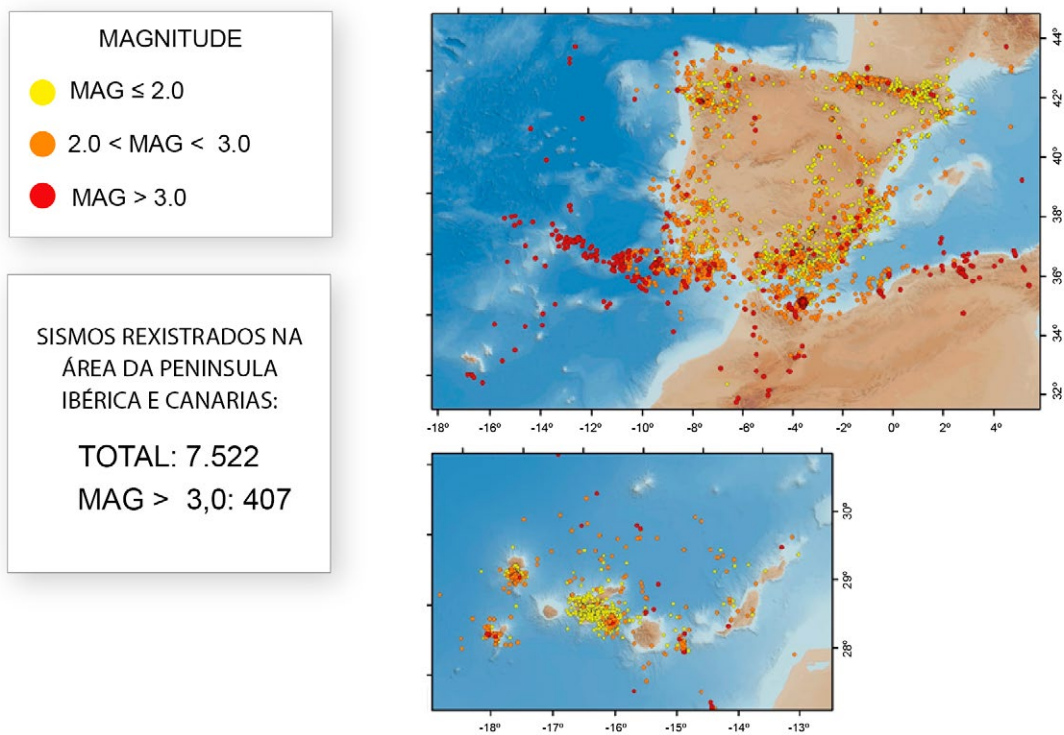
estacións, como para producir produtos finais aptos para incorporar nas diferentes áreas de vixilancia (mapas, DEM, etc.), así como melloras nos laboratorios de xeoloxía e xeoquímica.

No ano 2023 localizáronse 1.794 eventos, reflectindo o proceso post-eruptivo en La Palma e as zonas sísmicas activas no Forro, Tenerife e entre esta última illa e Gran Canaria.

Desde o 31 de xaneiro de 2022, a emerxencia volcánica en La Palma está en Nivel 1, o que implica unha xestión insular. O Centro Nacional Instituto Xeolóxico e Mineiro de España do CSIC (IGME/CSIC) segue participando no asesoramento científico á recuperación da Palma tras a erupción volcánica, formando parte activa dos equipos científicos que prestaron apoio á emerxencia volcánica durante a etapa pos-erupción en 2023. Na actualidade, o IGME-CSIC continúa asesorando ás autoridades locais, rexionais e nacionais, tanto como membros do Comité Científico do Plan de Emerxencias Volcánicas de Canarias (PEVOLCA), como membros do Comité Asesor do Plan Insular de Emerxencias da Palma (PEINPAL), activado cando cambiou o nivel da emerxencia.

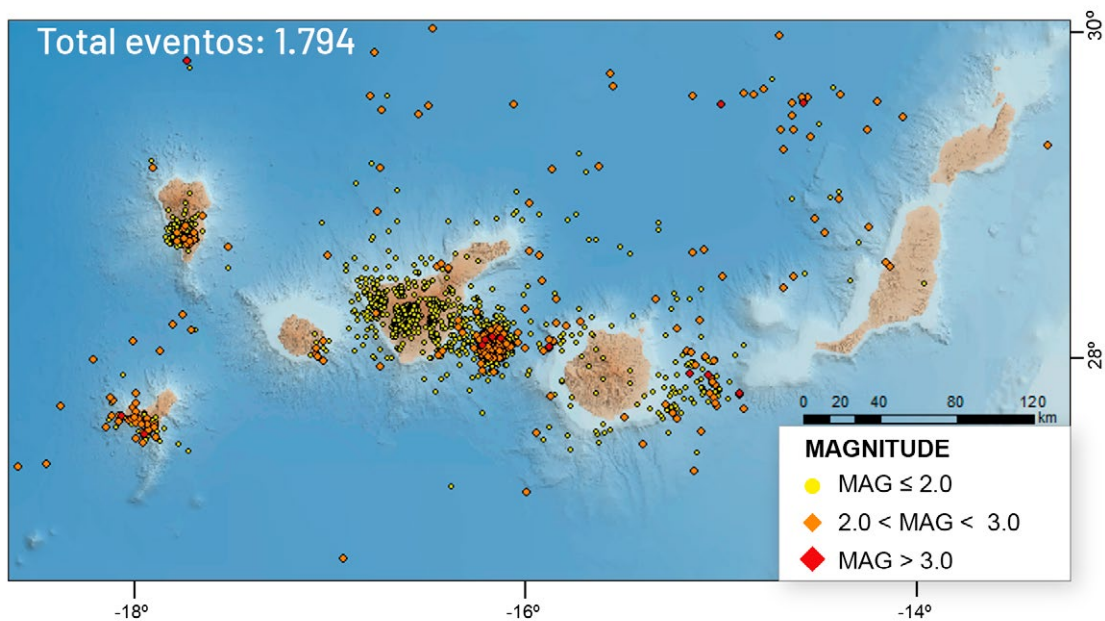
Desde pouco antes da finalización do proceso eruptivo, rexístrase unha emisión difusa anómala de CO₂ na costa oeste da illa, que afecta os núcleos poboacionais de La Bombilla e Porto Naos. Esta emisión difusa ten grande variabilidade espacial e temporal, con rangos moi amplos entre 500-50.000 ppm (límite do sensor), que por agora non amosa ningunha tendencia mantida decrecente. A emisión do CO₂ medida, segundo a valoración dada polo Servizo de Saúde Pública do Goberno de Canarias, imposibilita a volta da cidadanía a ambos os núcleos. Para o seguimento das concentracións, instaláronse balizas de seguimento en continuo de varios gases, así como unha rede de 21 sensores de CO₂ con transmisión en tempo real.

A RSN do IGN rexistrou 7.522 terremotos no ano 2023 en España e zonas próximas. Destes, 407 teñen magnitude maior de 3,0. O número de terremotos sentidos foi de 227. (Figura 5.6 -5.9)

Fonte: Ministerio de Transportes e Mobilidade Sostible

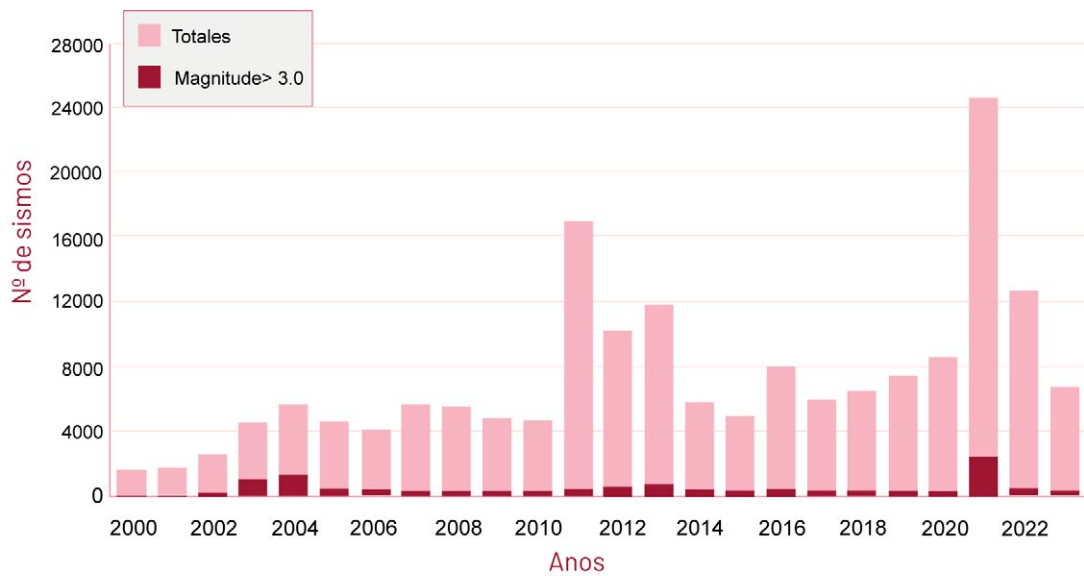
Figura 5.6: Sismos rexistrados pola rede sísmica durante 2023

Fonte: Ministerio de Transportes e Mobilidade Sostible

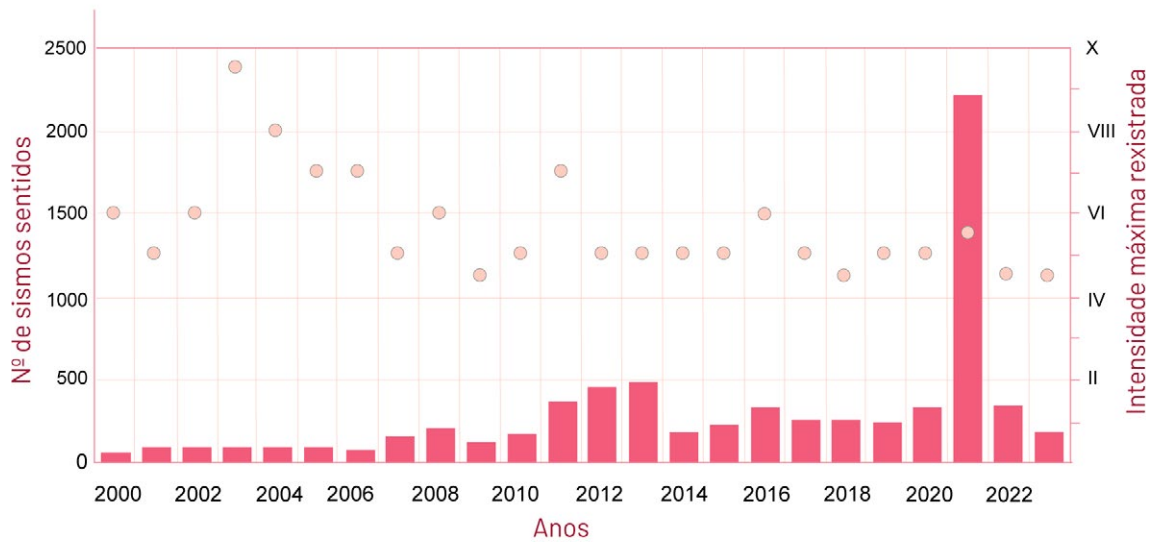
Figura 5.7: Sismos rexistrados nas Illas Canarias pola rede sísmica durante 2023

Fonte: Ministerio de Transportes e Mobilidade Sustentable

Figura 5.8: Número de terremotos por ano desde o ano 2000

Fonte: Ministerio de Transportes e Mobilidade Sustentable

Figura 5.9: Número de terremotos sentidos pola poboación por ano desde o ano 2000

Cabe destacar a serie sísmica na zona de Vielha e Mixaran (Lleida) – Benasque (Huesca). Comezou o 28 de agosto de 2023 cun terremoto de magnitude 4,1 con intensidade máxima IV-V e foi sentido en cidades como Lleida e Barcelona. Nun mes o IGN rexistrou 216 réplicas.

O Centro Nacional de Alerta de Maremotos emitiu durante o ano oito mensaxes á DGPCE (existen mensaxes de Información, Aviso, Alerta e Cancelación). Destes oito, dúas das mensaxes foron de Aviso como consecuencia da actividade sísmica rexistrada en Turquía en febreiro de 2023, que foron seguidos rapidamente da Cancelación do Aviso. Os outros mensaxes foron de Información debido a terremotos con magnitudes entre 5,5 e 6,2 no Atlántico e no Mediterráneo central e oriental.

Por outra banda, durante o ano 2023 apareceu un aumento da actividade solar relacionada coa evolución do ciclo soar 25, do que se prevé que terá o seu máximo nos anos 2024-2025. A tormenta xeomagnética máis importante que se rexistrou neste lugar o lugar os días 23 e 24 de abril de 2023 e foi clasificada como tormenta de categoría G4 (severa). Outra tormenta que alcanzou a categoría G4, tivo lugar o 24 de marzo. Ademais, detectáronse outras 5 tormentas xeomagnéticas de categoría G3 (forte) nas seguintes datas: 27 de febreiro, 23 de marzo, 5 de agosto, 19 de setembro e 5 de novembro.

Un ano máis, a Operación Paso do Estreito 2023 transcorreu sen incidencias sinalables. Como en edicións previas, estableceuse unha Fase de Saída (entre o 15 de xuño e o 15 de agosto) e unha Fase de Retorno (desde o 15 de xullo ata a súa finalización o 15 de setembro).

A operación, cuxo dispositivo foi coordinado a nivel nacional e coas autoridades marroquís a través da DGPCE, finalizou cun tráfico total de 3.219.618 pasaxeiros (un 10,6% superior ao ano 2022), 775.410 vehículos (+11,5%) e con 11.085 rotacións de barcos (-11,9%). Por outra banda, os portos que soportaron un maior tráfico foron os de Alxeciras, Ceuta, Tarifa e Melilla.

Así mesmo, cunha base similar en canto á garantía dos grandes desprazamentos, cabe sinalar que durante o ano 2023 a Agrupación de Tráfico da Garda Civil liderou a Operación “Safe Holidays”, no marco de ROADPOL (Rede Europea de Policía de Tráfico), que tivo lugar no verán, co obxectivo de incrementar o nivel de seguridade viaria en todos os desprazamentos masivos entre os distintos países de Europa durante a época estival.

En 2023, a Agrupación de Tráfico da Garda Civil formulou un total de 1.942 denuncias por infraccións á normativa de transporte de mercadorías perigosas.

No plano tecnolóxico, tivo lugar a implantación definitiva e entrada en servizo do Sistema ES-Alert, que se integra na Rede de Alerta Nacional (RAN), e que permite ás autoridades de protección civil enviar mensaxes de alerta xeneralizados e inmediatos aos teléfonos móbiles localizados nunha área afectada por unha emerxencia ou catástrofe, para a súa xestión desde todos os Centros de Emerxencias das comunidades autónomas e de Ceuta e Melilla.

Este sistema, posto satisfactoriamente en funcionamento en varias ocasións durante o ano 2023, está xestionado polo CENEM da DGPCE e permite dar unha resposta moito máis rápida e eficaz ante situacións de especial gravidade que poidan repercutir directamente sobre a

poboación. As alertas envíanse de forma automática a todos os teléfonos móbiles das zonas afectadas mediante un proceso coñecido como ‘112 investido’ e está dispoñible en calquera parte do territorio español con cobertura de telefonía móbil, xa sexa 2G (GSM), 3G (UMTS), 4G (LTE) ou 5G.

Tódalas administracións públicas estatais, autonómicas ou locais que poidan contribuír á detección, seguimento e previsión de ameazas de perigo inminente para as persoas e bens, poden comunica-la situación ó CENEM para que este poida xerar unha alerta xeneralizada e inmediata na zona de risco. O aviso facilitará que a poboación se poida protexer ante fenómenos como inundacións, incendios, fenómenos meteorolóxicos adversos, volcánicos ou accidentes químicos, entre outras emerxencias.

Respecto ás capacidades de resposta ante emerxencias rexistradas no Mecanismo Europeo de Protección Civil, España mantén a posta á disposición de capacidades na Reserva de Capacidades do Mecanismo (European Civil Protection Mechanism-Pool-ECPP) pertencentes ao Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico, a Unidade Militar de Emerxencias (UME), a AECID e a Unidade Especial de Emerxencia e Resposta inmediata da Comunidade de Madrid.

Ademais, en perigo estival de incendios forestais (do 15 de xuño ao 31 de outubro), España tamén pon á disposición dentro da iniciativa Resolución, a capacidade aérea contra incendios.

A DGPCE, que actúa como punto nacional de contacto do Mecanismo Europeo, xestionado durante 2023 a achega de axuda de España en 7 ocasións en relación con varias catástrofes internacionais en Canadá, Grecia, Chile, Tunisia, Nagorno-Karabaj, Turquía-Siria e Marrocos.

Outros ámbitos de colaboración realízanse nos marcos da Unión por el Mediterráneo, a iniciativa 5+5 Defensa e a cooperación bilateral con Arxelia, Tunisia, Mauritania e Senegal.

No plano normativo, tivo lugar a aprobación e entrada en vigor do Real decreto 524/2023, do 20 de xuño, polo que se aproba a Norma Básica de Protección Civil, configurada como a segunda norma do Sistema e que supón a actualización do esquema normativo do Sistema Nacional de Protección Civil tras máis de 30 anos da anterior norma.

Como novidades sinalables, a norma actualiza a definición das directrices básicas de planificación co obxectivo de homoxeneizala nas diferentes administracións públicas. Para iso, a nova norma establece o contido mínimo e estrutura dos plans, así como a futura elaboración de modelos simplificados para certos territorios reducidos.

Igualmente, unha das modificacións máis relevantes incorpora un prazo máximo de catro anos para a adaptación das directrices básicas de planificación e da norma básica de autoprotección vixentes, así como para a elaboración dos plans especiais, forzando que estes deban estar adaptados ás directrices básicas en vigor.

Pola súa vez, para conseguir unha máxima operatividade, a norma básica alíña as situacións operativas do Plan Xeral de Emerxencias do Estado (PLEXEM) para garantir unha escalada ordenada das situacións de gravidade e os distintos plans que poidan verse afectados.

Así mesmo, especifícase a mobilización de medios autonómicos e estatais arredor das fases de emerxencia dos plans (situacións operativas 0 a 3):

- As emerxencias deben ser afrontadas con capacidades e medios propios da comunidade autónoma afectada, como administración responsable, en primeira instancia da emerxencia.
- Para solicitar medios do Estado será obrigatorio, para tódolos riscos, que sexa declarada a situación operativa 2 ou 3, de acordo cos principios de subsidiariedade e solidariedade interterritorial.

Por outra banda, a nova normaliza o catálogo de riscos que poden dar lugar a emerxencias, introducindo algúns como os maremotos, os accidentes de aviación civil ou o risco bélico e mantendo os que xa enumeraba a anterior norma.

Por último, recoñécese a utilidade do Sistema Nacional de Protección Civil noutras situacións que non sexan estritamente do dito ámbito, como ocorreu durante a pandemia da COVID-19, onde se puxo de manifesto a importancia da estrutura de Protección Civil como apoio ao Sistema Nacional de Saúde. Para iso, tanto o PLEXEM como os plans territoriais deberán establecer unha fase especial de apoio a outras situacións. Ademais, a norma avanza a plena inserción do Sistema Nacional de Protección Civil no Sistema de Seguridade Nacional.

No marco das axudas concedidas polo Ministerio de Política Territorial para a recuperación das zonas afectadas por unha emerxencia de protección civil (subvencións por danos en infraestruturas municipais e rede viaria provincial e insular), no ano 2023 continuouse avanzando na redución paulatina dos seus prazos de tramitación. Neste sentido, o labor das unidades de protección civil das delegacións e subdelegacións do Goberno resultou esencial para avanzar na estimación das zonas afectadas e dos danos ocasionados, axilizando, así, a declaración polo Consello de Ministros de “zona afectada gravemente por unha emerxencia de protección civil” debido a incendios, inundacións e outras catástrofes. Durante o ano 2023, desenvolveuse a instrución dunha liña de subvención por un importe de 11.822.417.71 de euros.

Durante 2023 iniciouse o Proxecto IMPACTO, cunha subvención da DG-ECHO dentro do programa de Single Country Grants for Disaster Risks Management. Trátase dun proxecto para o desenvolvemento dunha aplicación que permitirá obter estatísticas relativas ás perdas ocasionadas polos desastres, co obxectivo de conseguir obter os datos de cada evento (riscos naturais e tecnolóxicos) que xeren danos e poder coñecer tanto o tipo de perdas como a súa valoración económica.

Respecto dos accidentes nos distintos medios de transporte, a Comisión de Investigación de Accidentes e Incidentes Marítimos recibiu 296 notificacións de accidentes e incidentes, das que abriu investigación a 17, publicando 24 informes e 32 recomendacións de seguridade.

En 2023 a Comisión de Investigación de Accidentes e Incidentes de Aviación Civil (CIAIAC) abriu un total de 64 investigacións de accidentes e incidentes graves de aviación civil, e emitiu un total de 38 recomendacións de seguridade operacional.

Ademais, a Comisión de Investigación de Accidentes Ferroviarios (CIAF) recibiu 126 notificacións de accidentes e incidentes durante o ano 2023, dos que se decidiu investigar catro sucesos (dous accidentes e dous incidentes), dous delas ocorridos en 2022; ademais de realizar sete estudos preliminares. Así mesmo, neste ano pechouse a investigación de cinco sucesos (un accidente grave, un accidente e tres incidentes), publicándose os seus informes finais que conteñen un total de 16 recomendacións de seguridade

Pola súa parte, a Oficina de Asistencia a Vítimas de Accidente Aéreos (OAV) do Ministerio de Transportes e Mobilidade Sustentable, participou en diversos simulacros de emerxencia en aeroportos da rede de AENA, así como en actividades formativas a persoal de emerxencias en colaboración coa Escola Nacional de Protección Civil. Na esfera internacional, participaron tamén no Seminario organizado en Milán pola Organización de Aviación Civil Internacional (OACI) para mellorar as capacidades dos Estados na implantación da normativa e recomendacións no eido de asistencia a vítimas. Nesa mesma liña, a OAV foi proposta como experto para participar no novo grupo de traballo creado en OACI sobre asistencia ás vítimas de accidentes aéreos e as súas familias xunto aos Estados membros do Grupo de expertos sobre facilitación. No ámbito da colaboración público-privada no sistema de asistencia. Mantivéronse contactos con representantes de diversas aerolíneas para unificar criterios sobre plans de emerxencia e actuacións en apoio a vítimas de accidentes aéreos.

ESPIONAXE E INXERENCIAS DESDE O EXTERIOR

O escenario xeopolítico actual e, especialmente, a invasión rusa de Ucraína, elevou considerablemente o interese por obter Intelixencia estatal de Occidente para ter unha vacina estratéxica a nivel político, militar e diplomático. Así, a actividade dos servizos de intelixencia (SI) hostís continúa sendo unha ameaza para España e os seus aliados.

En 2022, 27 diplomáticos rusos foron expulsados de territorio español, como parte das medidas consensuadas co resto de países da UE, tras a invasión rusa de Ucraína. Estas expulsións diminuíron significativamente a súa capacidade de operar sobre territorio europeo, o que repercutiu nunha diminución notable do índice de actividade dos si estranxeiros en España.

En 2023, alcanzáronse de novo niveis similares aos anos previos á pandemia da COVID-19. Este aumento no índice de actividade dos se se debe principalmente ao incremento dos ciberataques levados a cabo por SE hostís contra as distintas administracións e organismos públicos en España. (Figura 6.1)

Fonte: Centro Nacional de Intelixencia

Figura 6.1: Índice de actividade dos servizos de intelixencia estranxeiros

Malia ter reducido notablemente a súa presenza en España, os servicios de intelixencia rusos continúan desenvolvendo actividades de intelixencia orientadas, prioritariamente, a son información sobre a guerra en Ucraína, aínda que, continúan mostrando xuros moi similares ós previos á invasión. A escasa presenza de oficiais de Intelixencia (OI) rusos en España e a dificultade que teñen para acreditar outros novos, obriga aos se rusos a utilizaren outras ferramentas para desenvolver as súas actuacións, polo que se prevé un incremento das actividades de OI itinerantes e unha maior presión sobre os diplomáticos españois destinados no estranxeiro, especialmente os que se atopan en América Latina, África ou Asia.

Por outra banda, Rusia continuou apoiándose en ferramentas híbridas tradicionais, como axentes de influencia, ONG e asociacións prorrusas. No contexto da guerra en Ucraína, Rusia dirixiu as súas operacións a desestabilizar o apoio de España á OTAN. Así mesmo, incrementou a explotación do seu poder brando, principalmente nos ámbitos culturais, académicos e dixitais, en actividades híbridas especialmente dirixidas ás xeracións mozos.

Os SE de China seguen moi activos na obtención de información sobre decisións da UE e da OTAN, especialmente as relativas á posición da UE en temas de interese para China, e á posible proxección da Alianza Atlántica no ámbito Indo-pacífico. Para iso, seguen captando e dirixindo desde China a fontes europeas próximas aos ámbitos mencionados. Por outra parte, segue crescendo o emprego por parte dos SE chinos de axentes “non tradicionais”, tanto para a obtención de información, especialmente no ámbito científico/tecnolóxico, como para a inxerencia en decisións da Administración que afecten os intereses de China.

En España, China continúa desenvolvendo diversas capacidades que poderían ser empregadas para a execución dunha estratexia híbrida. Os obxectivos están enfocados á obtención de información política, militar ou científico-tecnolóxica, así como á construción de redes de influencia nas altas esferas de poder político e económico, con capacidade para exercer presión sobre temas de especial interese ou sensibilidade. Estas actividades encontran un maior grao de optimización do éxito cando se combinan con outras, como o uso da colonia chinesa residente en España, do poder brando no terreo sociocultural ou a recepción de investimento chinesa que poida supor unha oportunidade económica e financeira para o noso país.

En calquera caso, o CNI mellorou os seus protocolos, coa finalidade de aumentar a súa resiliencia ante posibles ataques procedentes de servizos de intelixencia estranxeiros, independentemente de que se empreguen métodos HUMINT ou de ciberespionaxe.

A dixitalización das organizacións ofrece aos se hostís a posibilidade de empregar novos procedementos de obtención de información de forma moi eficiente e segura. A actividade cibernética ofensiva centrase nas redes gobernamentais. Isto traducíuse nun número significativo de vítimas en distintos organismos da Administración pública de países europeos, incluído España, e con especial interese en acceder ás redes e sistemas de OTAN e UE.

No contexto da presidencia rotatoria do Consello da UE, o acceso ás redes nacionais era de gran relevancia para Rusia. En España, o Ministerio de Asuntos Exteriores, UE e Cooperación,

o Ministerio da Presidencia e o Ministerio de Defensa mantéñense como obxectivos prioritarios das súas unidades de ciberespionaxe.

No ámbito do ciberespazo, varios medios propagandísticos rusos ou chinos difundiron operacións de desinformación e influencia como un intento de inxerencia na opinión pública e na toma de decisións políticas en España e no seo da UE. Estas campañas centráronse en procesos electorais, no posicionamento en sectores económicos ou estratéxicos, ou na imaxe internacional das potencias e as súas relacións exteriores.

Co obxectivo de aumentar o nivel de concienciación perante este crecente risco, desde o CNI aumentouse o número de actividades destinadas á Administración pública e ás empresas de sectores estratéxicos, tratando alertar sobre os riscos que estas prácticas comenta e sobre a necesidade de incrementar as medidas de seguridade.

Pola súa banda, as forzas e corpos de seguridade, de ámbito nacional e local, desenvolven capacidades e participan en iniciativas internacionais para facer fronte a esta ameaza, como pode ser a “Rede paneuropea contra as ameazas híbridas” (EU-HYBNET).

A Oficina Nacional de Seguridade (ONS) continúa co obxectivo de axilizar e simplificar a tramitación dos habilitacións de persoas e de empresas, a constitución de órganos de control, a acreditación e inspección de instalacións e a acreditación de sistemas TIC.

Neste sentido, puxo en produción a aplicación MARGA —un asistente para a tramitación de habilitacións persoais de seguridade (HPS)—. Esta ferramenta permite axilizar a tramitación da solicitude de HPS, mellorar o control durante o proceso de autorización e unificar a canle de entrada de solicitudes á ONS.

Tamén se desenvolveu o Formulario de Acreditación de Seguridade (FASE) para a acreditación de zonas de acceso restrinxido. Este formulario substitúe ao plan de protección de instalacións necesario para a certificación dos locais. A súa implementación permite normalizar a descrición das medidas de seguridade, homoxeneizar a súa avaliación e a análise de riscos e emitir un informe de resultados detallado que facilita a mellora das medidas implantadas.

En 2023 mantívose un grao aceptable de protección da información clasificada nos organismos públicos e privados e avanzouse na definición de medidas de compensación e correctivas, utilizando o principio de proporcionalidade.

Adicionalmente, continua o esforzo por ampliar a estrutura nacional de protección de información clasificada. Nesta liña, simplificáronse os procedementos para autorizar o acceso a información clasificada de grao EU RESTRICTED, NATO RESTRICTED, ESA RESTRICTED, así como o seu equivalente nacional DIFUSIÓN LIMITADA (este último termo só naqueles organismos que así o desenvolvesen na súa política de seguridade de información clasificada) e para acredita-los sistemas TIC para estes tipos e graos.

Continúase traballando na actualización da análise de riscos sobre as empresas que participan en proxectos, programas e contratos clasificados coa finalidade de adecua-las pertinentes

medidas de seguridade. Igualmente continúa o fomento dunha cultura de seguridade da información clasificada mediante a realización de cursos de formación e de sesións de concienciación.

Con data do 31 de decembro de 2023, España contaba con 98.194 persoas e 590 empresas habilitadas, en distintos graos, para acceder a información clasificada. Estas cifras, o 1 de xaneiro de 2023, eran de 87.347 e 554 respectivamente.

Os datos correspondentes a 2023 reflicten un claro incremento da actividade de habilitación da ONS para cubrir as necesidades de manexar información clasificada tanto das persoas como das empresas. (Figuras 6.2 e 6.3)

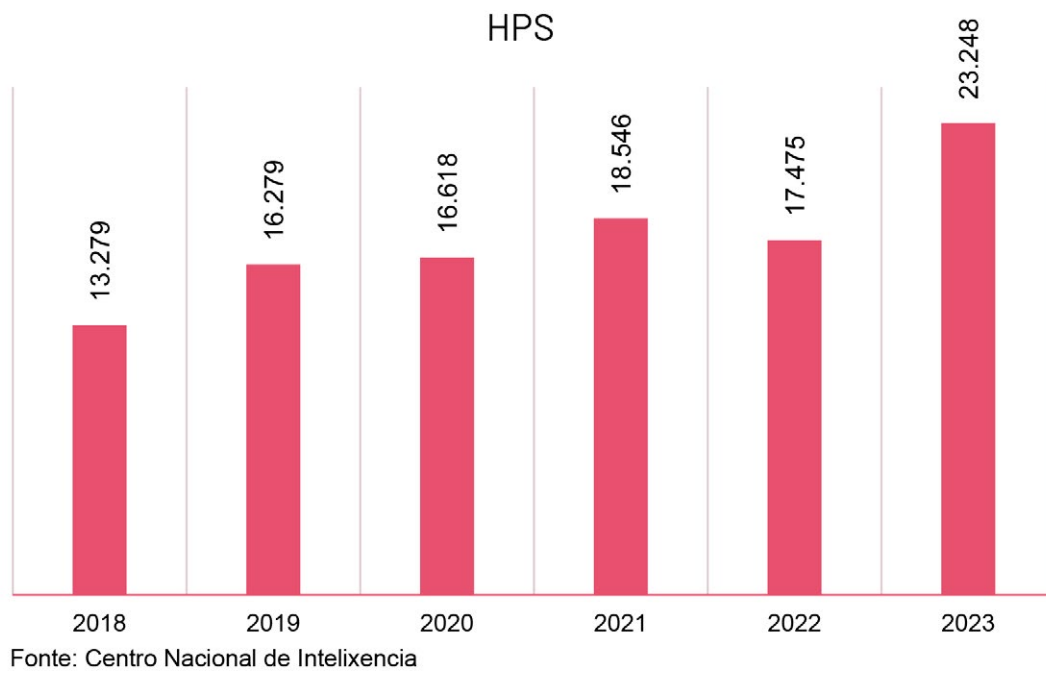

Figura 6.2: Número de Habilitações Pessoais de Seguridade concedidas pela ONS 2018-2023

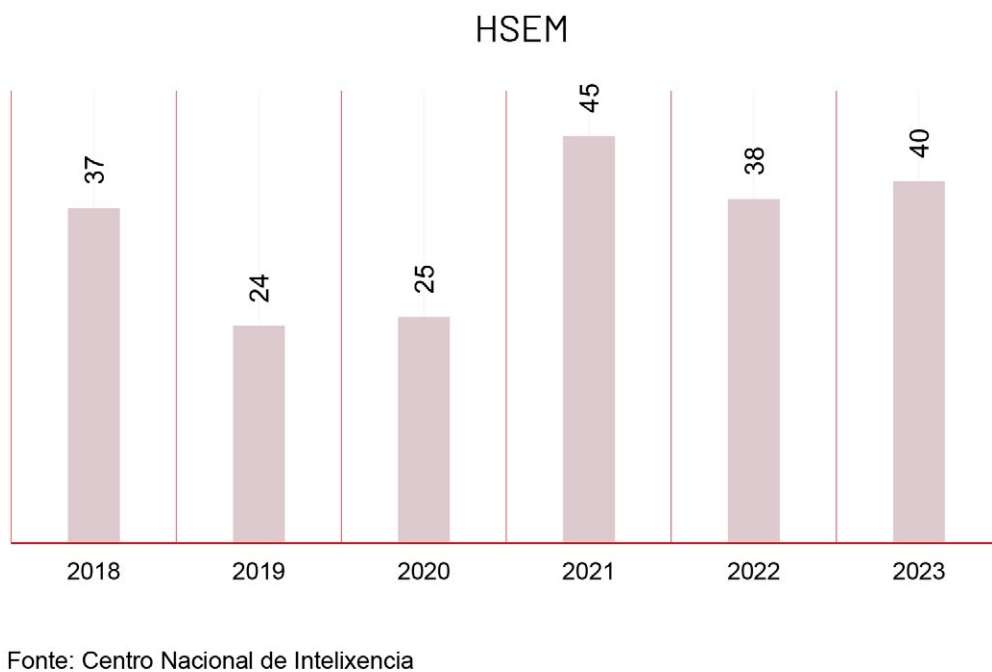
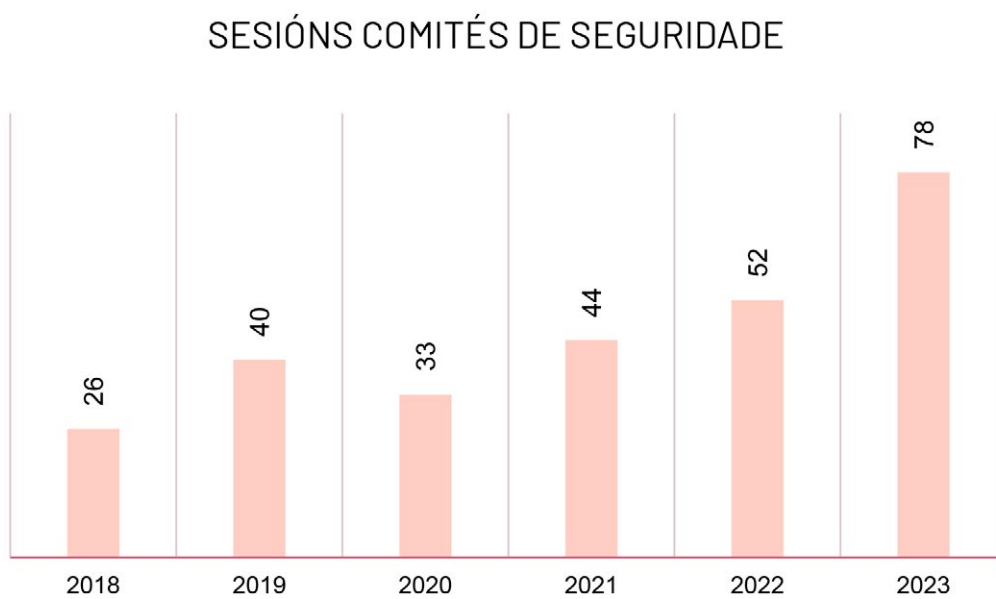

Figura 6.3: Número de habilitações de seguridade concedidas a empresas

Así mesmo, apréciase un aumento significativo no número de sesións dos comités de seguridade dos diferentes organismos multilaterais dos que España é membro. Este crecemento responde á constante adaptación da normativa á evolución da tecnoloxía e das novas necesidades que dela derivan. (Figura 6.4)

Estes datos evidencian a importancia e a necesidade de dispoñer de estruturas de protección de información clasificada na Administración pública e no tecido empresarial nacional que posibiliten o acceso e manexo de información clasificada con motivo do incremento de programas, proxectos e contratos clasificados.

Fonte: Centro Nacional de Intelixencia

Figura 6.4: Número de sesións participantes en Comités de Seguridade de organismos multilaterais e programas clasificados

CAMPAÑAS DE DESINFORMACIÓN

O informe do Foro Económico Mundial de 2024 sitúa a desinformación e a información errónea no curto prazo (2 anos vista) no primeiro posto (de 10) no ranking de riscos globais, coa ciber inseguridade no cuarto posto.

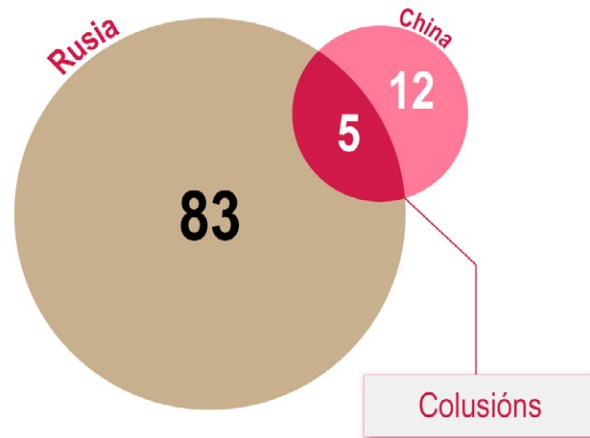
As tensións globais están a levar a un incremento da difusión de campañas de desinformación, entendidas estas como accións levadas a cabo por actores estranxeiros, tanto de ámbito estatal como non estatal, coa intención de desestabilizar e polarizar á sociedade e socavar a súa confianza nas institucións. As campañas de desinformación non deben confundirse coa información falsa (fake news) ou coa errónea (*misinformation*).

Nesta liña, particularmente no contexto da guerra en Ucraína e do conflito na franxa de Gaza, detectouse un aumento das narrativas antioccidentais, antieuropeas e tamén, en ocasións, antiespañolas en foros multilaterais, en particular no seo de Nacións Unidas.

Rusia continúa impulsando campañas de desinformación de maneira oportunista. Así, manipulou o apoio de España a Ucraína para lanzar campañas de desinformación destinadas a introducir no debate público dúbidas sobre a pertenza de España á OTAN.

Así mesmo, calquera apoio a Israel no conflito con Palestina foi utilizado por Rusia para proxectar a Occidente como un colectivo que apoia accións con fins imperialistas e neocolonialistas, o cal pode ter un impacto significativo na credibilidade da UE e na axuda que se proporciona a Ucraína. Con este obxectivo, Moscú extrapola esta retórica a países do “sur global” (especialmente en África e América Latina), onde o Kremlin busca presentarse como un aliado fiable, desprazar a influencia occidental e illar ao bloque da UE e países afíns do resto da comunidade internacional. No caso de España, Rusia centrase en tratar de difundir unha imaxe distorsionada da migración no Mediterráneo e da situación en Ceuta e Melilla.

Pola súa parte, os medios oficiais chinos e os seus propagandistas en redes sociais en castelán amplificaron moitas das narrativas prorrusas, de tal forma que se produciu unha confluencia das mensaxes, baseadas fundamentalmente en expresar un rexeitamento a Estados Unidos e á orde internacional vixente. Detectouse un incremento de visualizacións e seguidores do ecosistema de propaganda chino en plataformas como YouTube. (Figura 7.1)

Fonte: Primeiro Informe elaborado polo SEAE sobre interferencia e manipulación estranxeira da información (FIMI)

Figura 7.1: Número de incidentes de desinformación por país de orixe incluídas no primeiro informe do Servizo Europeo de Acción Exterior sobre a ameaza de Inxerencia e Manipulación Estranxeira da Información (análise baseado no período entre o 1 outubro de 2022 e o 5 de decembro 2022)

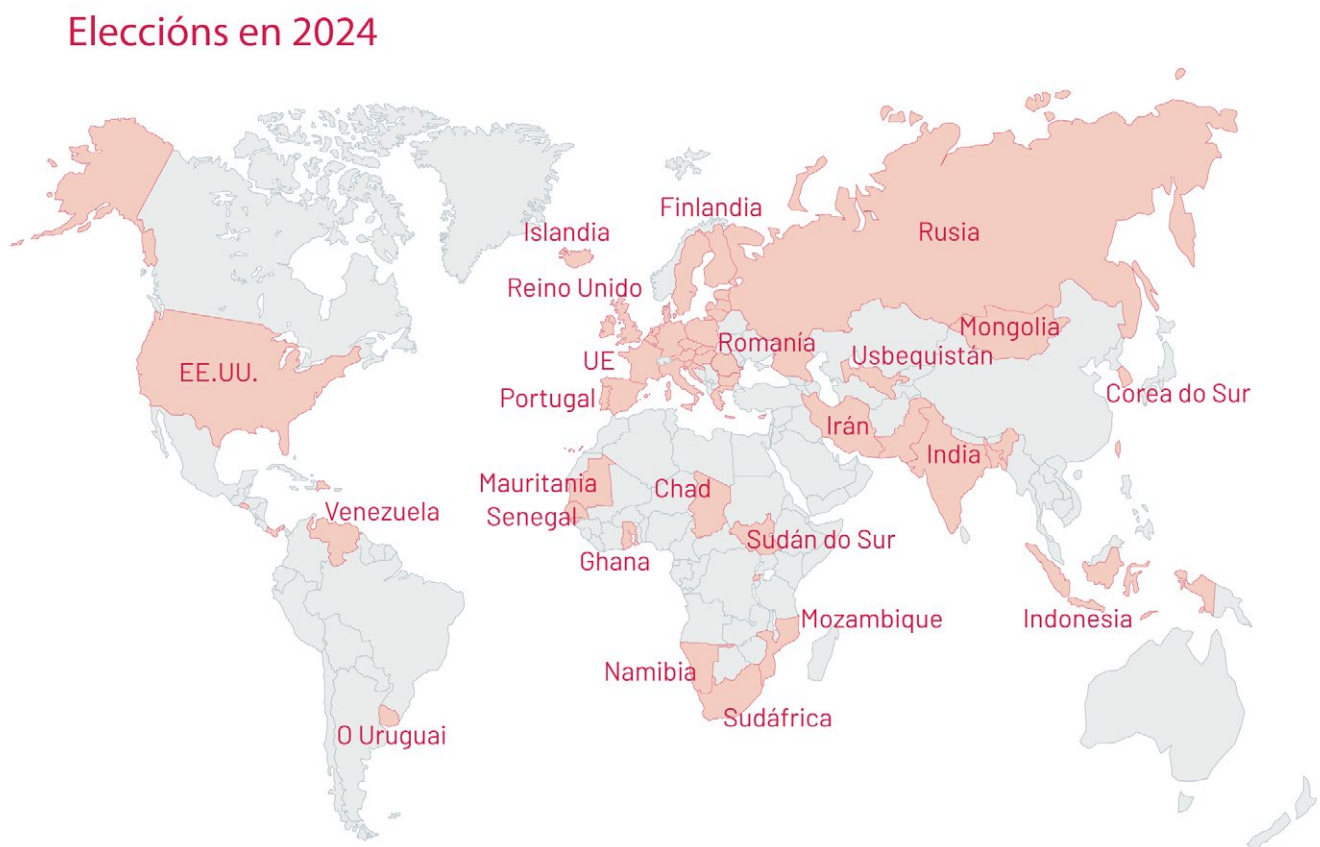
No marco do discurso antiespañol difundido en América Latina, durante o 12 de outubro utilizaron as redes sociais (principalmente, TikTok) para emitir mensaxes contrarios a España e a súa historia. Estes contidos foron amplificados mediante o uso de bots, o que evidencia unha estratexia coordinada á hora de difundir esta narrativa.

O ano 2023 tamén destacou pola celebración de diversos procesos electorais en España, que evidenciaron a crecente difusión de campañas desinformativas que tratan de crear desconfianza nos ditos procesos e no sistema democrático, en xeral, ao igual que se observou recentemente en países do noso contorno.

Co fin de limitar os efectos das campañas de desinformación contra a confianza no proceso electoral e garantir o acceso á información sobre o procedemento de votación, o Ministerio do Interior activou, tanto nos comicios electorais do 28 de maio como nas eleccións xerais do 23 de xullo, a Rede de Coordinación para a Seguridade en Procesos Electorais, que contou, en ambas as ocasións, cun grupo dedicado á loita contra as campañas de desinformación coordinado polo Departamento de Seguridade Nacional e conformado polos organismos da Comisión permanente contra a desinformación.

Ademais, o Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea e Cooperación levou a cabo diversas campañas de información positiva e loita contra a desinformación mediante unha narrativa verificable en redes sociais. Destacan as campañas: Voto exterior, Tu Consulado, Viaxa Seguro e Información sobre a Lei de memoria democrática.

A experiencia adquirida durante estes procesos foi compartida cos socios europeos a través da Rede Europea de Cooperación Electoral e o Sistema de Alerta Rápida co obxectivo de intercambiar mellores prácticas de cara ás eleccións ao Parlamento Europeo de 2024, ante as que existe unha preocupación crecente pola posible inxerencia e manipulación estranxeira da información. Neste contexto, a UE segue traballando a favor dun ecosistema da información transparente, como se desprende da proposta de regulamento sobre Transparencia e segmentación da publicidade política. (Figura 7.2)

Fonte: Elaborado polo DSN

Figura 7.2: Países nos que se celebran eleccións en 2024

Outro dos obxectivos comúns das campañas de desinformación son as misións militares e civís despregadas no estranxeiro. Nesta liña, os continxentes militares españois que operan no exterior están expostos a campañas estranxeiras de desinformación durante o desenvolvemento das súas misións. Isto motivou que as forzas armadas estean a desenvolver unha estrutura conxunta para detectar, identificar e mitigar a desinformación estranxeira que poida afectar as súas misións.

De igual forma cómpre aborda-los novos retos asociados ás tecnoloxías da comunicación e á intelixencia artificial (IA). Destaca o emprego de *deep fakes* e de proxies (entidades intermedias sen vinculación aparente) cada vez máis sofisticados e desvinculados do Estado orixe da campaña de desinformación. Isto dificulta non só a atribución dunha orixe estatal das campañas, senón tamén discernir as motivacións dos propagandistas. Ademais, obstaculiza a detección de contido desinformativo por parte dos usuarios e fai máis difícil a moderación de contidos por parte das plataformas dixitais.

Por outro lado, o estudo de algoritmos e o desenvolvemento de detección de narrativas a través de IA xerativa pode permitir automatizar a detección de campañas de desinformación.

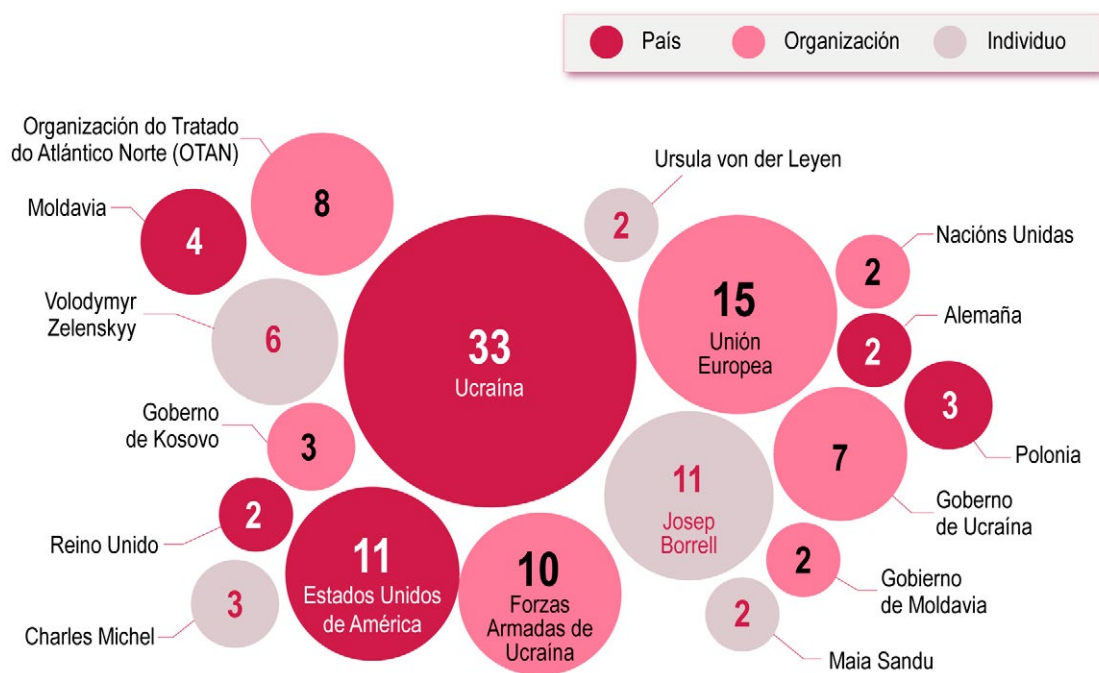
As campañas de desinformación non coñecen fronteiras e en numerosas ocasións diríxense contra varios estados á vez ou contra institucións internacionais das que España forma parte. Por este motivo, a cooperación internacional segue sendo esencial para poder abordar esta ameaza.

Nesta liña, durante a presidencia española do Consello da UE, o Consello Europeo estableceu a Caixa de ferramentas contra a Inxerencia e manipulación estranxeira da información (FIMI toolbox), seguindo o mandato do Compás Estratéxico da UE, aprobada en marzo de 2022. Esta caixa de ferramentas permite aglutinar e reforzar os instrumentos existentes para loitar contra as campañas de desinformación de actores estranxeiros, para responder de forma máis coordinada e áxil no seo da UE.

Garantir unha cooperación fluída require establecer protocolos e metodoloxías comúns que permitan responder de forma conxunta e áxil fronte a estas ameazas. Por este motivo, durante 2023 os organismos españois desenvolveron xornadas formativas sobre recompilación e análise de evidencias sobre campañas de Inxerencia e manipulación estranxeira da información (FIMI), en colaboración co Servizo Europeo de Acción Exterior, para incrementar as súas capacidades de coordinación e intercambio de información, tanto a nivel nacional como coas institucións da UE e os Estados membros.

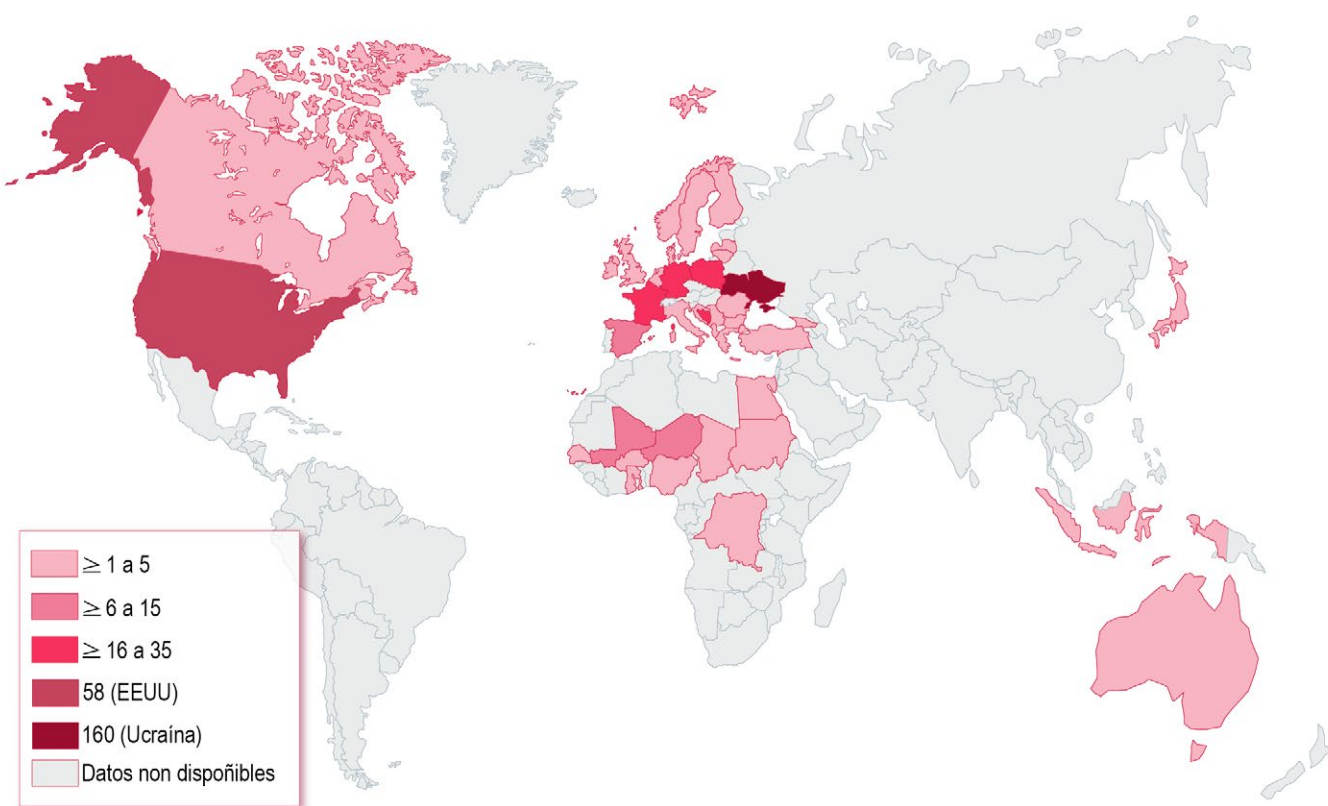
O avance no establecemento destas metodoloxías comúns de recompilación e análise de evidencias sobre campañas de desinformación son unha das recomendacións do Plan de Acción para a Democracia Europea e o potencial do seu uso pode verse refugado nos dous primeiros informes elaborados polo Servizo Europeo de Acción Exterior sobre a ameaza da Inxerencia e manipulación estranxeira da información (FIMI), que analizan incidentes de desinformación aplicando estas metodoloxías de análise. (Figuras 7.3 e 7.4)

Fonte: Primeiro Informe elaborado polo SEAE sobre interferencia e manipulación estranxeira da información (FIMI)

Figura 7.3: Principais obxectivos de campañas de desinformación e número de veces abordados (análise baseado no período entre o 1 outubro de 2022 e o 5 de decembro 2022)

Fonte: Segundo Informe elaborado polo SEAE sobre interferencia e manipulación estranxeira da información (FIMI)

Figura 7.4: Países obxectivo de incidentes FIMI observados polo Servizo Europeo de Acción Exterior en 2023

As conclusións da cume UE-Estados Unidos de outubro de 2023 recolleron no seu comunicado conxunto o compromiso de abordar esta ameaza “ampliando a colaboración baseada en principios comúns, como o desenvolvemento de estratexias específicas, e estruturas organizativas internas, e o impulso da capacitación, a sociedade civil e o compromiso multilateral”.

Así mesmo, España apoia plenamente os esforzos de Nacións Unidas respecto á próxima Cume do Futuro en setembro de 2024, onde ademais de aprobar o Pacto Dixital Mundial presentarase un Código de conduta para a Integridade da Información en Plataformas Dixitais. Esta proposta incluíría un compromiso de gobernos, compañías tecnolóxicas e outros actores para loitar contra a desinformación e o discurso de odio, ademais de garantir un ecosistema mediático plural, independente e seguro para os periodistas.

A promoción da alfabetización mediática e a concienciación sobre esta ameaza é esencial. Actualmente desenvólvense numerosas iniciativas, destacando algunhas con participación pública: “(In)fórmate”, unha iniciativa de Google, Fundación FAD Xuventude e o Goberno de España, que conta co apoio dalgúns medios de comunicación; “Educlip”, unha iniciativa impulsada pola Rede ALFAMED, a Axencia Estatal de Investigación do Ministerio de Ciencia e Innovación e RTVE; ou o “Programa ComunicA”, un programa para a innovación educativa, impulsado pola Consellaría de Educación e Deporte da Xunta de Andalucía.

Nos últimos anos incrementou a preocupación entre os expertos en seguridade pública polo potencial que determinadas campañas de desinformación teñen para fomentar a radicalización violenta. Por este motivo, desde o Ministerio do Interior apoiouse á Rede de Sensibilización da Radicalización (RAN) da Comisión Europea para a concienciación sobre a desinformación e diferentes metodoloxías de traballo. Ademais, desde o Centro de Intelixencia contra o Terrorismo e o Crime Organizado (CITCO), colabórase no novo proxecto da Fundación Xoves e Desenvolvemento denominado “EnREdate pola interculturalidade: Cidadanía transformadora promovendo comunidades educativas xustas, pacíficas e inclusivas para o 2030”. Este proxecto dá continuidade ao labor realizado e aos obxectivos que se perseguían no proxecto “#Somos Máis, contra o odio e o radicalismo” no que xa participou de forma activa o dito centro, especialmente no asesoramento de políticas de comunicación estratéxica.

Ao longo do ano 2023 puxo en funcionamento o “Convenio de actuación en materia de ciberseguridade entre a Secretaría de Estado de Seguridade e a Entidade pública empresarial Red.es”, que articulou o intercambio sobre o rexistro de dominios.

No marco da capacitación na Administración pública, o programa académico dos diferentes cursos que desde a Escola Diplomática impártense para persoal do Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea e Cooperación inclúe un módulo dedicado especificamente á formación en loita contra a desinformación, formación que posteriormente despregan en destino os funcionarios habilitados.

En decembro de 2023, a Oficina de Ciencia e Tecnoloxía do Congreso dos Deputados, en colaboración coa Fundación Española para a Ciencia e a Tecnoloxía (FECYT), dependente

do Ministerio de Ciencia e Innovación, publicou un informe titulado “Desinformación na era dixital: Unha ameaza complexa para as democracias”. Este informe, elaborado co asesoramento de persoal experto, científico e investigador, reflicte unha análise exhaustiva e detallado sobre a desinformación. Enfócase nas democracias e explora posibles solucións e respostas para guiar o labor legislativo para abordar esta ameaza.

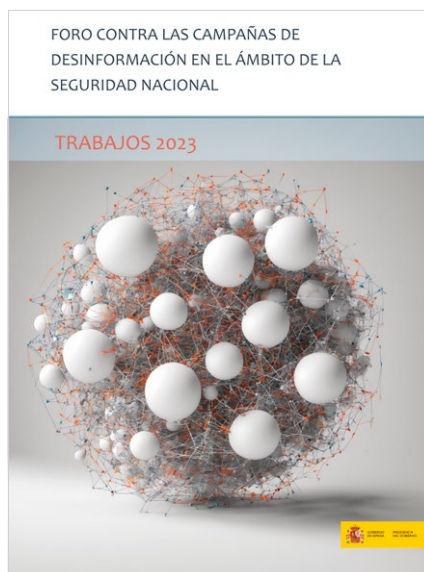
Ademais, conscientes do impacto que as campañas de desinformación teñen en determinadas rexións, o Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea e Cooperación organizou, os pasados 25 e 26 de setembro, un encontro entre periodistas e expertos en desinformación do continente africano e de España para discutir as diferentes estratexias e narrativas que se difunden nos seus territorios.

Tamén se promoveu a concienciación e o debate no seo da comunidade policial internacional. Por un lado, a Policía Nacional, organizou no marco da Presidencia española do Consello da Unión Europea, o seminario “O impacto do terrorismo e as ciberameazas na Seguridade Nacional”, que incluíu a ponencia “A desinformación como vector desestabilizador”, e que congregou a personalidades do ámbito militar, académico e sector privado, así como a membros das forzas de seguridade de diferentes países e de organismos de cooperación policial como Europol. Por outro lado, a Garda Civil presidiu en Doha, a Comisión de Asuntos Internacionais da Asociación Internacional de Xendarmerías e Corpos Policiais con Estatuto Militar (FIEP), dedicada á loita contra a desinformación que poida afectar as institucións públicas relacionadas coa seguridade ante o xurdimento dun conflito rexional.

En 2023 a Axencia Estatal de Investigación financiou once proxectos contra as campañas de desinformación, cunha axuda de 1.975.182 euros. Así mesmo, o Consello Superior de Investigacións Científicas (CSIC) continua os seus esforzos en apoio á loita contra as campañas de desinformación co desenvolvemento de proxectos como o de “IA explicable para desinformación e detección de conspiración durante infodemias (XAIDisInfodemics)”.

Dentro do marco de Compra Pública Innovadora que desenvolve INCIBE, estanse a desenvolver ferramentas para a detección de campañas de desinformación coa colaboración da Oficina de Coordinación de Ciberseguridade (OCC) do Ministerio do Interior.

Outro dos piares fundamentais na loita contra as campañas de desinformación é a cooperación público-privada, xa que só mediante a participación multidisciplinar de todos os actores relevantes da sociedade pódese obter un coñecemento completo desta ameaza e os seus efectos e pódese avanzar nas estratexias para facerlle fronte. Con este obxectivo naceu en 2022 o Foro contra as Campañas de Desinformación no ámbito da Seguridade Nacional. Durante 2023 máis de 90 expertos de diferentes sectores da sociedade civil, a academia, o sector privado e a Administración pública estiveron traballando de forma conxunta. Os resultados desta colaboración foron recollidos nun libro que aborda temas como o uso das operacións de información por parte de Rusia, os riscos e oportunidades da IA neste eido ou a importancia da comunicación estratéxica para limitar os efectos da desinformación, entre outros. (Figura 7.5)

Figura 7.5: Portada do libro Foro contra as campañas de desinformación no ámbito da Seguridade Nacional: Traballos 2023.

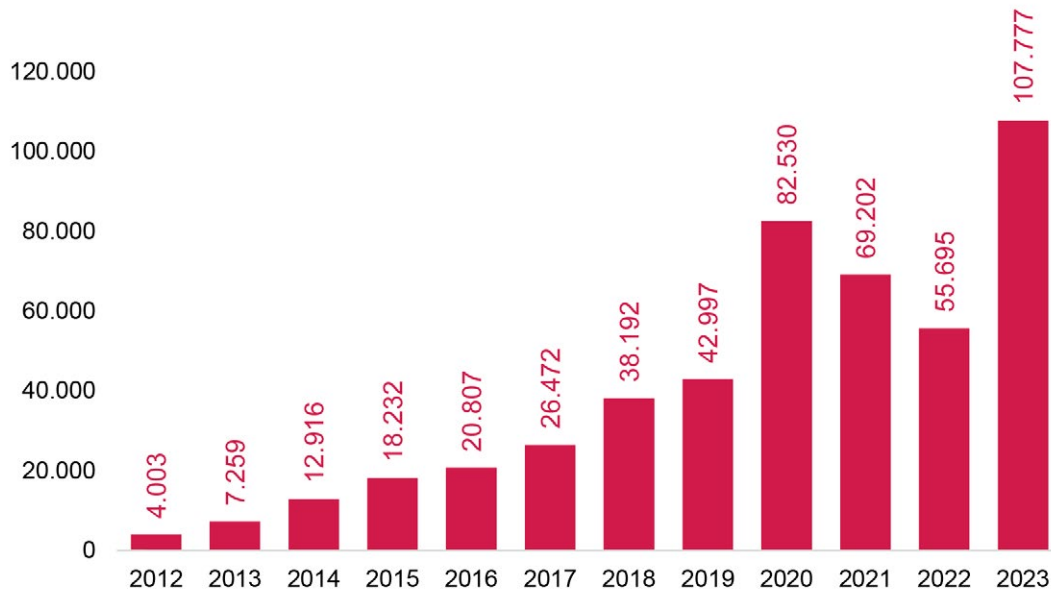
Por último, un dos avances legislativos máis relevantes nesta materia nos últimos anos é o Regulamento de servizos dixitais (DSA, das súas siglas en inglés), que entrará plenamente en vigor en 2024. A DSA pode ter un impacto significativo na loita contra a desinformación en España ao dificultar que as plataformas en liña sexan utilizadas para difundir desinformación e para mitigar os seus efectos nos usuarios. Esta lei obrigará as plataformas en liña a adoptar medidas máis proactivas para identificar e eliminar contido e patróns desinformativos. As plataformas dixitais tamén deberán ser máis transparentes sobre como funcionan os seus algoritmos, os seus sistemas de recomendación e as súas prácticas de moderación de contido. Esta maior transparencia tamén axudará ós organismos públicos a avalialo cumprimento da lei por parte das plataformas en liña. Sen embargo, é importante que estas medidas se apliquen de maneira proporcional, xusta e non discriminatoria, de forma que non sexan utilizadas de forma abusiva para restrinxir a liberdade de expresión e o dereito á liberdade de información.

A adaptación deste regulamento comunitario en España realizarase mediante modificacións á Lei 34/2002 de servizos da Sociedade da Información para axustar a nosa lexislación ás novas disposicións sobre a retirada de contido ilegal e as medidas de solicitude de información; para designar en España o coordinador de servizos dixitais, e outras autoridades competentes, para asignarlles as novas funcións relacionadas coa DSA; e para incluír o réxime sancionador. A Secretaría de Estado de Dixitalización e Intelixencia Artificial (SEDIA) traballará para iso coa Axencia Española de Protección de Datos.

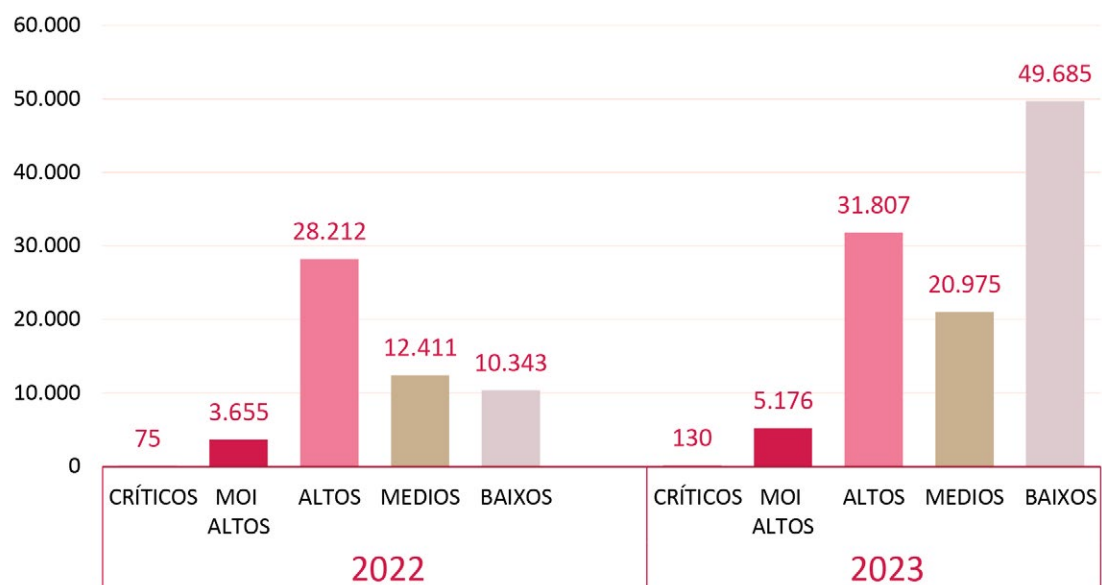
VULNERABILIDADE DO CIBERESPACIO

En 2023 constatouse un aumento no número, frecuencia, sofisticación e severidade de impacto dos ciberataques. Os atacantes cada vez teñen maiores capacidades técnicas e operativas e aproveítanse da alta dependencia da sociedade das tecnoloxías da información e as comunicacións, así como da gran interconectividade entre sistemas e actores, para explotar vulnerabilidades tanto de carácter técnico como humano. En 2023 o CCN-CERT xestionou 107.777 incidentes, o INCIBE- CERT 83.517 e o ESDF-CERT 1.480. (Figuras 8.1-8. 6)

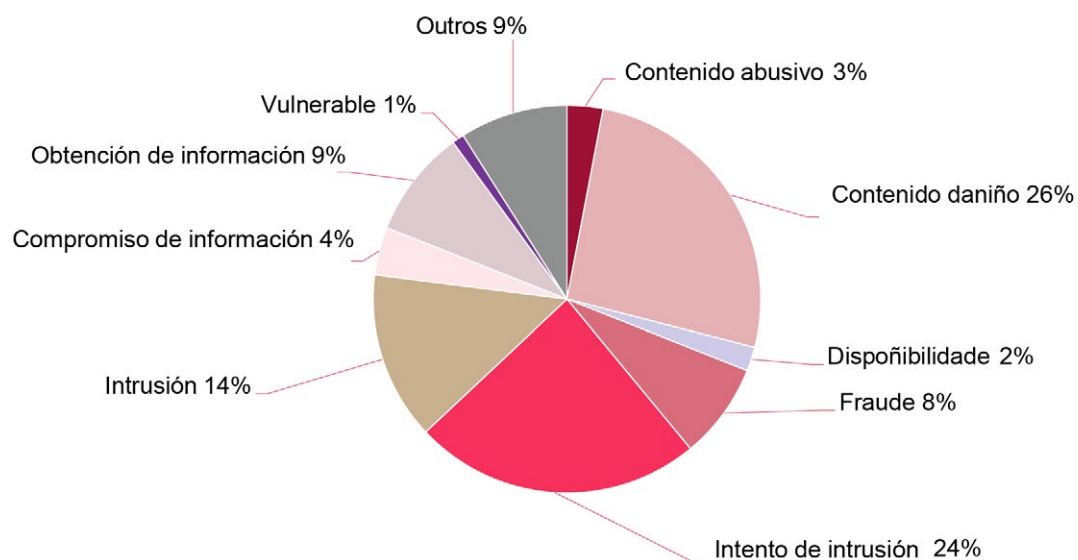
Fonte: Centro Criptolóxico Nacional

Figura 8.1: Número de ciberincidentes rexistrados polo CCN-CERT

Fonte: Centro Criptológico Nacional

Figura 8.2: Criticidade dos ciberincidentes rexistrados polo CCN-CERT

Fonte: Centro Criptológico Nacional

Figura 8.3: Tipoloxía dos ciberincidentes rexistrados polo CCN-CERT

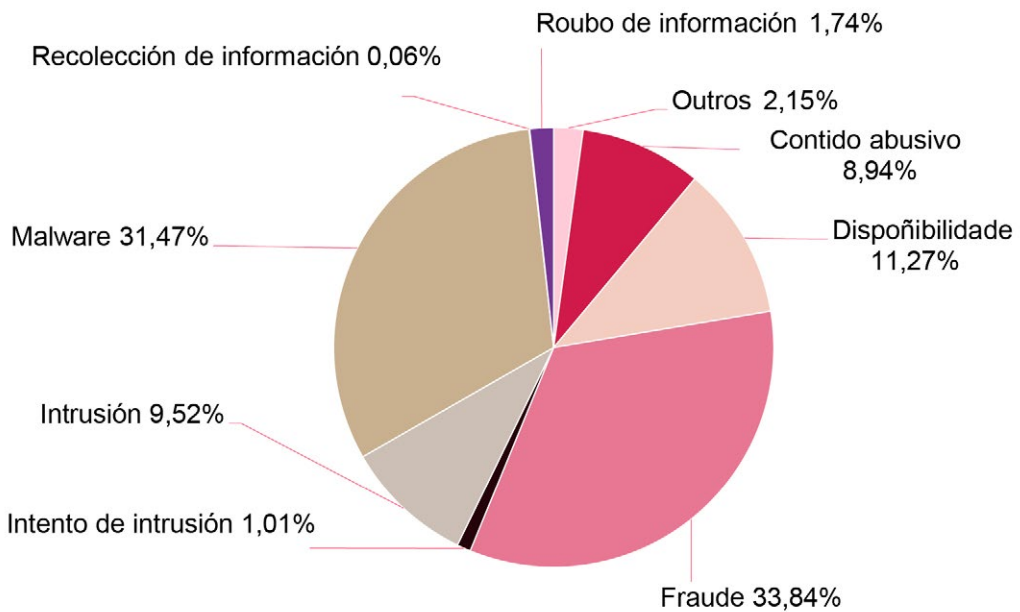

Figura 8.4: Número de ciberincidentes por público obxectivo xestionados por INCIBE-CERT

Público obxectivo	TOTAL	Xaneiro	Febreiro	Marzo	Abril	Maio	Xuño	Xullo	Agosto	Sept.	Out.	Nov.	Dec.
Ciudadáns e empresas	81.607	4.776	13.554	6.354	4.902	8.298	6.257	5.312	6.818	7.526	5.894	5.741	6.175
Rede Académica (RedIRIS)	1.673	112	140	127	87	88	78	96	513	109	123	108	92
Operadores Críticos e Esenciais (OCCC/OOEE)	237	7	40	22	5	15	7	16	25	14	7	16	63
TOTAL	83.517	4.895	13.734	6.503	4.994	8.401	6.342	5.424	7.356	7.649	6.024	5.865	6.330

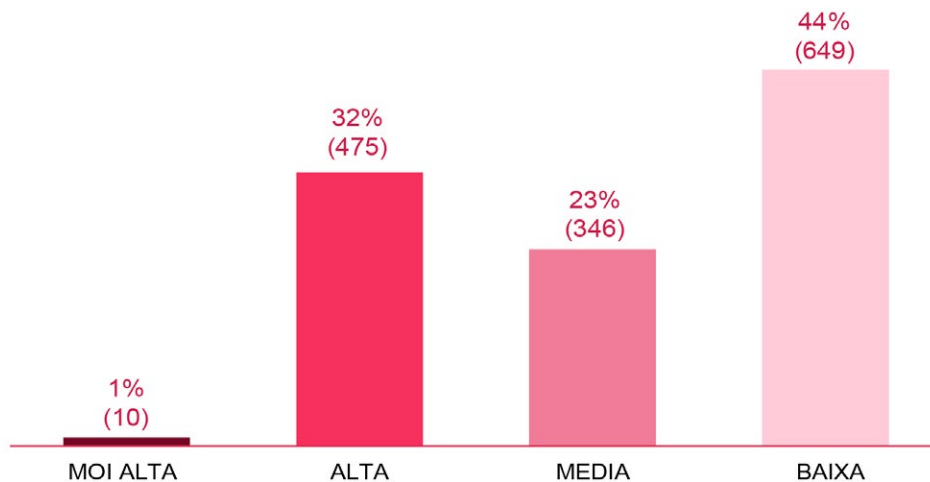
*Non incluídos 183.077 sistemas vulnerables detectados e notificados

Fonte: INCIBE

Fonte: INCIBE

Figura 8.5: Tipoloxía de ciberincidentes xestionados por INCIBE-CERT en 2023

Fonte: Ministerio de Defensa

Figura 8.6: Perigosidade de ciberincidentes xestionados por ESDEF-CERT en 2023

Durante o ano produciuse un incremento do número de ciberataques a través do compromiso de conexións autorizadas, xa sexa con provedores, organismos da administración ou empresas privadas. Neste sentido, o posible compromiso de información sensible e roubo masivo de datos persoais produciuse en operacións non só de ciberespionaxe, senón tamén destrutivas e de manipulación. As canles de exfiltración de datos roubados diversificáronse e ampliaron mediante a utilización de redes sociais e servizos en nube lexítimos, ademais da compra de credenciais roubadas na dark web, que se incrementou exponencialmente. Tamén aumentaron os grupos de ataque focalizados na contratación e manipulación de usuarios lexítimos autorizados para que actúen como porta de entrada a organismos e empresas.

En canto aos incidentes rexistrados nos operadores de servizos esenciais, a maioría débense a accións maliciosas, aínda que tamén se detectan casos provocados por fallos en sistemas e erros humanos. Os sectores da enerxía, TIC, transporte e financeiro son os que maior volume de incidentes rexistraron, seguindo a tendencia de anos anteriores.

Tamén se detectou un incremento na explotación de vulnerabilidades día cero (descoñecidas polo fabricante) sobre servizos de correo, sistemas de xestión de teléfonos móbiles, sistemas de virtualización, navegadores e especialmente en sistemas de acceso remoto. A raíz da

exposición que supoñen os servizos de acceso remoto, os atacantes continúan focalizando os seus esforzos na consecución das oportunidades que brindou o teletraballo.

No marco da crise de Ucraína, produciuse un aumento da actividade de grupos hacktivistas. Os ciberataques máis comúns utilizados por estes grupos son denegacións de servizo de páxinas web, desfiguracións de sitios web e extracción de información. Así, o grupo hacktivista proruso “Noname056” e os seus aliados sinalaron a España como obxectivo das súas accións, publicando en repetidas ocasións a realización de posibles ataques DDoS (Distributed Denial of Service ou Ataque distribuído de denegación de servizo) e filtración de información a obxectivos españois centrados en xeral en empresas e organismos.

Tamén se constatou un incremento de ciberataques a infraestruturas críticas contra países da OTAN e aliados por parte de actores prorrusos.

Por outra banda, nos comicios electorais celebrados en España durante 2023, producíronse ciberincidentes, que na súa maioría foron de tipo DDoS e filtracións de datos de credenciais de usuarios, principalmente de distintas entidades provedoras do proceso electoral, partidos políticos e medios de comunicación.

Un dos maiores retos segue sendo a detección de ataques de alto nivel técnico e tecnolóxico realizados por parte de grupos APTs (*advanced persistent threats*). En relación coa ciberespionaxe, detectouse un incremento de actividade vinculada a grupos como APT28, APT29, Turla e outros grupos de orixe chinesa con interese en información sensible de organismos públicos.

Neste sentido, o Sistema de Alerta Temperá (SAT) do Centro Criptolóxico Nacional (CCN) tívose un papel destacado na detección de incidentes e anomalías nos sistemas do sector público, empresas e organizacións de interese estratéxico para o país. A través do SAT, o CCN puido detectar e evitar a expansión de ataques, e responder de forma rápida ante o incidente detectado.

Para o funcionamento deste Sistema de Alerta Temperá, durante 2023 o CCN despregou 406 sondas na Administración pública que monitorizan o tráfico que flúe entre a rede interna do organismo e internet (SAT-INET) e 47 sondas para a detección de ameazas nas redes de control e supervisión industrial.

Os ciberdelitos tamén están aumentando. Os informes anuais sobre a evolución da cibercriminalidade publicados polo Ministerio do Interior poñen de manifesto a crecente importancia dos ciberdelitos en relación co conxunto da criminalidade. Isto obsérvase de maneira moi significativa desde 2016, sobre todo nun forte incremento das estafas cometidas por medios informáticos. (Figura 8.7)

Figura 8.7: Infraccións penais cometidas en/por medio ciber

	2023	Variación % 2023/2022
TOTAL NACIONAL		
CIBERCRIMINALIDADE (Infraccións penais cometidas en/por medio ciber)	470.388	25,5%
Estafas informáticas	426.744	27,0%
Outros cibercrimitos	43.644	12,7%

(*) Compútanse datos provenientes da Policía Nacional, Garda Civil, Policías Autonómicas e Policías Locais que proporcionan datos ao Sistema Estatístico de Criminalidade.

Fonte: Ministerio do Interior

Neste sentido, dun total de 1.826.911 infraccións penais rexistradas no período de xaneiro a setembro de 2023, un 18.5% dos feitos correspóndense coa categoría de cibercriminalidade, o que supón un incremento do 21,5% sobre 2022.

Entre as tendencias cibercriminativas pódense destacar as estafas de soporte técnico e investimentos; os delitos contra a liberdade sexual e intimidade dos menores; os ataques ao correo electrónico corporativo empresarial (*Business Email Compromise*, BEC), así como as campañas masivas de phishing, e, cada vez máis, de smishing.

Seguen aumentando os ataques de *ransomware*, especialmente os dirixidos a sectores críticos. O phishing e outros ataques de enxeñería social tamén son omnipresentes, aproveitando da información persoal dispoñible en redes sociais, as novas capacidades que proporcionan as ferramentas como a intelixencia artificial (IA), e o uso de datos persoais roubados para personalizar as mensaxes fraudulentos e aumentar así a súa efectividade.

Os cibercriminantes aproveítanse do internet escuro, que escapa case na súa totalidade ao control policial, fiscal ou doutro tipo, sendo unha das súas manifestacións máis relevantes os ataques aos sistemas informáticos, rexistros e base de datos de institucións públicas e privadas que, en non poucas ocasións, afectan millóns de usuarios e/ou clientes.

O aumento do número de cibercrimitos está acompañado da aparición de inéditas formas de lesión de bens xurídicos necesitados de protección penal, como os cometidos contra bens persoalísimos como a intimidade ou a liberdade e seguridade.

Ao igual que en anos precedentes, o volume máis elevado de procedementos xudiciais por cibercrimitos corresponde aos incoados por feitos que se encadran na categoría de estafas e defraudacións.

Por outra banda, en 2023 estendeuse o uso da intelixencia artificial grazas á irrupción de ferramentas online que poñen esta tecnoloxía á disposición dos cidadáns de maneira gratuíta. A IA pode ser utilizada para xerar contido falso, fraudes ou desinformación de maneira rápida e convincente. Pódense crear noticias falsas, artigos ou vídeos que aparenten ser reais, o que dificulta que as persoas distinguan entre información verdadeira e falsa. Isto levou, ademais das variedades do seu uso responsable, un aumento de denuncias relacionadas co seu uso malicioso mesmo derivando en casos de ‘sextorsión’ mediante a xeración de vídeos ou fotografías falsos.

As cidades intelixentes (Smart Cities) e o Internet das Cousas (IoT) están tendo un impacto profundo na ciberseguridade. A medida que as cidades se volven máis conectadas, a cantidade e variedade de dispositivos IoT en uso aumentan, creando unha rede extensa e complexa de puntos de datos e sistemas interconectados. Esta conectividade ofrece numerosos beneficios en termos de eficiencia e comodidade, pero tamén formula riscos significativos de seguridade. A natureza distribuída das redes IoT e a diversidade de dispositivos, moitos dos cales teñen limitacións en canto a capacidade de procesamento e seguridade, fan que a protección contra ataques cibernéticos sexa un desafío.

En 2023, a nube está influíndo significativamente na ciberseguridade. A migración á nube trouxo consigo desafíos únicos na xestión da seguridade, xa que os datos xa non están confinados a un contorno físico controlado. Sen embargo, tamén ofrece oportunidades para fortalecer a seguridade a través de solucións centralizadas e escalables. A nube tamén facilita unha mellor colaboración en ciberseguridade, permitindo ás organizacións compartir información sobre ameazas e defensas de maneira máis efectiva.

A Secretaría Xeral de Administración Dixital publicou a “Estratexia de Servizos na nube híbrida para as administracións públicas” que persegue proporcionar unha dirección estratéxica para a implementación e control das solucións na nube por parte da Administración pública. Esta estratexia trata o potencial dos servizos na nube para a Administración pública, os desafíos que formula a adopción dos ditos servizos, os obxectivos perseguidos e os piares correspondentes. A Estratexia formula a necesidade de dispoñer de autonomía tecnolóxica que evite os riscos derivados de decisións unilaterais por parte dos provedores ou do marco xurídico que lles poida resultar de aplicación.

Así, a autonomía e soberanía dixital no que concirne á computación na nube debe ser considerado cada vez máis un factor crítico polos riscos que a adopción masiva destes servizos coma leva. Neste sentido, desde a Administración, coa participación de operadores privados, estase impulsando a coordinación e autonomía estratéxica aberta na nube. Pola súa banda, ENISA, a Axencia Europea para a Ciberseguridade, publicou en marzo de 2023 o primeiro análise do mercado de ciberseguridade da nube. No informe amósase que a percepción sobre as ameazas á ciberseguridade máis relevantes se centra especialmente na falta dunha arquitectura e estratexia de seguridade na nube, as violacións de datos, o abuso da mala configuración e o control inadecuado dos cambios.

A Secretaría de Estado de Dixitalización e Intelixencia Artificial (SEDIA) do Ministerio para a Transformación Dixital realiza a vixilancia dos provedores dos servizos dixitais como autoridade competente en materia de seguridade das redes e sistemas de información.

Estas entidades supervisadas inclúen as referidas aos servizos de computación en nube, os mercados en liña e aos motores de busca. Pola súa parte, recibe, a través do INCIBE as notificacións dos incidentes significativos e supervisa e audita a ciberseguridade das súas operacións.

Para facer fronte a estas ameazas, a Comisión Europea lanzou tres novas propostas: o Regulamento de Cibersolidariedade da UE; a modificación da Lei de ciberseguridade da UE; e a Academia de Competencias en Ciberseguridade.

- A proposta de *Regulamento do Parlamento Europeo e do Consello polo que se establecen medidas destinadas a reforzar a solidariedade e as capacidades na Unión co fin de detectar ameazas e incidentes de ciberseguridade, prepararse e responder a eles*. Coñecido como Regulamento de cibersolidariedade da UE, propón a creación dun ciberescudo europeo, mediante a designación dun centro nacional de operacións de seguridade en cada Estado membro e o funcionamento de centros fronteirizos de operacións de seguridade integrados por polo menos tres Estados; a creación dun mecanismo de ciberemergencia para axudar os Estados membros a aumentar a preparación e o funcionamento das capacidades de resposta ante ciberincidentes; e un mecanismo de revisión de incidentes de ciberseguridade para examinar e avaliar incidentes significativos ou a gran escala. Durante a Presidencia española do Consello alcanzouse, o 20 de decembro de 2023, unha posición común que permitirá á Presidencia belga empezar negociacións co Parlamento Europeo sobre a versión definitiva do acto legislativo proposto.
- A modificación da Lei da ciberseguridade da UE de 2019, cuxo obxectivo era o reforzo a Axencia da UE para a ciberseguridade, ENISA, e o establecemento dun marco de certificación da ciberseguridade para produtos, servizos e procesos, que permita engadir a esta lista os “servizos de seguridade xestionados”, á vista de que algúns Estados membros xa empezaron a adoptar os seus propios esquemas de certificación neste ámbito, e existe o risco de que as incoherencias entre os distintos esquemas existentes na Unión leven á fragmentación do mercado. O 15 de novembro de 2023 alcanzouse un acordo que permitiu á Presidencia española do Consello da UE comezar a negociar co Parlamento Europeo sobre a versión definitiva do acto legislativo proposto.
- A Academia de Competencias en Ciberseguridade, foi presentada no marco do Ano Europeo de Competencias en Ciberseguridade 2023, co fin de garantir un enfoque máis coordinado para axudar a eliminar a brecha de talento en ciberseguridade. A Academia reunirá varias iniciativas existentes destinadas a promover as competencias en ciberseguridade e poñerá á disposición nunha plataforma en liña, aumentando así a súa visibilidade e impulsando o número de profesionais cualificados en ciberseguridade na UE.

En novembro de 2023 a Presidencia española do Consello da Unión Europea culminou con éxito a negociación do Regulamento de identidade dixital europea, (Regulamento eIDAS2), que substituirá o vixente *Regulamento 910/2014 para a identificación electrónica e servizos de confianza en transaccións electrónicas* (regulamento eIDAS1). A SEDIA, como autoridade

competente para os servizos de confianza levou a cabo o proceso legislativo deste regulamento nas institucións europeas. A SEDIA, ademais, supervisa e regula os servizos de confianza, que inclúen a creación, verificación e validación de sinaturas electrónicas, selos electrónicos ou selos de tempo electrónicos, servizos de entrega electrónica certificada e certificados relativos a estes servizos, e a creación, verificación e validación de certificados para a autenticación de sitios web.

Coa aprobación do Regulamento de identidade dixital europea darase un paso fundamental para que os cidadáns poidan dispoñer dunha identidade dixital europea única e segura, que poderá ser utilizada tanto nas relacións coas administracións públicas coma co sector privado. Os Estados membros estarán obrigados a emitir dentro dos 24 meses posteriores á súa entrada en vigor polo menos unha carteira de identidade dixital europea (*European Digital Identity Wallet*), que será voluntaria para os cidadáns e empresas en forma de aplicacións móbiles. Estas carteiras dixitais permitirán a cidadáns identificarse dixitalmente, almacenar e compartir datos identificativos, credenciais e atributos de identidade, tales como o permiso de circulación, titulacións académicas, contas bancarias ou receitas médicas. Tamén permitirá a sinatura dixital e controlar con quen e en que condicións se comparte esa información persoal.

No que respecta a garantir a seguridade da *European Digital Identity Wallet*, o Organismo de Certificación do CCN participa no “eIDAS Certification Subgroup” promovido pola Comisión da EU responsable de eIDAS para definir a estratexia de certificación deste tipo de produtos a nivel europeo.

No marco da Presidencia Española do Consello da UE, o 30 de novembro de 2023 tamén se alcanzou un acordo entre o Consello e o Parlamento Europeo sobre o Regulamento de Ciberresiliencia (Regulamento CRA), que establece requisitos horizontais de ciberseguridade para os produtos con elementos dixitais. A SEDIA e a Secretaría de Estado de Telecomunicacións e Infraestruturas Dixitais (SETELECO) do Ministerio para a Transformación Dixital e da Función Pública levaron a cabo conxuntamente o proceso legislativo do Regulamento CRA nas institucións europeas. A proposta busca mellora-la ciberseguridade no deseño e desenvolvemento de hardware e software conectados, establecendo normas para a súa comercialización, control de mercado e vixilancia de cumprimento.

Ademais, e tamén baixo a Presidencia Española do Consello da UE, o 9 de decembro de 2023, o Consello e o Parlamento alcanzaron un acordo en materia de intelixencia artificial. Trátase dunha iniciativa legislativa emblemática que ten o potencial de fomentar o desenvolvemento e a adopción dunha IA segura e fiable en todo o mercado único da UE, tanto por parte dos axentes públicos como dos privados. Ao ser a primeira proposta legislativa deste tipo no mundo, pode establecer un referente mundial para regular a IA noutras xurisdicións, como fixo o Regulamento xeral de protección de datos (RGPD), promovendo así o enfoque europeo da regulación tecnolóxica na escena mundial.

Con vistas á adopción deste proxecto de regulamento da UE sobre Intelixencia Artificial, ENISA está avaliando se a IA podería ser obxecto de certificación en materia de ciberseguridade e de qué maneira, así como o modo en que se poderían reutilizar os esquemas en curso de elaboración.

A nivel nacional, en 2023 creouse a Axencia Española de Supervisión de Intelixencia Artificial, mediante o Real decreto 729/2023, do 22 de agosto. A Coruña foi a candidatura elixida para albergar a sede da Axencia, que se encargará de supervisar a aplicación e execución do disposto na Lei europea de intelixencia artificial, coordinar as actividades encomendadas, actuar como o punto de contacto único para a Comisión, e representar España ante o Comité Europeo de Intelixencia Artificial.

Para afrontar o reto da aplicación da Lei europea de intelixencia artificial, publicouse o *Real decreto 817/2023, do 8 de novembro, que establece un contorno controlado de probas para o ensaio do seu cumprimento, en particular, para sistemas de intelixencia artificial que poidan supoñer riscos para a seguridade, a saúde e os dereitos fundamentais das persoas, como os sistemas de IA destinados a utilizarse para avalia-la solvencia de persoas físicas ou establece-la súa cualificación crediticia.*

Desde o punto de vista dos contidos, e no marco do Regulamento (UE) 2022/2065 relativo ao mercado único de servizos dixitais, a Comisión Europea identificou en abril de 2023 a 17 plataformas en liña e 2 motores de busca en liña de moi gran tamaño. O mecanismo de resposta ás crises que inclúe o regulamento permitirá analizar como afectan as crises ás actividades destas plataformas e motores de busca en liña, con máis de 45 millóns de usuarios mensuais, e decidir medidas para garantir que se respecten os dereitos fundamentais. Este mecanismo engadiuse ao texto do Regulamento no contexto da guerra en Ucraína e das súas consecuencias en relación coa manipulación de información en liña.

Por outra banda, o Regulamento (UE) 2022/868 relativo á gobernanza europea de datos é de aplicación desde o 24 de setembro de 2023. O Regulamento persegue fomentar o intercambio de datos entre sectores e entre Estados membros da Unión, reforzando a confianza, para, así, impulsar o mercado interior dos datos e fomentar unha economía e sociedade dos datos que beneficie a cidadáns e empresas.

Finalmente, en relación co financiamento europea, o 18 de decembro de 2023 a Comisión publicou unha serie de novas convocatorias para o programa Europa Dixital, cun orzamento específico de 84 millóns de euros para actividades de apoio aos centros de operacións de seguridade con novas aplicacións de IA e outras tecnoloxías facilitadoras, para a aplicación da lexislación da UE en materia de ciberseguridade, como a Lei de ciberresiliencia, así como para a transición europea á criptografía poscuántica.

O ámbito regulatorio en España en materia de ciberseguridade ten un dos seus principais retos na transposición da coñecida como directiva NIS2 (*Directiva UE 2022/2555 do Parlamento Europeo e do Consello do 14 de decembro de 2022 relativa ás medidas destinadas a garantir un elevado nivel común de ciberseguridade en toda a Unión*). Os traballos de transposición comezaron en 2023 e nela interveñen representantes das diferentes autoridades competentes, CSIRTs de referencia e outros actores relevantes. A aplicación da Directiva cambiará de maneira substancial o panorama de ciberseguridade en España coa ampliación do ámbito de aplicación a tódalas medianas e grandes empresas dos sectores afectados e o conseguinte reto da supervisión das medidas de seguridade implementadas por parte das autoridades competentes. Ademais, reforzaranse os mecanismos de notificación de ciberincidentes e a xestión de crise de ciberseguridade.

A data límite para a transposición da directiva NIS2 é o 17 de outubro de 2024, ao igual que para a Directiva CER (*Directiva UE 2022/2557 do Parlamento Europeo e do Consello do 14 de decembro de 2022 relativa á resiliencia das entidades críticas*).

No ámbito financeiro, o 17 de xaneiro do 2023 entrou en vigor o regulamento DORA (*Regulamento 2022/2554 do Parlamento Europeo e do Consello do 14 de decembro de 2022 sobre a resiliencia operativa dixital do sector financeiro*), que será aplicable en España e no resto dos Estados membros a partir do 17 de xaneiro de 2025.

Adicionalmente, a nivel nacional aprobouse estender certas obrigas en materia de ciberresiliencia do Regulamento doRA a determinadas empresas participantes na cadea de valor dos pagamentos. Ben que o Regulamento DORA non inclúe no seu ámbito de aplicación os sistemas e procesadores de pagamentos, si afirma que os Estados membros se poderían inspirar no seu contido en caso de que decidisen cubrir baixo normativa de ciberseguridade ás infraestruturas de pagamentos. Estes axentes son clave tanto para a economía real como financeira. Así, o Real decreto lei 8/2023 estende as obrigas contidas no Regulamento DORA ós operadores de sistemas, esquemas e acordos de pagamentos, ós procesadores de pagamentos e a outros provedores de servizos técnicos. O Banco de España foi designado como autoridade competente para a supervisión e sanción destas obrigas. Ao igual que DORA, as ditas empresas de pagamentos deberán cumprir con estas obrigas a partir do 17 de xaneiro de 2025.

Os novos riscos específicos de seguridade que presentan as comunicacións móbiles 5G. abordáronse regulatoriamente a través do Real decreto lei 7/2022, do 29 de marzo, que incorpora en toda a súa extensión as recomendacións da Comisión Europea, sobre a ciberseguridade das redes 5G e o seu despregamento seguro a través da aplicación da caixa de ferramentas proposta. Este real decreto foi modificado en 2023 polo *Real decreto lei 6/2023, do 19 de decembro, polo que se proban medidas urxentes para a execución do Plan de Recuperación, Transformación e Resiliencia en materia de servizo público de xustiza, función pública, réxime local e mecenado*.

Entre as novas medidas introducidas, defínense cales son os elementos críticos dunha rede 5G, obrígase os suxeitos obrigados a realizar unha análise e xestión dos riscos, habilítase o Consello de Seguridade Nacional, logo de informe do Ministerio para a Transformación Dixital e da Función Pública, para determinar as situacións, áreas e centros en que non se poderán instalar equipos de subministradores cualificados de alto risco (que poderán ser declarados polo Consello de Ministros) e recóñese que operadores 5G soliciten autorización ao Ministerio para a instalación, modificación ou adaptación de estacións radioeléctricas que proporcionen cobertura ás situacións, áreas e centros en que non se poderán instalar equipamentos de subministradores cualificados de alto risco. Ademais, sinalanse os supostos e o procedemento mediante o cal o Ministerio de Transformación Dixital pode modificar a estratexia de diversificación na cadea de subministración dun operador 5G. Antes do prazo fixado, do 1 de novembro de 2022, os operadores 5G remitiron as súas estratexias de diversificación na cadea de subministración.

No marco do disposto no citado real decreto lei, os operadores 5G deron cumprimento ás súas obrigas de información, remitindo ao Ministerio para a Transformación Dixital e da Función

Pública as análises de riscos das súas redes e servizos 5G ou dos cal vaian desprezar nos próximos dous anos e os seus informes sobre medidas técnicas e organizativas deseñadas e aplicadas para xestionar e mitigar os ditos riscos.

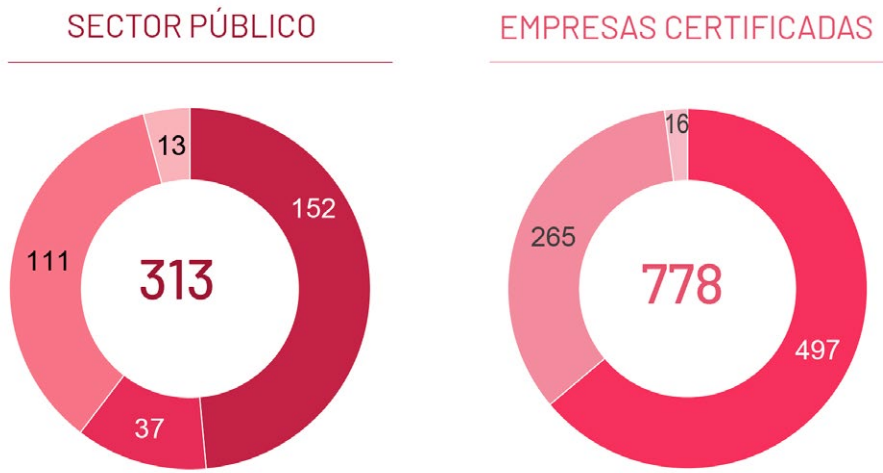
Finalmente, en cumprimento do establecido no Real decreto lei, o Ministerio de Transformación Dixital está tramitando a elaboración dunha nova norma que aprobe o Esquema Nacional de Seguridade de Redes e Servizos 5G (ENS5G).

A SETELECO, requiriu en maio de 2023 aos titulares e xestores de cables submarinos a información mínima prevista na Lei 11/2022, do 28 de xuño, xeral de telecomunicacións, sobre os cables submarinos cuxo enganche, acceso ou interconexión a redes de comunicacións electrónicas se produza en territorio español ou en augas territoriais españolas. Neste sentido, participaron no grupo de traballo a nivel europeo para a discusión de asuntos relacionados coa ciberseguridade, incluíndo ciberseguridade 5G, infraestrutura satelital e cables submarinos (*NIS Work Stream on 5G/Telecoms cybersecurity*).

En 2023 actualizouse a normativa de segundo nivel do Esquema Nacional de Seguridade (ENS), posibilitando unha implementación práctica do esquema e facilitando a certificación de conformidade con este esquema das diferentes entidades. Ademais, asentouse a relación entre a certificación e cualificación de produtos e servizos de seguridade e os instrumentos de contratación, particularmente, os sistemas dinámicos de Adquisición (SDA).

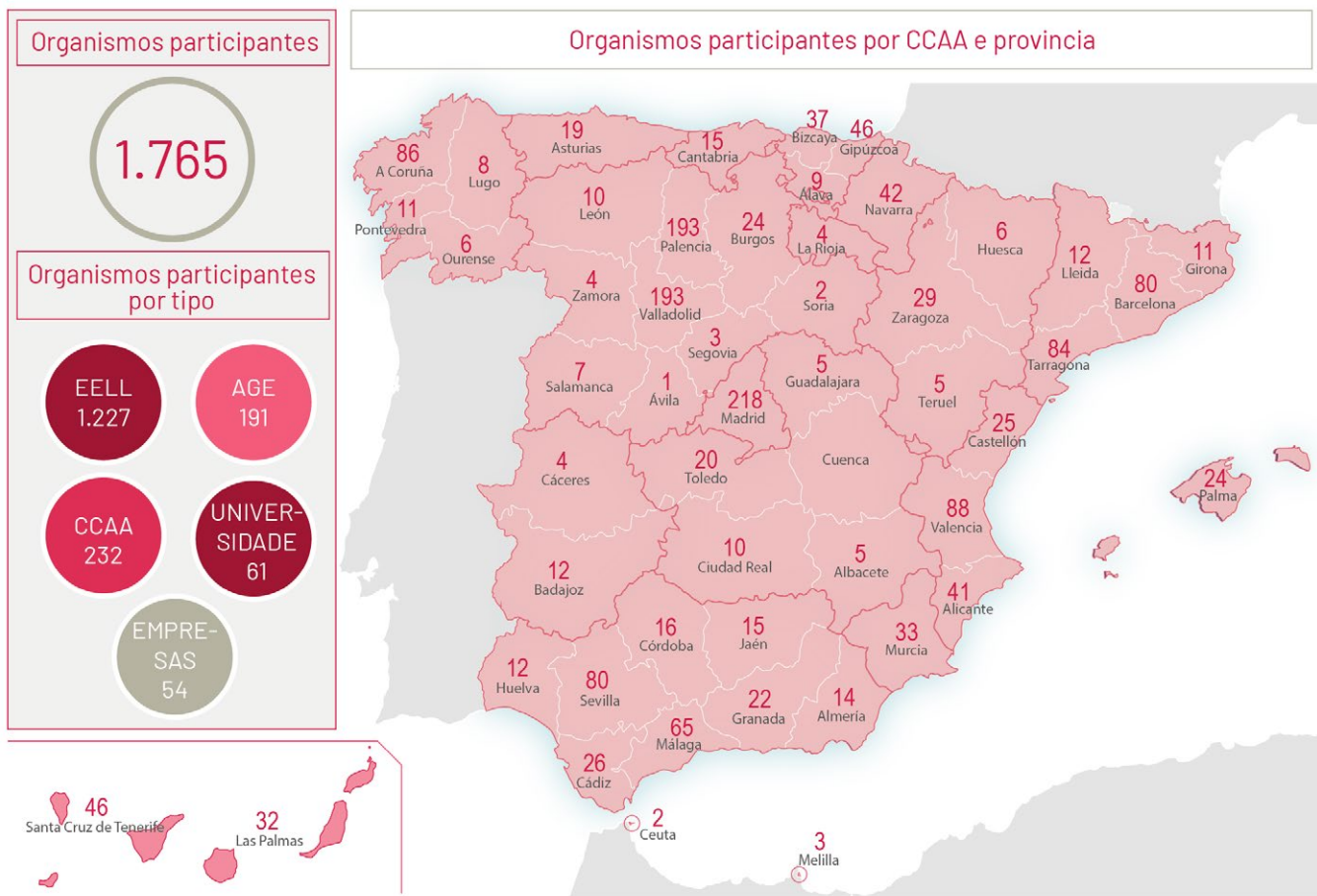
Segundo determina o Esquema Nacional de Seguridade, os produtos e os servizos de seguridade desprezados nos sistemas baixo o ámbito de aplicación do ENS deben ter sido satisfactoriamente avaliados e incluídos no Catálogo de Produtos e Servizos de Seguridade TIC (CPSTIC) do Centro Criptolóxico Nacional. Para poder ofrecer unha resposta ao mandato do ENS, o CPSTIC presentou un notable crecemento nos últimos anos, chegando a dispoñer de máis de 300 produtos e servizos STIC a finais de 2023.

O CCN publicou máis de 120 procedementos de Emprego Seguro, que detallan as configuracións de seguridade e procedementos operativos que deben ser aplicados nos produtos e servizos incluídos no CPSTIC. Ademais, Desenvolveu novas metodoloxías de avaliación para dar resposta a necesidades tecnolóxicas (p.ex.: servizos na nube, biometría) e procedementos para garantir o adecuado mantemento do CPSTIC, co obxectivo final de asegurar a súa usabilidade e poder cubrir as necesidades transmitidas polo sector público. A converxencia entre o CPSTIC e os SDA constitúe un avance notable que ten que contribuír a contornos máis seguros nas entidades no ámbito de aplicación do ENS. (Figura 8.8 e 8.9)

Fonte: Centro Criptológico Nacional

Figura 8.8: Organismos e empresas certificadas no ENS em 2023

Fonte: Centro Criptológico Nacional

Figura 8.9: Organismos participantes no Esquema Nacional de Seguridad

En materia de prevención, cabe salientar o labor do CCN para mellorar a formación, a concienciación e sensibilización de profesionais do sector das ameazas e tendencias do ciberespacio. Así, formalizou a máis de 32.900 profesionais do sector público a través de diferentes accións, entre as que se encontran os 37 cursos STIC desenvolvidos mediante o acordo de formación en ciberseguridade que se mantén co Instituto Nacional de Administración pública (INAP), o apoio a máis de 40 organizacións para formar ao persoal do seu cadro de persoal en materias concretas de ciberseguridade, ou o desenvolvemento de máis de 36 cursos online e webinars a través de ÁNGELES, o portal de formación e capacitación do CCN.

En decembro celebráronse as Xornadas STIC, que reuniron máis de 13.000 profesionais da ciberseguridade de 37 países diferentes para exhibir e compartir investigacións e proxectos desde diferentes perspectivas da ciberseguridade. A décimo sétima edición destas Xornadas STIC serviu de escenario para a organización de reunións celebradas no marco da presidencia española do Consello da UE. Ademais dos encontros da rede CyClone e do Grupo de Cooperación NIS, estas Xornadas lograron un feito histórico baixo a presidencia española: a primeira reunión conxunta do grupo de Cooperación NIS e do grupo de Resiliencia de Entidades Críticas.

Como complemento ás actividades formativas, e en cumprimento da súa misión, o CCN realizou unha importante actividade en 2023 na elaboración e publicación de máis de 60 guías de seguridade das tecnoloxías da información e a comunicación (Guías CCN-STIC), 42 informes de ameazas, máis de 85 informes técnicos, 9 informes de código daniño, e 16 informes de boas prácticas para manter a seguridade das TIC.

O ano 2023 serviu para consolidar a Rede Nacional de SOC (centros de operacións de seguridade), liderada polo Centro Criptolóxico Nacional, como iniciativa pioneira a nivel nacional e internacional en materia de colaboración e intercambio de información en tempo real sobre ciberameazas. Esta rede que conta con 158 entidades adscritas, das catro 101 son entidades públicas e 57 son provedoras de servizos, intercambiou de forma diaria máis de 30 incidentes de ciberseguridade. O principal activo da RNS é a información que se comparte sobre indicadores de ataque e de compromiso non identificados dentro da comunidade, para alertar e promover as accións preventivas necesarias. Desde a súa posta en marcha, a Rede Nacional de SOC recibiu máis de 5.000 eventos de ciberseguridade.

A implantación do Centro de Operacións de Ciberseguridade da Administración xeral do Estado e os seus organismos públicos, responsabilidade da Secretaría Xeral de Administración Dixital (SGAD), co apoio do CCN, progresou durante 2023, tanto no asentamento do catálogo de servizos como na integración da orde de 120 entidades da Administración xeral do Estado. Esta acción irá acompañada do despregamento do axente de seguridade de punto final en 150.000 postos da Administración.

O Ministerio para a Transformación Dixital e da Función Pública, a través de INCIBE, desenvolve un servizo de vixilancia dixital que emitiu durante 2023, 4.683 avisos e alertas de incidentes e ameazas de ciberseguridade. Os tipos máis frecuentes de avisos notificados continúan sendo os eventos de aloxamento de sitios web de phishing, representando un 63% de todos os eventos notificados.

Durante 2023, o servizo de Alerta Temperá de INCIBE-CERT difundiu 46 avisos de seguridade para cidadáns, 65 avisos de seguridade para empresas, 259 avisos de seguridade para

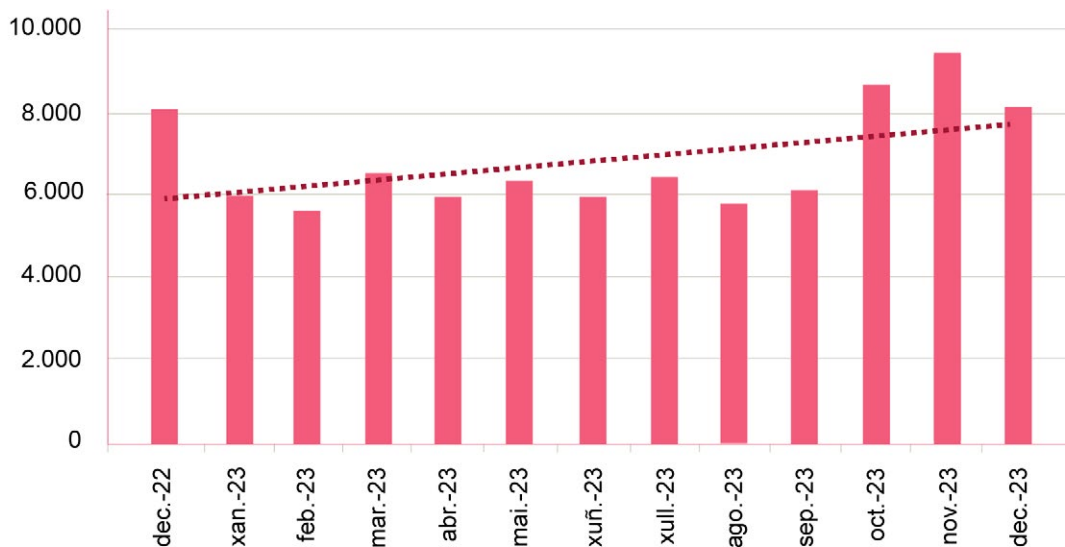
profesionais IT e 316 avisos de seguridade para profesionais en SCI (Sistemas de Control Industrial). Ademais, xeráronse 14 notificacións ad-hoc ante ameazas de especial relevancia para operadores e entidades estratéxicas españolas.

En canto ao servizo antibotnet, INCIBE-CERT en colaboración con Provedores de Servizos da Internet (ISP) desenvolve e implementa mecanismos para identificar ciberincidentes relacionados con botnets e outras ameazas malware nos dispositivos dos usuarios. Ao longo de 2023, proporcionáronse un total 790.089 evidencias ao ISP co que colabora actualmente, quen notificou dunha posible infección a un total de máis de 10.076 usuarios únicos (31.831 usuarios se se contabilizan as notificacións reiteradas).

INCIBE-CERT proporciona distintos servizos para ampliar as capacidades de operadores de servizos esenciais e empresas estratéxicas:

- Servizo de Tiresias: Durante o 2023 leva remitidos 1.596 informes de exposición, dando servizo a 139 entidades estratéxicas sobre o seu grao de exposición actual e visibilidade na rede;
- Servizo ICARO: de intercambio de ciberameazas que conta con 61.530 eventos de información e dá servizo a 81 entidades españolas.
- Servizo de indicadores para a Mellora da Ciberresiliencia (IMC): Lévese a cabo xunto á OCC. Na medición realizada en 2023 conclúese que o 70,9% dos operadores de servizos esenciais contan cunha madurez aceptable.
- Servizo de CyberEx España: exercicios de ciberseguridade nacionais organizados xunto a OCC. Durante 2023 continuouse coa fase post-execución do ciberexercicio, facendo un seguimento das leccións aprendidas e melloras extraídas da execución polos participantes.
- International CyberEx: en 2023 realizouse unha nova edición do exercicio na que participaron 80 equipos, dos cales 13 eran españois.

En relación coas actividades dirixidas a empresas e a cidadáns, INCIBE-CERT presta o servizo de Liña de Axuda en Ciberseguridade, de carácter gratuíto e confidencial. Ao longo de 2023 atendéronse 80.920 consultas a través dos distintos canles de acceso dispoñibles: telefonía mediante 017, formularios web, WhatsApp, Telegram e atención presencial. En relación á tipoloxía das consultas recibidas, principalmente centráronse na solicitude de asesoramento sobre a recepción de phishing e as súas variantes smishing e vishing. Tamén houbo consultas relacionadas con compras online fraudulentas, suplantación de identidade e como configurar a privacidade e reputación nos seus perfís, en xeral, como protexerse ante as distintas fraudes online que se poden atopar no seu día a día. A estas tipoloxías, no público de menores tamén destacaron as consultas sobre ciberacoso e en empresas, as consultas sobre fraudes BEC/CEO (BEC: *Business Email Compromise* ou Ataques ao correo electrónico corporativo empresarial; CEO: é a fraude de *phishing ao Chief Executive Officer*), denegación de acceso e ransomware, así como a solicitude de asesoramento para a implantación da seguridade nas súas organizacións. (Figura 8.10)

Fonte: INCIBE

Figura 8.10: Consultas atendidas polo servizo Liña de Axuda en Ciberseguridade en 2023

Dentro do servizo de MOOC (*Massive Open Online Course*, cursos online masivos e abertos) para FCSE e fiscais, durante 2023, INCIBE realizou: dúas convocatorias do curso básico en ciberseguridade para FCSE, coa participación de 180 alumnos na primeira e 317 alumnos na segunda, e unha convocatoria do curso avanzado para FCSE, coa participación de 158 alumnos. En colaboración co Consello Xeral do Poder Xudicial, realizouse unha convocatoria do curso avanzado para a carreira xudicial, coa participación de 140 alumnos e, en colaboración coa Fiscalía Xeral do Estado, unha convocatoria do curso avanzado para a carreira fiscal coa participación de 64 alumnos.

Desde o punto de vista da defensa, subscribiuse un acordo entre o Centro Nacional de Intelixencia e o Estado Maior da Defensa para establecer as áreas de colaboración entre o Centro Criptolóxico Nacional e o Mando Conxunto do Ciberespazo. Ademais da colaboración na resposta por incidentes, co acordo subscrito impúlsanse as capacidades do Centro de Operacións de Ciberseguridade do Ministerio de Defensa e establécese a colaboración entre ámbolos organismos para a realización de inspeccións e auditorías de seguridade das tecnoloxías da información e a comunicación.

Entre as actuacións que se están levando a cabo nesta operación, cabe destacar a vixilancia do ciberespazo para detectar campañas maliciosas, tanto específicas como xenéricas ou globais, que puidesen afectar a operación; as actividades de concienciación en Ciberdefensa aos usuarios de sistemas CIS; e o desenvolvemento dun programa de inspeccións e auditorías de seguridade de redes e sistemas en territorio nacional e fóra de el.

Ademais, continúaase participando activamente nas actividades e proxectos para a plena implantación e posta en marcha da Rede de CERTs Militares da Unión Europea (MICNET). No último ano, realizouse o terceiro exercicio, no que o Mando Conxunto do Ciberespazo actuou de anfitrión e iniciouse un Programa de Categoría A da Axencia Europea de Defensa.

O Ministerio de Defensa participou en máis de 50 conferencias divulgativas en universidades, foros, think tanks, que teñen como obxectivo a concienciación. Por outra parte, impartíronse conferencias en foros de investigación como RENIC (Rede de Excelencia Nacional de Investigación en Ciberseguridade) e en NATO STC (NATO Science and Technology Organization), así como en universidades, cursos ou actividades e exercicios do Centro de Excelencia de Ciberdefensa da OTAN e da Axencia Europea de Defensa.

En relación co I+D+i, o Mando Conxunto do Ciberespazo achegou a dirección tecnolóxica en 7 proxectos relacionados coa de Ciberdefensa tanto a nivel nacional como no ámbito da Unión Europea. Así mesmo, leva a cabo a busca, contacto e seguimento de pequenas empresas e investigadores para a identificación de proxectos disruptivos ou de desenvolvemento nacional que permitan seguir mantendo a independencia tecnolóxica.

Pola súa parte, o Ministerio do Interior continúa implementado o Plan Estratéxico contra a Cibercriminalidade que se desenvolve no ámbito da Policía Nacional e a Garda Civil a través dos seus respectivos plans de actuación. O seu obxectivo principal é potencia-las capacidades do Ministerio do Interior para detectar, previr, protexer, responder e perseguir a cibercriminalidade, de modo que permita a converxencia entre os ámbitos cibernético e físico. Continúaase traballando nas xeramentas e solucións tecnolóxicas de investigación e análise forense, para o rastrexo de criptovalores, a indexación e monitorización da darknet ou a análise de malware.

O Ministerio do Interior e as forzas e corpos de seguridade do Estado desenvolven numerosas iniciativas co fin de impulsar a cultura da ciberseguridade e concienciar tanto á sociedade en xeral como a distintas comunidades dos riscos de seguridade que comportan as tecnoloxías da información e as comunicacións mediante accións formativas, seminarios, guías, exposicións e vídeos, entre outros. A nova Instrución nº6/2023 da Secretaría de Estado de Seguridade, que actualiza o “Plan director para a convivencia e mellora da seguridade nos centros educativos e as súas contornas”, incide na concienciación dos riscos de seguridade que comportan as tecnoloxías da información e as comunicacións, tendo como destino tanto ó alumnado e a comunidade educativa.

En relación coa formación, destaca o “Curso Universitario en Competencias Dixitais Docentes” impartido polo Centro Universitario da Garda Civil (CUGC), e o “Máster Universitario en Tecnoloxía Educativa e Competencias Dixitais” impartido pola Universidade Internacional da Rioxa (UNIR) a partir dun convenio suscrito coa Garda Civil. Estas accións formativas, con data actual, xa contan cun total de 2.195 persoas formadas e 3.332 en proceso de formación.

A Garda Civil, no ámbito da cooperación público-privada xunto con socios internacionais, está participando en 2023 o proxecto CYCLOPES. Financiando por H2020, polo que se construíra e manterá unha rede baseada na innovación para servizos de seguridade contra

a ciberdelincuencia, mediante a creación de sinerxías entre os servizos de seguridade, a industria e a comunidade científica.

As FCSE participan activamente nos foros de cooperación policial internacional, tanto a nivel operativo como no ámbito forense, de formación ou de asesoramento estratéxico, que inclúen: o Centro contra a Ciberdelincuencia de EUROPOL (EC3), os grupos de traballo EMPACT derivados do Ciclo Político da UE, o Comité de Revisión do Convenio de Ciberdelincuencia de Budapest (T-CY), os traballos para o anteproxecto da Directiva da Comisión Europea sobre Child Sexual Exploitation (CSE) e as accións da Estratexia contra a Ciberdelincuencia de INTERPOL

A Oficina de Coordinación de Ciberseguridade (OCC) do Ministerio do Interior, é membro da Iniciativa Internacional contra o *Ransomware*, lanzada por Estados Unidos en 2021, onde traballa nun proxecto de investigación sobre modelos de colaboración público-privada na loita contra o *ransomware*, cuxos resultados se esperan para 2024.

No marco da Presidencia Española do Consello da UE, a OCC organizou unha conferencia europea sobre a situación actual da rede 24/7 da Directiva 2013/40/UE relativa aos ataques contra os sistemas de información e outras formas de intercambio internacional de información sobre ciberdelincuencia a que acudiron 62 de asistentes pertencentes a diversos Estados membros e institucións da Unión Europea (ENISA, EUROPOL e DG CONNECT), así como representantes das FCSE, Fiscalía e Poder Xudicial.

Pola súa parte, o CSIC continua a súa colaboración con organismos nacionais de seguridade e a industria española a través da asina de convenios e contratos co fin de lle transferir á sociedade os resultados das súas investigacións en ciberseguridade. Ademais, o CSIC pertence á Fundación Círculo de Tecnoloxías para a Defensa e a Seguridade, onde leva a cabo un labor activo permanente, colaborando nas xornadas e foros que organiza, mediante a participación dos seus investigadores e técnicos.

O CSIC, a través de Instituto de Tecnoloxías Físicas e da Información (ITEFI), segue desenvolvendo tres proxectos que teñen como obxectivo común contribuír á mellora da ciberseguridade. O proxecto P2QProMeTe desenvolve algoritmos e protocolos criptográficos relacionados coas criptografías lixeira, precuántica e postcuántica. O proxecto internacional ORACLE segue os seus traballos no campo das redes organicamente seguras. Finalmente, o proxecto europeo SPIRS está obtendo resultados relevantes no deseño completo dunha plataforma que integra unha raíz de confianza dedicada de hardware e un núcleo de procesador coa capacidade de ofrecer un conxunto completo de servizos de seguridade.

Por outra parte, o Centro Nacional de Microelectrónica do CSIC e os tres institutos que o compoñen (Microelectrónica de Barcelona, Microelectrónica de Sevilla e de Micro e Nanotecnoloxía de Madrid) participan de forma activa no PERTE de microelectrónica e semicondutores (máis coñecido como PERTE CHIP).

O ITEFI do CSIC comezou a traballar recentemente en dúas liñas de investigación en relación coa IA: o uso dos modelos da IA para a identificación de usuarios, así como para a xeración

de claves criptográficas atemporais; e o uso das ferramentas da IA para o estudo e deseño de ataques por canle lateral contra os dispositivos físicos que executan algoritmos criptográficos (tarxetas de identificación, pasaportes, etc.).

O ITEFI tamén está traballando en dous proxectos co obxectivo de potenciar os resultados tanxibles das comunicacións cuánticas e a súa relación coa criptografía postcuántica, e inclúe o desenvolvemento de nodos de comunicación cuántica en Madrid e Barcelona.

O CSIC, a través do Instituto de Ciencias Matemáticas (ICMAT), está a desenvolver un proxecto que aborda o reto da electrificación e automatización de vehículos, que ten como obxectivo que a mobilidade do futuro non só estea libre de emisións, senón tamén de accidentes e ofrezca unha seguridade contra posibles ciberataques.

No plano estratéxico, o Consello Nacional de Ciberseguridade (CNCS) reuniuse en dúas ocasións en 2023: o 2 de febreiro e o 14 de xullo. Entre outros temas tratáronse as iniciativas previstas no ámbito da ciberseguridade de cara a Presidencia española do Consello da UE no segundo semestre do 2023, a trasposición ao ordenamento xurídico nacional da Directiva NIS 2, o balance de ciberincidentes do ano 2022, as actuacións do Grupo de Traballo de Ciberseguridade constituído no seo do Comité de Situación con ocasión da invasión rusa de Ucraína, o proxecto de indicadores do Sistema de Seguridade Nacional, a rede nacional e a rede europea de SOCs, e o estado dos traballos do Foro Nacional de Ciberseguridade.

A Comisión Permanente de Ciberseguridade, grupo de traballo do CNCS presidido polo Departamento de Seguridade Nacional, mantívose unha comunicación periódica e reuniuse en 2 ocasións durante 2023 para tratar asuntos de carácter máis operacional.

Continúa a implementación da Estratexia Nacional de Ciberseguridade a través da execución do Plan Nacional de Ciberseguridade, aprobado polo Consello de Ministros o 29 de marzo de 2022. Entre outras actuacións, no ámbito das Administración pública estase a traballar en pilotos e probas de concepto que permitan un rápido pase á explotación de medidas de ciberdefensa activa; un servizo de caza da ameaza, plataformas que permitan medila superficie de ataque e alertar das vulnerabilidades detectadas e outras medidas que permitan protexer tecnoloxías e servizos horizontais.

O Foro Nacional de Ciberseguridade creado en xullo de 2020 co obxectivo de propoñer iniciativas para desenvolver a Estratexia Nacional de Ciberseguridade a través da colaboración público-privada, continúa a súa actividade a través de cinco grupos de traballo: cultura da ciberseguridade, impulso á I+D+i; formación capacitación e talento; industria da ciberdefensa; e sobre regulación.

Os traballos desenvolvidos na primeira etapa do Foro saíron á luz en febreiro de 2022. En xullo de 2023 publicáronse os traballos da segunda etapa centrados na ciberseguridade do cidadán, a responsabilidade social corporativa, o impulso á industria e á I+D+i, a formación especializada en ciberseguridade, así como nas necesidades de ciberdefensa. (Figura 8.11)

Fonte: Departamento de Seguridade Nacional

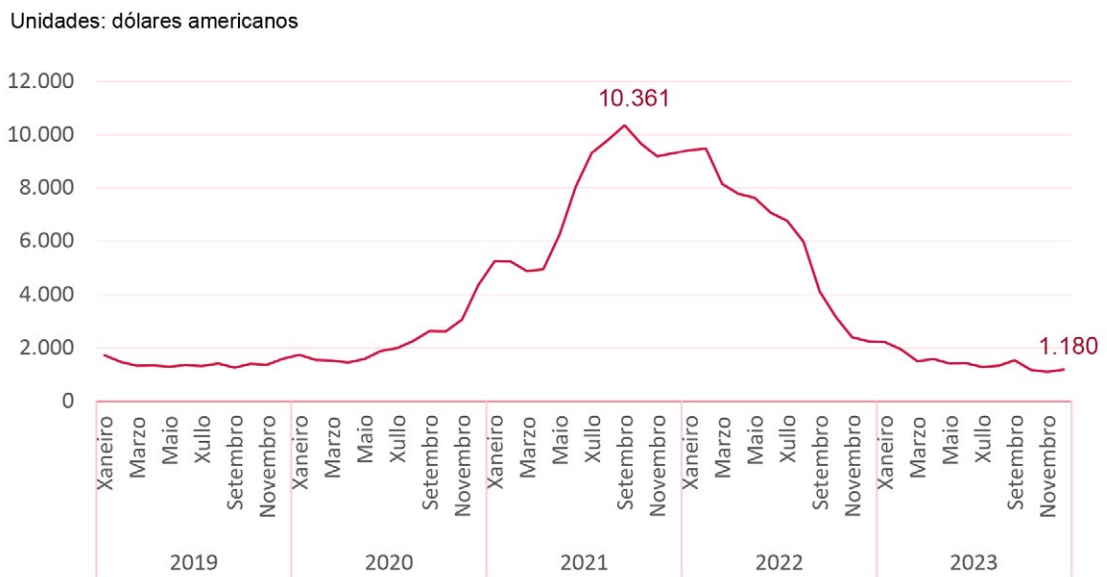
Figura 8.11 Portada do libro sobre o Foro Nacional de Ciberseguridade en 2023

No ámbito internacional, España contribúe a garantir o desenvolvemento dun ciberespazo aberto, libre e seguro a nivel global a través da súa participación en foros internacionais como o Grupo de Composición Aberta da Primeira Comisión de Nacións Unidas sobre o comportamento responsable dos Estados no ciberespazo, a Unión Internacional de Telecomunicacións, a OSCE ou o Consello de Europa.

España tamén está presente e colabora co Centro Europeo de Excelencia para contrarrestar as Ameazas Híbridas (Hybrid CoE do inglés: European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats), así como no Centro de Excelencia de Ciberdefensa Cooperativa da OTAN (CCD CoE, do inglés: Cooperative Cyber Defence Center of Excellence); o Cyber Commanders Forum; a Iniciativa 5+5; o Foro Iberoamericano de Ciberdefensa; a Organización para a Cooperación e o Desenvolvemento Económicos (OCDE) en apoio aos traballos no marco da Seguridade Dixital, así como co Foro Global de Expertos en Ciberseguridade (GFCE) e a Coalición pola Liberdade na Internet (FOC, do inglés: Freedom online Coalition). Ademais, participa intensamente en distintos órganos de goberno e grupos de traballo da Organización Europea de Ciberseguridade (ECSO, do inglés: European Cyber Security Organisation).

VULNERABILIDADE DO ESPAZO MARÍTIMO

En 2023 o transporte marítimo retomou a senda de crecemento, tras a crise xerada pola pandemia da COVID-19 e os seus efectos sobre a cadea global de subministración. Os custos de transporte marítimo tamén recuperaron os niveis pre-pandémicos e mantivéronse por debaixo dos 2000 dólares no índice global Freightos Baltic Index. (Figura 9.1)

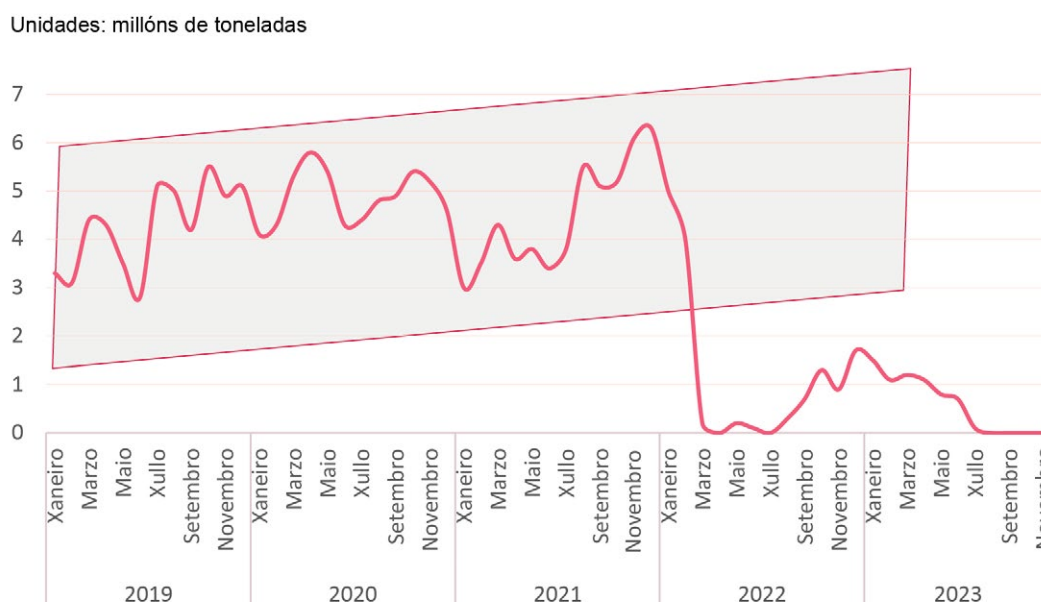
Fonte: Elaboración do DSN con datos do Freightos Baltic Index (FBX)

Figura 9.1: Índice mundial de tarifas de flete de contedores (2019-2023)

Pero os riscos e a incerteza seguen sendo elevados. Para os efectos da invasión de Ucraína sobre o tráfico marítimo uniuse o conflito na franxa de Gaza, que proxecta un elevado grao de inestabilidade en Oriente Medio. Na rexión de Asia-Pacífico persisten os incidentes no mar do Sur de China e no estreito de Taiwán. A piratería e o roubo a man armada no Golfo de Guinea continúan sendo un foco de preocupación para os intereses nacionais. As infraestruturas marítimas, tales como gasodutos e cables submarinos de telecomunicacións, son activos que requiren cada vez maior protección, dado o contexto híbrido de seguridade actual. Adicionalmente, cómpre destacar os efectos do cambio climático, que este ano foron especialmente visibles nun punto de especial relevancia como é a canle de Panamá.

A invasión de Ucraína por parte da Federación Rusa o 24 de febreiro de 2022 tívose serias consecuencias para a seguridade marítima. A Secretaría de Estado de Seguridade no exercicio das competencias atribuídas ao Ministerio do Interior no Real decreto 1617/2007, do 7 de decembro, sobre medidas para a mellora da protección dos portos e do transporte marítimo, e como consecuencia do conflito en oriente medio, elevou a nivel 2 o nivel de protección marítima, que se mantén para tódolos buques de pavillón español que naveguen en augas do mar Negro. A principios de 2023, arredor de 60 buques mercantes aínda estaban atrapados, sen poder saír dos portos ucraínos para atravesar o mar Negro.

A iniciativa *Black Sea Grain* permitiu aliviar as exportacións de gran, pero só de forma temporal. Tras un ano de funcionamento, o 17 de xullo de 2023, a iniciativa cancelouse, coa consecuente caída das exportacións. Esta cuestión formula serias preocupacións en materia de seguridade alimentaria. (Figura 9.2)

Fonte: Elaboración do DSN con datos da OECD, procedentes de Clarkson Research Services Limited

Figura 9.2: Tonelaxe bruto de buques mercantes en portos ucraínos (2019-2023)

As sancións internacionais contra Rusia teñen un forte enfoque marítimo. Os buques con vínculos con Rusia están no punto de mira das sancións aplicadas pola maioría dos países da OCDE. En febreiro, a Unión Europea prohibiu a todos os buques rusos o acceso aos portos da UE. Un número significativo de compañías occidentais de transporte marítimo de contedores interromperon as reservas cara e desde Rusia.

Como consecuencia da guerra e tras a Cume de Vilna de 2023, a OTAN intensificou as súas actividades de vixilancia, incluída unha maior presenza de forzas navais aliadas nos mares Báltico, Adriático e Mediterráneo. España continuou a súa participación nos grupos navais permanentes, como forza disuasoria multinacional para defender ante calquera adversario potencial e contribuír á xestión de crise e á seguridade marítima.

As tensións en Oriente Próximo e o progresivo desprazamento do centro xeopolítico e xoeconómico global desde o Atlántico cara ao Pacífico, revalorizan o papel do Mediterráneo oriental e o mar Vermello como vasos conectores entre Europa e o Océano Índico e as grandes economías do sudeste asiático.

No plano nacional cabe salientar o despregamento no Mediterráneo do grupo anfíbio aeronaval expedicionario Dédalo-23 en 2023 en apoio da disuasión e defensa da OTAN e da seguridade marítima europea. Este despregamento dun grupo de combate con diferentes unidades permitiu colaborar na mar cos poucos países que teñen a capacidade de despregar este tipo de grupos e proporcionar gran flexibilidade para levar a cabo múltiples cometidos, entre os que destacou o traslado ás costas de Turquía para levar a cabo tarefas de axuda aos damnificados con motivo dos dous terremotos no mes de febreiro. (Figura 9.3)

Despregue Dédalo-2023

fitos máis importantes da actividade desenvolvida en Turquía

- Apoio aos rescataores na procura de sobreviventes nos cascallos
- Axilización do fluxo de axuda humanitaria. Para iso:
  - Colaborouse na descarga de avións, carga de camións e transporte de material.
  - Descargáronse barcos de axuda humanitaria no porto de Limak.
  - Montáronse 5 campamentos para damnificados.
  - Distribuíronse até 200 toneladas de víveres e 200 de auga.
  - levou a cabo apoio e contacto diario cos 22 equipos de rescate e ONG españolas despregadas pola rexión.

Fonte: Elaboración do DSN con datos do Ministerio de Defensa

Figura 9.3: Despregamento Dédalo-2023

A guerra entre Israel e Hai está a causar gran inestabilidade en Oriente Próximo, en particular na canle de Suez, un dos pasos marítimos de maior importancia estratéxica a nivel global, empregado por máis de 25.000 buques ao ano (70 buques ao día) que conecta o mar Mediterráneo co Mar Vermello. O 10% do comercio internacional global, cifra na que se inclúe o transporte de recursos enerxéticos procedentes do Golfo Pérsico, e bens importados desde China, atravesa a canle de Suez para acceder ao continente europeo.

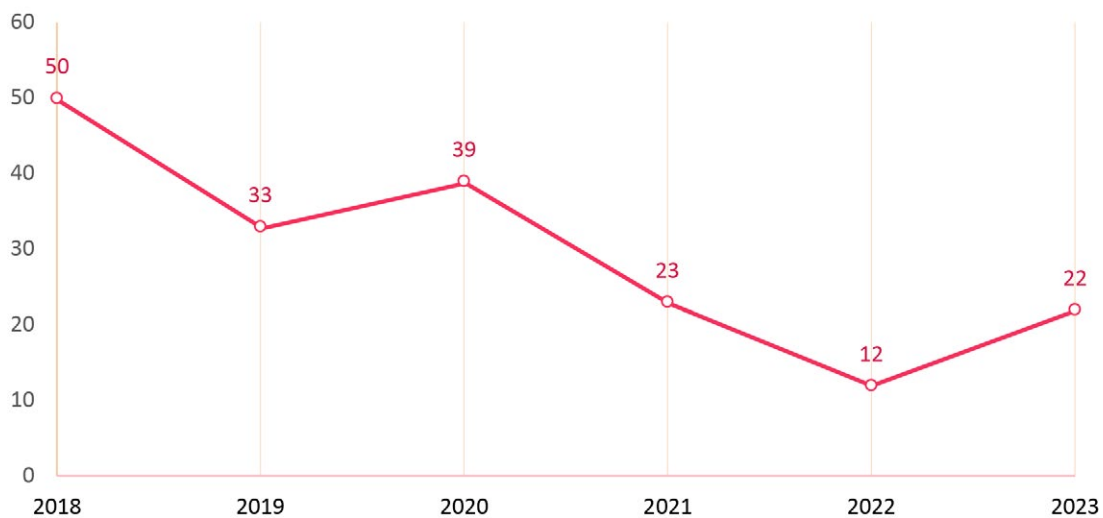
Desde o ataque de Hamas a Israel o 7 de outubro de 2023, o paso marítimo polo Golfo de Adén, o estreito de Bab o Mandeb, e o mar Vermello, converteuse nun dos escenarios de maior preocupación a nivel mundial. O 19 de novembro, o buque mercante Galaxy Leader, foi abordado desde un helicóptero por un grupo de huthies, e posteriormente secuestrado. Desde entón, os ataques que se sucederon representan unha seria ameaza para o comercio internacional e o tráfico marítimo.

Ante o aumento de incidentes, foron numerosas as empresas que suspenderon o seu paso por esta travesía, desviando a ruta polo sur de África, co consecuente aumento, tanto dos prezos do petróleo como das tarifas de frete de contedores.

España elevou ao nivel 2 a protección marítima para os buques de pavillón español que naveguen nas augas territoriais de Yibuti e Yemen, así como nas augas territoriais de Israel no Mediterráneo, nas 12 millas náuticas da Franxa de Gaza, ademais de no Mar Vermello e no Golfo daquela.

No que respecta ao Corno de África, a situación de seguridade experimentou un incremento da piratería nos últimos meses, con oito eventos piratas confirmados. Neste sentido, a operación Atalanta, na que España ten un papel relevante, consolídase como un provedor global de seguridade marítima.

O Golfo de Guinea é unha rexión de gran relevancia para o tránsito de petróleo cru, gas natural e mercadorías desde e cara á África meridional. España participa deste tráfico e ademais conta cunha flota de atuneiros en alta mar na zona. En relación á piratería, tras varios anos cunha tendencia á baixa, no ano 2023 produciuse un aumento de incidentes. (Figura 9.4)

Fonte: Elaboración do DSN con datos do Ministerio de Defensa

Figura 9.4: Ataques de piratería no Golfo de Guinea

Ademais, o Golfo de Guinea é unha zona onde operan organizacións criminais procedentes do Sahel, con importantes redes de comercio ilícito e migracións cara a España e Europa.

Para contribuír á estabilidade desta zona de África occidental lévanse a cabo actividades de seguridade cooperativa e seguridade e defensa. En concreto, a UE adoptou o 11 de decembro unha Decisión pola que se pon en marcha a Iniciativa de seguridade e defensa da UE en apoio dos países de África Occidental do Golfo de Guinea, por unha duración inicial de dous anos. Tamén aprobou os plans de operacións e misións para os piares militar e civil da iniciativa, respectivamente. Esta iniciativa forma parte do enfoque integrado da UE na rexión e axudará a Costa de Marfil, Ghana, Togo e Benín a facer fronte aos problemas de inestabilidade e inseguridade. Farao reforzando as capacidades das forzas de seguridade e defensa dos catro países de África Occidental para conter e responder á presión exercida polos grupos armados terroristas nas súas rexións setentrionais. Ademais, España está a coordinar as súas actividades navais na zona con outras potencias europeas a través do mecanismo de Presenzas Marítimas Coordinadas. A Armada materializa este esforzo coa chegada dun buque de acción marítima durante 8 meses despregados no Golfo de Guinea e a costa atlántica africana, de xaneiro a xuño e de setembro a decembro.

Pola súa banda, a Garda Civil liderou o proxecto da UE Apoio á seguridade marítima en Mauritania, iniciativa dedicada á mellora do control fronteirizo e a seguridade marítima no dito país e que concluíu, tras 2 anos e medio, no mes de febreiro de 2023.

As ameazas híbridas no contorno mariño, como as recentes accións acometidas contra infraestruturas marítimas tendidas no fondo mariño, son un foco de preocupación crecente. Igualmente, os buques comerciais e os portos son susceptibles a agresións en forma de sabotaxe, suplantación da navegación, ou ciberataques. Estas ameazas de natureza híbrida poden chegar a provoca-la perda ou interrupción da carga ou a denegación de acceso ás instalacións portuarias críticas. As actividades marítimas comerciais e militares dependen máis que nunca das capacidades cibernéticas, posto que os sistemas de navegación e os sistemas de información portuaria son vulnerables a ciberataques.

En España os portos máis relevantes do sector do transporte están considerados infraestruturas críticas. En concreto, son 17 dos 46 portos de interese xeral que existen en España e aloxan dentro das instalacións portuarias infraestruturas críticas que afectan outros sectores como o enerxético e o químico.

Para a súa protección, as forzas e corpos de seguridade do Estado, inciden na necesidade de recolle-las ameazas híbridas nas análises de risco dos informes de avaliacións e nos plans de protección dos portos de interese xeral e aqueles de administración autonómica suxeitos a código pBIP (Código internacional para a protección dos buques e das instalacións portuarias).

En relación cos efectos do cambio climático para o tráfico marítimo, en 2023 a autoridade da canle de Panamá viuse obrigada a reducir os tránsitos diarios a aproximadamente a metade do seu nivel normal por mor da seca. Isto levou a unha capacidade reducida e tarifas máis altas para o comercio internacional marítimo. Mesmo, algúns buques bordean todo o continente americano polo Sur, a través do Estreito de Magallanes, para evita-lo paso pola canle.

Para abordar algúns dos desafíos aos que se enfronta a conservación do medio mariño, o 19 de xuño de 2023, adoptouse, no marco da Convención das Nacións Unidas sobre o dereito do mar, o Acordo relativo á conservación e o uso sustentable da diversidade biolóxica mariña das zonas situadas fóra da xurisdición nacional. Estas zonas abranguen case dous terzos dos océanos do mundo e arredor do 95% do seu volume, e inclúen a alta mar e os fondos mariños internacionais. O seu obxectivo é asegurar a conservación e o uso sustentable da diversidade biolóxica mariña das zonas situadas fóra da xurisdición nacional mediante a implementación efectiva das disposicións pertinentes da Convención e dunha maior cooperación e coordinación internacionais.

Este acordo aborda a regulación dos recursos xenéticos mariños, incluídas as cuestións relativas á participación nos beneficios; a creación de mecanismos de xestión por áreas, incluídas as áreas mariñas protexidas, dirixidos á conservación e o uso sustentable de áreas que requiren protección; e a realización de avaliacións de impacto ambiental e a creación de capacidade e transferencia de tecnoloxía mariña co fin de facilitar o cumprimento dos obxectivos do Acordo.

Un dos retos para o sector marítimo é o proceso de transformación cara á descarbonización. Neste sentido, cabe recordar que as novas normas obrigatorias da Organización Marítima

Internacional para a redución das emisións do transporte marítimo comezaron a aplicarse a partir do 1 de xaneiro de 2023.

En España, as diferentes demarcacións mariñas son obxecto de monitorización ambiental permanente. En 2023 non houbo ningún vertido de hidrocarburo de magnitude considerable. Porén, a frecuencia coa que se suceden, tanto de carácter deliberado como accidental, fai que este tipo de eventos sexa considerado como un risco para o bo estado das augas e o litoral español. Por outra banda, débese ter en conta a posibilidade doutros posibles contaminantes, como foi o caso da contaminación por pellets causada polo buque “Toconao”, en decembro de 2023, e que acabou afectando a Galicia, Principado de Asturias e Cantabria.

O 4 de marzo de 2023 publicouse no B.O.E. o *Real decreto 150/2023, do 28 de febreiro, polo que se proban os plans de ordenación do espazo marítimo das cinco demarcacións mariñas españolas*. Con este real decreto puxéronse en B.O.E., sempre co visto e prace previo do Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea e Cooperación, unha serie de mapas cartográficos nos que se mostran as augas españolas. Como novidade, puido representar tamén o contorno de Ceuta e Melilla, que non se recollera nin sequera nos mapas non oficiais técnicos que se viñan utilizando para estratexias mariñas. Os plans de ordenación do espazo marítimo están recollidos na Estratexia de Seguridade Marítima Nacional, actualizada en 2023.

Unha área de especial preocupación polo nivel de deterioración ambiental das súas augas é o Mar Menor. A posta en marcha das actuacións incluídas no marco de actuacións prioritarias para o Mar Menor supón un valor de 96,9 millóns de euros, onde se inclúen proxectos de rexeneración tanto no mar Menor, como no contorno litoral que rodea á costa. Unha das áreas de maior incidencia é a correspondente á desconexión e cesamento da subministración en 6.679 hectáreas de regadío ilegal, das que 4.732 foron de forma voluntaria.

O Instituto Español de Oceanografía mantén desde a erupción submarina na illa de El Hierro no ano 2011, o programa Vulcana, de monitorización e seguimento do vulcanismo submarino nas illas Canarias e a súa afección ao ecosistema mariño. Durante o ano 2023 realizáronse dúas campañas de investigación oceanográfica centradas en cartografar a evolución dos fondos mariños na zona de erupción do volcán submarino Tagoro (O Ferro) e na zona de deltas submarinos da illa da Palma. Ademais, analizouse a calidade das augas e avalíouse o estado dos ecosistemas mariñeiros nas zonas submarinas afectadas. Adicionalmente, realizáronse dúas campañas de investigación mediante mergullo científico para analizar o estado de rexeneración e conservación dos ecosistemas mariños en La Palma e O Forro.

No marco do Plan Nacional de Recuperación, Transformación e Resiliencia realizáronse distintas actuacións. A primeira delas, enfocada á loita contra a pesca ilegal e á mellora da vixilancia da actividade pesqueira, foi a posta en funcionamento de catro patrulleiras de nova construción para ser operadas pola Garda Civil (Río Sil; Río Guadiato; Río Luna; e río Riaza) e o inicio das obras de modernización das tres patrulleiras operadas pola Armada (Alborán, Arnomendi e Tarifa). O orzamento destes investimentos foi de 44 millóns de euros. A segunda actuación estivo dirixida á dixitalización. Melloráronse as tecnoloxías de información e de comunicacións, aumentando a capacidade e a seguridade informáticas do sistema, pondo en marcha así mesmo un servizo de vixilancia remota das capturas de buques pesqueiros

maiores de 24 metros (vixilancia pesqueira) e outro con drones. Por último, desenvolveuse unha aplicación para a xeolocalización e comunicación de capturas desde dispositivos móbiles. Todo iso supuxo un investimento dun millón de euros.

Pola súa parte, o SEPRONA da Garda Civil continúa participando activamente no Plan Anual de Control Integral de Actividades Pesqueiras, efectuando o seguimento e control do cumprimento da normativa pesqueira en terra, respecto das artes e capturas, a tenza de especies con tamaños inferiores ás regulamentarias ou a verificación en calquera dos elementos que constitúen a cadea de distribución e comercialización. Neste contexto, ata setembro do 2023, o SEPRONA interpuxo 2.596 infraccións administrativas en materia de lexislación pesqueira.

A protección do patrimonio arqueolóxico subacuático fronte a posibles espolios forma parte así mesmo das actividades permanentes que se encadran no ámbito da seguridade marítima.

Ao longo dos últimos anos, España consolidouse como o Estado anfitrión de varias das operacións conxuntas que leva a cabo a Axencia Europea da Garda de Fronteiras e Costas (FRONTEX), como a operación Indalo, que se desenvolve no Estreito e no Mar de Alborán, ou as operacións Themis, Posidon, Opal Coast e Terra 2023, fóra do territorio nacional. Ademais, a Policía Nacional e a Garda Civil participan no Proxecto de cooperación portuaria SEXACOP V, financiado pola Comisión Europea, cuxo obxectivo é apoiar a loita contra o tráfico marítimo ilícito (substancias estupefacientes, especialmente cocaína) e as redes criminais internacionais en países de África occidental e meridional, así como América Latina e o Caribe.

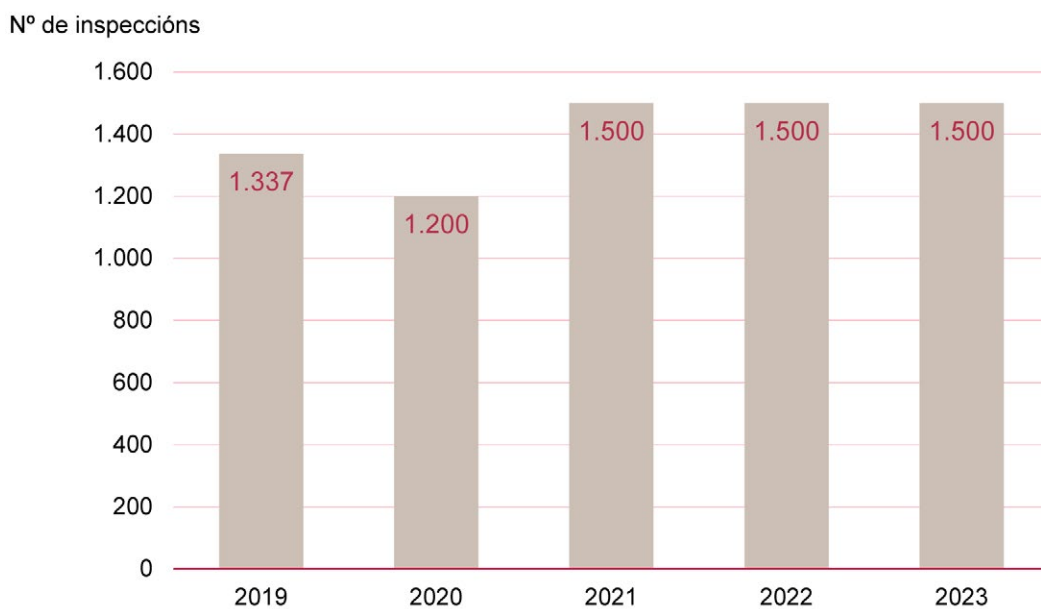
En materia de loita contra o narcotráfico, a Garda Civil participaron activamente na campaña naval contra o narcotráfico ORIÓN (edición 2023 Orión XI), que consiste en operacións combinadas desenvolvidas contra o tráfico de drogas por vía marítima e fluvial, tanto na rexión do Caribe e Pacífico, como no Atlántico. Na mesma participan 103 Institucións (axencias, Forzas Armadas, forzas policiais, servicios de aduana, gardacostas, fiscalía e instancias xudiciais) de 41 países.

Así mesmo, Vixilancia Aduaneira participou na Operación “WHITE SEA III”, para o adestramento das Aduanas de Europa no ámbito das abordaxes na mar. Polo que se refire á cooperación internacional con outros Estados membros da Unión Europea, Vixilancia Aduaneira participa no proxecto europeo Conector, de colaboración a través da Rede CIC coa Aduana de Moldavia, Garda de Fronteiras de Romanía, Gardacostas de Grecia, Gardacostas de Moldavia, Gardacostas de Bulgaria e a Policía de Grecia.

En relación á seguridade marítima e salvamento da vida no mar, o Goberno aprobou en 2023 o Regulamento de ordenación da Navegación Marítima. Este regulamento moderniza o réxime da navegación dos buques que transitan polos espazos marítimos en que España exerce soberanía, Dereitos soberanos ou xurisdición, co obxectivo de mellorar a seguridade marítima e a protección do ambiente, ademais de querer simplificar a burocracia mediante o uso de aplicacións electrónicas que facilitan os trámites exixidos ás navieiras para realizar a súa actividade no mar. Para tal fin, o novo regulamento de ordenación da Navegación Marítima

regula a autorización de entrada e estadia de buques e embarcacións nos espazos marítimos españois e as operacións fóra de límite. Segundo esta norma, os buques que transporten mercadorías perigosas, ou que estean avariadas, así como aquelas que soliciten asistencia ou refuxio, necesitarán unha autorización expresa para navegar polas nosas augas.

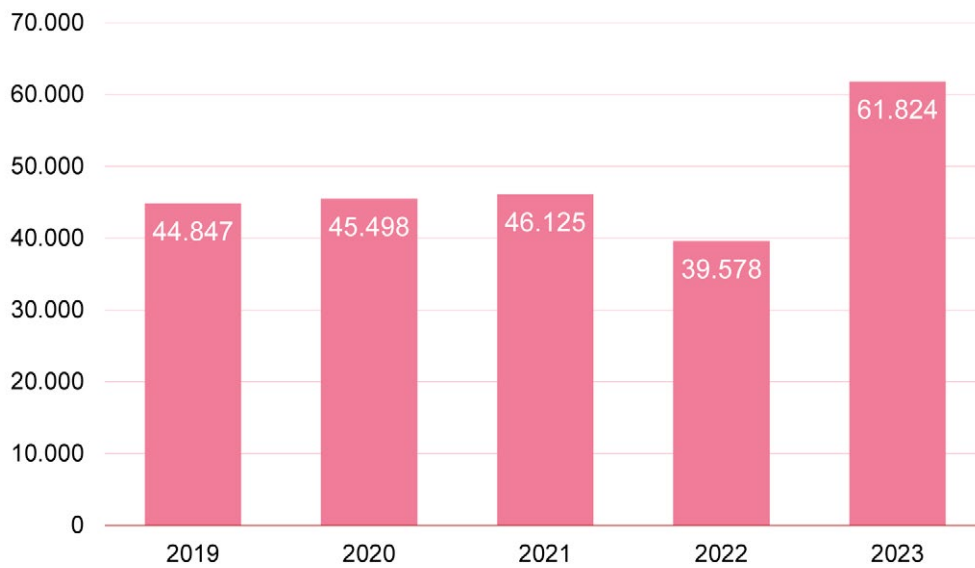
O Ministerio de Transportes e Mobilidade Sostible, a través da Dirección Xeral da Mariña Mercante, realizou en 2023 máis de 1.500 inspeccións a buques estranxeiros baixo o ámbito do Memorando de París. Nestas inspeccións, producíronse 40 detencións por incumprimento dos requisitos establecidos nos convenios internacionais respecto á seguridade marítima, protección marítima, protección do ambiente mariño e/ou condicións de vida e traballo a bordo. (Figura 9.5)

Fonte: Ministerio de Transportes e Mobilidade Sustentable

Figura 9.5: Número de inspeccións a buques estranxeiros en España

A Sociedade Española de Salvamento Marítimo (SASEMAR), coordinou en 2023, o rescate, asistencia e busca de 61.824 persoas (unha media de 169 persoas ao día), das catro 27.158 foron rescatadas polas unidades propias da Sociedade. (Figura 9.6)

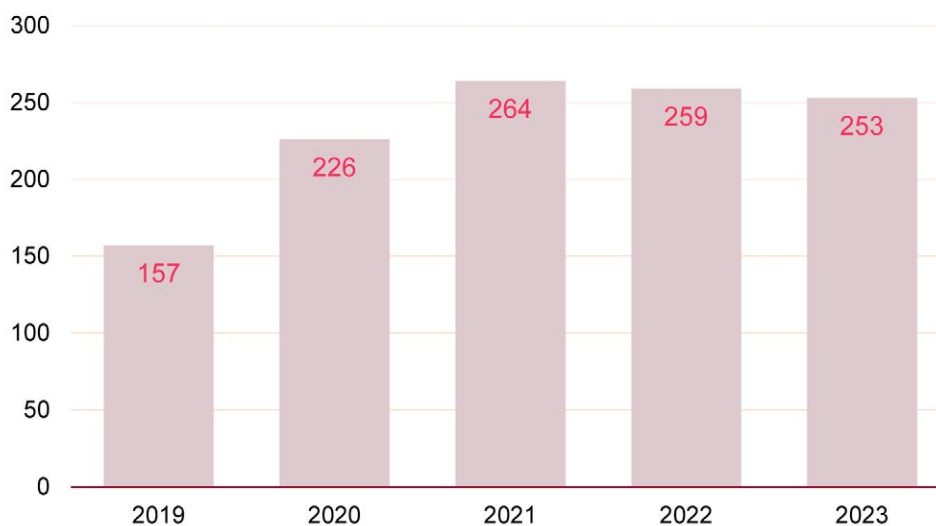

Fonte: Ministerio de Transportes e Mobilidade Sustentable

Figura 9.6: Persoas atendidas por Salvamento Marítimo

Por outro lado, Salvamento Marítimo vivía intensamente a superficie mariña mediante avións e satélites con obxecto de prever posibles contaminacións procedentes de barcos. En 2023, vixiouse unha superficie igual a 253 millóns de km², equivalente a 499 veces o territorio nacional. (Figura 9.7)

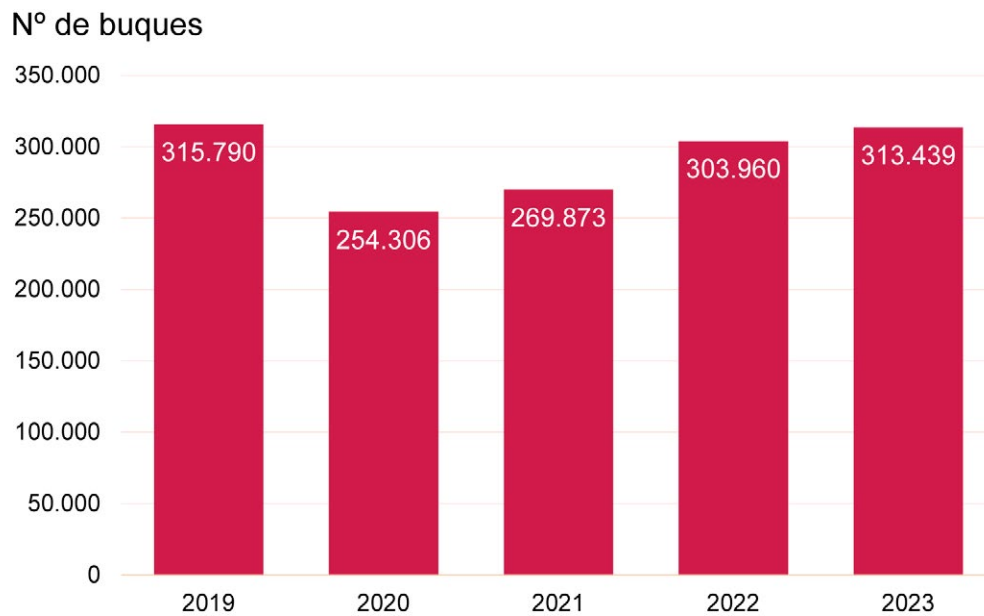
Unidades: millóns de quilómetros cadrados

Fonte: Ministerio de Transportes e Mobilidade Sustentable

Figura 9.7: Superficie mariña vixiada

Así mesmo, co fin de incrementa-la seguridade marítima, Salvamento Marítimo supervisou en 2023 o tráfico de 313.439 buques tanto nos dispositivos de separación de tráfico como nas zonas portuarias. (Figura 9.8)

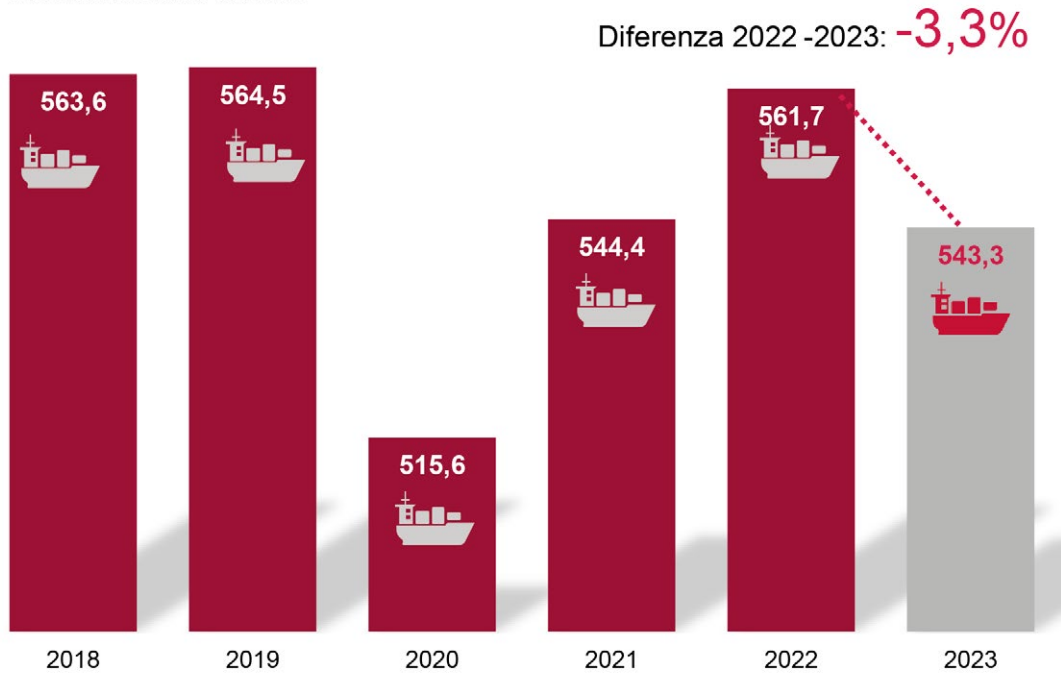

Fonte: Ministerio de Transportes e Mobilidade Sustentable

Figura 9.8: Control do tráfico marítimo en España

En 2023, o tráfico total dos 46 portos de interese xeral do Estado entre xaneiro e outubro foi de 543 millóns de toneladas. Esta cifra reflicte un descenso do 3,3%, descenso que se reflicte así mesmo na diminución do movemento de mercadorías en contedor. (Figuras 9.9 e 9.10)

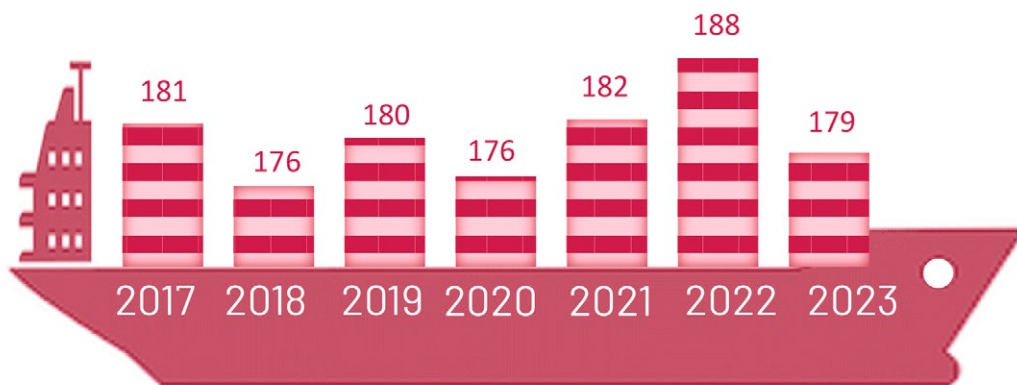
Unidades: millones de toneladas

Fonte: Elaboración do DSN con datos procedentes de Portos do Estado

Figura 9.9: Evolución no tráfico portuario en España

Unidades: millóns de toneladas*

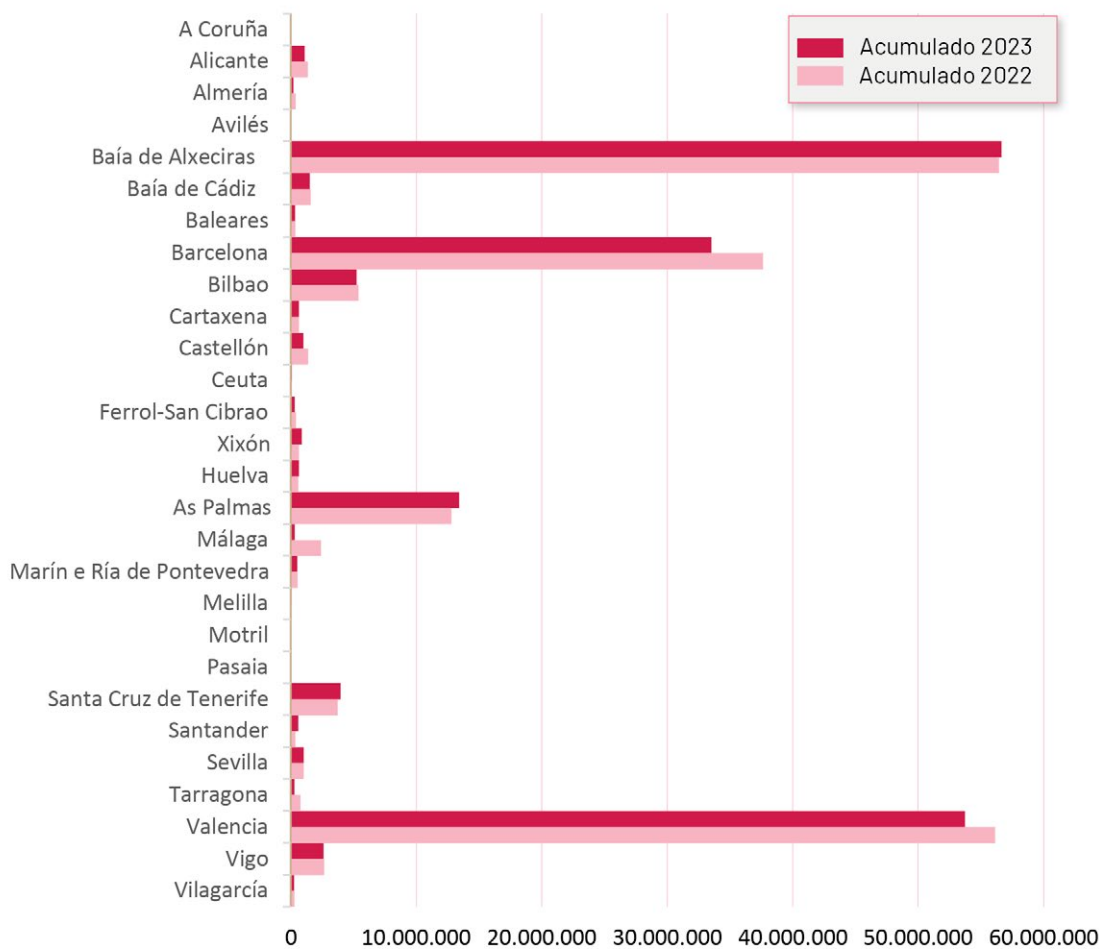
*Inclúe cargas, descargas, tránsitos e transbordos

Fonte: Elaboración do DSN con datos procedentes de Portos do Estado

Figura 9.10: Evolución no tráfico de contedores en España

Son catro os portos que destacan en función do volume xestionado de contedores: Alxeciras, Valencia, Barcelona e As Palmas. En relación a Valencia, as actuacións para a ampliación do porto e a construción dunha nova terminal pública de contedores, infraestrutura que leva aparelada a súa correspondente conexión ferroviaria, superarán os 1.600 millóns de euros de investimento, cantidade que supón o maior investimento privado da historia do sistema portuario español. Esta nova terminal pública de contedores permitirá operar os buques de última xeración MEGAMAX, de ata 430 metros de eslora e máis de 24.000 TEUs (contedores equivalentes de 20 pés), converténdose nun referente para o tráfico marítimo de contedores a nivel europeo. (Figura 9.11)

actualizado 26/1/2024

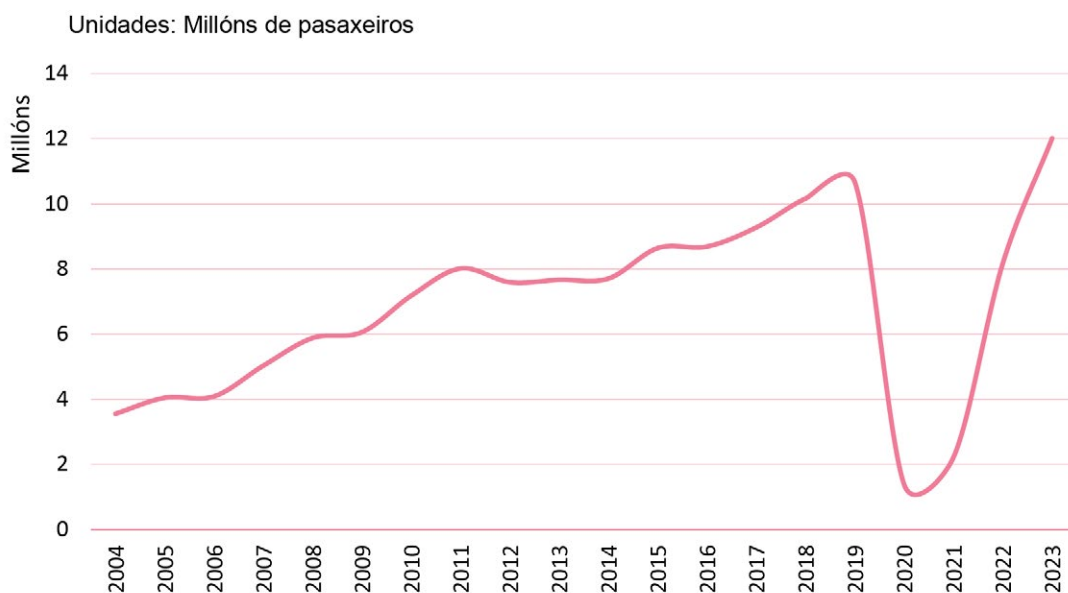

Inclúe cargas, descargas, tránsitos e transbordos

Fonte: Elaboración do DSN con datos procedentes de Portos do Estado

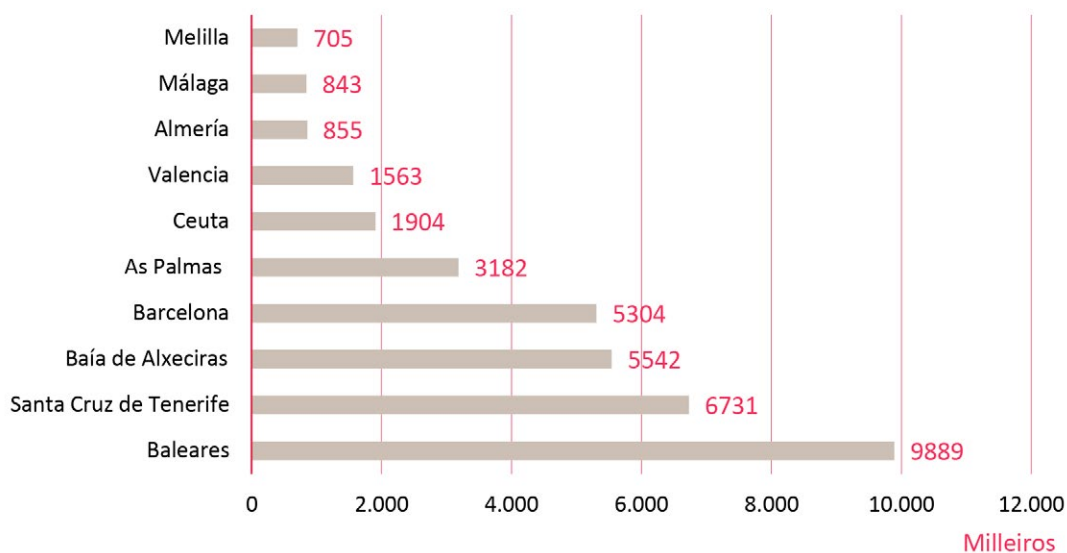
Figura 9.11: Comparativa 2022-2023 do tráfico de contedores en España

En canto ao tráfico de pasaxeiros en réxime de transporte e cruceiro, en 2023 transitaron polos portos españois aproximadamente 12 millóns de pasaxeiros, cifra que consolida a tendencia á alza tras a crise da COVID-19. O porto español de maior volume de pasaxeiros é Palma de Mallorca. (Figuras 9.12 e 9.13)

Fonte: Elaboración do DSN con datos procedentes de Portos do Estado

Figura 9.12: Evolución do número de pasaxeiros en réxime de transporte e cruceiro en España

Fonte: Elaboración do DSN con datos procedentes de Portos do Estado

Figura 9.13: Os 10 portos españois con maior volume de pasaxeiros en 2023

O Ministerio do Interior participa no “Grupo de Traballo para abordar as vulnerabilidades nos centros loxísticos de grandes portos”, iniciativa lanzada polos Países Baixos, na que colaboran Francia, Australia, Italia, Reino Unido e Estados Unidos, cuxo obxectivo é mellorar a loita contra o narcotráfico nos centros loxísticos portuarios, promovendo o traballo conxunto coa asociación mundial de compañías navais (*World Shipping Council*, WSC).

A Garda Civil levou a cabo entre os meses de xullo e setembro de 2023 a “Operación Portos Seguros” nos portos de pasaxeiros do Estreito de Xibraltar, orientada aos riscos de entrada ou saída de mercadorías e medios de transporte sen ter sido sometidos a inspección fronteiriza

En 2023 adoptouse a Estratexia de Seguridade Marítima da UE. O novo texto actualiza a anterior estratexia, aprobada en 2014. A análise dos principais riscos e ameazas para a seguridade marítima europea recolle aspectos tradicionais, tales como a piratería, o roubo a man armada no mar, o tráfico ilícito de migrantes, armas e estupefacientes, a trata de seres humanos ou o terrorismo, xunto a novas ameazas, como o aumento da competencia xeopolítica, o cambio climático e a degradación do medio mariño, e os ataques híbridos e cibernéticos. (Figura 9.14)

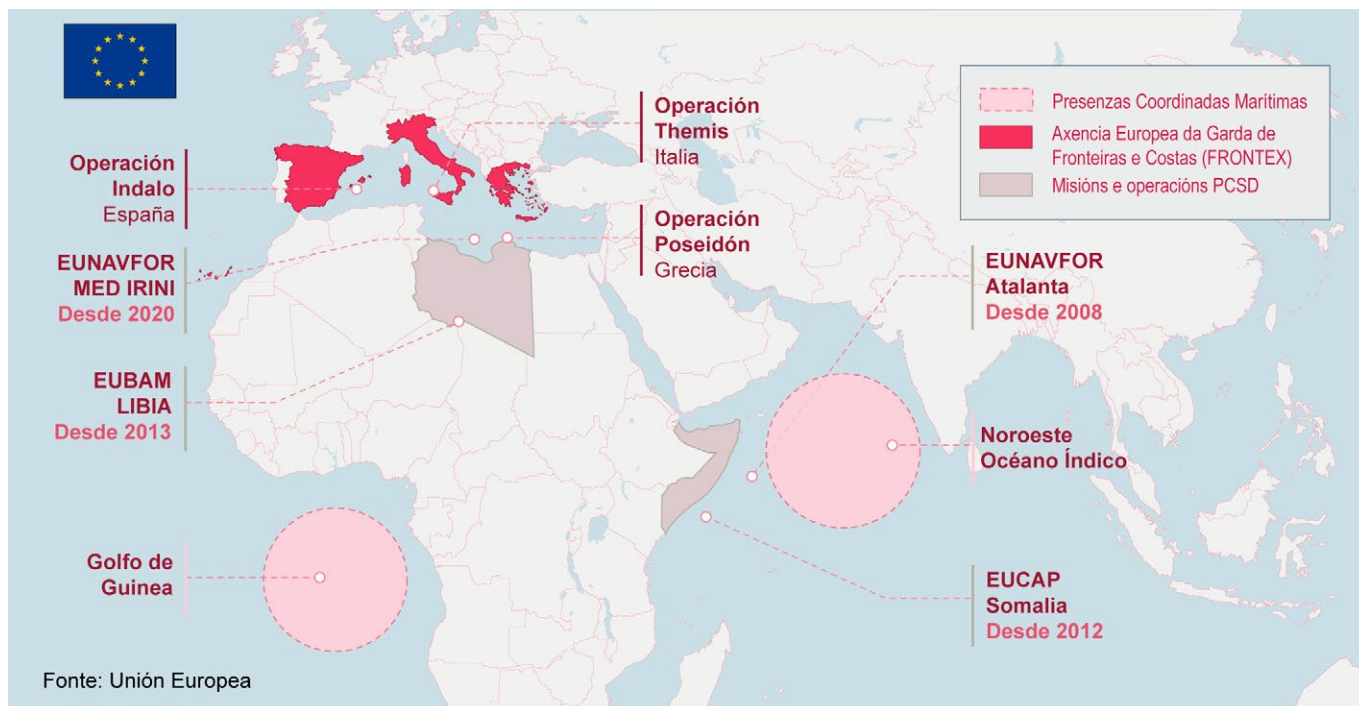

Figura 9.14: Seguridade Marítima da UE no mundo

A nova estratexia de seguridade marítima da UE establece seis obxectivos:

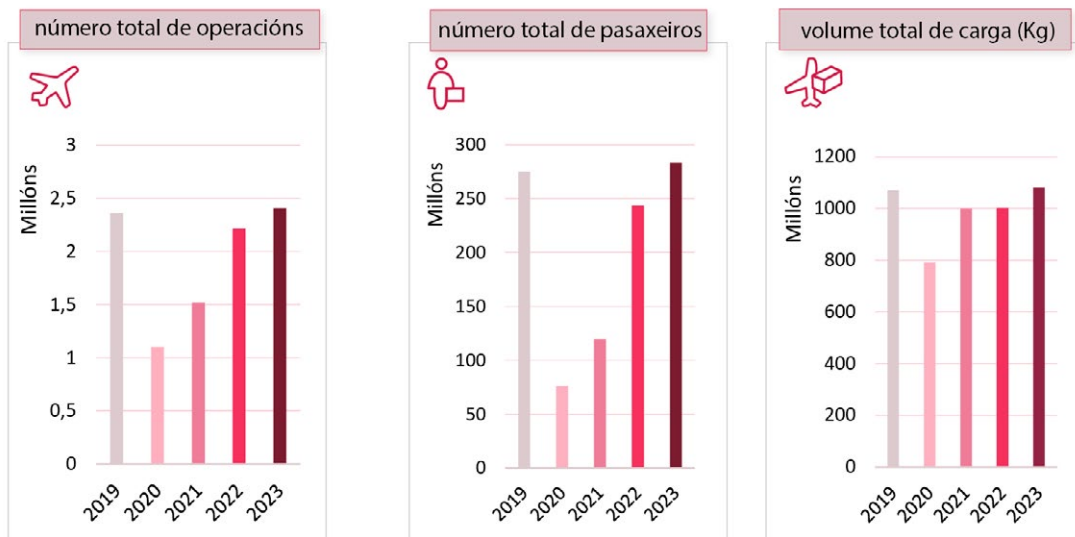
- **Intensificar as actividades no mar.** Abrangue medidas como a organización de exercicios navais a escala da UE, o desenvolvemento de novas operacións de gardacostas nas bacías marítimas europeas, a designación de novas zonas marítimas de interese para a aplicación do concepto de presenzas marítimas coordinadas (unha ferramenta para mellorar a coordinación dos medios navais e aéreos dos Estados membros presentes en determinadas zonas marítimas) e o reforzo das inspeccións de seguridade nos portos de a UE.
- **Cooperar cos socios.** Inclúe medidas como a profundización da cooperación UE-OTAN e a intensificación da cooperación con todos os socios internacionais pertinentes para defender a orde marítima superada en normas, en particular a Convención das Nacións Unidas sobre o dereito do Mar.
- **Liderar a conciencia situacional marítima.** Con medidas como o reforzo da vixilancia dos buques patrulleiros de costa e de altura, así como o fortalecemento do Contorno Común de Intercambio de Información. Con iso preténdese garantir que as 300 autoridades nacionais e da UE implicadas poidan intercambiar información de maneira segura.
- **Xestionar os riscos e as ameazas.** Recolle medidas como a realización periódica de exercicios marítimos reais nos que participen axentes civís e militares, o seguimento e a protección das infraestruturas marítimas críticas e dos buques (incluídos os buques de pasaxe) fronte ás ameazas físicas e cibernéticas, así como a loita contra as artefactos non explosionados e as minas no mar.
- **Impulsa-las capacidades.** Abrangue medidas como o desenvolvemento de requisitos comúns para as tecnoloxías de defensa no ámbito marítimo, a intensificación do traballo en proxectos como o da Corbeta Europea de Patrulla (unha nova clase de buque de guerra) e a mellora das nosas capacidades antisubmarinas.
- **Educar e formar** impulsando as cualificacións híbridas e de ciberseguridade, especialmente na vertente civil, e levando a cabo programas de formación abertos a socios non pertencentes á UE.

De forma paralela, en 2023 actualizouse a Estratexia de Seguridade Marítima Nacional 2013 en España. O órgano responsable deste proxecto é o Consello Nacional de Seguridade Marítima.

VULNERABILIDADE AEROESPACIAL

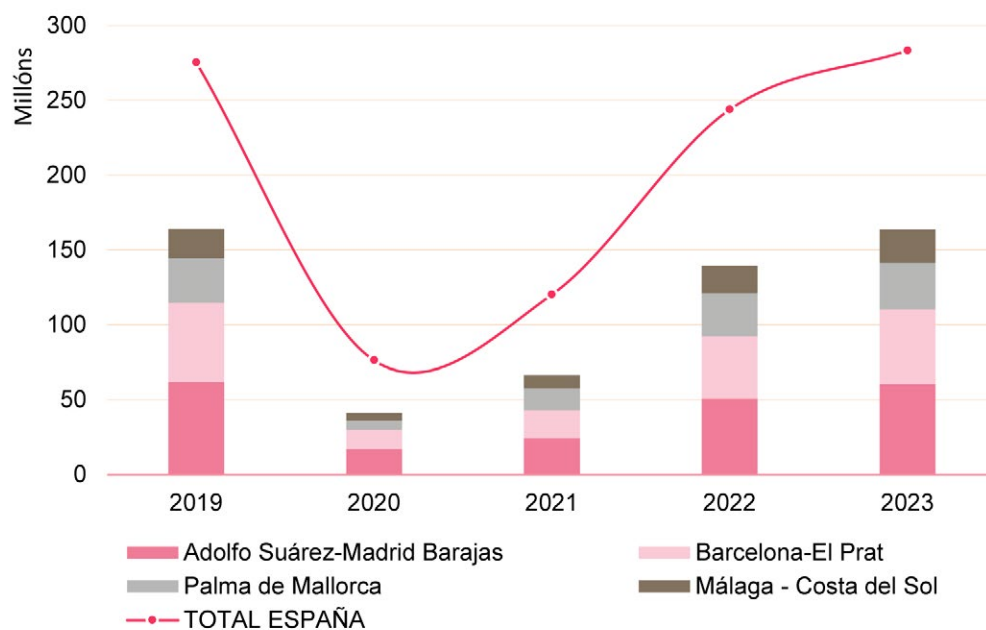
En 2023 as cifras de tráfico aéreo finalmente recuperaron os niveis de 2019. Así, respecto da situación en 2019, sinálanse as seguintes comparativas do tráfico aéreo a data do 31 de decembro de 2023:

- Tráfico de pasaxeiros: sitúase nun +2.9% con relación a 2019.
- Número de operacións: sitúase nun +1,8% con relación a 2019.
- Volume de mercadorías: sitúase nun +0,9% con relación a 2019. (Figuras 10.1, 10.2 e 10.3)

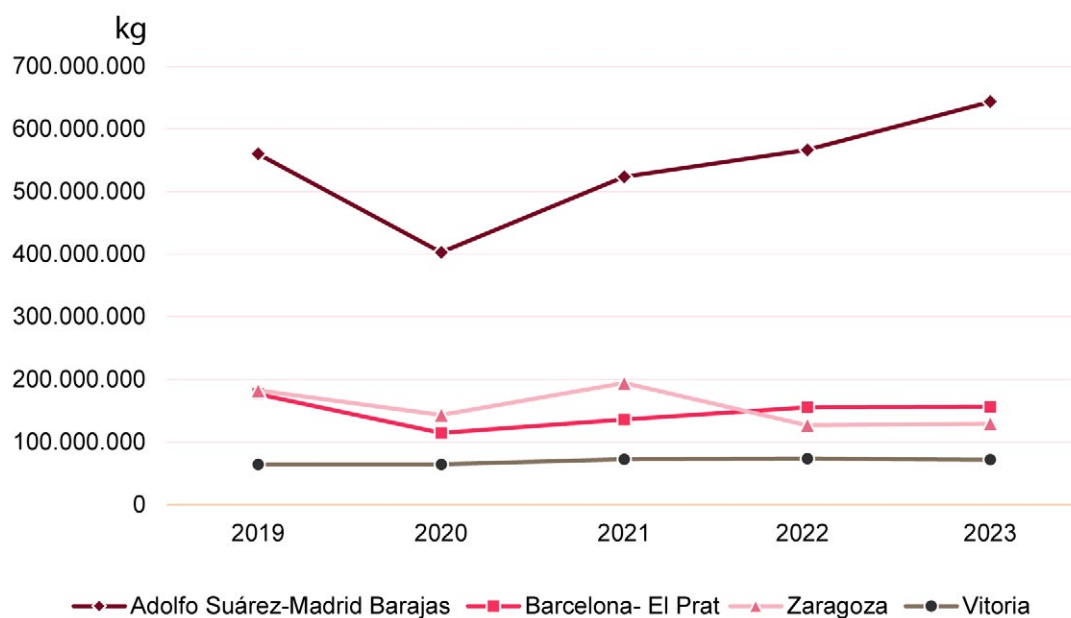
Fonte: Elaboración do DSN con datos de AENA

Figura 10.1: Evolución do número de operacións, pasaxeiros e volume de carga nos aeroportos españois nos últimos cinco anos

Fonte: Elaboración do DSN con datos de AENA

Figura 10.2: Número de pasaxeiros nos principais aeroportos de España

Fonte: Elaboración do DSN con datos de AENA

Figura 10.3: Volume de mercadorías xestionadas en aeroportos españois

Entre as posibles ameazas no espazo aéreo atópanse as accións contra a aviación comercial e os sistemas de control de navegación, así como o emprego do transporte aéreo para tráfico ilícito e contrabando de mercadorías ou o tráfico de persoas e a trata de seres humanos. Os drones xeran riscos e ameazas adicionais ao facilitar a espionaxe, a comisión de atentados e riscos para a seguridade cidadá, física e patrimonial. O medio aéreo pode ser comprometido tanto por parte de actores estatais como non estatais e continúa sendo un espazo propicio para as actividades de grupos criminais organizados.

Algúns dos desafíos adicionais á seguridade aeroespacial que se manifestaron ao longo de 2023 foron eventos de lanzamentos de satélites comerciais desde plataformas aéreas con cruzamento de espazo aéreo controlado, eventos de reentrada na atmosfera terrestre de restos de lanzadores de satélites, sobrevoo de globos aerostáticos sen control e o incremento de sobrevoo de drones sobre bases militares.

Para facer fronte ás ameazas que teñen que ver coa seguridade no transporte aéreo e infraestruturas aeroportuarias, os equipos Ícaro (Identificación do Comportamento Anómalo e Reacción Operativa) da Garda Civil, analizan comportamentos para a mellora da seguridade en aeroportos. Así mesmo, durante o ano 2023 consolidouse a Unidade Nacional de Escoltas de Seguridade en Voo (UNESEV) da Garda Civil, que despregou as súas capacidades en aeronaves españolas, tanto en voos domésticos como internacionais, co fin de dar unha resposta policial en caso de ameazas á seguridade en voo. Opera con todas as compañías de referencia españolas e o seu establecemento incluíuse no Programa Nacional de Seguridade de Aviación Civil onde se fixa que España dispón do dito programa. Pola súa banda, a Policía Nacional está traballando para crear unha estrutura de axentes de seguridade en voo, tanto en voos domésticos como internacionais.

O caso particular dos sistemas de aeronaves non tripuladas (UAS) segue sendo motivo de preocupación dadas as complexidades da súa inevitable integración no espazo aéreo. A tecnoloxía dos UAS está evolucionando a un ritmo rápido, facéndoo máis pequenos e máis alcanzables, coa capacidade de transportar cargas útiles máis pesadas. O seu baixo custo e facilidade de manexo fai que estean ao alcance de calquera usuario. Ademais de poder causar accidentes e situacións potencialmente perigosas debido a un uso imprudente, poden ser utilizados por actores estatais e non estatais con fins hostís ou maliciosos, incluíndo contra infraestruturas críticas.

O emprego destes medios tamén evolucionado polo uso de sensores máis avanzados, sistemas autónomos (sen enlace para o control do UAS LSS), menos emisións electrónicas (menos detectabilidade e posibilidades de neutralización electrónica), tecnoloxías furtivas “stealth” e control a través de tecnoloxía 5G que fai que sexan máis difíciles de discriminar e detectar. Os UAS de pequeno tamaño, que voan a baixa altura e velocidade (*Low Slow Small*, LSS), supoñen unha particular ameaza, ao ser difíciles de detectar, identificar e neutralizar.

En concreto, continuou o incremento, en número e capacidade, dos drons Clase I, considerados “de pequeno tamaño” (clasificación militar Clase I, subclase Micro e Mini; ata 15 Kg). Cabe salientar os seguintes aspectos sobre estes drons:

- Ampliaron de maneira moi substancial o seu envolvente voo, podendo alcanzar velocidades de ata 400 km/h a alturas entre 0 e 18.000 ft.
- Aumentaron de forma moi notable a súa carga de pagamento, (ata 100 kgs) podendo realizar operacións complexas de diversa índole.
- Evolucionaron cara a sistemas de control, sistemas de navegación e sistemas de protección capaces de facer fronte con rotundo éxito aos máis modernos sistemas anti-dron existentes no mercado.

A protección dos activos da aviación civil contra interferencias e/ou ataques que pretendan causar graves danos, será primordial durante os próximos anos tanto no contorno aeroportuario como doutras infraestruturas críticas. A Axencia Estatal de Seguridade Aérea (AESA) continúa traballando na regulación do uso do espazo aéreo por parte dos vehículos aéreos co desenvolvemento dos contornos U-Space para un maior control destes.

Por parte do xestor aeroportuario AENA realizáronse varios voos de drons en contorno aeroportuario para verificación do procedemento e a normativa aplicable neste contorno, así como para testear diferentes casos de uso. Tamén se atopa en marcha o proxecto ASPRID (*Airport System Protection From Intruding Drones*) dentro do programa Horizonte 2020 da UE, que ten como obxectivo facer fronte ao problema de protexer as operacións do aeroporto contra a intrusión de drons, así como a execución de dous proxectos (OPERA e EUREKA) no marco do programa SESAR 3 para estudar e analizar a integración de prototipos e Mobilidade Aérea Avanzada na contorna aeroportuaria.

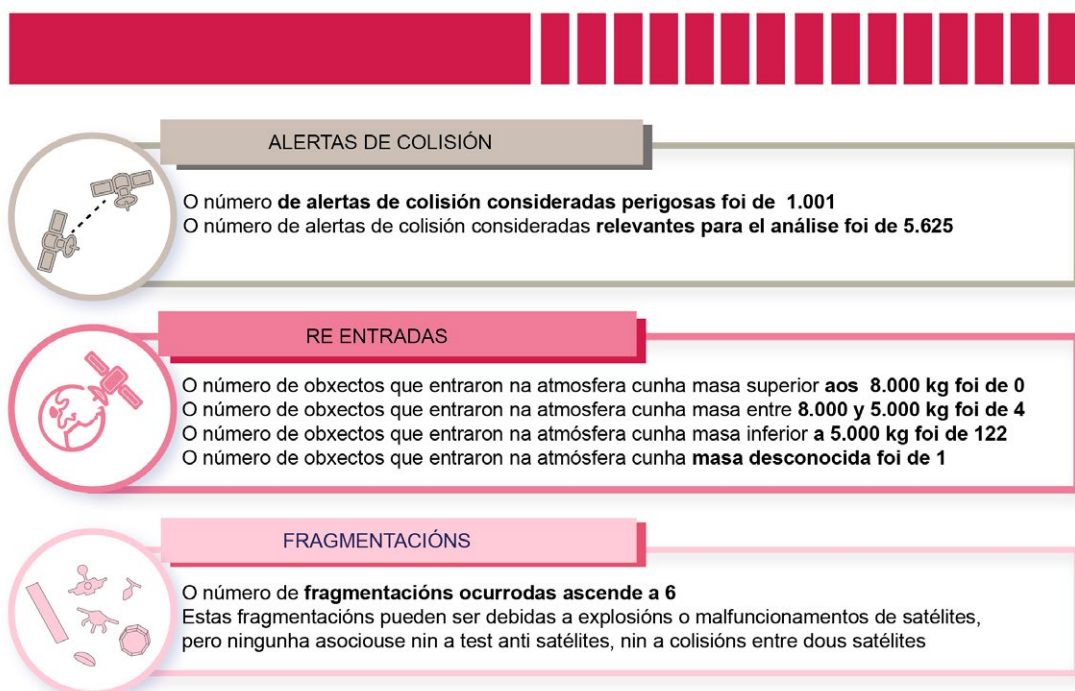
Pola súa parte, o Ministerio do Interior e as FCSE contan co Sistema SÉCULO CD para a detección remota de UAVs, a súa identificación e se é o caso neutralización. Así mesmo, contrólase a compravenda de UAS e algúns compoñentes da súa fabricación. As unidades de Seguridade e Protección Aérea da Policía Nacional e dos “Equipos Pegaso” da Garda Civil son as encargadas do control da aviación lixeira e as aeronaves pilotadas por control remoto. Para iso levan a cabo labores de policía aeronáutica de seguridade e administrativa do aire, mediante o control e supervisión da actividade con drons autorizados ou a detección e neutralización dos ilícitos, especialmente no contorno de infraestruturas críticas, acontecementos con gran afluencia de persoas ou ante a celebración de eventos institucionais ou de relevancia internacional, Sendo esencial a colaboración co Ministerio do Interior de unidades do Ministerio de Defensa especializadas en loita C-UAS nos eventos de alta visibilidade.

O Exército do Aire e do Espazo realiza a monitorización continua do espazo aéreo de responsabilidade nacional, empregando para iso os recursos humanos e materiais do Sistema de Vixilancia e Control Aeroespacial (SVICA), os avións de reacción rápida (QRA, polas súas siglas en inglés, *Quick Reaction Alert*) e os sistemas de comunicación que permiten o cumprimento da misión. Este esforzo, realizado 24 horas ao día, todos os días do ano, emprega

diariamente máis de 5000 persoas e gran parte das infraestruturas do EA. Entre outras ameazas, a defensa aérea protexe o territorio nacional contra accións terroristas realizadas con aeronaves civís (renegade). Neste sentido cabe salientar o dispositivo despregado con obxecto da reunión informal de xefes de Estado celebrada en Granada mes de outubro.

Na súa achega á seguridade aeroespacial, durante o ano 2023 o Exército do Aire e do Espazo continuou a súa misión permanente de proporcionar o servizo Busca e Salvamento Aéreo (SAR) para toda a aviación, non só a militar. A prestación deste servizo en todo o espazo aéreo de responsabilidade nacional, á que está obrigada o Estado español pola súa pertenza á Organización de Aviación Civil Internacional (OACI), durante este ano materializouse na realización de diversas misións de busca e rescate de embarcacións e aeronaves desaparecidas, así como a colaboración con outros organismos no rescate de migrantes irregulares.

O espazo ultraterrestre é susceptible tanto a ameazas deliberadas como a omisións negligentes que poden entrañar un risco de colisión entre satélites ou con lixo espacial. A finais de 2023, o número de obxectos catalogados acercábase aos 40.000, dos catro 9.100 eran satélites activos. Isto supón un aumento do 23 % respecto ao ano 2022, que foi, pola súa vez, un 10% maior que o de 2021, e espérase que siga crescendo nos próximos anos. (Figura 10.4)

Fonte: Axencia Espacial Española (AEE)

Figura 10.4: Número de eventos de potenciais colisións, re entradas e fragmentacións detectados por EU SST en 2023

O Programa Espacial da Unión Europea desenvolve actividades nos campos da Observación da Terra, navegación por satélite, comunicacións seguras e vixilancia espacial. Ademais, fomenta e apoia a innovación e a competitividade a través de investimentos en infraestruturas críticas e tecnoloxías disruptivas. Baséase en cinco compoñentes:

- Galileo: sistema global de navegación e posicionamento por satélite (GNSS).
- EGNOS (European Geostationary Navigation Overlay Service): permite o uso de sinais GNSS para aplicacións de seguridade humana na aviación.
- Copérnico: observación da Terra e seguimento doado en datos satelitais e non espaciais.
- GOVSATCOM: comunicacións seguras por satélite para os axentes de seguridade da UE.
- SSA (Space Situational Awareness): proporciona tanto coñecementos como unha comprensión integral sobre os perigos espaciais. (Figura 10.5)

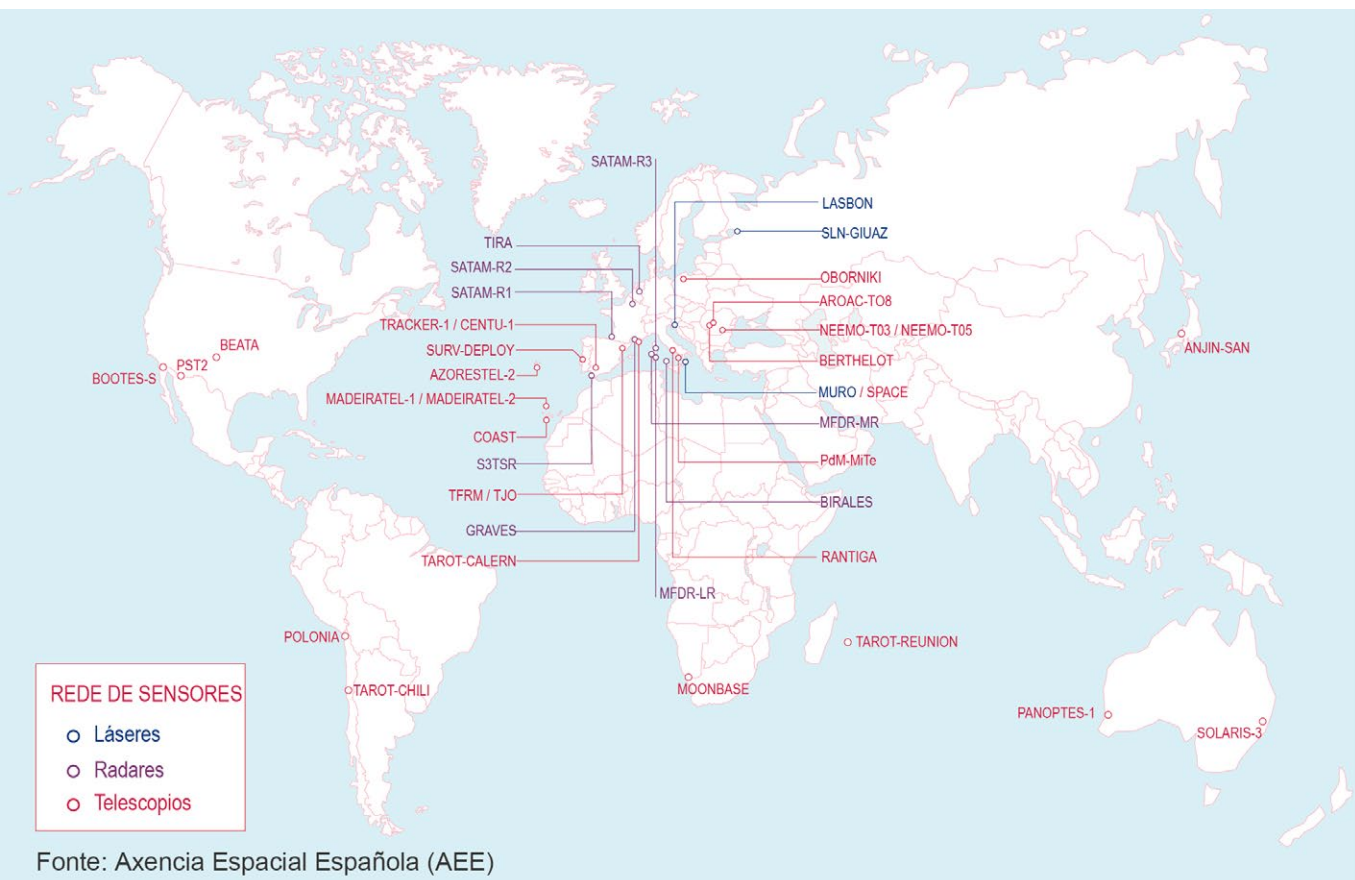

Figura 10.5: Rede de sensores que contribúen ao EU SST

O compoñente SSA da UE e o seu subcompoñente SST, comezaron un novo marco de financiamento o 1 de xullo de 2023 no que por primeira vez a Axencia Espacial Española adquire responsabilidades en materia de vixilancia e seguimento espacial tras a adopción das competencias de espazo.

En marzo de 2023, publicouse a comunicación conxunta da Comisión Europea e o Alto Representante da Unión para asuntos Exteriores e Política de Seguridade sobre a Estratexia Espacial da Unión Europea para a Seguridade e a Defensa. O documento enmárcase dentro da chamada Compás Estratéxico e reafirma o carácter estratéxico do espazo.

O 13 de novembro o Consello de Asuntos Exteriores da Unión Europea aprobou as *Conclusións do Consello sobre a Estratexia Espacial da Unión Europea para a Seguridade e a Defensa*. O documento inclúe todas as prioridades españolas. O Consello reiterou o carácter estratéxico do espazo e a necesidade de que a UE, como potencia espacial mundial, aborde os retos actuais e futuros en materia de seguridade ligados á recente intensificación de comportamentos irresponsables e hostís no ámbito espacial.

O Consello acolleu con satisfacción a nova estratexia, apoiou as súas principais vías e proposto as seguintes medidas:

- mellorar a comprensión por parte da UE das ameazas espaciais a través dunha análise anual clasificada e do reforzo dos servizos de intelixencia militar e civil en materia de seguridade espacial;
- mellorar a resiliencia e a protección dos sistemas e servizos espaciais tomando constancia da intención da Comisión de propoñer unha lexislación espacial da UE;
- responder mellor ás ameazas espaciais a través de información relativa ao coñecemento do ámbito espacial, dun conxunto de instrumentos específico para as respostas conxuntas da UE e do desenvolvemento de exercicios;
- mellora-lo uso do espazo confins de seguridade e defensa, aumentando a integración da dimensión espacial na planificación e execución das misións e operacións da política común de seguranza e defensa, reforzando o Centro de Satélites da UE (Satcen) e desenvolvendo servizos espaciais de uso gobernamental a nivel da UE, en particular sobre a base dun proxecto piloto proposto pola Comisión dun novo servizo gobernamental de observación da Terra no ámbito da UE.

A estratexia recoñece as infraestruturas espaciais como servizos esenciais que teñen que protexerse adecuadamente contra as ameazas actuais e previstas e ser resilientes. Propugna así mesmo o desenvolvemento de competencias na Administración pública, nos servizos de defensa e intelixencia e na industria.

Por último, o Consello reafirmou o compromiso da UE de facer fronte a estes retos no espazo ultraterrestre mediante a cooperación e a colaboración internacionais, incluída a posibilidade de celebrar novos diálogos sobre seguridade espacial.

O Consello fará un seguimento da aplicación desta nova estratexia por parte do Alto Representante e da Comisión.

Nesta Estratexia recoñécense as sinerxías entre o coñecemento do ámbito espacial (SDA) e o sistema de vixilancia e seguimento espacial da UE (Programa EU SST), do que España é membro fundador desde que se iniciou en 2015. A Estratexia destaca que a cooperación e a busca de complementariedades aumentarán as capacidades do vixilancia civil-militares e optimizaranse os recursos dispoñibles. (Figura 10.6)

EU SST Partnership:

15 Estados Membros da UE

- Austria, República Checa, Dinamarca, Finlandia, Francia, Alemaña, Grecia, Italia, Letonia, Países Baixos, Polonia, Portugal, Romanía, España, Suecia

En cooperación co **SatCen** como **Front Desk**

Desde xullo 2023 **EUSPA** como **Front Desk**

Supervisados pola **Comisión Europea**

Fonte: Axencia Espacial Española (AEE)

Figura 10.6 Programa EU SST

No último semestre de 2023, baixo a Presidencia española do Consello da UE, celebráronse reunións para defini-lo proceso de implementación da estratexia, que se fundamentará, cando se aprobe, na nova lei espacial da UE, a creación dunha plataforma de intercambio de información superada en rede (SIAC, *Information Sharing and Analysis Centre*), cambios para mellorar a xestión da arquitectura de resposta da UE ante ameazas espaciais (STRA, *Space Threat Response Architecture*), e os proxectos piloto sobre Observación da Terra e Conciencia do Dominio Espacial (SDA, *Space Domain Awareness*).

Pola súa parte, o Consello de Competitividade da UE do 8 de decembro adoptou as conclusións sobre a xestión do tráfico espacial. As conclusións, tituladas “Xestión do tráfico espacial: situación actual”, abordan os desafíos dun espazo orbital cada vez máis conxestionado e

destacan a urxencia de desenvolver un enfoque de xestión do tráfico espacial (STM) da UE para contribuír á seguridade, a sustentabilidade e a protección do espazo.

Tamén destacan a importancia de ter en conta as necesidades de xestión do tráfico espacial tanto civil como militar. Para iso piden á Comisión, ao Servizo Europeo de Acción Exterior e á Axencia Europea de Defensa traballar cos Estados membros para garantir que se preste a debida atención aos aspectos de defensa e seguranza, destacando o carácter civil dos programas espaciais da UE.

A carencia dun sistema de xestión do tráfico espacial global foi identificada como unha das vulnerabilidades do ámbito aeroespacial na Estratexia de Seguridade Nacional 2021. Nesta liña o Consello Nacional de Seguridade Aeroespacial (CNSA) formou un Grupo de Traballo Interministerial para a elaboración dun documento coa posición nacional respecto á xestión do tráfico espacial. Na súa 11ª reunión o CNSA fixo seu este documento.

Neste documento instase a desenvolver-la normativa e regulación, estrutura institucional e sistemas técnicos adecuados para dispoñer dunha consciencia situacional espacial (SSA) e dunha capacidade de xestión do tráfico espacial (STM) eficaces e independentes, no marco dun sistema de xestión aeroespacial que garante a interoperabilidade coa xestión do tráfico aéreo, incrementando a investigación e desenvolvemento necesarios para este fin, incorporando os requisitos que dispoñan os organismos garantes da seguridade nacional, promovendo o crecemento da súa industria espacial e o aproveitamento da xeografía española en Europa como situación privilexiado para a operación de artefactos espaciais.

Por outra banda, o 15 de marzo, publicouse o *Regulamento (UE) 2023/588 do Parlamento Europeo e do Consello polo que se establece o Programa de Conectividade Segura da Unión para o decreto 2023-2027*. Este programa ten por obxecto despregar a constelación de satélites IRIS2 (Infraestrutura para a Resiliencia, a Interconectividade e a Seguridade por Satélite). IRIS2 é o terceiro programa emblemático espacial da UE, logo de Galileo e Copernicus e proporcionará unha infraestrutura de comunicación por satélite e multiorbital para uso goberamental, integrando e complementando ao mesmo tempo as capacidades nacionais e europeas existentes e futuras no marco do compoñente GOVSATCOM do programa Espacial da Unión.

A nivel nacional, as capacidades de vixilancia e seguimento espacial baséanse no esquema nacional de vixilancia e seguimento espacial, de dobre vertente, civil e militar. Pola parte civil cótase co S3TOC (Centro Español para a Vixilancia e Seguimento Espacial), controlado operacionalmente pola Axencia Espacial Española (AEE) e pola parte militar, o Exército do Aire e do Espazo exerce a súa misión a través do COVE (Centro de Operacións de Vixilancia Espacial).

Ambos os centros cooperan para a protección de activos nacionais PAZ e HISDESAT operados por SPAINSAT. O S3TOC proporciona servizos de alerta de colisión baseados en diferentes fontes de información, como os datos do radar de vixilancia espacial S3TSR operado e mantido polo COVE. Ademais, o COVE é o garante dun acordo para compartir datos con Estados Unidos que é esencial para a protección destes activos.

As actividades máis destacadas do S3TOC en 2023 foron:

- Un servizo de alerta de prevención de colisións a máis de 55 usuarios e máis de 400 satélites da comunidade internacional.
- A xestión de máis de 350 eventos de alto interese para a prevención de alerta de colisións, proporcionando recomendacións de manobra e xestionando a coordinación de satélites activos. En 2023, recomendouse a execución de case 50 manobras de evitación dunha colisión, levándose a cabo 35 delas.
- A participación na coordinación de operacións espaciais para asegurar a seguridade en voo das aeronaves da comunidade internacional.
- A participación e liderado da prevención de colisións nas distintas fases de voo, lanzamentos, LEOP e de orbitado de satélites.

O esquema nacional de SST, constituído polo S3TOC e o COVE, ten acceso a datos de vixilancia e seguimento espacial dunha rede de máis de 50 sensores, que conta con 2 radares de vixilancia, 7 radares de tracking e 44 telescopios distribuídos ao longo do mundo e que proporcionan unha cobertura que garante a unha autonomía parcial neste dominio.

No ámbito da seguridade e defensa espacial, a publicación da Orde DEF/1110/2023 do 04 de outubro que modifica a organización básica do Estado Maior da Defensa asigna ao Mando do Espazo, entre outras, a dirección, planeamento, organización e coordinación das funcións que posibiliten a vixilancia, control e operación no espazo. O dito mando constitúe o núcleo orgánico esencial que permitirá achegar á estrutura operativa das FAS a capacidade de explotar o espazo de maneira segura, eficiente e coordinada

En 2023 iniciáronse os traballos para a mellora do radar de vixilancia espacial S3TSR localizado na base aérea de Morón e operado polo Ministerio de Defensa que permitirán duplicar a capacidade de detección e observar o dobre de obxectos dos que observa a versión inicial do radar.

Tamén continúa a fase de desenvolvemento, fabricación, ensamblaxe e probas dos satélites de comunicación SPAINSAT NG I e II, que renovarán e ampliarán as capacidades de comunicacións seguras para as FAS, a través do modelo de colaboración público-privada entre o Ministerio de Defensa e HISDESAT.

En marzo aprobouse o Estatuto da Axencia Espacial Española e en xuño, o seu Consello Reitor aprobou o nomeamento do equipo directivo, o que supón un paso adiante na xestión e cooperación nacional para achegar operacións e afrontar proxectos nacionais e internacionais que, dado a súa transversalidade e dualidade civil-militar, revisten de gran complexidade.

En materia de industria aeroespacial nacional, algúns dos desafíos que se presentan son:

- Centralizar de maneira coordinada as actividades que se levan a cabo en diversos foros europeos (EUSST, EDF, EDA, etc) para así posicionar de maneira adecuada á industria española e que sigan sendo líderes na área SST.
- Fomentar as capacidades industriais potenciando a participación na cobertura das necesidades de SST a nivel UE, obtendo o adecuado retorno do investimento nacional nos seus medios propios.
- Fomentar a cooperación internacional en materia de regulación e estandarización, facendo que Europa se converta nun referente internacional e España sexa capaz de estar á cabeza.

O Programa S3T é o programa de I+D+i nacional en materia de vixilancia e seguimento espacial, que se xestiona a través dun acordo de terceiros coa Axencia Espacial Europea (ESA). O programa S3T leva investido ata a data 36 millóns de euros. A fase 3 e 4 está en marcha desde 2022 e realiza investimentos no ámbito da seguridade espacial para asegurar a capacidade tecnolóxica que permite a España participar, cun certo nivel de autonomía, naqueles contextos de cooperación que se precisen para, complementando coas capacidades nacionais, obter un grao de autonomía estratéxico competitivo, fronte ao contexto de competitividade global en que se desenvolve este ámbito de vixilancia e seguimento espacial. (Figura 10.7)

A infografía do Programa S3T presenta o seguinte:

- S3T Programa SST nacional: S3T** (título principal)
- S3T Spanish Space Surveillance and Tracking System** (subtítulo)
- Desenvolvido a través dun programa** (desenvolvido a través dun programa)
- Xestionado por** (xestionado por) **AGENCIA ESPACIAL ESPAÑOLA** (Axencia Espacial Española)
- Operacións financiadas por** (operacións financiadas por)
- Contribuíndo a** (contribuíndo a)

Fonte: Axencia Espacial Española (AEE)

Figura 10.7: Programa Nacional S3T

Así mesmo, o EU SST está apostando polo desenvolvemento da industria da Unión, a través de diversas iniciativas como son o establecemento dun foro de industria e start-ups que supón un punto de encontro e de debate para o EU SST, a CE e toda a industria europea en materia SST. Este foro de empresas está composto por tres grupos de traballos e España lidera o grupo relativo a servizos SST.

Ben que existen grandes industrias referente especializadas en todas as áreas de vixilancia e seguimento espacial que exportaron os produtos comerciais desenvolvidos baixo os programas de I+D+i S3T e o programa europeo EU SST, cómpre seguir realizando investimentos neste campo xa que o contorno se volveu moi competitivo e hai unha clara aposta en Europa polas start-ups e empresas de nova creación.

A Estratexia Industrial de Defensa, ETID 2023, constitúe a guía de referencia do sector industrial, proporcionando criterios e directrices que permitan priorizar as capacidades estratéxicas e definir a estrutura industrial dos programas de defensa. Susténtase en tres piares:

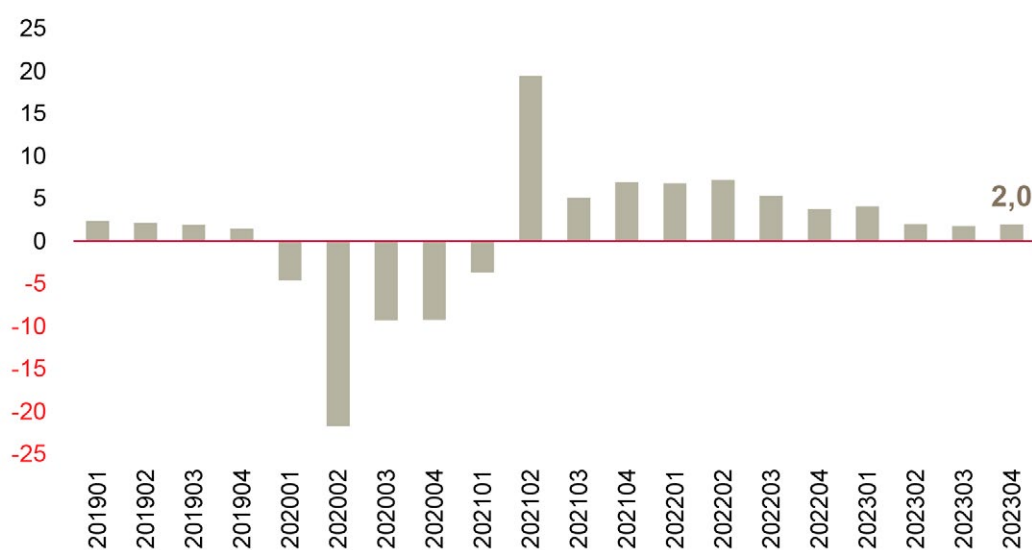
- Aumentar a autonomía estratéxica en material industrial.
- Contribuír á Europa da Defensa.
- Consolidar unha Base Industrial e Tecnolóxica da Defensa (BITD) competitiva e sustentable.

No ámbito aeroespacial estanse impulsando proxectos relacionados con sistemas satelitais de observación e comunicacións, guerra electrónica, municións guiadas e misiles, sistemas de navegación e control, vehículos non tripulados, sistemas contra vehículos non tripulados, plataformas aéreas (incluída a súa integración e certificación), ciberdefensa, comunicacións tácticas e nube de combate.

Pola súa banda, as FCSE participaron activamente no desenvolvemento do sector industrial aeroespacial nacional, fomentando os contactos con representantes das empresas nacionais do sector da aviación e aeronáutico en xeral, e especificamente co sector de sistemas UAS e C-UAS, así como a asistencia a foros especializados (UNVEX, EXPODRÓNICA, SEDEXPO, etc.) participando activamente na súa organización.

INESTABILIDADE ECONÓMICA E FINANCEIRA

A economía española mantiveron un crecemento estable tras o inicio da recuperación post pandémica en 2021. O Produto Interior Bruto (PIB) no terceiro trimestre de 2023 situouse un 2,9% por riba do nivel previo á pandemia, cun crecemento no cuarto trimestre de 2023 do 2,0%". (Figura 11.1 e 11.2)

Fonte: Instituto Nacional de Estadística

Figura 11.1 Evolución do PIB real (% de variación interanual)

Figura 11.2 Previsións PIB (% de variación interanual)

Previsions PIB (% variación interanual)	2023	2024
OCDE (2/2024)	2,5	1,5
FMI (1/2024)	2,4	1,5
Comisión Europea (11/2023)	2,5	1,7
Plan Orzamentario 2024 (10/2023)	2,4	2,0

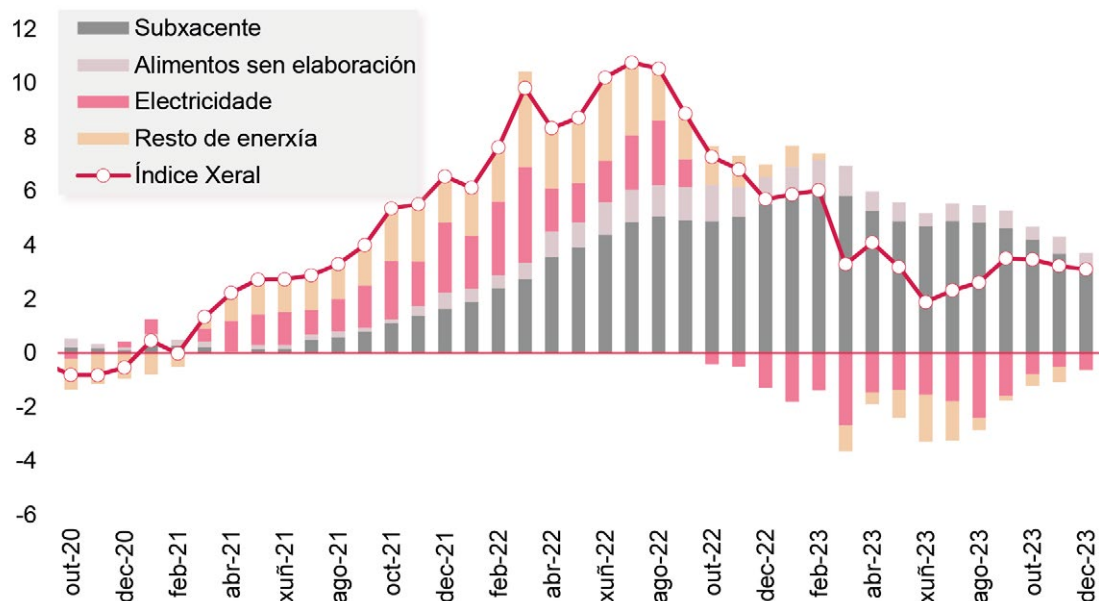
Últimos datos dispoñibles a 12/02/2024

Fonte: Elaboración do Ministerio de Economía, Comercio e Empresa con información procedente da Comisión Europea, o Fondo Monetario Internacional, a OCDE, o Plan Orzamentario 2024

O recente período de inflación mostrou ser máis persistente do esperado inicialmente, o que levou aos bancos centrais a elevar os tipos de xuro directores de maneira agresiva nun curto período de tempo co fin de conter o incremento de prezos e con especial énfase en evitar unha desanclaxe das expectativas de inflación dos axentes económicos. A estabilidade de prezos é clave para reducir a inestabilidade económica e garantir un crecemento equilibrado da economía. Non obstante, este ciclo de endurecemento monetario prodúcese tras un longo período de tipos de xuro oficiais próximos a cero, ou negativos no caso da zona do euro, o que xera unha incerteza sobre posibles cambios nos mecanismos de transmisión ao sector financeiro e ao conxunto da economía fronte a ciclos anteriores, podendo xerar riscos para a estabilidade financeira.

A inflación moderouse desde mediados de 2022 e ao longo de 2023 tras os fortes incrementos rexistrados desde 2021. Esta caída da inflación xustifícase esencialmente pola evolución do compoñente enerxético, cuxa contribución á inflación xeral a finais de ano era negativa, como consecuencia da progresiva diminución dos prezos da enerxía, mentres que a subxacente presenta unha maior persistencia. Non obstante, a incerteza do actual contexto xeopolítico internacional, con escenarios como a guerra en Ucraína e o conflito entre Israel e Hamás, ameaza cunha nova subida dos prezos da enerxía, aínda que polo momento o impacto nos mercados internacionais foi relativamente leve. A isto únense novos riscos de aumentos no prezo do petróleo, resultado do percorrido da produción da OPEP+ e a recuperación de China e, en menor medida, do gas. Neste sentido, unha subida dos prezos podería conducir a un aumento nos custos das empresas, e unha nova traslación ós prezos finais, atrasando a volta da inflación ó obxectivo de medio prazo e alargando o horizonte de altos tipos de xuro. (Figura 11.3)

Fonte: Instituto Nacional de Estadística

Figura 11.3: Variación do IPC (% de variación interanual)

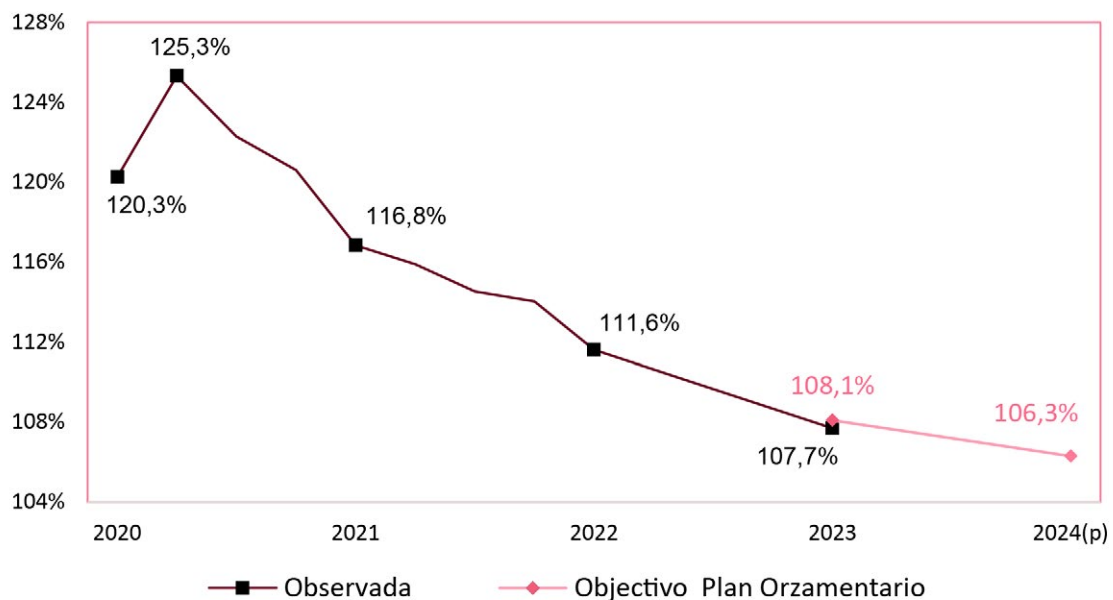
Actualmente, os principais riscos que as autoridades monetarias identifican son: 1) novos shocks económicos nun escenario xeopolítico incerto, 2) Os efectos a medio prazo do mantemento de condicións financeiras e de crédito restritivas sobre familias, empresas e emisores públicos e 3) a sustentabilidade no tempo do crecemento da rendibilidade e os beneficios que ata o de agora experimentaron as entidades de crédito. Existe tamén unha percepción crecente da relevancia dos riscos operativos e os relacionados coa ciberseguridade.

Como factores mitigantes, sinálanse a fortaleza do mercado de traballo e a mellor posición financeira de partida de familias e empresas tras unha década de redución das taxas de endebedamento, que tería permitido atenuar os efectos do actual ciclo de contracción monetaria sobre as decisións de consumo de fogares e empresas. Así, a economía española está mantendo unha maior resiliencia ao shock monetario que outros países, aínda que a subida de tipos de xuro afecta máis a aqueles axentes endebedados a tipo variable, sendo este o caso dunha parte importante do sector privado español.

Por outra banda, durante a última década, España consolidou a súa superávit por conta corrente. Isto permitiu reducir o endebedamento exterior, unha das principais vulnerabilidades históricas do país, do 97,7 ao 54,7% do PIB na última década. Porén, se a desaceleración europea se agudiza, podería afectar negativamente á demanda externa de bens e servizos españois, debido á elevada elasticidade das exportacións españolas ao

PIB europeo nos principais produtos de exportación: automóbiles e servizos turísticos. Non obstante, este cambio estrutural e a maior diversificación da cesta de exportacións, poderían dotar a economía española dunha maior resiliencia fronte a unha desaceleración ou contracción económica na zona euro. En concreto, o gasto turístico dos estranxeiros en 2023, aumentou un 24,7% ata os 108.662 millóns, moi por riba dos niveis prepandemia.

A ratio débeda pública/PIB reduciuse de forma substancial desde o estalido da pandemia, pasando do 125,3% do PIB no primeiro trimestre de 2021 ao 107,7% no cuarto trimestre de 2023. A boa marcha da economía permitiu seguir reducindo a ratio, pechando 2023 por debaixo do 108,1% previsto. En 2024 espérase que siga diminuíndo ata o 106,3%, o que supoñería unha redución de case 20 puntos do PIB en apenas catro anos. (Figura 11.4)

Fonte: Banco de España

Figura 11.4: Débeda pública

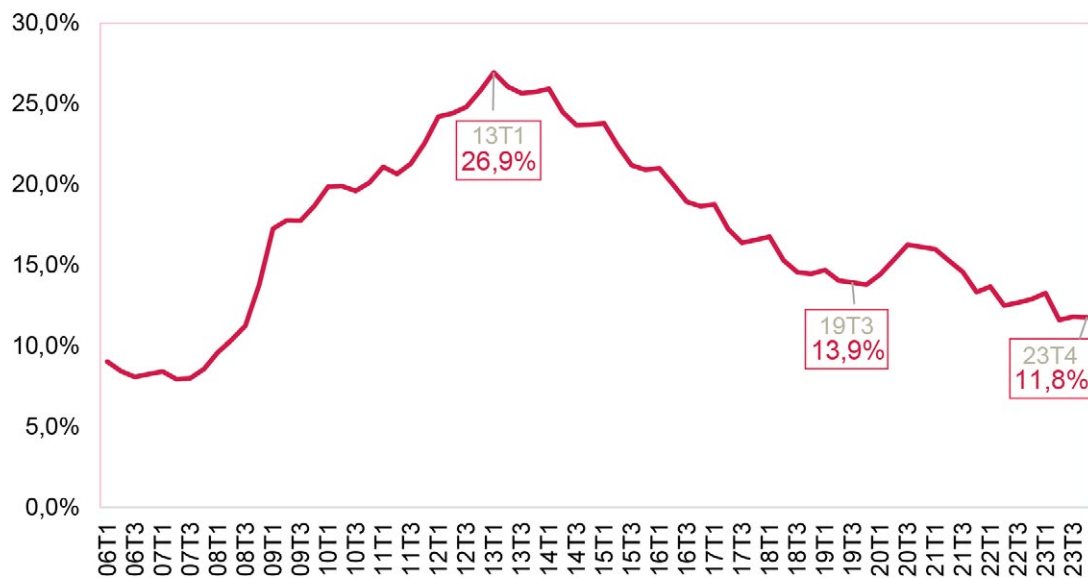
Porén, España continúa presentando un nivel de débeda pública elevado, sendo unha das seis economías da zona euro cun nivel de débeda superior ao 100%, o cal podería supoñer un risco nun contexto de endurecemento monetario que comezará un maior gasto en intereses.

Non obstante, cabe salientar que o alargamento da vida media da carteira de débeda durante os últimos anos permitiu manter o custo medio de financiamento do Tesouro en niveis contidos, a pesar da forte subida dos tipos de xuro por parte do Banco Central Europeo.

No seu conxunto, os retos para continuar coa consolidación fiscal persisten, como a inflación, o mantemento dos tipos de xuro en niveis elevados durante máis tempo do inicialmente esperado, ou as tensións xeopolíticas.

A taxa de paro sitúase en mínimos desde 2008 no cuarto trimestre de 2023 (11,8%) e a afiliación sitúase en máximos históricos (por riba dos 20 millóns). Estas caídas na taxa de paro están chegando tamén aos colectivos máis vulnerables, como son os parados de longa duración, o desemprego xuvenil e feminino.

Non obstante, a taxa de paro e, en particular, a taxa de paro xuvenil, permanecen en niveis elevados (28,3% no cuarto trimestre de 2023) e por riba da media da UE (14,3% no segundo trimestre de 2023) e da zona euro (14% no segundo trimestre de 2023). Ademais, aínda que as condicións laborais dos mozos melloraron, continúan concentrándose en postos de traballo de peor calidade, con maior porcentaxe de contratos temporais (en 2022, o 60% dos mozos tiñan un contrato temporal) e xornadas de traballo irregulares. Entre os riscos desta elevada taxa de paro xuvenil estrutural atopamos, a medio prazo, unha erosión do capital humano, que podería pór en risco a evolución futura da produtividade. (Figura 11.5)

Fonte: Instituto Nacional de Estadística

Figura 11.5: Taxa de desemprego (% poboación activa)

As políticas activas do mercado de traballo engloban todas as actuacións dirixidas a incrementar a empregabilidade dos parados e a incentivar a creación de postos de traballo, especialmente, entre colectivos con maiores dificultades de inserción laboral como parados de longa duración ou mozos.

En marzo de 2023 entrou en vigor a nova Lei 3/2023, do 28 de febreiro, de emprego, que ten por obxectivo mellorar a actuación e coordinación do Sistema Nacional de Emprego (SEPE) e os seus instrumentos. Así, cabe salienta-las seguintes novidades: i) o actual organismo autónomo do SEPE transformárase na Axencia Española de Emprego, ii) establécese un sistema de medición da mellora da empregabilidade doado en taxas de empregabilidade, intermediación e cobertura, iii) refórzase a dimensión local, iv) redefínense e amplíanse o número de colectivos de atención prioritaria, v) as empresas comunicarán as vacantes ós servizos de emprego.

En relación ao Plan de Recuperación, Transformación e Resiliencia, avanza a bo ritmo na execución das medidas. Prova diso é que España xa recibiu tres desembolsos de fondos por un total de 37.036 millóns de euros, cantidade que representa máis da metade das transferencias inicialmente asignadas. Estes recursos obtivéronse en virtude do adecuado cumprimento de 121 fitos e obxectivos, vinculados a medidas de reforma e investimento que comprenden un amplo abanico de ámbitos, e non só impulsan o crecemento da economía senón tamén a súa transformación estrutural, reforzando a competitividade e sustentabilidade, eliminando debilidades e desequilibrios, modernizando as administracións públicas e mellorando a cobertura e calidade dos servizos públicos.

O Plan aprobado en xullo de 2021 foi revisado e ampliado coa incorporación de recursos e medidas adicionais, de reforma e investimento, que, ademais de afondar na consecución dos obxectivos formulados para a primeira fase do Plan, contribuirán a reforzar a autonomía estratéxica de España e da Unión Europea nas súas dimensións de seguridade enerxética, alimentaria, industrial, tecnolóxica e dixital, dando resposta ós desafíos e riscos formulados no novo escenario xeopolítico. Así, a Adenda de Ampliación do Plan de Recuperación, Transformación e Resiliencia (aprobada o 17 de outubro de 2023) suporá a mobilización de máis de 93.000 millóns de euros adicionais (dos cales 10.000 millóns se reciben en forma de transferencias non reembolsables e 83.000 en forma de préstamos reembolsables). Estes recursos serán canalizados para o despregamento de investimentos a través de diversas fórmulas, onde destacan as medidas para avanzar na transición verde e a transformación dixital.

Entre as medidas incorporadas a través da Adenda cabe mencionar a actualización do Esquema Nacional de Seguridade, a creación do Instrumento de Ciberresiliencia e Seguridade, dotado con 2.200 millóns de euros para potenciar o Plan Nacional de Ciberseguridade e facilitar a adaptación das capacidades públicas e do sector privado en seguridade, defensa, aeronáutica e espazo nun contorno de maior complexidade xeopolítica e de crecentes ciberameazas, e o reforzo da dotación do PERTE CHIP.

Tamén se recollen múltiples actuacións aliñadas coa resposta da Comisión Europea á crise xerada pola invasión rusa de Ucraína e os obxectivos da iniciativa REPowerEU (incluíndo a aceleración do despregamento das enerxías renovables e das interconexións enerxéticas). Este capítulo inclúe unha reforma e oito investimentos por un importe total de 6.917 millóns de euros.

Así mesmo, refórzanse os mecanismos de seguimento e control da execución das medidas contidas no Plan, mellorando as ferramentas de prevención, detección e corrección do conflito de xuros e da fraude.

En definitiva, o Plan de Recuperación, reforzado coa Adenda, constitúe unha panca clave para incrementar a transformación estrutural, a cohesión e a resiliencia económica, social e institucional do país, e por tanto o benestar dos cidadáns, contribuíndo así a reforzar a seguridade.

Con motivo da presidencia española do Consello da Unión Europea durante o segundo semestre de 2023, a autonomía estratéxica aberta, unha das prioridades de España, foi presentada na reunión informal de xefes de Estado ou de Goberno celebrada en Granada o 5 e 6 de outubro.

O concepto de autonomía estratéxica aberta desenvólvese no informe titulado Resilient EU2030, en cuxa elaboración participaron máis de 250 expertos e 80 ministerios dos 27 Estados membros, así como numerosos académicos e líderes do sector privado. Este documento formula tres liñas principais de actuación. A primeira é fortalecer e asegurar as capacidades de produción internas da UE de forma estratéxica. A segunda liña de acción formula diferentes medidas para unha maior protección ambiental e eficiencia económica, como é o caso da economía circular. A terceira liña de actuación avoga por lanzar unha nova expansión comercial dirixida a garantir e diversificar as fontes de subministración, que revitalice as relacións existentes e explore outras novas.

A autonomía estratéxica como eixe das políticas europeas aséntase na importancia da apertura e o compromiso pleno da UE cun comercio aberto e equitativo con cadeas de valor mundiais diversificadas, resilientes, sustentables e que funcionen correctamente. O maior risco que enfrontamos en termos de política comercial no contexto actual é que se desencadeen e xeneralicen medidas proteccionistas que nos levarían a unha situación de retroceso económico e social.

Así, a autonomía estratéxica aberta, especialmente no contexto europeo, non implica illacionismo, senón a capacidade de tomar decisións e actuar independentemente en áreas críticas. Isto require un fortalecemento das capacidades industriais internas e unha maior diversificación das fontes de subministración, asegurando que Europa e España poidan manter a súa soberanía en decisións estratéxicas sen ser excesivamente vulnerables a presións externas. Entre os retos estruturais para unha implementación efectiva atópanse a complexidade das cadeas de subministración globais e a dificultade de acordar e implementar lexislación adaptada a este modelo estratéxico.

As cadeas de subministración globais, intrinsecamente interconectadas, representan un dobre fio para España e Europa. Ben que facilitan un acceso a recursos e tecnoloxías con innumerables beneficios, tamén xeran significativas dependencias económicas e estratéxicas de países terceiros que, nalgúns casos, actúan manifestamente en contra dos nosos valores e principios. Estas dependencias vólvense críticas cando afectan recursos esenciais e limitan a capacidade de resposta autónoma da Unión Europea e os seus Estados membro perante crise e desafíos xeopolíticos. As asimetrías comerciais expoñen as debilidades internas e

favorecen as divisións e a inestabilidade económica europea e nacional. A xestión destas cadeas de subministración é fundamental para mitigar riscos e garantir a seguridade económica, e a soberanía industrial e tecnolóxica europea e nacional. Ó mesmo tempo, a apertura e a cooperación internacional superada en regras deben ser parte esencial dos esforzos por reforza-la seguridade económica, que ten que buscar maximizar os beneficios da apertura ao tempo que se minimizan os riscos que as dependencias poden supoñer nun contorno xeopolítico cada vez máis difícil.

A crise da COVID-19 puxo de manifesto que a Unión Europea, e particularmente España, eran dependentes de países terceiros para a provisión de determinados bens e equipamentos que resultaban esenciais para loitar contra a pandemia. Esta indesexable dependencia superou rapidamente o ámbito da loita contra a COVID-19, a raíz da ruptura de determinadas cadeas de subministración en sectores e ámbitos que se consideraban esenciais para garantir o crecemento económico (por exemplo, no sector da automoción ou na execución de obra pública). Neste contexto, xurdiron as primeiras iniciativas que demandaban que na UE se desenvolvía unha política industrial propia que a dotase de autonomía fronte a posibles shocks exógenos.

A política industrial de España reflicte este cambio de paradigma que se orienta ao equilibrio entre a apertura económica e a garantía da subministración de recursos esenciais e estratéxicos como un reto á Seguridade Nacional. Ademais dunha maior eficiencia e crecemento económico, tamén se pretende mellorar a sustentabilidade, a resiliencia e a autosuficiencia en certos recursos críticos. Isto implica un investimento en I+D, a promoción industrial de certos sectores estratéxicos, e a integración destas políticas nun marco europeo máis amplo para garantir unha autonomía estratéxica coherente e efectiva, sen danar a perspectiva multilateral defendida por España e a Unión Europea.

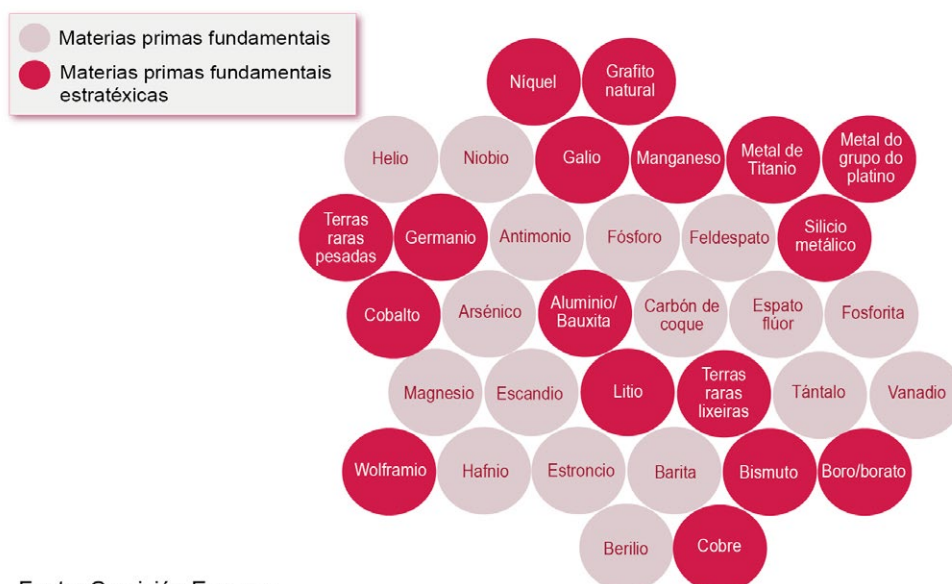
Ao longo de 2023 tivo lugar unha normalización das cadeas de subministración (tal e como reflicte o índice de choivas de botella na oferta -SBI- que publica o Banco de España), tras os chanzos de botella experimentados nas cadeas globais entre 2021 e 2022. Non obstante, o contexto xeopolítico internacional podería dar lugar a novos riscos de colapso nas cadeas de subministración. Identifícanse tres factores principais: unha nova escalada na guerra de Ucraína, que podería conducir a novos problemas de abastecemento de materias primas; a extensión do conflito entre Israel e Hai a nivel rexional, con afección á ruta marítimas de comercio internacional que conecta Europa con Asia; e a profundización da crise inmobiliaria en China, que redundaría nun maior debilitamento da economía chinesa e podería pór en risco a subministración dalgúns produtos esenciais.

A progresiva diverxencia de posicións entre os países do denominado “sur global” e os países occidentais fronte aos principais retos internacionais podería perfilar un eventual escenario de fragmentación. China, que é o demandante de maior predominio na cadea de subministración global dalgúns produtos e compoñentes que son esenciais para a transición ecolóxica, emprega a dependencia económica como unha panca de presión diplomática. Ademais, desde unha óptica interna, Pequín está a tratar de cimentar a súa autosuficiencia económica e tecnolóxica, diminuíndo a dependencia dos países occidentais. A priorización da seguridade nacional por riba dos obxectivos económicos está producindo unha abundante lexislación en China que xera un clima cada vez máis adverso para as empresas estranxeiras.

A transición verde tamén comenta desafíos asociados á cadea de subministración. Por exemplo, a ampliación de alcance do ETS da UE (*EU Emission Trade System*) ao sector marítimo debe considerar medidas complementarias que eviten prácticas evasivas como a variación das rutas marítimas por parte das navieiras cara a portos extracomunitarios, co obxectivo de evitar os custos derivados da aplicación da nova normativa europea, evitando así un aumento da dependencia económica de Estados terceiros, como Marrocos ou Exipto. Desde España, séguese traballando para garantir a implementación efectiva da medida, a vixilancia exhaustiva de prácticas evasivas e unha adaptación eficiente á medida por parte das compañías armadoras.

Neste sentido, cabe sinalar a aprobación por parte da Unión Europea do novo Instrumento Anti-coerción, pechase que permitirá responder á coerción económica e, polo tanto, defender mellor os seus intereses e os dos seus Estados membros no escenario mundial. Este mecanismo está deseñado para actuar como elemento disuasorio fronte a calquera posible coerción económica de países terceiros. O Instrumento Anti-coerción inclúe un marco legal para que a Unión Europea poida solicitar ao país terceiro reparar o dano causado pola súa coacción económica.

Ademais, a necesidade de redución do risco da cadea de subministración é un elemento esencial da Estratexia Europea de Seguridade Económica a través de iniciativas europeas actualmente en negociación como o Regulamento sobre materias primas críticas (CRMA) e a súa Comunicación. Este regulamento identifica trinta e catro materias primas fundamentais, das cales, dezasete son consideradas materias primas fundamentais estratéxicas, como por exemplo o litio, o cobalto ou o silicio. O seu obxecto é aumentar e diversificar a subministración de materias primas fundamentais da UE; reforzar a circularidade, en particular a reciclaxe; e apoiar a investigación e a innovación no uso eficiente dos recursos e o desenvolvemento de substitutos. (Figura 11.6)

Fonte: Comisión Europea

Figura 11.6: Materias primas críticas

En relación coa nova Estratexia Europea de Seguridade Económica, a Comisión Europea emitiu o 3 de outubro de 2023 unha recomendación estratéxica centrada na avaliación de riscos en áreas de tecnoloxías críticas para a seguridade económica da Unión Europea. Neste contexto, identificáronse 10 áreas tecnolóxicas críticas baseándose en tres criterios principais: a natureza transformadora da tecnoloxía, o risco de uso dual civil e militar, e o risco de uso en violación dos dereitos humanos. (Figura 11.7)

Figura 11.7: Lista das dez tecnoloxías críticas para a seguridade económica da Unión Europea

Área Tecnolóxica	Tecnoloxías
Tecnoloxías do espazo e propulsión	<ul style="list-style-type: none"> • Tecnoloxías específicas para o espazo, desde compoñentes ata sistemas • Vixilancia espacial e observación da Terra • Posicionamento, navegación e temporización espaciais (PNT) • Comunicacions seguras, incluída a conectividade baixa (LEO) • Tecnoloxías de propulsión, incluída a hipersónica e compoñentes de uso militar
Tecnoloxías da enerxía	<ul style="list-style-type: none"> • Tecnoloxías de fusión nuclear, reactores e xeración de enerxía, tecnoloxías de conversión / enriquecemento / reciclaxe radiolóxico • Hidróxeno e novos combustibles • Tecnoloxías de balance cero, incluída a fotovoltaica • Redes intelixentes e almacenamento de enerxía, baterías
Tecnoloxías de intelixencia artificial	<ul style="list-style-type: none"> • Computación de alto rendemento • Computación na nube e de bordo (edge) • Tecnoloxías de análise de datos • Visión por computador, procesamento da linguaxe recoñecemento de obxectos
Tecnoloxías de detección avanzadas	<ul style="list-style-type: none"> • Electro-óptica, radar, química, biolóxica, radiación e detección distribuída • Magnetómetros, gradiómetros magnéticos • Sensores de campos eléctricos submarinos • Gravímetros e gradiómetros
Tecnoloxías cuánticas	<ul style="list-style-type: none"> • Computación cuántica • Criptografía cuántica • Comunicacions cuánticas • Detección cuántica

Área Tecnolóxica	Tecnoloxías
Tecnoloxías avanzadas de semicondutores	<ul style="list-style-type: none"> • Microelectrónica, incluídos os procesadores • Fotónica (incluído o láser de alta enerxía) • Chips de alta frecuencia • Equipamentos de fabricación de semicondutores avanzados
Robótica e sistemas autónomos	<ul style="list-style-type: none"> • Drons e vehículos (aéreos, terrestres, de superficie e submarinos) • Robots e sistemas de precisión controlados por robots • Exoskeletons • Sistemas con IA
Materiais avanzados, fabricación e tecnoloxías de reciclaxe	<ul style="list-style-type: none"> • Tecnoloxías para nanomateriais, materiais intelixentes, materiais cerámicos avanzados, materiais furtivos ou de invisibilidade, materiais seguros e sustentables por deseño • Fabricación aditiva, mesmo no campo • Fabricación de microprecisión controlada dixitalmente e mecanizado/soldadura por láser a pequena escala • Tecnoloxías de extracción, transformación e reciclaxe de materias primas críticas (incluíndo extracción hidrometalúrxica, biolixiviación, filtración baseada en nanotecnoloxía, procesamento electroquímico e masa negra)
Conectividade avanzada, navegación e tecnoloxías dixitais	<ul style="list-style-type: none"> • Comunicacións e conectividade dixitais seguras, como RAN e Open RAN (rede de acceso Network) e 6G • Tecnoloxías de ciberseguridade, incluídos sistemas de cibervixilancia, seguridade e intrusión • Análise forense dixital • Internet das cousas e realidade virtual • Tecnoloxías de libro maior distribuído (distributed ledger) e identidade dixitais • Tecnoloxías de guiado, navegación e control incluída a aviónica e o posicionamento marítimo
Biotecnoloxías	<ul style="list-style-type: none"> • Técnicas de modificación xenética • Novas técnicas xenómicas • Xenética dirixida • Bioloxía sintética

Entre as medidas europeas orientadas a mellorar a resiliencia da cadea de subministración caben mencionar así mesmo o Regulamento sobre a Industria de Cero Emisións Netas (NZIA), aínda en fase de negociacións, e o Regulamento do ecosistema europeo de semicondutores (Chips) xa en vigor, que ten por obxecto crear as condicións necesarias para o desenvolvemento dunha base industrial europea no ámbito dos semicondutores, atraer investimentos, promover a investigación e a innovación e preparar a Europa para facer fronte a posibles crises da subministración de chips no futuro. O programa debe mobilizar 43.000 millóns de euros en investimento público e privada (3.300 millóns de euros con cargo ao orzamento da Unión Europea) co obxectivo de duplicar a cota de mercado a escala mundial da UE no sector dos semicondutores, é dicir, pasar do 10 % a, como mínimo, o 20 % en 2030.

En xaneiro de 2024 a Comisión adoptou cinco iniciativas para reforzar a seguridade económica da UE e destinadas a: 1) seguir reforzando a protección da seguridade e a orde pública da UE mediante a mellora do control do investimento estranxeira na UE; 2) estimular os debates e as accións en favor dunha maior coordinación europea no ámbito do control das exportacións, respectando plenamente os réximes multilaterais existentes e as prerrogativas dos Estados membros; 3) establecer consultas cos Estados membros e as partes interesadas para detectar os posibles riscos derivados dos investimentos saíntes nun conxunto restrinxido de tecnoloxías; 4) promover novos debates sobre como apoiar mellor a investigación e o desenvolvemento que impliquen o recurso a tecnoloxías con potencial de dobre uso; e 5) propoñer que o Consello recomende medidas destinadas a aumentar a seguridade da investigación a nivel nacional e sectorial.

A protección de sectores clave como a saúde, a tecnoloxía, as materias primas e a defensa é fundamental para a Seguridade Nacional e a autonomía estratéxica de España. Con anterioridade ao inicio da pandemia da COVID-19 xa se observaba como empresas de países terceiros, tanto públicas como privadas, obtiñan subvencións dos seus gobernos, e actuaban posteriormente nos mercados europeos en condicións máis favorables derivadas do apoio nacional que recibían. Todo iso podía xerar que determinados sectores estratéxicos da economía europea terminasen dominados por operadores dependentes de países terceiros, que non alcanzaran esta posición de dominio pola súa competitividade senón polo apoio económico recibido.

Neste contexto, é importante evitar medidas de corte proteccionista e aprobar iniciativas orientadas a garantir o nivel *playing field* do mercado interior. Por todo isto, a UE aprobou e desenvolvido nos últimos anos ferramentas para facer fronte a estas situacións, como é o caso do regulamento de subvencións estranxeiras. Con estas iniciativas a Unión Europea pretende garantir que a economía europea sexa máis competitiva e resiliente e que sexa capaz de actuar de forma máis autónoma cando sexa necesario, ben como resposta a shocks exógenos que afecten a economía ou en casos onde existe unha competencia desleal por parte de países terceiros.

En liña coa promoción por parte da Unión Europea da autonomía en áreas como os semicondutores, as materias primas, ou as tecnoloxías de descarbonización, España está a desenvolver un proxecto interministerial, liderado polo Ministerio de Industria e Turismo e o Departamento de Seguridade Nacional, co apoio da Comisión Europea, para impulsar a

resiliencia e competitividade industrial nestes sectores. O proxecto de Reserva Estratéxica de Capacidades de Produción Industrial (RECAPI) e a creación dun organismo de xestión das ditas capacidades (Centro de Coordinación e Promoción da Industria Estratéxica, CECOPIE) son pasos clave cara a este obxectivo, garantindo a dispoñibilidade de recursos críticos en momentos de crise, así como información clave sobre dependencias e vulnerabilidades necesaria para emprender políticas de resiliencia.

En 2023 produciuse un aumento do interese de investidores internacionais nas empresas estratéxicas nacionais. É o caso da adquisición dunha participación do 9,9% en Telefónica S.A. por parte do grupo empresarial stc Group. O investimento anunciado en setembro de 2023, realizouse mediante a adquisición de accións representativas do 4,9% do capital social de Telefónica e de instrumentos financeiros que confiren unha exposición económica sobre outro 5,0% do capital social de Telefónica. Hai que recordar a natureza estratéxica de Telefónica, unha das principais compañías do país, líder no sector das telecomunicacións e que proporciona os servizos e infraestruturas de telecomunicacións da infraestrutura integral de información para a Defensa en territorio nacional e en operacións militares no exterior. Ademais, Telefónica conta cun amplo despregamento de infraestruturas de telecomunicacións que garanten a conectividade e servizos dixitais a cidadáns e empresas españolas e que son consideradas de importancia para a seguridade.

En 2023 adoptáronse medidas normativas adicionais para a protección de infraestruturas claves para a Seguridade Nacional, como é o caso das redes 5G. En concreto, no Consello de Ministros do 19 de decembro de 2023 aprobouse a modificación do Real decreto lei 7/2022, do 29 de marzo, sobre requisitos para garantir a seguridade das redes e servizos de comunicacións electrónicas de quinta xeración, mediante a incorporación dunha serie de obrigas adicionais aos operadores 5G que sexan titulares ou exploten elementos críticos dunha rede pública 5G, entre as que se encontran o deseño de estratexias de diversificación na cadea de subministración de equipamentos de telecomunicacións, ou a prohibición de utilizar nas redes públicas 5G equipos e sistemas que fosen determinados de alto risco, logo de informe do Ministerio para a Transformación Dixital e da Función Pública.

En relación ás criptomonedas, a Unión Europea avanzou na normativa que regula esta materia. En particular, o 31 de maio de 2023 promulgouse o Regulamento (UE) 2023/1114 do Parlamento Europeo e do Consello, relativo aos mercados de criptoactivos, a primeira normativa a nivel mundial que regula de forma específica ese fenómeno, con obrigas para os participantes destes mercados para garantir a estabilidade económica e financeira.

Ademais, o 24 de outubro publicouse a Directiva (UE) 2023/2226 do Consello do 17 de outubro de 2023 pola que se modifica a Directiva 2011/16/UE relativa á cooperación administrativa no ámbito da fiscalidade, co obxecto de incluír o diñeiro electrónico e os criptoactivos no intercambio de información. O intercambio internacional desta información terá lugar no ano 2027.

No plano nacional, para garanti-la protección do investidor, outórganse potestades específicas á Comisión Nacional do Mercado de Valores para supervisa-la publicidade sobre criptoactivos. Así mesmo, no plano nacional, as actuacións de control sobre as moedas

virtuais inclúense expresamente nas directrices xerais do Plan Anual de Control Tributario e Aduaneiro de 2023, aprobadas por Resolución do 6 de febreiro de 2023, da Dirección Xeral da Axencia Estatal de Administración Tributaria. Tamén cabe destacar a aprobación o 4 de abril do Real decreto 249/2023, que introduce a obriga de informar sobre saldos en moedas virtuais, así como sobre as operacións con moedas virtuais, tanto en España como as situadas no estranxeiro.

Pola súa parte, o 10 de novembro de 2023, un total de 48 países e xurisdicións da Organización para a Cooperación e o Desenvolvemento Económico (OCDE), entre os que se atopa España, comprometéronse a traballar para a aplicación do novo estándar internacional de intercambio automático de información entre autoridades fiscais competentes sobre criptoactivos tras a aprobación, en 2022, da Crypto-Asset Reporting Framework (CARF), novo marco de intercambio automático de información sobre criptoactivos que establece as obrigas de comunicación de información e de dilixencia debida.

En 2023, a Axencia Tributaria fixo públicos os resultados das súas actuacións de control tributario efectuadas en 2022. Como consecuencia do seu labor na prevención e loita contra a fraude, en 2022 a Axencia Tributaria obtivo uns resultados recaudatorios de 16.675 millóns en total (15.362 millóns de euros en termos homoxéneos), un 2,7% máis que o ano anterior. En 2022 desenvolveu case 1,9 millóns de actuacións de control de tributos internos, arredor dun 5,2% máis que o ano anterior.

Así mesmo, continúa o esforzo de mellora no intercambio de información internacional como ferramenta para a prevención e a loita contra a fraude fiscal, así como a incorporación de novos intercambios automáticos en materia fiscal en liña co establecido na Directiva 2011/16/UE do Consello, do 15 de febreiro de 2011, relativa á cooperación administrativa no ámbito da fiscalidade e pola que se derroga a Directiva 77/799/CEE, e os impulsados no seo da OCDE.

No ámbito particular da loita contra o uso de software de ocultación de vendas (sales suppression software), aprobouse o Real decreto 1007/2023, do 5 de decembro, polo que se aproba o Regulamento que establece os requisitos que deben adoptar os sistemas e programas informáticos ou electrónicos que soporten os procesos de facturación de empresarios e profesionais, e a estandarización de formatos dos rexistros de facturación. Coa súa aprobación, asegúrase que os sistemas que producen as facturas dos contribuíntes se sometan a determinadas regras para garantir a integridade, conservación, accesibilidade, lexibilidade, trazabilidade e inalterabilidade dos rexistros.

Ademais, para reforzar a loita contra a fraude en España, en 2023 constituíronse dous novos órganos, o Comité Antifraude do Ministerio de Asuntos Económicos e Transformación Dixital e o Consello Asesor de Prevención e Loita contra a Fraude aos intereses financeiros da Unión Europea. Por parte do Ministerio do Interior, cabe destacar a promulgación do Plan Estratéxico de loita contra o enriquecemento ilícito nas organizacións criminais e os delinquentes (PELCEIL 2023-2025), documento que foi presentado no Consello de Seguridade Nacional.

Entre as actuacións desenvolvidas polas forzas e corpos de seguridade do Estado (FCSE) para a loita contra a fraude e a delincuencia económica a nivel internacional, destacan:

- Participación activa na elaboración do primeiro Informe de Avaliación da Ameaza dos Delitos Económicos e Financeiros -EFECTA 2023-, publicado en setembro de 2023 por EUROPOL, documento que ofrece unha avaliación exhaustiva e en profundidade das ameazas que suscitan os delitos financeiros e económicos a nivel da UE.
- As FCSE lideraron e implicáronse de maneira activa nos programas da Plataforma Europea Multidisciplinar contra as Ameazas Criminais (EMPACT polas súas siglas en inglés) do Ciclo Político da Unión Europea. En 2023 participouse, principalmente, nos EMPACT de Finanzas Criminais, Blanqueo de Capitais e Recuperación de Activos (CF-MLAR), de impostos especiais (EXCISE) e Impostos Intracomunitarios (MTIC).
- Creación dunha rede de puntos de contacto para investigacións con competencia da Fiscalía Europea (EPPO, European Public Prosecutor Office) e o establecemento de novos procedementos procesuais de actuación, como pode ser a Guía de Procedemento Técnico “Fiscalía Europea: Procedemento de actuación na investigación de fraudes aos intereses financeiros da Unión Europea” da Garda Civil.

O comercio nacional constitúe igualmente un sector estratéxico para a economía. Para protexelo, as FCSE establecen plans e dispositivos especiais orientados para proporcionar un contorno máis seguro a comerciantes e os seus potenciais clientes, a protección dos produtos con denominación e orixe protexida e a loita contra as falsificacións. Entre eles pódese citar o “Plan comercio seguro”, deseñado para dar protección ao sector do comercio e aos seus clientes durante todo o ano, e que se reforza en determinadas datas.

Finalmente, o turismo conforma un dos sectores de maior peso específico para a economía española. Con obxecto de contribuír ao logro dunha maior competitividade do dito sector, facilitando valor engadido mediante un conto seguro para turistas e visitantes, o Ministerio do Interior-Secretaría de Estado de Seguridade consolidou o “Plan Turismo Seguro” que se desenvolve de forma permanente en todo o territorio nacional así como unha nova edición no ano 2023 da “Operación Verán” desenvolvida durante o perigo estival.

CRIME ORGANIZADO E DELINCUENCIA GRAVE

O tráfico de estupefacientes segue sendo a principal actividade do crime organizado, seguido das actividades delituosas relativas ó patrimonio e á orde socioeconómica, ademais dos tráficoos ilícitos (armas lixeiras, municións e as súas pezas, produtos falsificados, medicamentos, especies protexidas, patrimonio histórico e cultural, vehículos, tabaco, etc).

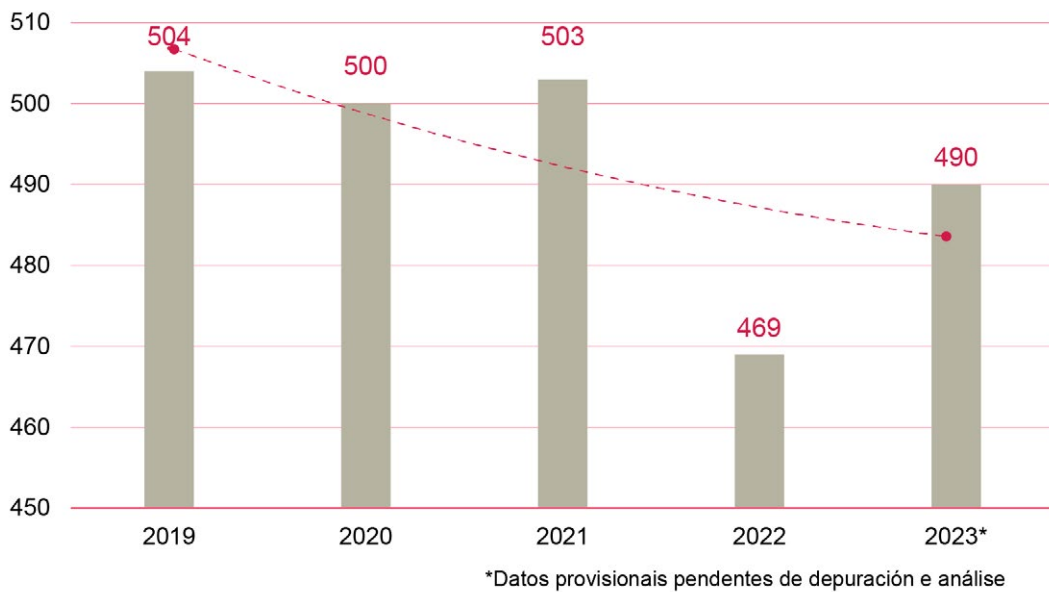
A intelixencia obtida froito dos esforzos realizados recentemente contra a delincuencia grave e organizada, especialmente a través do acceso á información dalgunhas das plataformas de intercambio de mensaxes encriptadas utilizados habitualmente polos delinquentes, facilitou novos datos sobre o funcionamento e a organización das redes delituosas. A estrutura destas redes pode ser máis ou menos xerarquizada, pero todas contan con individuos específicos para a realización de determinadas funcións clave. Neste sentido, a diversificación de individuos implicados na delincuencia organizada é moito maior do que se entendía ata o agora.

A complexidade e flexibilidade das redes delituosas é evidente cando se avalían as responsabilidades específicas dos individuos clave da rede. As funcións inclúen líderes, mandos intermedios, intermediarios, provedores de servizos de branqueo de capitais, asesores xurídicos e financeiros, facilitadores, falsificadores de documentos, provedores de transporte e loxística, expertos técnicos, testaferros, investidores, asasinos a soldo e outros. Entre eles, é posible identificar funcións críticas e persoas que constitúen obxectivos de alto valor, con papeis fundamentais dentro das redes.

A este respecto, tal e como recollen os informes europeos, a delincuencia como servizo (crime as a service) experimentou un auxe nos últimos anos. Neste sentido, estase expandindo unha industria de servizos delituosos que presta apoio no proceso de funcionamento interno de moitas áreas criminais e contribúe a maiores niveis de especialización. Algunhas redes delituosas altamente especializadas centráronse nunha única etapa do proceso como, por exemplo, a subministración de materias primas e equipos para pór en marcha a actividade ilegal. Isto abrangue desde produtos químicos para a produción ou extracción de drogas, (precursores ou equipamentos para plantas de produción de drogas sintéticas, ata vehículos con compartimentos ocultos para o tráfico de mercadorías e pequenas embarcacións para

organiza-lo contrabando de inmigrantes, e mesmo a subministración de ferramentas técnicas e coñecementos especializados en cibercriminalidade.

As redes delituosas operan a escala internacional e consideran as fronteiras internacionais como oportunidades máis que como barreiras. Por iso, algúns dos obxectivos de alto valor dirixen as súas operacións na UE desde países situados fóra da súa xurisdición. (Figura 12.1)

Fonte: Ministerio do Interior

Figura 12.1: Grupos de crime organizado con actividade en España 2019-2023

En canto ao tráfico de drogas, o número de procedementos por este delito segue incrementando anualmente, pasando dos 18.923 en 2019, 19.996 en 2020 e 20.890 en 2021 a 21.740 en 2022, un 4,07 % máis que o ano anterior.

O tráfico de cocaína continúa representando un dos desafíos fundamentais para as autoridades en España. A cifra de incautacións por parte das FCSE e Vixilancia Aduaneira da Axencia Tributaria (AEAT) en 2023 alcanza os 141.765 kg, representando un incremento do 142% respecto a 2022 (datos provisionais sen consolidar).

A principal vía de entrada é o contedor marítimo a través dos portos de Valencia, Barcelona, Alxeciras, Málaga e Tenerife. Valencia é o terceiro porto de entrada a Europa detrás dos de Amberes e Róterdam. Incautáronse 44 toneladas por este medio. Ademais, continúa a entrada de cocaína oculta en carga legal, sobre o que cabe sinalar a incautación no porto de Alxeciras de 9,5 Tn de cocaína en agosto de 2023 oculta entre plátanos, o maior alixo de cocaína intervido en España ata o momento. Neste contexto, Ecuador converteuse nun dos principais países de orixe.

A segunda vía de entrada é o uso de embarcacións que cruzan o Atlántico. Destacan actuacións nas que conseguiron localizar e abordar dúas embarcacións, BLUME e ORION V, que transportaban 4.560 e 4.242 kg de estupefacientes respectivamente.

Resulta de interese a consolidación da ruta marítima de traslado de cocaína desde o continente americano cara ó Golfo de Guinea, constituíndose como unha área de especial sensibilidade, cun incremento de tránsito e descarga de drogas nos países do seu contorno.

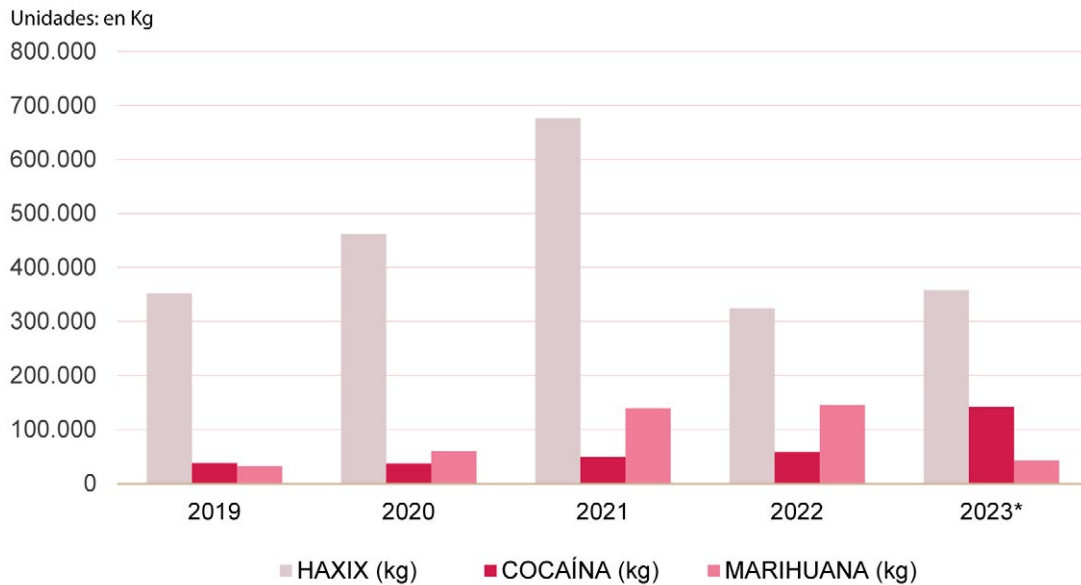
Ademais da vía marítima, destaca tamén o transporte de cocaína en vehículos, xa sexan camións ou particulares, a través de postos fronteirizos como o de Melilla. Así mesmo, continúan as incautacións de cantidades anormalmente altas en recintos aeroportuarios, ocultas en equipaxes facturados de pasaxeiros procedentes de América Latina.

Por outra banda, España é o primeiro produtor de cannabis da Unión Europea. Destacan os cultivos de marihuana na modalidade indoor, que se solen combinar co tráfico doutros estupefacientes como o haxix e cuxo destino final é o resto de Europa. O cultivo e tráfico de marihuana constitúe a miúdo un medio de financiamento doutras actividades de crime organizado, especialmente doutros tráfico de drogas. A escasa investimento necesaria para o seu cultivo, os rápidos beneficios e as condicións xeográficas e meteorolóxicas adecuadas fixeron que no sur e leste do país proliferen este tipo de instalacións. Constatouse un nivel de violencia anormalmente elevado entre os distintos grupos criminais, dados os enfrontamentos e intentos de apropiación desas colleitas. Segundo datos provisionais, durante 2023 incautouse por parte das FCSE e Vixilancia Aduaneira 43.061 kg. En relación co feito, aprehendéronse 357.510 kg, un 11% máis que o ano anterior.

A costa meridional da Península Ibérica e, de forma destacada, a zona do Estreito de Xibraltar é a área marítima onde o narcotráfico maniféstase con maior intensidade e virulencia. As redes de crime organizado aproveitan a alta velocidade das narcolanchas para o tráfico de

estupefacientes por vía marítima. Neste sentido, o Plan Especial de Seguridade para o Campo de Xibraltar foi incrementando o territorio de actuación.

As rutas de distribución de haxix desde Marrocos cara a España desviáronse cara á costa valenciana, balear e catalá, para evitar a acción policial. (Figura 12.2)

*Datos das FCSE e Vixilancia Aduaneira provisionais sen consolidar

Fonte: Ministerio do Interior

Figura 12.2: Evolución da droga incautada en España 2019-2023

Polo que se refire á heroína, segundo informes da Oficina de Nacións Unidas contra a Droga e o Delito (UNODC), desde 2022 detectouse unha redución superior ao 80% da superficie de cultivo de opio en Afganistán como consecuencia da prohibición do goberno talibán do cultivo e tráfico de todo tipo de drogas. De momento, as incautacións de heroína na “Ruta dos Balcóns”, tradicional porta de entrada da heroína afgana cara a Europa, continúan sendo altas. Non obstante, isto deberíase a que se estaría traficando a heroína excedente dos anos previos á chegada do novo goberno a Afganistán; pero segundo estes informes, nun futuro próximo podería diminuír en prol do aumento do tráfico de metanfetamina.

Por outra parte, aumentou o tráfico de heroína a través da “Ruta do Sureste” ou “Ruta Africana”, que traslada a heroína afgana cara ao leste de África, embarcada nos portos de Irán e Pakistán, para posteriormente ser transportada por vía terrestre ao longo do continente cara a Europa. En 2023 os organismos internacionais alertan dun aumento de tráfico de heroína a través da Canle de Suez, reflexo do crecente número de incautacións nos países próximos.

O aumento de incautacións de metanfetamina e a previsión da súa posible tráfico crecente desde Afganistán, que se sumarán ao tradicional desde México cara á UE a través de rutas atlánticas consolidadas, constitúen os puntos de maior interese para a Delegación do Goberno para o Plan Nacional Sobre as Drogas (DGPNSD) do Ministerio de Sanidade. Esta preocupación baséase na entidade dos efectos secundarios tralo seu consumo, na gran degradación física que provoca nos consumidores crónicos e na súa alta adictividade. Aínda que aínda non existen probas claras en Europa sobre a importación ou produción ilegal de fentanilo, debe estar moi pendente a posibles tendencias emerxentes en Europa nese sentido.

O mercado das novas substancias psicoactivas está en auxe. Cada ano identifícanse cerca de 50 novas substancias deseñadas en laboratorio para eludí-las listas internacionais de fiscalización. O risco que representan é dobre: por un lado, a ameaza para a saúde pública, debido a que a constante innovación e falta de información sobre estas substancias fai moi difícil poder afrontar casos de abuso no ámbito sanitario; e por outro, grazas ao seu carácter novidoso, os procedementos penais teñen que basearse en preceptos xenéricos do Código penal o reproche que non está en consonancia cos riscos e ameazas que estas substancias supoñen.

En España, en comparación cos países de centro de Europa e os países bálticos e escandinavos, non se consumen grandes cantidades de drogas sintéticas, coa excepción do MDMA. Preocupa a súa combinación con outras drogas como a ketamina ou o LSD cuxas cantidades incautadas aumentan en España.

Mantense o nivel de alerta e colaboración, tanto co Observatorio Europeo para as Drogas e as Toxicomanías (EMCDDA), como en especial coa Xunta Internacional de Fiscalización de Estupefacientes (JIFE), no seguimento dos numerosos envíos de ketamina (droga non fiscalizada a nivel internacional, pero si en España) e de codeína desde o noso país a Estados Unidos, Reino Unido e Australia. Tamén se mantén o foco de atención no aumento da oferta de óxido nítrico xa que, tal e como alertan a maioría de países europeos, o consumo desta droga entre os mozos aumentou exponencialmente no último ano.

En canto á problemática xeral do tráfico de drogas, tal e como se demostrou coa prioridade da Presidencia española do Consello da UE, presentada e debatida no marco do Grupo Horizontal de Drogas, relativa ás áreas europeas altamente afectadas polo narcotráfico (*HINAS - Highly Impacted European Narcotics Areas*) e nas xornadas celebradas en novembro en Sevilla, sobre “Plans rexionais especiais para combater o narcotráfico en zonas intensamente afectadas”, en Europa existen zonas xeográficas, que coas súas propias particularidades, presentan unha problemática similar á do Campo de Gibraltar. En todas estas zonas tamén se detecta un aumento do uso da violencia e unha incautación crecente de armas de lume cada vez de maior entidade, co conseguinte impacto na percepción da seguridade e a degradación socioeconómica.

Tamén se evidenciou unha tendencia moi á alza do número de envíos de paquetería ou postais para a distribución de droga intervidos nas aduanas. En 2023 foron interceptados 1.572 envíos, un incremento do 85 % respecto a 2022.

Na loita contra o contrabando de tabaco, hai que destacar a entrada en vigor do *Real decreto 12/2023, do 17 de xaneiro, polo que se proba o Regulamento que desenvolve as normas de control sobre o tabaco cru e o seu réxime sancionador*, que vén completar as medidas legais para facer fronte á proliferación de fábricas clandestinas de tabaco en España e pór freo, así, a un fenómeno en expansión en toda Europa. No ámbito operativo, durante 2023 produciuse o desmantelamento de varias fábricas ilegais de cigarros e a intervención do material relacionado por parte de Vixilancia Aduaneira da Axencia Tributaria e das FCSE.

Así mesmo, producíronse numerosas intervencións en materia de produtos falsificados como medicamentos, viño, vodka, rodamentos e pezas de repostos para automóbiles, roupa, calzado e marroquinería de recoñecidas marcas, miles de produtos requisados pola súa ameaza ós consumidores, á saúde, a seguridade, á economía e outros intereses de carácter público.

O tráfico de armas de lume é impulsado pola demanda das redes criminais, e constitúe un facilitador clave para o desenvolvemento de determinadas actividades delituosas. A maior dispoñibilidade de armas de lume no mercado ilícito pode provocar unha escalada no comercio ilegal de armas de lume, que pode xerar unha maior violencia armada. Os conflitos armados, constitúen un risco importante a medio e longo prazo, especialmente no que se refire á maior dispoñibilidade de armas de lume e a súa posible desvío cara ó comercio ilegal de armas de lume.

Neste sentido, como consecuencia da guerra en Ucraína, en España non se detectaron grandes cambios nas dinámicas das redes criminais que operan no país. Non obstante, monitorízanse factores de preocupación que poden chegar a configurarse como ameazas para a Seguridade Nacional, como por exemplo as estafas na rede relacionadas con falsas prestacións a colectivos afectados pola invasión, ou o traslado de delincuentes de mafias rusas a España. O aumento dos conflitos armados formula así mesmo a posibilidade de que se desvíen armas de lume cara ao comercio ilegal e os mercados negros e armamento.

Os ciberdelitos son un problema crecente, a medida que a actividade delituosa se despraza ao contorno virtual. Os sucesivos informes anuais sobre a evolución da cibercriminalidade publicados polo Ministerio do Interior poñen de manifesto o incremento desta modalidade, tendencia observada tamén no ámbito internacional, e que evidencia a crecente importancia dos ciberdelitos en relación co conxunto da criminalidade. Tomando como referencia o número de causas por ciberdelitos, a Memoria da Fiscalía Xeral do Estado do ano 2022 sinala que se produciu un incremento de algo máis do 87% con respecto ao ano 2019 e un 269% con respecto ao ano 2017, manténdose unha clara tendencia alcista.

Entre as tendencias detectadas neste eido destacan os delitos contra a liberdade sexual e intimidade dos menores; as fraudes e estafas de soporte técnico e investimentos; os ataques con ransomware nos sectores sanitario, financeiro e educativo; o *Business Email Compromise* (BEC), así como as campañas masivas de *phishing* e de *smishing*. Advírtese, por outra parte, un crecente uso das TICs para a comisión de delitos contra a muller, sobre todo os delitos contra a intimidade, os delitos de acoso ou hostigamento, os delitos de ameazas, vexacións

e inxurias ou os delitos contra a liberdade sexual. O anonimato e a dificultade probatoria que xunten ás novas tecnoloxías as converten unha especial ameaza.

En atención ao número de procedementos xudiciais incoados en relación con estes delitos, segundo a Memoria da Fiscalía Xeral do Estado do ano 2022, destacan: os delitos de estafas cometidas a través de TICs (20.111 = 81,68% do total dos considerados delitos informáticos), os delitos de ameazas ou coaccións a través das TICs (1.248 = 5,07%), os delitos relacionados con pornografía infantil ou de persoas con discapacidade (832 = 3,38%), outros delitos contra a liberdade sexual a través das TICs (492 = 2%) e os delitos de descubrimento e revelación de segredos a través das TICs (399, 1,62%).

Unha das ameazas máis destacadas está relacionada coa Intelixencia Artificial (IA) xeradora de imaxe, audio e vídeo. A creación de imaxes pode incidir non só nos métodos delituosos, senón tamén na propia persecución e axuízamento criminal, xa que poden verse afectados tanto os medios de proba como a valoración das probas incriminatorias no ámbito do dereito penal, a través da necesidade de acredita-la súa exactitude, integridade, realidade, etc. A colaboración de distintas axencias de aplicación da lei, así como de autoridades de represión e organismos xudiciais faise necesaria para combater esta potencial ameaza. As Redes Adversarias Xerativas (GAN), xunto con outras tecnoloxías avanzadas poden axudar ás axencias de aplicación da lei e ás autoridades xudiciais a combatela de forma eficiente.

Como resposta a esta ameaza, destacan as iniciativas legislativas no ámbito da Unión Europea, como o Regulamento sobre intelixencia artificial, a Directiva NIS 2 (Directiva UE 2022/2555, do Parlamento Europeo e do Consello do 14 de decembro de 2022) ou o Regulamento de servizos dixitais (Regulamento UE 2022/2065 do Parlamento Europeo e do Consello do 19 de outubro de 2022). Son relevantes, así mesmo, outras iniciativas como o Regulamento e-evidence sobre conservación de datos informáticos para efectos de proba electrónica en procesos penais, o Regulamento e-privacy sobre a privacidade e as comunicacións electrónicas e o Regulamento contra o abuso sexual de menores online. En España, a Estratexia Nacional contra o Crime Organizado e a Delincuencia Grave 2019-2023 recolle esta tipificación e sinala a súa tendencia alza. Está prevista a actualización desta estratexia por parte do Consello de Seguridade Nacional no ciclo 2024-2025.

O branqueo de capitais constitúe unha actividade transversal, presente en todas as actividades do crime organizado. Nos últimos anos experimentouse un relevante incremento no número de organizacións especializadas en facilitar este servizo a outros grupos de delinquentes.

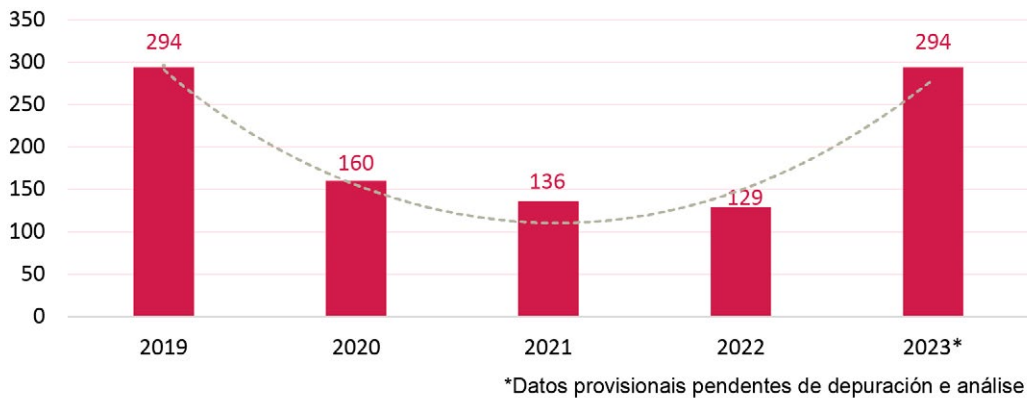
Os medios máis destacados para branquear diñeiro continúan sendo a compra e venda de bens inmobles; a utilización de complexas redes de empresas e instrumentos xurídicos (establecidos coa axuda de facilitadores profesionais); a explotación do sector dos servizos de transferencia de diñeiro ou valores; e o uso de cash couriers (mensaxería/transporte de diñeiro en efectivo). Neste sentido, detectouse unha maior presenza de cidadáns ucráinos introducindo efectivo de orixe non xustificada en España. O uso de criptoactivos presenta un risco crecente pola facilitación do anonimato, principalmente vinculado a fraudes e estafas na actividade cripto, seguida da evasión de sancións financeiras, tal e como se sinala na Análise Sectorial de Risco de cripto aprobado este ano polo Comité de Intelixencia financeira.

Ao longo do ano 2023 investíronse por branqueo de capitais diversas organizacións criminais vinculadas non só ao contrabando e ao narcotráfico ou á fraude fiscal, senón tamén a delitos doutra índole como corrupción e fraude en contratación de obra pública, trata sexual, ou compra-venda de ouro e xoias, entre outros. En 2023 produciuse a aprobación de distintos modelos de declaracións informativas sobre operacións e saldos tanto en España como no estranxeiro de criptoactivos e moedas virtuais, que permitirán avances na investigación do branqueo de capitais que se produce a través destes medios.

Así mesmo, aprobouse o Plan Estratégico Nacional contra o enriquecemento ilícito das organizacións criminais e os delinquentes (PELCEIL) 2023-2025, que inclúe medidas sobre o branqueo de capitais e a recuperación e localización de activos.

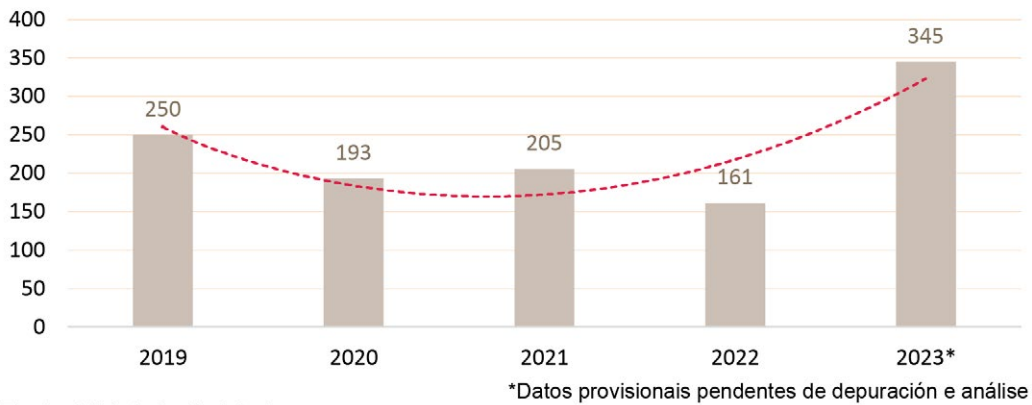
Os delitos contra a Facenda pública cometidos por grupos organizados mediante a defraudación do imposto sobre o valor engadido (IVE), son unha constante desde a implementación deste imposto e constitúen un intolerable ataque contra o sistema tributario, así como contra a libre competencia, á alterar os prezos dos mercados. Trátase dunha fraude transnacional, de especial complexidade, difícil acreditación e que supón un extraordinario prexuízo para as arcas públicas. Nos últimos anos detectáronse importantes vinculacións entre as organizacións criminais especializadas na comisión desta tipoloxía de delito coas organizacións criminais dedicadas ao branqueo de capitais. A Fiscalía Europea, que empezou a funcionar o 1 de xuño de 2021, demostrou ser unha vía efectiva para a investigación e represión da fraude ao IVE transnacional, ao ser competente para investigar e exercer a acción penal daqueles delitos contra a Facenda pública en materia de IVE transfronteirizo, que afecten dous ou máis Estados membros e supoñan un prexuízo de polo menos 10 millóns de euros.

A delincuencia grave adquire especial relevancia cando afecta os ámbitos ou aspectos socialmente máis sensibles e ás persoas máis vulnerables (mulleres que sofren violencia sexual ou de xénero, menores vítimas de produción e distribución de material de abuso sexual infantil, persoas maiores, persoas con capacidades diferentes, vítimas de trata de seres humanos, do tráfico de persoas ou da explotación... etc.). As políticas públicas de seguridade desenvolvidas polo Ministerio do Interior continuaron desenvolvendo iniciativas baseadas no concepto de “seguridade humana”, que se basea nunha preocupación real e constante pola vida e a dignidade e que sitúa as persoas, especialmente a aquelas que máis sofren ou son potencialmente máis vulnerables como receptor prioritario das súas capacidades. Esta visión da seguridade resultou esencial para o Ministerio do Interior para a orientación estratéxica das actividades que organizaron e coordinou durante a Presidencia Española da UE. (Figura 12.3 - 12.5)

Fonte: Ministerio do Interior

Figura 12.3: Víctimas de trata sexual 2019-2023

Fonte: Ministerio do Interior

Figura 12.4: Detidos por trata sexual 2019-2023

Fonte: Ministerio do Interior

Figura 12.5: Víctimas e detidos por trata laboral 2019-2023

En relación á trata de seres humanos, hai que destacar o uso das novas tecnoloxías e as ferramentas online que lles facilitan aos tratantes a comisión deste delito. O seu uso garante un maior anonimato e, por tanto, dificulta a identificación dos criminais; así mesmo, obstaculiza a recompilación de probas, que ao estaren dixitalizadas presentan unha maior volatibilidade. Prodúcese, ademais, unha invisibilización das vítimas, complicando a súa identificación e protección. Adicionalmente, coa utilización da internet prodúcese unha deslocalización do delito, encontrándose os servidores, en moitas ocasións, en países terceiros cos que a veces é difícil a cooperación.

Ben que o uso das tecnoloxías se dá en tódalas fases da trata, destaca na fase de captación, sobresaíndo o uso de aplicacións e redes sociais, mediante as cal os tratantes se valen dos chats privados para contactar coas vítimas, o que obstaculiza a súa detección. De igual forma, na fase de explotación tamén se empregan as tecnoloxías, que, en ocasións, se materializan mediante retransmisións en “*live stream*” ou mediante chats, o que supón un reto para as forzas e corpos de seguridade, ó poder desaparecer do servidor a información unha vez que acaban estas interaccións.

Hai que ter moi presente, tamén, o maior risco que teñen os menores de converterse en vítimas. Os nenos e os mozos son especialmente vulnerables e a miúdo os tratantes aproveítanse da falta dunha conciencia do risco nas redes para enganalos e levalos a situacións de explotación, empregando para iso as redes sociais e aplicacións de gaming que dispoñen de chats privados.

De igual forma, hai que subliñar o incipiente uso da IA que formula unha significativa ameaza emerxente na xeración de material de explotación sexual infantil e con implicacións na trata de persoas que son aínda difíciles de determinar, cuestións que son formuladas no Plan Estratégico Nacional contra a Trata e a Explotación de Seres Humanos (PENTRA) 2021-2023.

O discurso e os delitos de odio, entendidos como aquelas de prexuízo cometidos contra unha determinada persoa ou colectivo por posuír ou presentar certas características, reais ou percibidas, conforman unha ameaza presente na sociedade, que, en ocasións, é impulsada co obxecto de polarizar á sociedade ou desenvolver operacións de influencia. Constitúen un ataque frontal e directo ós principios de liberdade, respecto á dignidade das persoas e ós dereitos que constitúen o fundamento do Estado social e democrático de dereito.

En España os delitos cometidos por racismo e xenofobia son os máis numerosos, seguidos de ataques á orientación sexual e identidade de xénero e dos relacionados coa ideoloxía. As redes sociais conforman un dos factores que máis favorecen a propagación dos discursos de odio ata convertelos nunha das principais ameazas para a paz social.

En resposta, o Ministerio do Interior, a través das oficina Nacional contra os Delitos de Odio (ONDOD), continuou desenvolvendo o II Plan de Acción de Loita contra os Delitos de Odio 2022-2024.

No marco da presidencia española da Unión Europea, a ONDOD organizou un evento internacional titulado “Discurso de odio: Uso da Intelixencia Artificial para facer fronte aos

delitos de odio, con especial atención aos algoritmos de detección de discurso de odio e ferramentas de contranarrativa” no que participaron a Comisión Europea, a Unesco, a OSCE, a Axencia dos Dereitos Fundamentais da Unión Europea (FRA), a Fiscalía Xeral do Estado, o Departamento de Seguridade Nacional do Gabinete da Presidencia do Goberno, a Policía Nacional e a Garda Civil, así como de distintas asociacións do terceiro sector.

A cooperación internacional é clave para facer fronte aos riscos asociados á actividade delituosa, tanto no ámbito da prevención como no da represión, co obxectivo de evitar a súa escalada e consolidación.

Para iso, as FCSE traballan de forma permanente no seo das institucións de cooperación policial internacional como INTERPOL, EUROPOL ou AMERIPOL ou a nivel bilateral coas axencias e corpos dos países socios e aliados.

Ademais, aprobouse en proxectos de cooperación policial internacional no marco operativo do Ciclo Político da UE 2022 – 2025 (EMPACT 2022+) e en programas de cooperación da UE dirixidos ao fortalecemento institucional e á formación e capacitación das forzas de seguridade de Estados de diferentes áreas xeográficas en materia de loita contra o crime organizado (América Latina e Caribe, Albania, Bolivia ou Nixeria).

Outras iniciativas impulsadas de forma especial no ano 2023 son:

- A “Coalición de países europeos contra o crime organizado”, na que participan Alemaña, Bélxica, España, Francia, Italia e Países Baixos. O Ministerio do Interior codirixe dúas das accións recollidas no Plan de Acción Multianual da Coalición.
- O Equipo Operativo Europeo-European Operational Team (EOT), financiado con fondos da Comisión Europea, liderado pola Policía Nacional e do que forman parte representantes de 20 países e axencias, está despregado na Costa do Sol e oriéntase a intensificar a acción contra as organizacións criminais de carácter transnacional.

A Rede Global de Intelixencia contra o tráfico de drogas (Global Drug Intelligence Network - GDIN), liderada pola Garda Civil, implica os principais países produtores e de tránsito de cocaína cara ó noso país (Ecuador, Brasil, Colombia, Costa Rica, República Dominicana e Panamá), países europeos, como España e Portugal, e Dubái.

FLUXOS MIGRATORIOS IRREGULARES

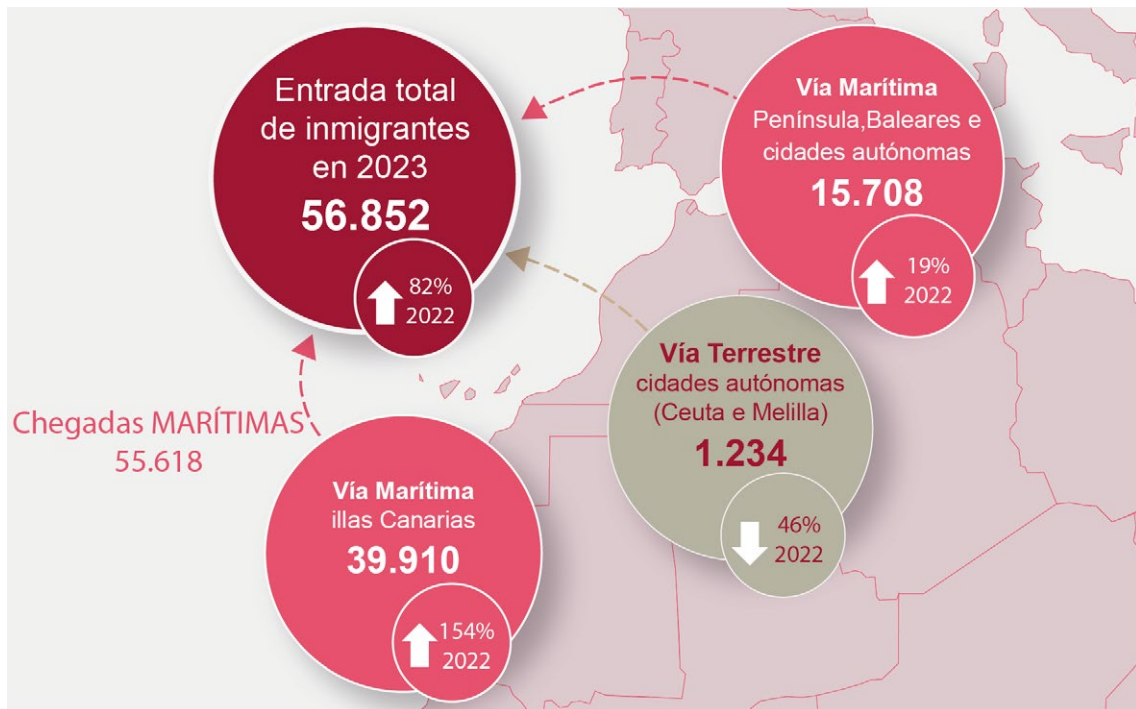

O fenómeno da migración contemporánea –global, complexo e multidimensional– tende a difuminar as distincións tradicionais entre países de orixe, destino e tránsito. Os factores económicos, sociais e ambientais, así como a inestabilidade política, a pobreza e os conflitos, seguirán influíndo nas tendencias migratorias mundiais. Así mesmo, a multiplicación das opcións de comunicación e desprazamento favorecen unha nova era de mobilidade humana. Xunto a oportunidades, os movementos migratorios seguirán xerando retos –incluídos os de carácter securitario en sentido amplo– que hai que xestionar.

España non é allea a esta realidade da migración contemporánea, dadas determinadas características propias, como son a súa posición xeográfica; a súa situación como fronteira de Europa con África; a súa pertenza á UE, que lle fai ser plataforma de paso para outros Estados membros; e o seu lazo cultural cos países de América Latina.

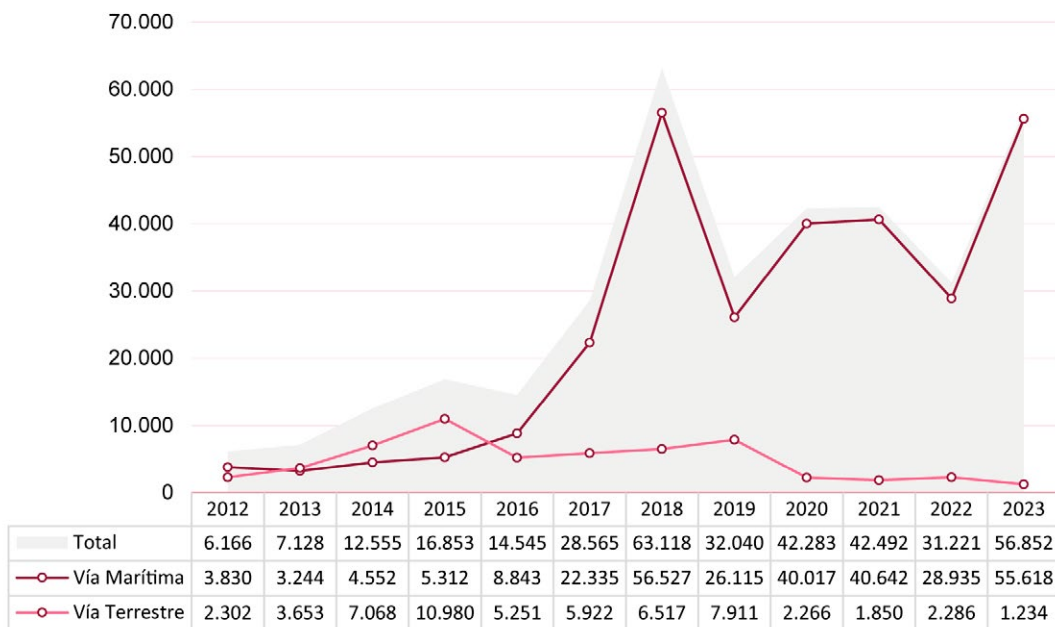
En 2023, os datos de fluxos migratorios irregulares de entrada (56.039 inmigrantes) rexistraron un aumento do 95 % respecto ao ano anterior. As chegadas por vía marítima a España aumentaron un 91%. A este respecto, hai que ter en conta que existe unha inmigración irregular por vía aérea ou a través de países Schengen que non é posible contabilizar. (Figura 13.1)

Dos 10 últimos anos, 2023 foi o segundo con maior número de chegadas, só superado por 2018. En 2023, destaca outubro, como o mes con maior número de chegadas, cun total de 17.328 inmigrantes, a maior parte destes chegados ás illas Canarias procedentes do Sahel. (Figura 13.2)

Fonte: Ministerio do Interior

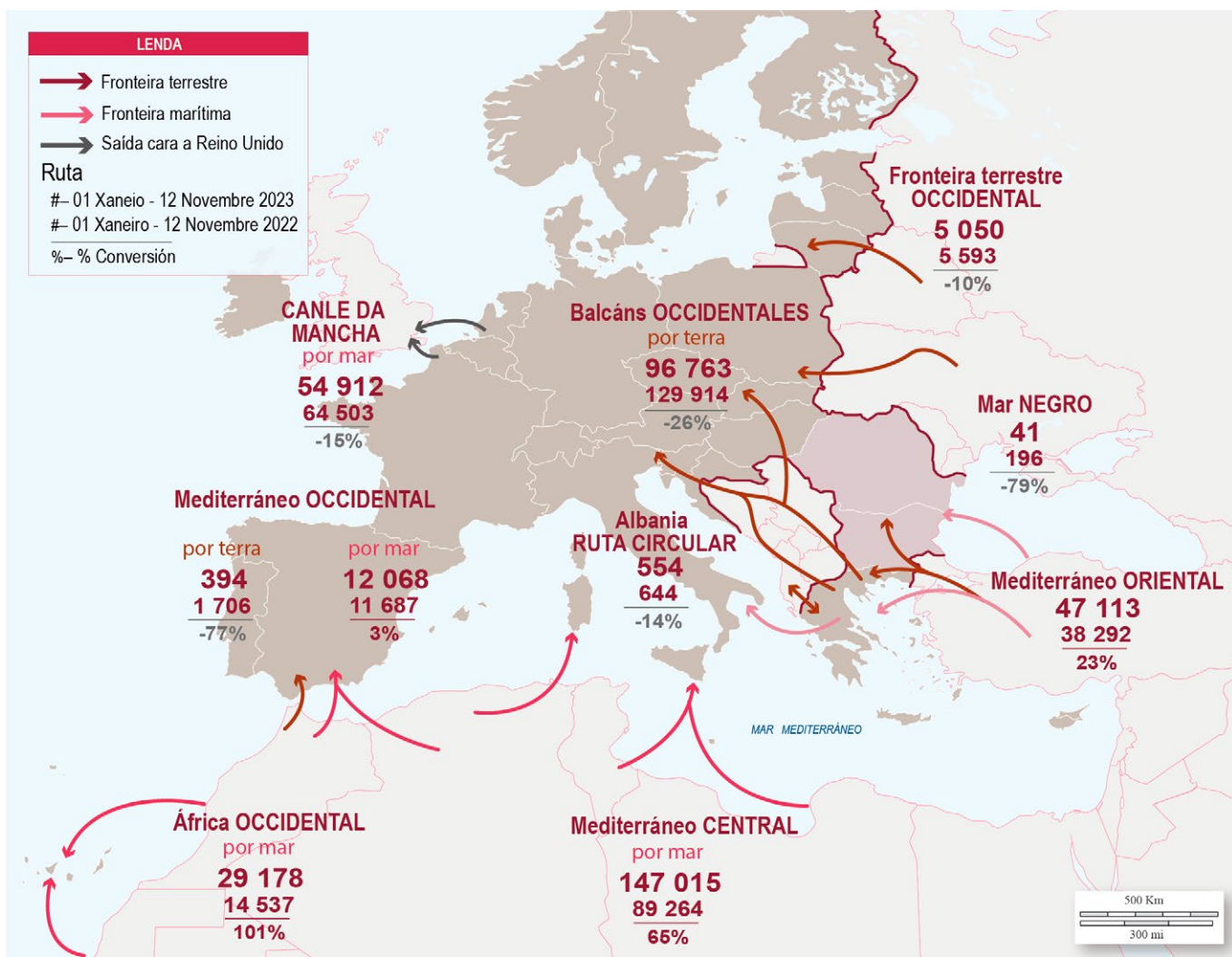
Figura 13.1: Entradas irregulares de inmigrantes a España en 2023 por ruta de entrada

Fonte: Ministerio do Interior

Figura 13.2: Evolución anual de entradas irregulares a España por vía de entrada (2012-2023)

No ámbito europeo, tamén aumentou o número de chegadas de inmigrantes irregulares ata alcanzar, aproximadamente, 380.000, o nivel máis alto desde 2016 e un 17% máis que en 2022. En concreto, aumentou o número de chegadas na ruta atlántica, do mediterráneo occidental, central e oriental. Pola contra, diminuíu o número de inmigrantes que accederon ás cidades autónomas de Ceuta e Melilla ou os Balcóns como vías de entrada á UE. (Figuras 13.3 e 13.4)

Fonte: Informe ISAA da Comisión Europea (16 de novembro 2023). FRONTEx

Figura 13.3: Entradas irregulares á UE por vía de entrada

Figura 13.4: Datos de entradas irregulares á UE por rutas

		RUTAS	TOTAL
ANO 2023		MEDITERRÁNEO ORIENTAL	60.073
		MEDITERRÁNEO CENTRAL	157.479
		MEDITERRÁNEO OCCIDENTAL	16.915
		ÁFRICA OCCIDENTAL	40.403
		BALCÁNS OCCIDENTAIS	99.068
		OUTRAS RUTAS	5.608

Fonte: FRONTEX

En canto á orixe das chegadas a España en 2023, a presión migratoria proviña principalmente de Marrocos, Senegal e Arxelia, ademais de migrantes non identificados (probablemente de Mali, Guinea ou Gambia). O 31 de decembro chegaran pola ruta atlántica 40.403 emigrantes irregulares (+161%). De eles, un 44% sen identificación de nacionalidade, un 17% de Senegal, un 14% de Marrocos e un 6% de Mali.

A situación de inestabilidade e o deterioro da seguridade en Mali xerou un incremento notable do número de desprazados nas zonas máis estables do país e en Estados limítrofes como Mauritania. A ruta de tránsito migratorio cara a Arxelia segue sendo a máis empregada, malia o maior blindaxe da súa fronteira sur. Non obstante, tamén continúa activa a ruta mauritana, que gañou atractivo tras a reapertura da fronteira en xuño de 2022 e permitiu á maior parte dos candidatos cruzar legalmente a Mauritania.

Durante o ano, destacan dúas áreas de orixe que, pola cantidade de chegadas xestionadas, supuxeron un reto en si mesmas: o Sahel e Ucraína.

As chegadas desde o Sahel por vía marítima tiveron un gran impacto na xestión migratoria durante 2023. O Sahel reúne unha serie de factores que contribúen á emigración: inestabilidade social, tensión política, aumento da actividade terrorista e unhas condicións económicas deficitarias. Un exemplo é Senegal, onde o 63% da poboación é menor de 25 anos, máis de 300.000 mozos acceden anualmente a un mercado laboral que non está preparado para a súa absorción e a situación política é tensa, con vistas ás próximas eleccións previstas para 2024.

O incremento de chegadas desde o Sahel en 2023, aínda que non alcanzou os niveis de 2018, si supuxo un reto para a xestión migratoria. En concreto, outubro foi o mes con maior número de chegadas irregulares por vía marítima a España.

Tras o golpe de Estado de Níxer, a persistencia no tempo da paralización das axudas financeiras e os proxectos de cooperación en materia de seguridade da UE pode facer que

o control dos fluxos migratorios decaía en importancia dentro da axenda política do novo Goberno. Descártase que o país vaia converterse en territorio de orixe de inmigración ilegal con destino a Europa. Sen embargo, os cambios da situación política nixeriana si poden facer que se modifiquen os itinerarios terrestres dos tránsitos de migrantes procedentes do Golfo de Guinea a través do continente africano.

No caso específico de Ucraína, tras a invasión rusa en febreiro de 2022, a UE estableceu que os ucraínos, e nacionais doutros países, que residisen en Ucraína antes do comezo do conflito poderían solicitar a protección temporal. En España, 33.928 ucraínos recibiron protección temporal.

Para facer fronte á xestión dos fluxos migratorios irregulares, España utiliza diferentes ferramentas, que se poden dividir en tres grupos: a atención aos inmigrantes en territorio español; a vixilancia e control de fronteiras nacional; e a cooperación con países de orixe e tránsito.

Respecto ao primeiro grupo, existen dous programas para a atención dos inmigrantes que chegan ao noso país. Por un lado, está o programa de atención humanitaria e, por outro, o de protección internacional.

O programa de atención humanitaria, sufriu o seu maior nivel de estrés no mes de outubro, debido á, xa mencionada, chegada de inmigrantes procedentes do Sahel ás illas Canarias. Por esta razón, estableceuse unha “Declaración de Emerxencia” que permitiu dotar ao sistema de máis de 6.000 prazas extra, de forma que se alcanzaron máis de 12.000 prazas de continxencia das que 11.519 xa están plenamente dispoñibles. (Figura 13.5)

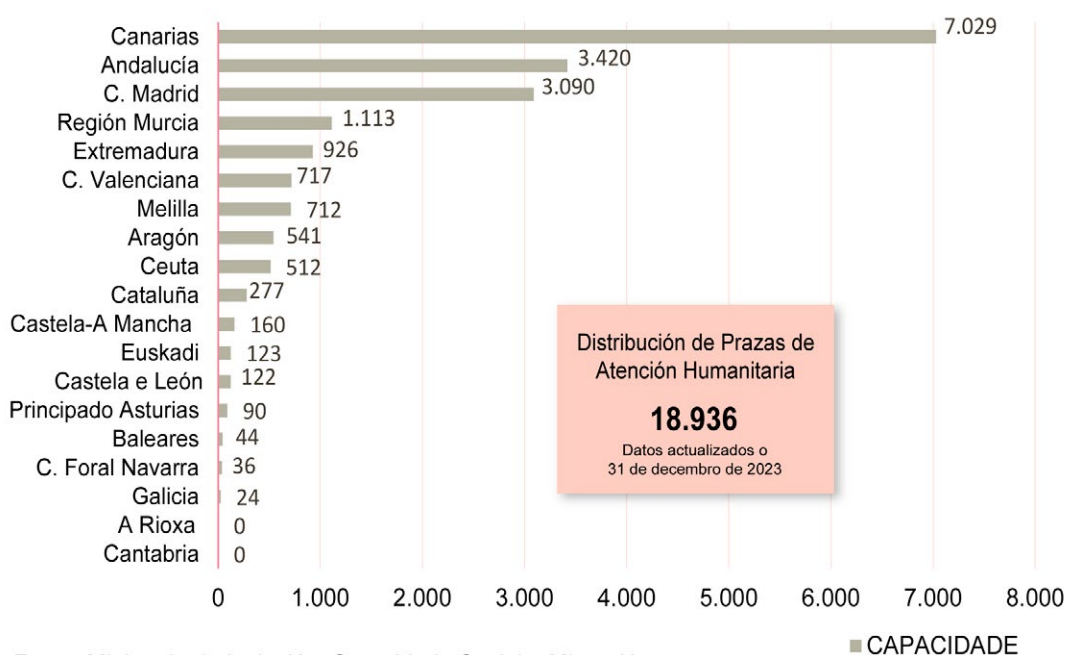

Figura 13.5: Número de prazas e ocupación do programa de atención humanitaria

En 2023 reasentáronse en España o 1.039 persoas, das que 933 foron de nacionalidade siria. Delas, 302 viñeron desde Turquía, parte das persoas afectadas polos terremotos. O resto dos sirios reasentados en España en 2023 viñeron desde Líbano.

Respecto ao programa de protección internacional, en 2023, a Oficina de Asilo e Refuxio (OAR) do Ministerio do Interior recibiu 163.218 solicitudes de protección internacional, un 37% máis que no ano anterior e a maior cifra desde a creación da oficina en 1992. Actualmente, España é o terceiro país da UE que máis solicitudes de asilo recibe, só por detrás de Alemaña e Francia.

Concedéronse 7.521 estatutos de refuxiado, cifra récord ata a data e que supón un 26,5 % dos estatutos outorgados pola OAR desde 2012 (28.232). As cinco primeiras nacionalidades das persoas aos que se lles concedeu estatuto son Afganistán, Siria, Nicaragua, Colombia e Honduras. Tramitouse tamén a protección subsidiaria para 3.850 persoas, procedentes principalmente de Malí. De acordo con estas cifras, a taxa de recoñecemento do estatuto de refuxiado e de protección subsidiaria situouse nun 12,23% e a taxa de protección internacional acadou un 56,85%. Por outra banda, 41.487 persoas, maioritariamente venezolanas, recibiron unha autorización por Razóns Humanitarias das reguladas no artigo 125 RLOEX. (Figura 13.6 e 13.7)

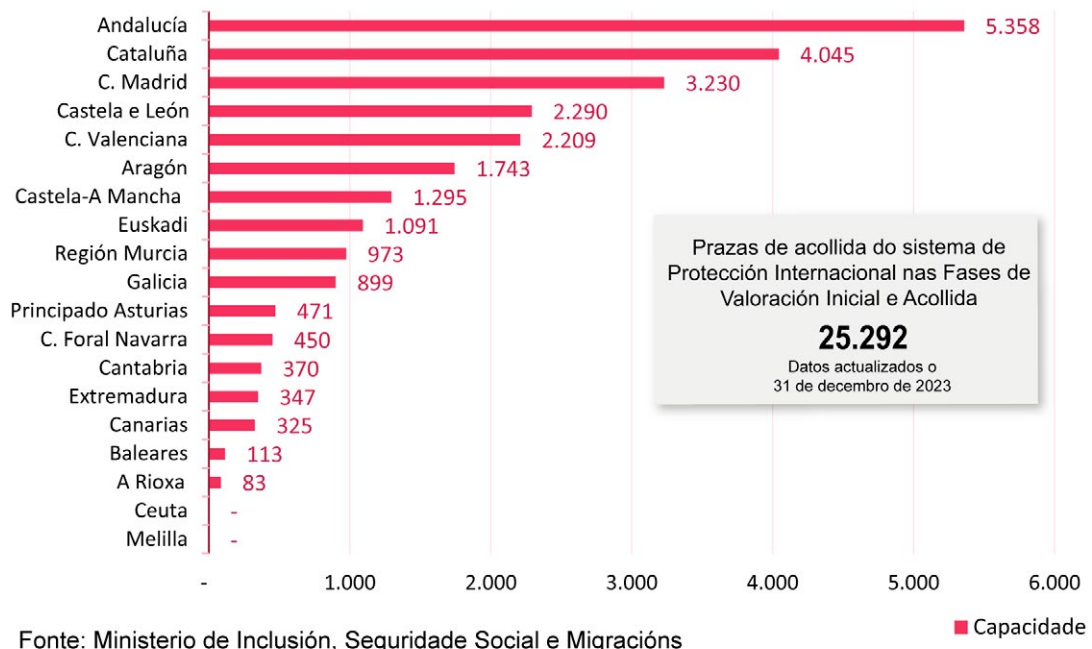
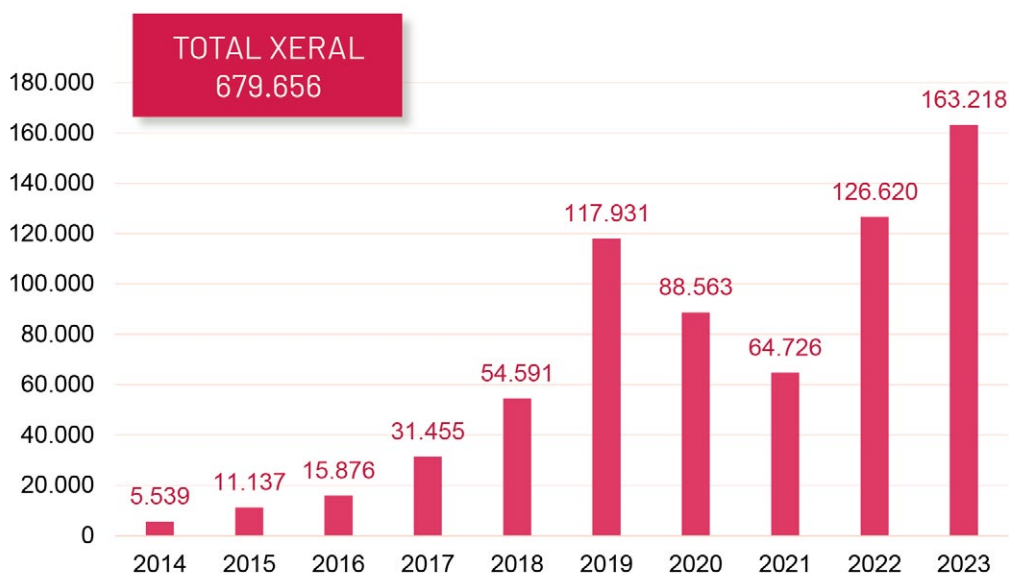

Figura 13.6: Distribución de prazas de Protección Internacional en Fase de Valoración Inicial e Acollida

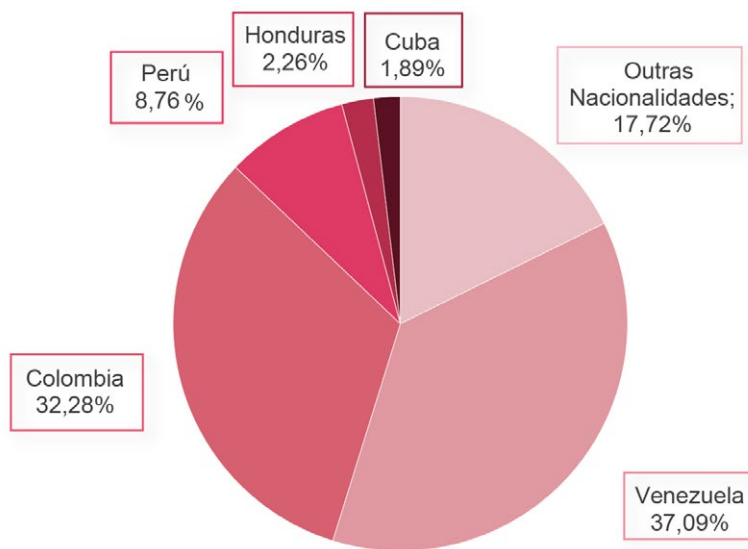
Fonte: Ministerio do Interior

Figura 13.7: Evolución das solicitudes de protección internacional (2014-2023)

Por nacionalidades, o país de procedencia do maior número de solicitantes de protección internacional foi Venezuela, seguido de Colombia e Perú. Os tres países concentran o 78,6 % do total dos expedientes rexistrados.

A 31 de decembro de 2023, España concedeu 188.233 resolucións de protección temporal. Nos centros de Recepción, Atención e Derivación (CREADE) do Ministerio de Inclusión, Seguridade Social e Migracións das provincias de Madrid, Barcelona, Málaga e Alicante, atendéronse desde a súa apertura a 169.771 persoas procedentes de Ucraína (das catro un 61% eran mulleres e un 29% menores de idade), delas 124.601 en 2022, 39.489 en 2023 e 5.681 nos primeiros meses de 2024. En correspondencia coa redución dos fluxos de refuxiados ucraínos en 2023, o número de persoas ucraínas atendidas nos CREADE en 2023 foi dun 68% respecto a 2022.

As Forzas Armadas proporcionaron no ano 2023 apoio a outros ministerios, en materia de Atención Humanitaria e apoio á xestión da recepción e acollida de inmigrantes, con ocasión das crises provocadas polos fluxos migratorios irregulares desde o Norte de África, ou os desprazados temporais polo terremoto en Turquía e Siria, e á guerra en Ucraína. (Figura 13.8)

Os datos están actualizados a 31 de outubro

Fonte: Ministerio do Interior

Figura 13.8: Porcentaxes de solicitantes de asilo por nacionalidade en 2023

O segundo grupo de ferramentas corresponden á vixilancia e control de fronteiras, cuxo obxectivo é a loita contra a inmigración clandestina e a trata de seres humanos. En 2023, modernizáronse os sistemas e impulsouse a implantación do Sistema Nacional de Análise de Riscos (SiNAR), conforme o *Regulamento 1896/2019 sobre a Garda Europea de Fronteiras e Costas*. Ademais, destacou a colaboración das forzas e corpos de seguridade do estado (FCSE) e a axencia FRONTEX en diferentes materias relacionadas coa vixilancia e control das fronteiras.

En terceiro lugar, España coopera cos países de orixe e tránsito, na prevención dos fluxos irregulares.

Neste sentido, en 2023, continuaron os programas transversais coas autoridades dos países de partida e de tránsito das rutas migratorias que teñen como obxecto: prever a inmigración irregular; loitar contra as redes de tráfico de seres humanos e a trata de persoas para fins sexuais e laborais; e incorporar unha perspectiva climática na análise dos fenómenos migratorios. Así, a forte presenza de persoal de organismos oficiais españois nos países da ruta atlántica para realizar labores de formación e misións operativas conxuntas demostraron ser determinantes para asegurar a implicación efectiva das súas institucións.

Ademais, España participa en proxectos financiados pola Unión Europea dirixidos á loita contra as redes de inmigración e o tráfico ilícito de persoas nos países de orixe e tránsito.

A maioría destas iniciativas realízanse nos países do Magreb e Sahel, como son os Equipos Conxuntos de Investigación (ECI) e os partenariados Operativos Conxuntos (POC).

A Policía Nacional conta con dous ECI despregados en Mauritania —en Nuakchot e en Nuadibú (este último financiado con fondos propios)— e outro en Níxer. Do mesmo xeito, ao longo de 2023, houbo funcionarios despregados nos POC en Gambia e Malí, así como no proxecto NETCOP (rede de partenariados operativos conxuntos), con base en Senegal —cuxo fin é a coordinación e posta en común da información obtida polos diferentes POC e ECI—. España tamén lidera o proxecto “Acción contra a trata de seres humanos e as redes de favorecemento da inmigración irregular” (A-TIPSOM), en Nixeria.

En diferentes países do Magreb e Sahel existe un despregamento permanente de medios aéreos, navais e terrestres para mellorar o control fronteirizo. Así a Garda Civil e axentes da autoridade locais colaboran en Mauritania, Senegal, Gambia, Cabo Verde, Guinea Bissau, Guinea Conakry e Mali.

Con Marrocos existe unha dobre colaboración: unha con financiación da UE —o proxecto “Apoio á xestión integrada das fronteiras e a migración”, no que participa a Garda Civil— e outra bilateral —as patrullas mixtas Garda Civil-Xendarmería Real Marroquí—.

En canto ás Team Europe Initiatives (TEIs) migratorias, lanzadas en decembro de 2022 e lideradas por España, Francia e Italia, a súa situación actual é de relativo estancamento, principalmente pola inexistencia de recursos financeiros suplementarios. A actuación da UE e os seus Estados membros nas distintas rutas segue enmarcándose principalmente nos diálogos migratorios que sostén con diferentes grupos de países nos Procesos de Rabat, Xartum, Praga e Budapest.

En América Latina, a Policía Nacional lidera o proxecto da UE “Apoio á Xestión Integral de fronteiras en América Latina”, cuxo obxectivo é fortalecer as capacidades operativas das forzas policiais que se ocupan da xestión das fronteiras, ata o momento en catro fronteiras piloto de sete países: Arxentina, Bolivia, Brasil, Colombia, Ecuador, Paraguai e Perú.

Pola súa parte, as Forzas Armadas, mediante os medios asignados ás operacións permanentes, manteñen o apoio ás FCSE nestas tarefas e contribúen de maneira efectiva ao seguimento e control dos fluxos migratorios procedentes do Norte de África. Así mesmo, continúan apoiando a países do Norte de África realizando actividades periódicas de Seguridade Cooperativa e actividades bilaterais de formación e capacitación das súas Forzas Armadas. Neste marco, realízanse actividades, entre outros, con Senegal, Cabo Verde, Camerún e Ghana.

Con respecto ás vías para a migración regular e ordenada que permitan unha inserción social e laboral das persoas migrantes, é preciso mencionar os convenios de migración circular, a través do programa denominado Xestión Colectiva de Contratacións en Orixe (GECCO). Máis de 17.400 persoas traballadoras acolléronse ao programa, no que participaron 6 países (ampliado en 2 máis respecto ao ano 2022): Marrocos, Colombia, Honduras, Ecuador, Senegal, Arxentina e Uruguai. (Figura 13.9)

Figura 13.9: Programa de Xestión Colectiva de Contratacións en Orixe

PROGRAMA	TIPOLOXÍA	ANO	Nº DE PERSOAS RECIBIDAS	OBSERVACIÓNS
GECCO - Marrocos	Migración Circular	2023	15.506	Xestión Colectiva de Contratacións en Orixe (GECCO). Con máis de 20 anos de experiencia, campañas ligadas á agricultura e eminentemente mulleres.
GECCO - Colombia	Migración Circular	2023	1.124	Xestión Colectiva de Contratacións en Orixe (GECCO). Mobilidade concatenada entre Cataluña, Aragón e Baleares aínda que se está ampliando con Huelva. Sector agrícola.
GECCO - Honduras	Migración Circular	2023	525	Xestión Colectiva de Contratacións en Orixe (GECCO). En 2021-22 fíxose un piloto don 250 traballadores, duplicando a cifra polo menos para as seguintes campañas. Sector agrícola campaña Huelva.
GECCO - Ecuador	Migración Circular	2023	114	Xestión Colectiva de Contratacións en Orixe (GECCO). Sector agrícola para a provincia de Huelva.
GECCO - Senegal	Migración Circular	2023	141	Xestión Colectiva de Contratacións en Orixe (GECCO). En 2023 faise o primeiro piloto, sector agrícola en Albacete.
GECCO - Arxentina / Uruguai	Migración Circular	2023	10	Xestión Colectiva de Contratacións en Orixe (GECCO). Esquiladores para diversas provincias de España, novos en 2023.
TOTAL			17.240	

Fonte: Ministerio de Inclusión, Seguridade Social e Migracións

A Presidencia española da UE 2023 realizou un gran esforzo para lograr un acordo entre os Estados membros sobre os textos do Pacto europeo de Migración e Asilo que permita adoptalos antes de que acabe a lexislatura do Parlamento Europeo (marzo de 2024).

O Pacto europeo de Migración e Asilo está integrado por diferentes iniciativas lexislativas e non lexislativas en proceso de negociación. Mediante o dito pacto preténdese alcanzar un acordo político equilibrado que articule a política migratoria europea. As discusións centráronse en dous planos. Por un lado, o da denominada “dimensión interior”, que persegue combinar a xestión migratoria e fronteiriza cun adecuado funcionamento do SECA (sistema europeo común de asilo); os seus principais expedientes atópanse na actualidade en fase de diálogos co Parlamento europeo. E, por outro lado, o da dimensión exterior orientado ao control dos fluxos migratorios en cooperación cos principais países de orixe e tránsito, seguindo un enfoque esencialmente operativo con vocación preventiva.

Sobresae un paquete de cinco regulamentos que se deben adoptar en bloque: (1) Eurodac (sobre tratamento de datos biométricos); (2) Screening (sobre o rexistro dos inmigrantes); (3) Xestión de Asilo e Migración, (4) Procedementos de Asilo e (5) Crise e Forza Maior. De eles, o último foi o que xerou máis dificultades. É tamén do máximo interese para España, dado que recollerá as derogacións do réxime xeral para os casos de crise.

Entre algúns dos principais escollos poden citarse os criterios para determinar a capacidade adecuada para facer fronte a situacións extraordinarias; a duración da responsabilidade do Estado de primeira entrada respecto dos migrantes irregulares; os mecanismos de compensación a aqueles países que afronten unha situación de crise migratoria (reubicacións noutros Estados membros ou pagamento dunha suma a tanto alzado). En suma, trátase de atopar un equilibrio intracomunitario entre solidariedade e responsabilidade. Para España, a solidariedade debe ser de natureza obrigatoria, aínda que se pode admitir flexibilidade na súa execución, sempre dentro de certos límites.

Baixo a Presidencia española, conseguíuse avanzar e desbloquear estas negociacións, acordouse elaborar un novo regulamento de crise, o último expediente que quedaba por pechar para culminar o Pacto e que España incluíra como unha prioridade para a súa Presidencia de quenda en materia de Interior. Este regulamento establece o marco legal que lles permitirá aos Estados membros adaptarse a unha situación de crise no ámbito do asilo e migracións no relativo ao rexistro das solicitudes de asilo e no procedemento de asilo en fronteira, e permite a estes países solicitar a solidariedade e as medidas de apoio da UE e os seus Estados membros.

Tamén no marco da Presidencia española, destaca a actividade arredor das seguintes prioridades migratorias: seguimento dos cinco piares do enfoque integral da migración recollidos no Plan de Acción Conxunto UE-África de La Valeta; seguimento da situación e relación migratoria cos países socios; contribución da migración laboral ao mercado de traballo da Unión Europea e das diásporas en Europa aos seus países de orixe; loita contra o tráfico de migrantes e a trata de seres humanos; financiamento da dimensión exterior da migración; enfoque de xénero na migración; e América Latina.

A axenda de traballo da presidencia española no segundo semestre de 2023 tivo entre os seus obxectivos avanzar nas directivas de permiso único e a de residencia de longa duración.

A aprobación da directiva de permiso único supón a harmonización de criterios e redución de cargas burocráticas para empresas e cidadáns, de forma que se poida obter o permiso de traballo e residencia nun só acto. Esta homoxeneización e consolidación de dereitos é un paso na dirección adecuada, que ademais evita riscos de abusos e explotación laboral.

Pola súa parte, a directiva de residencia de longa duración é coherente coa idea de mercado laboral único en Europa, permitindo acumular residencia por razóns de emprego ou estudo en varios países europeos, facilitando a mobilidade de traballadores e estudantes, así como a reagrupamento familiar. Beneficia tanto aos traballadores migrantes como as súas familias, pero tamén aos empregadores, facendo máis sinxelo cubrir as súas vacantes laborais. Ambas as directivas persegue mellorar as condicións de vida e traballo das persoas migrantes que están en Europa.

Por outra parte, España involucrouse na Rede de Diplomacia do Reasentamento (RDN, polas súas siglas en inglés), unha iniciativa lanzada en setembro de 2022 por Estados Unidos. Trátase dunha plataforma multilateral de alto nivel centrada en promover prioridades políticas comúns co fin de reforzar o sistema mundial de reasentamento e aumentar as vías de acceso dos refuxiados a países terceiros. A RDN ten xa como membros activos a Australia, Nova Zelandia, Reino Unido, Italia, Alemaña, Brasil, España e a Comisión Europea, ademais dos propios Estados Unidos.

España –xunto con Canadá– apoia tamén o labor das chamadas Oficinas de Mobilidade Segura (SMOs, polas súas siglas en inglés), outra iniciativa estadounidense operada co apoio da OIM e ACNUR. Na actualidade hai catro oficinas - en Colombia, Costa Rica, Ecuador e Guatemala– que pretenden axudar a canalizar fluxos mixtos (de refuxiados e migrantes) que se concentran neses países.

No marco deste acordo trilateral, puxo en marcha un proxecto piloto para unha nova vía laboral complementaria ao reasentamento. En 2023 chegaron a España case un centenar de nicaragüenses, que están formándose nunha empresa ligada ás enerxías renovables, concretamente dedicada á instalación de paneis fotovoltaicos, nunha zona con problemas de despoboación como é a provincia de Valladolid. Afrontase a vulnerabilidade pero tamén a empregabilidade en zonas que perden habitantes. O criterio de empregabilidade non é unicamente un factor económico, senón que é un elemento necesario para garantir que as persoas refuxiadas sexan autónomas nun curto perigo de tempo.

Estas persoas foron seleccionados por ACNUR neses oficinas. Está previsto que poidan chegar ata 500 persoas máis ao longo de 2024.

VULNERABILIDADE ENERXÉTICA

O contexto xeopolítico actual situou á seguridade enerxética no centro do debate da seguridade nacional, cun impacto directo nos prezos da enerxía e nas estruturas de aprovisionamento.

A invasión de Ucraína puxo de manifesto a magnitude do risco que representaba a dependencia europea da subministración de gas natural procedente de Rusia. Nese momento a dependencia da UE de Rusia para o aprovisionamento enerxético era notable. A principios de marzo, a Unión Europea importaba un 26,9% do petróleo, un 46,7% do carbón e un 45,3% do gas natural de Rusia. Ao coincidir ademais coa crecente demanda de enerxía tras o fin da crise do coronavirus, xerouse unha tormenta perfecta e os prezos de enerxía experimentaron subidas históricas.

A UE actuou de forma conxunta cos países do G7 na adopción de numerosas medidas e paquetes de sancións. No contexto enerxético, entre outros aspectos, estas medidas prohiben ou limitan a exportación de hidrocarburos por parte de Rusia, dificultan os mecanismos para a súa materialización e establecen límites de prezos para a súa adquisición.

Así mesmo, a UE adoptou diversas medidas de resposta que contribuíron a mitigar a crise enerxética. Grazas a estas, os almacenamentos subterráneos de gas natural atópanse ao 98 % da súa capacidade e a demanda de gas natural na UE reduciuse nun 18 % en 2023.

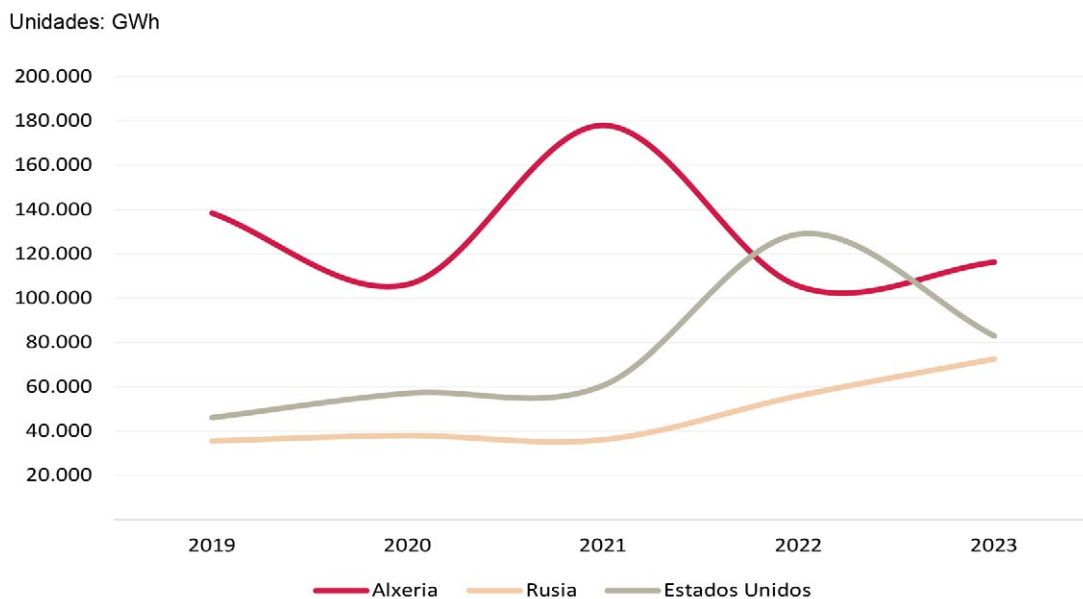
Os Estados membros, pola súa parte, adoptaron tamén medidas que reduciron a presión do sistema ante a drástica caída das importacións de Rusia vía gasoduto, tales como a instalación de plantas de regasificación, a aceleración no desenvolvemento de enerxías renovables ou a reactivación de plantas de carbón.

A interrupción da subministración enerxética non só pode afectar a seguridade das nosas sociedades senón tamén repercutir nas operacións militares en curso. Por iso, España comparte coa Unión Europea e a OTAN a necesidade de mellorar o coñecemento estratéxico do sector enerxético con implicacións para a seguridade, como a protección das infraestruturas enerxéticas críticas co fin de ser máis resilientes fronte a ameazas físicas, cibernéticas e híbridas, así como garantir unha subministración fiable e eficiente ás Forzas Armadas.

O Ministerio do Interior, a través do centro Nacional de Protección de Infraestructuras Críticas (CNPIC) e co apoio das FCSE, contribúe á seguridade das infraestruturas críticas do sector enerxético mediante a revisión periódica dos plans de protección específicos (PPE) e a supervisión dos plans de apoio operativo (PAO) delas.

A Garda Civil é o único corpo policial que ten subscrito un acordo de colaboración co Organismo Internacional da Enerxía Atómica (OIEA), desenvolvendo distintas actividades para o fortalecemento da seguridade física nuclear dos Estados membros e as misións internacionais de asesoramento á seguridade nuclear.

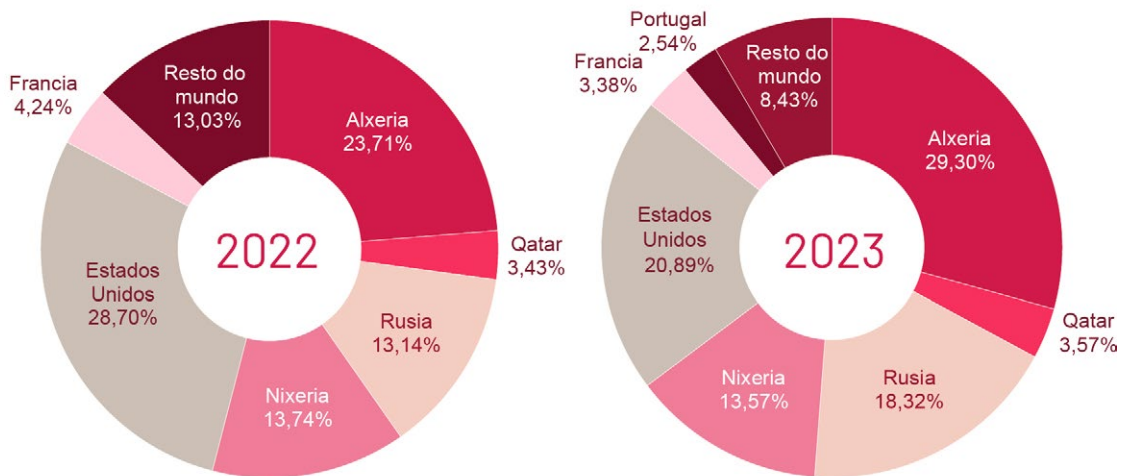
A situación de España é diferente á do conxunto da Unión, a dependencia de Rusia a nivel enerxético é moito menor. A posición xeográfica da Península Ibérica, as notables capacidades de regasificación instaladas e as conexións existentes vía gasoduto entre Arxelia e España, dotan o país dunha significativa capacidade de entrada de gas natural de fontes distintas a Rusia. (Figura 14.1 a 14.4)

Fonte: Elaboración do DSN con datos de CORES

Figura 14.1: Evolución das importacións de gas natural a España desde Arxelia, Estados Unidos e Rusia 2019-2023

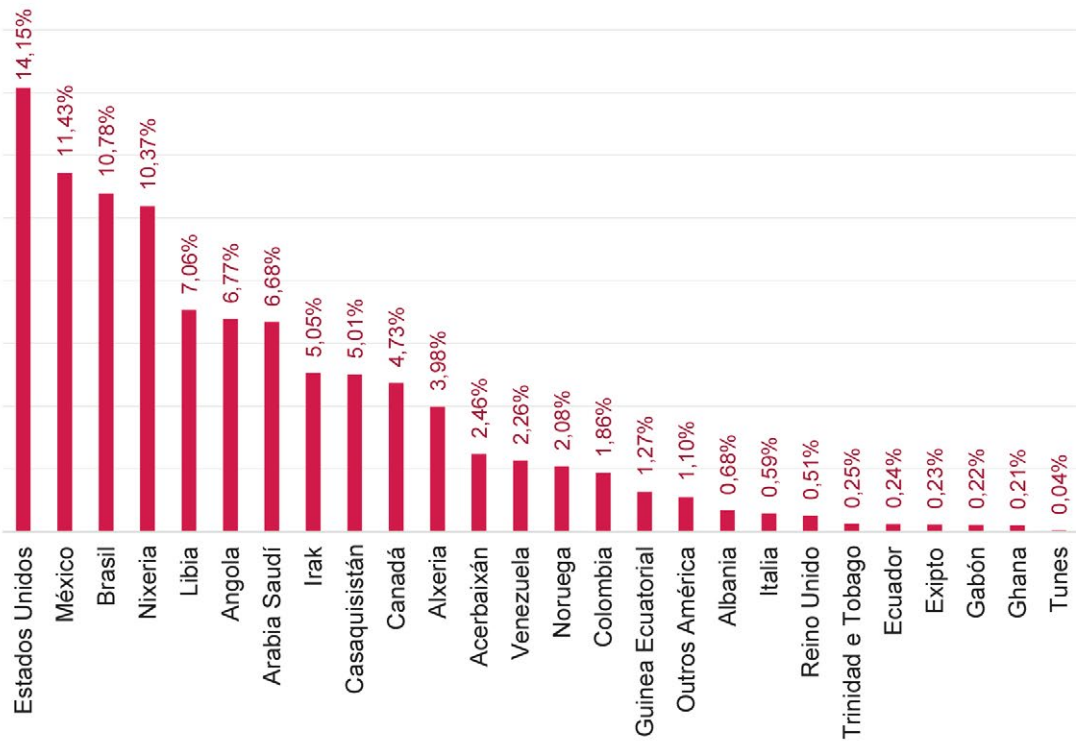
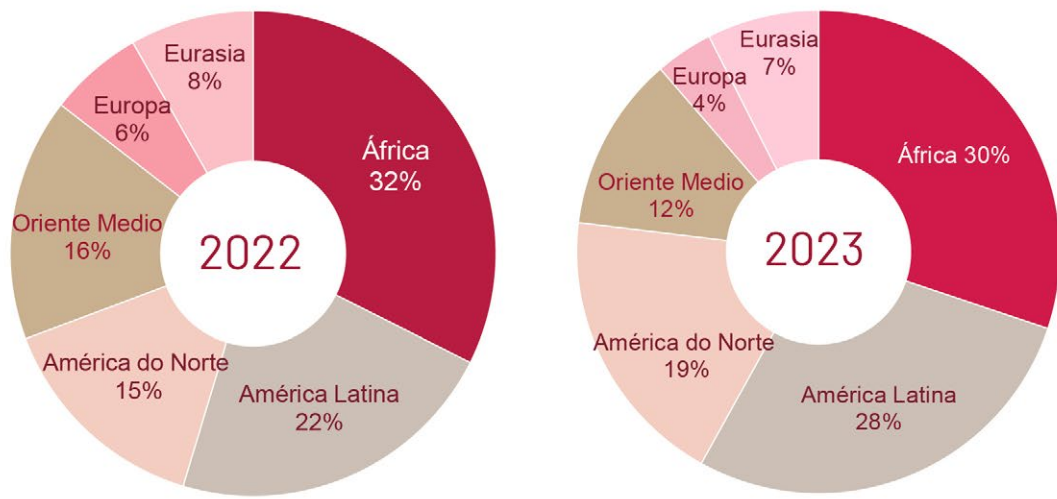
Fonte: CORES

Figura 14.2: Importacións de gas natural en 2022 e 2023

Fonte: CORES

Figura 14.3: Importacións de gas natural (mensuais) de Rusia en 2022-2023

Fonte: CORES

Figura 14.4: Importações de petróleo em 2022-2023

Por outra banda, a escasa capacidade de interconexión entre España e Francia, tanto en termos de gas como de electricidade, dificultou a unión do mercado enerxético a nivel europeo e a capacidade de exportación de enerxía desde o noso país ao resto da UE, prexudicando a seguridade da subministración da rexión. Porén, motivou que España se dote dun robusto sistema enerxético para mitigar o impacto da súa condición de “illa enerxética” e, nos últimos anos, está impulsando a instalación acelerada das enerxías renovables.

Ademais, as medidas comunitarias referidas, xunto coas adoptadas por España; a moderación no crecemento da demanda chinesa; o esforzo da Comisión Europea e as distintas compañías enerxéticas por diversificar os seus provedores; e a continuidade nos fluxos de gas natural licuado a Europa contribuíron a que as consecuencias para a seguridade enerxética española da invasión de Ucraína moderáronse en 2023 e puidesen conterse con éxito ata o momento.

Tras o aumento dos prezos de petróleo de 2022 causado pola invasión rusa de Ucraína, o prezo do barril de Brent mantívose nunha rango de entre 74 e 96 dólares (máximo alcanzado en setembro de 2023). A espiral de violencia na franxa de Gaza tamén contribuíu á inestabilidade xeopolítica e a volatilidade de prezos. En decembro de 2023, ante o aumento do risco de ataque, varias compañías de transporte marítimo decidiron que os seus buques non transitasen polo mar Vermello. Porén, as subidas de prezo foron puntuais, sen ter un impacto significativo. Ben que o 18 de decembro, os prezos do gas subiron un 12% nun día, a subida minorouse considerablemente os días seguintes tras o anuncio dunha iniciativa internacional para a protección do tráfico marítimo no mar Vermello. (Figura 14.5)

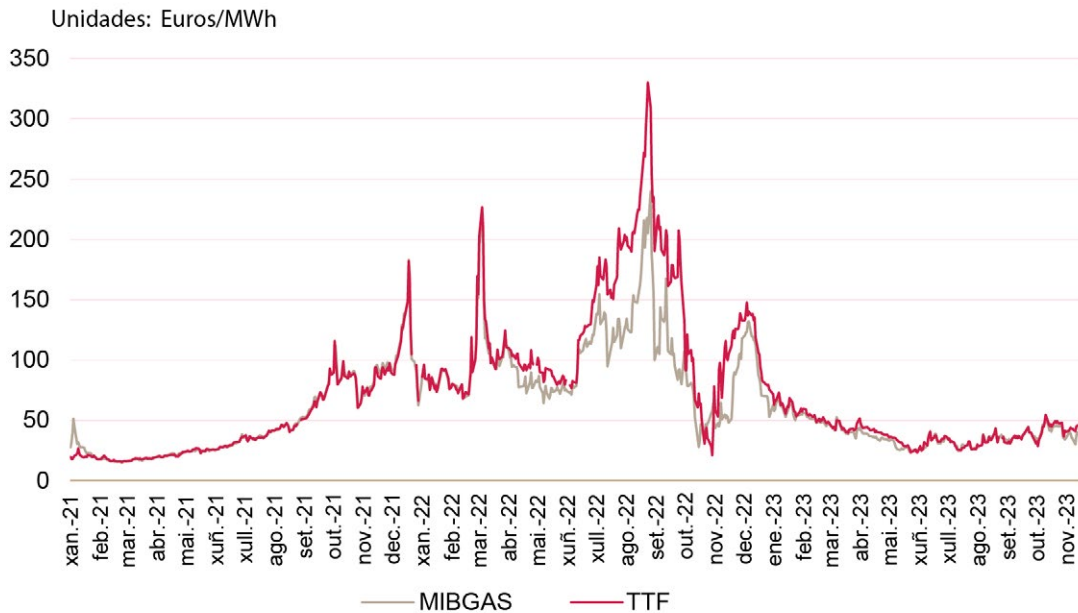
Unidades: dólares americanos por barril

Fonte: Elaboración do DSN con datos da Ou.S. Energy Information Administration

Figura 14.5: Evolución do prezo do petróleo 2020-2023

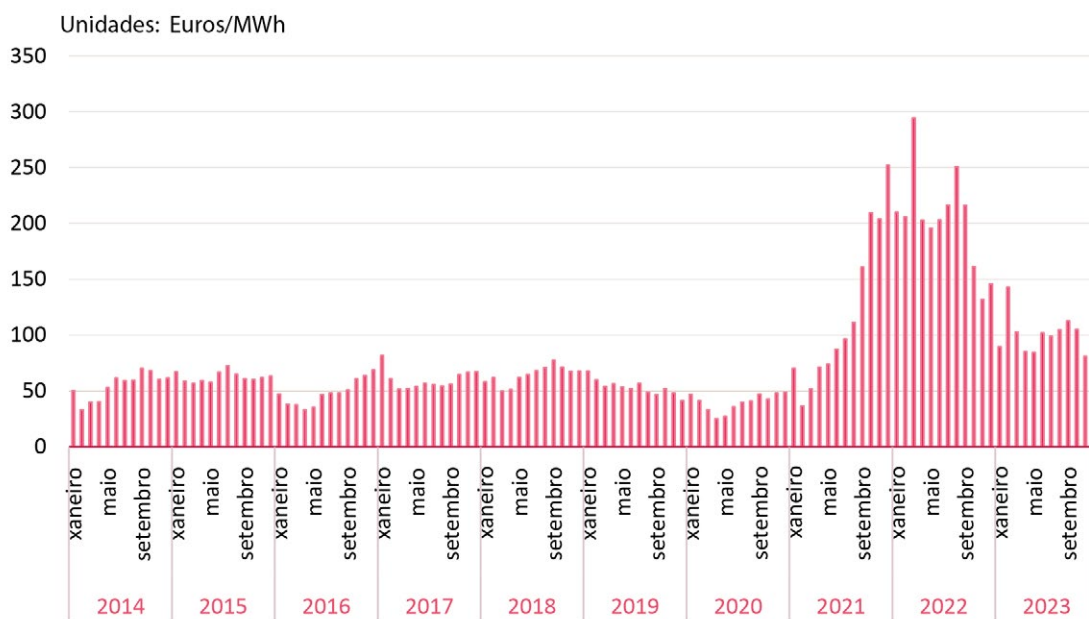
No caso dos prezos do gas natural, ao longo de 2023 tamén se observa a mesma tendencia de contención, con prezos á baixa tras os máximos acadados no mes de xaneiro, contidos nos niveis dos 50 euros/megawatio-hora no transcurso do resto do ano. (Figura 14.6)

Fonte: Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico

Figura 14.6: Evolución do prezo do gas natural 2021-2023 (MIBGAS e TTF (D+1))

No que respecta á electricidade, a curva de evolución da media mensual do compoñente do prezo final medio da enerxía replica as tendencias dos prezos do petróleo e do gas natural. (Figura 14.7)

Fonte: Rede Eléctrica Española

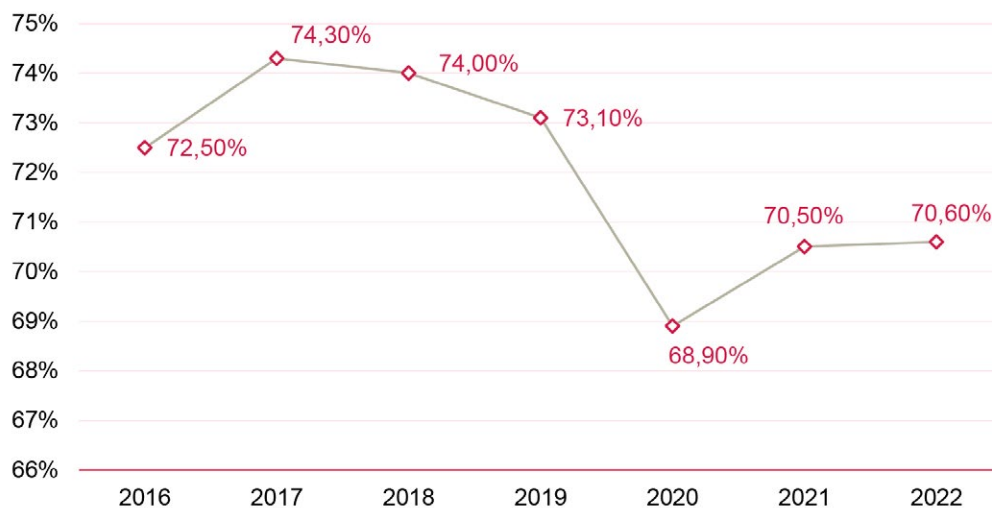
Figura 14.7: Evolución do compoñente do prezo final medio da enerxía (media mensual)

Cabe destacar a reforma do mercado eléctrico europeo, unha das prioridades da Presidencia Española do Consello da Unión Europea en 2023. Este logro contribuirá significativamente a unha maior protección do consumidor a través dunha maior estabilidade e predictibilidade dos prezos a longo prazo, cuestión que, ademais, favorecerá ao colectivo social máis vulnerable. En segundo lugar, a reforma do mercado eléctrico achegará unha maior certeza para o investimento en enerxías renovables e a súa integración nos mercados enerxéticos. En terceiro lugar, mellorarase a resiliencia fronte a crise de natureza enerxética.

En España, as medidas implementadas de forma conxuntural desde o inicio da crise da COVID-19 foron estendidas polo Real decreto lei 8/2023, do 27 de decembro, polo que se adoptan medidas para afrontar as consecuencias económicas e sociais derivadas dos conflitos en Ucraína e Oriente Próximo, así como para paliar os efectos da seca. De acordo co establecido neste real decreto lei, estas medidas, que tiveron un impacto positivo nos consumidores vulnerables, irán perdendo vixencia ao longo de 2024.

España ten unha alta dependencia enerxética. A única alternativa para reducir esta dependencia é mediante medidas de xestión da demanda, eficiencia enerxética e a incorporación de enerxías renovables cuxos recursos son autóctonos.

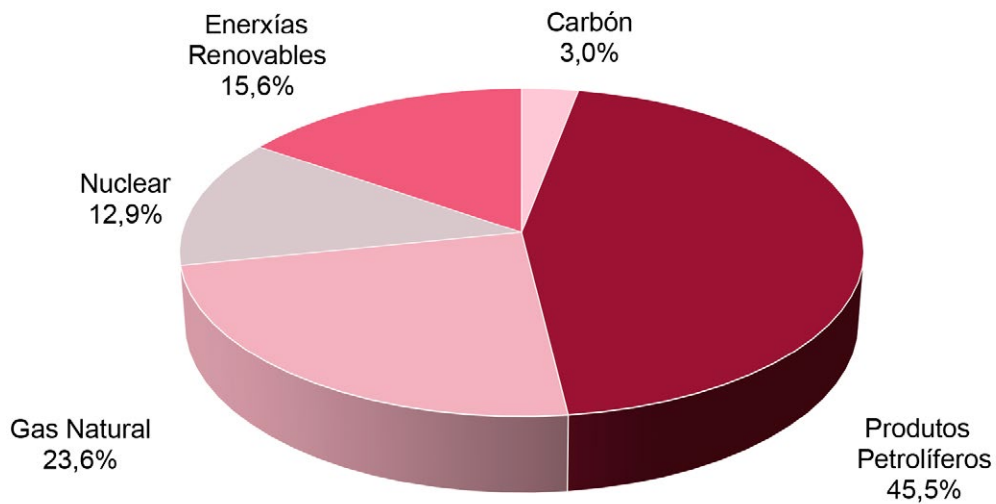
No que respecta á estrutura enerxética de España, o principal indicador de vulnerabilidade é a dependencia do exterior, que se sitúa en valores próximos ao 70%. En concreto, esta cifra foi do 70,6% en 2022, significativamente menos que o 74,3% en 2017, describindo unha tendencia positiva cara ao obxectivo de medio prazo de reducir a dependencia do exterior a menos do 51% en 2030. (Figura 14.8)

Fonte: Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico

Figura 14.8: Dependencia enerxética do exterior

Por sectores, cabe destacar o desagregamento do consumo de enerxía primaria en España por tipo de fonte, onde o 45% é procedente de produtos petrolíferos, seguido polo gas natural, cun 23,6%. (figura 14.9 e 14.10)

Fonte: Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico

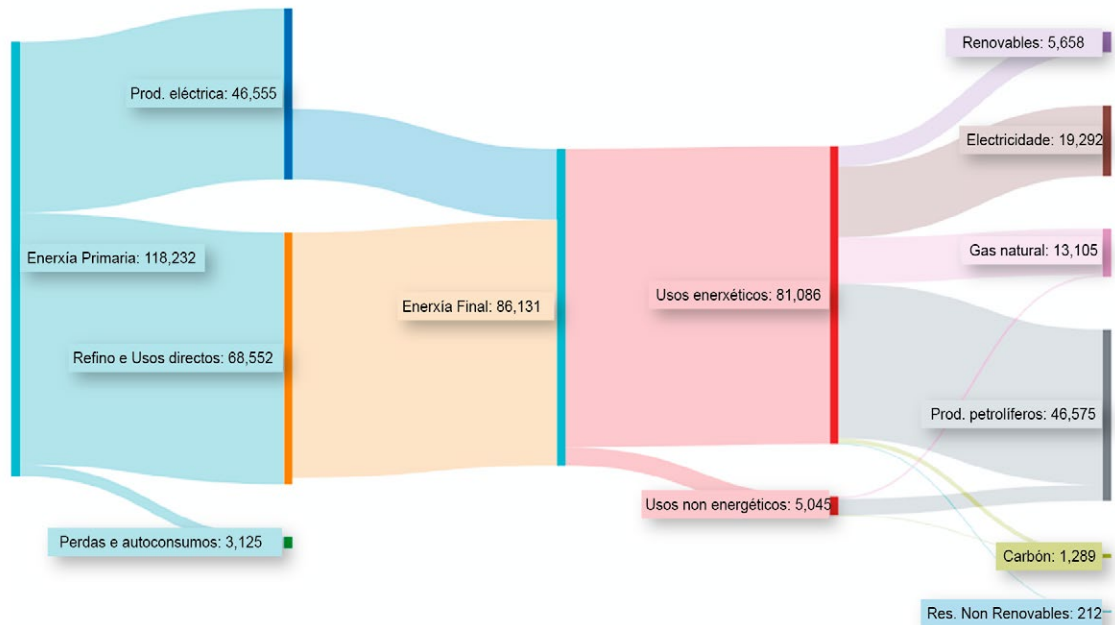
Figura 14.9: Desagregación do consumo de enerxía primaria en España en 2022

Figura 14.10: Consumo de enerxía primaria en España en 2022

	2018	2019	2020	2021	2022
E. Primaria (Ktep)	129.530,0	125.984,1	110.831,0	116.853,6	118.231,7
Carbón	11.521,9	5.071,7	3.099,8	3.096,9	3.592,7
Produtos Petrolíferos	57.512,4	56.162,3	45.689,5	50.270,7	53.836,5
Gas Natural	27.081,0	30.896,8	27.915,4	29.416,8	28.337,3
Renovables	17.434,1	17.519,5	18.130,5	18.753,6	18.400,4
Residuos no renovables	547,3	525,8	539,7	517,3	515,1
Nuclear	14.478,8	15.218,0	15.174,0	14.725,0	15.252,3
Saldo eléctrico	954,6	590,1	282,0	73,3	-1.702,6

Fonte: Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico

A enerxía primaria consumida en 2022 ascendeu a 118.232 ktep e a enerxía final a 86.131 ktep. Esta enerxía final divídese, pola súa vez, en 81.086 ktep destinados a usos enerxéticos e 5.045 ktep destinados a uns non enerxéticos. (figura 14.11)

Fonte: Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico

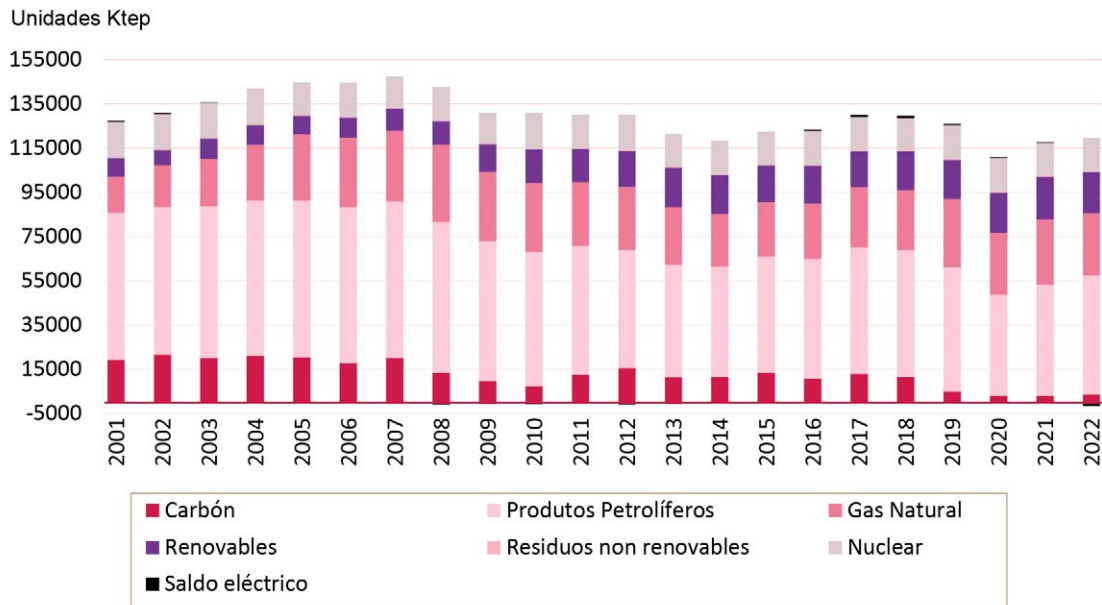
Figura 14.11: Estrutura enerxética española 2022

O consumo de enerxía primaria en España en 2022 aumentou un 1,2% respecto a 2021, continuando coa senda de crecemento da demanda final de enerxía tras as medidas de restrición da actividade sufridas en 2020.

En relación co cambio na estrutura enerxética primaria, a participación das renovables no mix descendeu lixeiramente a un 15,6%. Os produtos petrolíferos aumentaron a súa contribución desde o 42,8% en 2021, ao 45% en 2022, volvendo a porcentaxes similares a 2019.

O saldo neto importador de enerxía eléctrica foi negativo, cun valor récord de -1.703 GWh en 2022, debido ás dificultades de subministración eléctrica experimentadas en Francia. Entre os cambios máis significativos destaca o incremento da participación dos produtos petrolíferos (53.836 ktep) no consumo primario de enerxía, que creceu un 7,1% con respecto ao ano anterior, volvendo valores previos ás medidas de restrición da mobilidade de 2020. Por contra, o gas natural reduciu a súa achega (28.337 ktep) un -3,7% con respecto a 2021, debido á subida do seu prezo de mercado ao longo de 2022. A pesar diso, as dificultades de subministración eléctrica en Francia na metade do ano 2022 supuxeron exportacións récord de electricidade e, por conseguinte, un incremento no consumo de gas natural para xeración eléctrica nos ciclos combinados. Este fenómeno supuxo tamén un incremento no consumo

do carbón (3.593 ktep) con respecto a 2021, crescendo nun 16,0% debido ao seu uso para xeración eléctrica. (figura 14.12)

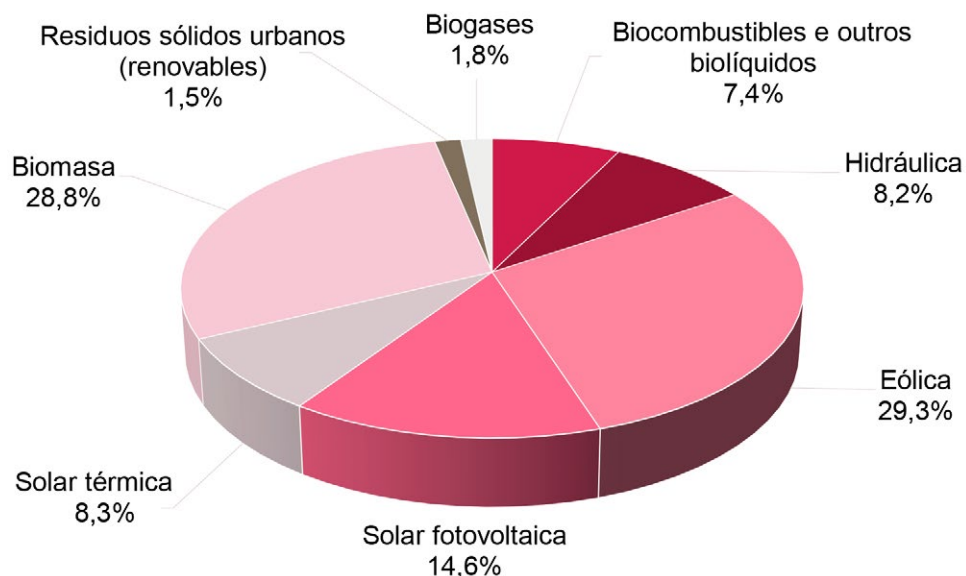

Fonte: Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico

Figura 14.12: Evolución do consumo de enerxía primaria en España

No que respecta ás enerxías renovables, o seu consumo de enerxía primaria de 18.400 ktep supuxo unha redución do -6,5% respecto a 2021, debida á gran caída da enerxía hidráulica (-40,6%) ao ser 2022 un ano extraordinariamente seco, aínda que foi parcialmente mitigado polo crecemento da enerxía eólica (+1,2%) e soar fotovoltaica (+42,3%). (figura 14.13)

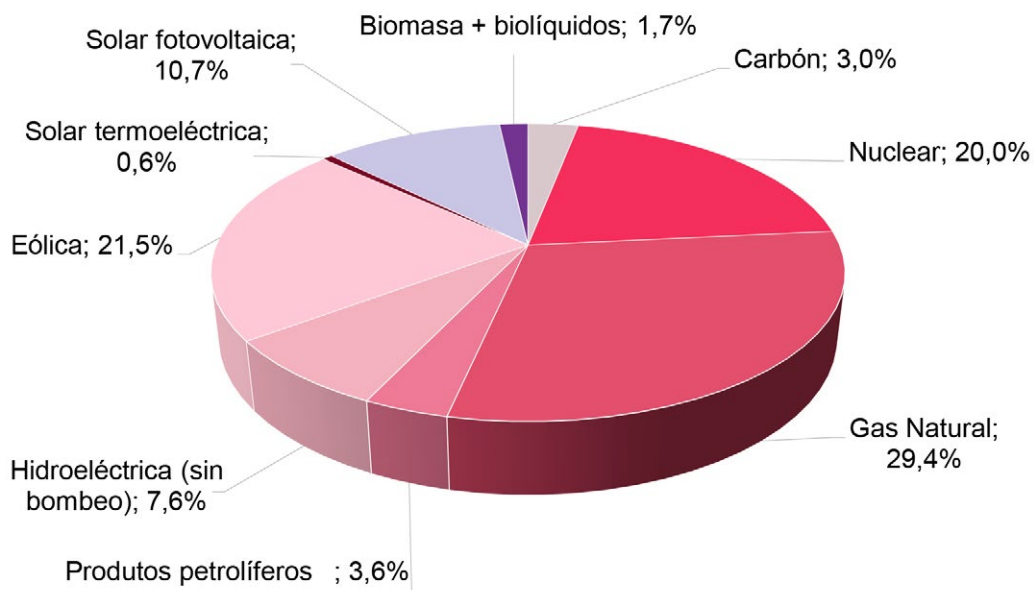

Fonte: Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico

Figura 14.13: desagregación do consumo para a enerxía renovable en 2022

A xeración eléctrica bruta total en 2022, ascendeu a 292.454 GWh, o que supón un incremento do 6,6% respecto ao ano anterior, influído en boa medida polas exportacións récord a Francia en 2021, debidas ás interrupcións que este país experimentou na súa xeración eléctrica nuclear.

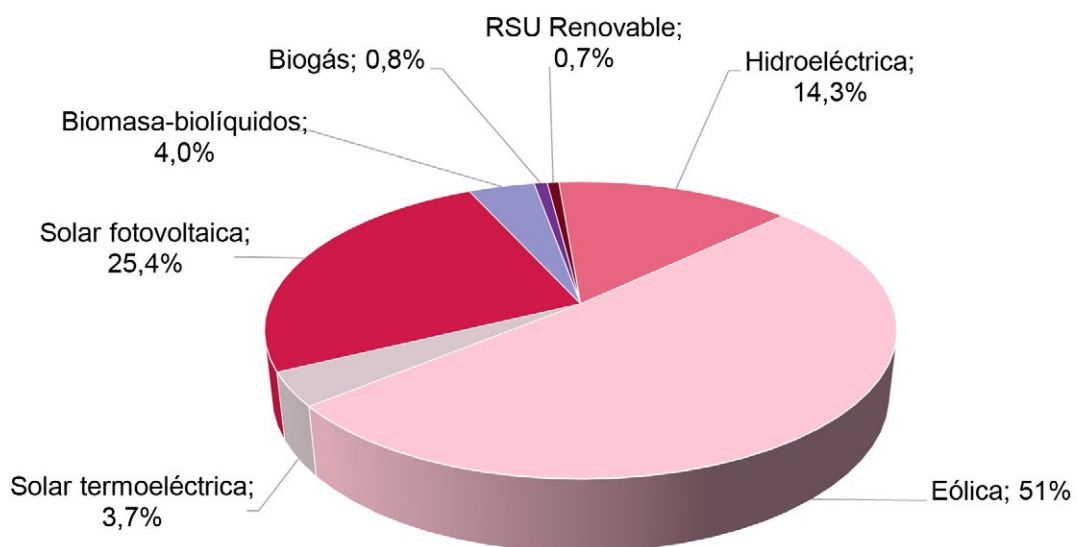
Aparte do aumento da produción eléctrica con respecto ao nivel de 2021, o mix enerxético experimentou variacións: para satisfacer estas exportacións récord creceu a produción con carbón (+44,6%) así como a xeración en ciclos combinados (+29,4%). Por outra banda, a produción hidráulica descendeu moi notablemente (-40,6%), por ser 2022 un dos anos máis secos da serie histórica, mentres que a produción fotovoltaica creceu sensiblemente (+42,3%), polo incremento do parque solar fotovoltaico instalado. Tamén se observou un incremento na produción da enerxía eólica (+1,2%) e produtos petrolíferos (+5,4%), mentres que a termosolar (-12,4%) reduciuse polo menor número de horas útiles de radiación solar en 2022. (Figura 14.14)

Fonte: Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico

Figura 14.14: Xeración de electricidade en España en 2022

As enerxías renovables, con 122.919 GWh en 2022 respecto aos 125.747 GWh de 2021, reduciron a súa participación no conxunto da xeración eléctrica ata o 42,0% fronte ao 45,8 % do ano anterior, debido ao descenso da produción hidráulica do -40,6%, aínda que a enerxía fotovoltaica e eólica creceron nun 42,3% e un 1,2%, Sendo esta última a segunda fonte global de xeración eléctrica en 2022. (figura 14.15)

Fonte: Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico

Figura 14.15: Distribución da enerxía eléctrica de orixe renovable por tecnoloxía en 2022

A análise por tecnoloxías permite concluír que:

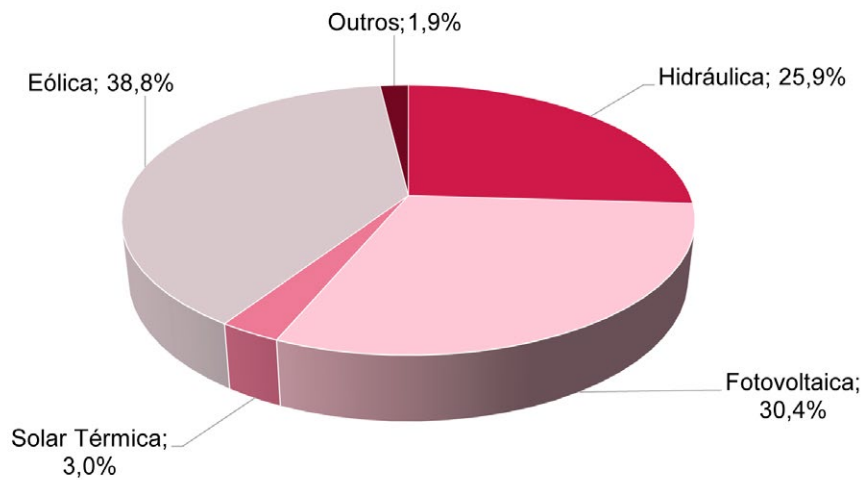
- A enerxía hidráulica experimentou unha gran redución interanual do -40,6%, froito da extraordinaria sufrida polo país en 2022.
- Na enerxía eólica incrementouse a potencia instalada e, por conseguinte, a xeración de enerxía eléctrica en 2022 (+6,2%).
- A enerxía solar fotovoltaica experimentou un incremento do 42,3% en 2022, porque as plantas fotovoltaicas instaladas en 2021, así como as instalacións de autoconsumo, estaban operativas a plena capacidade en 2022. Ademais, o incremento da potencia instalada ao longo de 2022 foi tamén un factor favorable.
- A enerxía solar termoeléctrica descendeu un -12,4%, por ser 2022 un ano de menor radiación solar que 2021.

A capacidade total de xeración eléctrica instalada de orixe renovable ascendeu a 77.644,3 MWe en 2022, representando un incremento porcentual do 14,7% respecto a 2021. (figuras 14.16 e 14.17)

Figura 14.16: Capacidade de xeración eléctrica con fontes renovables en 2021 e 2022

	2021	2022
Capacidade Total (Mwe)	63.095,40	77.644,30
Hidráulica	20.116,59	20.137,09
Xeotérmica	-	-
Fotovoltaica	11.741,01	23.622,63
Solar Térmica	2.304,01	2.304,01
Océanos e Olas	4,80	4,80
Eólica	27.494,39	30.113,76
Residuos industriais	49,90	49,90
RSU	241,35	266,93
Biomasa	867,85	867,18
Biogás	269,08	271,57
Outros	6,41	6,41

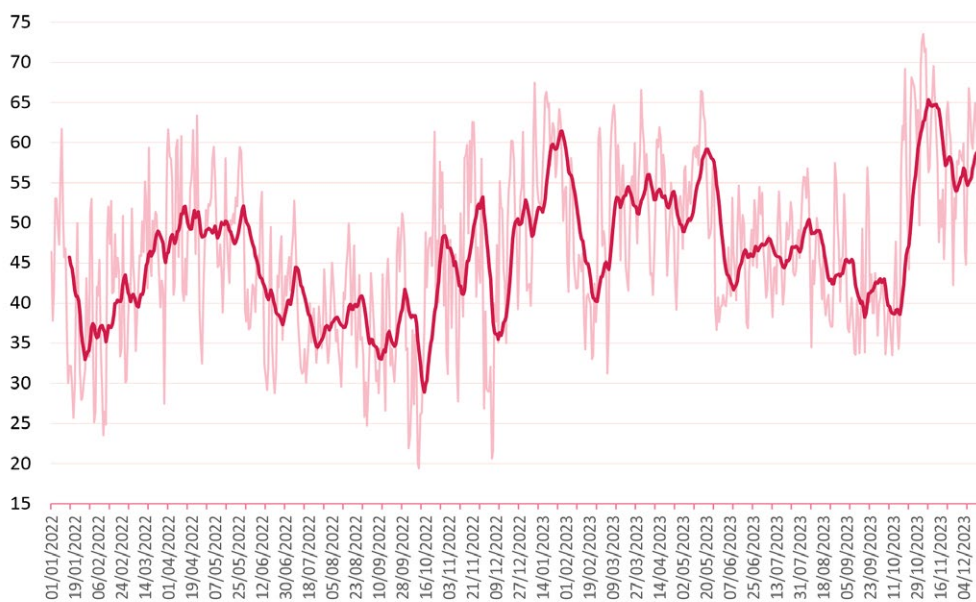
Fonte: Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico

Fonte: Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico

Figura 14.17: Capacidade de xeración eléctrica con fontes renovables en 2022

En 2023, os datos mostran un aumento significativo da xeración eléctrica con fontes renovables, con cifras récord do 50,8%. Esta mellora dos datos ten a súa base, en gran parte, na achega da enerxía eólica, sector que cobre o 24% da xeración eléctrica en España, cifra que se corresponde aos 63.700 GWh; e á enerxía fotovoltaica, cun 14% e unha produción de 37.000 GWh, case un 34% máis que no exercicio de 2022. Ademais, a enerxía hidráulica en 2023 supuxo o 10% da xeración eléctrica. Trátase dunha cifra superior á anotada en 2022 xa que foi un ano especialmente seco, circunstancia que comezou á mínima produción hidráulica desde que se teñen rexistros. Estas tres tecnoloxías, vistas no seu conxunto, supoñen o 48% do total de xeración de enerxía eléctrica. (figura 14.18)

Fonte: Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico

Figura 14.18: Xeración de electricidade con fontes renovables en España. Evolución diaria en 2022 e 2023 (media de 15 días)

O 28 de novembro de 2023, a Comisión Europea publicou a nova lista de proxectos enerxéticos de interese común, onde 22 proxectos españois foron seleccionados dun total de 166.

Entre estes proxectos destacan as conexións eléctricas con Portugal e Francia. A primeira conexión unirá Fontefría con Vila Nova de Famalicão e Gatica (Portugal) e a localidade francesa de Cubnezais. Por outra banda, as dúas restantes (coñecidas como Travesía pirenaica 1 e 2), conectarán con Francia, unha desde Aragón ata Marsillón e outra de Navarra ás Landas.

Ademais, a Comisión incluíu o corredor H2Med para transportar hidróxeno verde desde Portugal ata Alemaña, que pasa por España e Francia. Este corredor está formado por unha conexión entre Celorico da Beira en Portugal e Zamora en España (CelZa) e unha conexión marítima entre Barcelona e Marsella (BarMar). O investimento previsto é de 2.500 millóns de euros. CelZa contará cunha capacidade máxima de 0,75 millóns de toneladas de hidróxeno renovable, unha lonxitude de 248 quilómetros e disporá dunha estación de compresión en Zamora de 24,6 MW; e BarMar disporá dunha capacidade máxima de dous millóns de toneladas, unha lonxitude de 455 quilómetros e dunha estación de compresión en Barcelona de 140 MW.

O proxecto H2Med preséntase como unha das vías posibles para fomentar o desenvolvemento do sector do hidróxeno verde en España co fin de atender os segmentos non electrificables da economía (transporte pesado e determinadas industrias), así como para potenciar o posicionamento do noso país no futuro como Estado exportador.

Tamén serán partícipes dos fondos europeos dous proxectos de almacenamento de hidróxeno que están incluídos no proxecto do H2Med, un en Cantabria e outro no País Vasco, coñecidos como H2 Storage North 1 e 2.

No ámbito europeo existe unha necesidade compartida de impulsar o proceso de transición do sistema enerxético cara a un climaticamente neutro e descarbonizado. Neste sentido, o Pacto Verde Europeo estivo seguido por diferentes propostas legislativas que foron incrementando, sucesivamente, o nivel de ambición nas políticas de cambio climático, materializándose no incremento do compromiso de redución de emisións de gases de efecto invernadoiro en, polo menos, un 55 % antes de 2030. Esta proposta consolidouse a nivel legislativo coa aprobación, en maio de 2021, da Lei europea sobre o Clima e a presentación do paquete de propostas legislativas Obxectivo 55.

A Comisión Europea presentou, en resposta ás dificultades e ás perturbacións do mercado mundial da enerxía causadas pola invasión rusa de Ucraína, o Plan REPowerEU. O Plan, aprobado en maio de 2022, aposta pola diversificación, o aforro enerxético e a aceleración do desenvolvemento de enerxías limpas. Neste documento, a Comisión propuxo incrementar os actuais obxectivos de enerxías renovables para 2030 ata o 42,5% de renovables sobre o consumo total de enerxía final bruta, cun complemento indicativo adicional do 2,5% que permitiría alcanzar o 45%. Ademais, destaca que o aforro de enerxía é a “forma máis rápida e barata de facer fronte á actual crise enerxética” polo que propón aumentar o obxectivo de eficiencia enerxética ao 38% e 40,5% de mellora da eficiencia enerxética en enerxía final e primaria, respectivamente con respecto ó escenario de referencia 2007.

Adicionalmente, a Unión Europea dispón dun documento no que se plasma a visión estratéxica a longo prazo (“Un planeta limpo para todos” COM (2018) 773 final), co fin de acadar unha economía próspera, moderna, competitiva e climaticamente neutra en 2050.

A nivel nacional, o marco estratéxico de Enerxía e Clima establece as bases para lles dar cumprimento aos compromisos internacionais en materia climática e define a senda cara á neutralidade climática. Componse de varias pezas: a *Lei 7/2021, do 20 de maio, de cambio climático e transición enerxética*, o Plan Nacional Integrado de Enerxía e Clima 2021-2030 (PNIEC) (actualmente, nun proceso de actualización que rematará en 2024), a Estratexia de Descarbonización a Longo Prazo 2050 (ELP) e a Estratexia de Transición Xusta.

Este marco complétase con outra serie de documentos estratéxicos, que completan e son coherentes cos citados, e cuxa implementación é necesaria para lograr os grandes obxectivos establecidos neles. Entre outros, cabe destacar a Estratexia Nacional contra a Pobreza Enerxética; a Estratexia do Ministerio de Defensa ante o Reto do Cambio Climático; a Folla de Ruta do Hidróxeno: unha aposta polo hidróxeno renovable, a Estratexia de Almacenamento Enerxético; a Folla de Ruta para o desenvolvemento da Eólica Mariña e as Enerxías do Mar; a Folla de Ruta do Biogás; a Folla de Ruta do Autoconsumo e a Folla de Ruta para a xestión sustentable das materias primas minerais.

En concreto, o PNIEC establece como obxectivo para o ano 2030 que as enerxías renovables representen un 42 % do consumo de enerxía final en España. De forma congruente co dito obxectivo, o plan define unha serie de obxectivos intermedios para a cota de participación das enerxías renovables, situándoa nun 30 % para o ano 2025. O borrador de actualización do PNIEC establece o obxectivo de enerxías renovables en 2030 sobre o consumo de enerxía final no 48% (32,4% en 2025), así como unha xeración eléctrica de orixe renovable do 81%, redución de emisións GEI respecto a 1990 do 32% e mellora da eficiencia enerxética final do 44%. (Figura 14.19)

Figura 14.19: Obxectivos do PNIEC e da UE

Obxectivos	PNIEC 2021-2030	PNIEC 2023-2030	Fit for 55
Redución de emisións de GEI a 2030 en comparación a niveis de 1990	23%	32%	55%
Renovables sobre o consumo enerxético final	42%	48%	42,5%
Renovables na xeración eléctrica	74%	81%	
Mellora da eficiencia enerxética	39,5%	44%	40,5%
Dependencia enerxética	61%	51%	

Fonte: Elaboración do DSN con datos do Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico e da Unión Europea

Pola súa parte, a ELP define a traxectoria para lograr a neutralidade climática en 2050, reducindo as emisións de gases de efecto invernadoiro un 90% respecto a 1990, logrando un sistema eléctrico 100% renovable, acadando un 97% de cota de enerxías renovables sobre o consumo final de enerxía e reducindo a dependencia enerxética exterior ao 13%.

O programa *NextGenerationEU* concrétase en España no Programa de Recuperación, Transformación e Resiliencia (PRTR), que incorpora na súa base a transición ecolóxica. O PRTR permitiu anticipar e activar de forma máis temperá cambios e medidas estruturais previstas no PNIEC. Destaca, en particular, o impacto dos 12 Proxectos Estratéxicos de Recuperación e Transformación da Economía (PERTEs) que facilitan, polas súas sinerxías e impacto conxunto, acelerar as transformacións necesarias no ámbito da transición enerxética.

Durante 2023 desenvolveuse o Plan +SE (Plan Máis Seguridade Enerxética) aprobado en 2022 para reducir o impacto da crise tras a invasión de Ucraína. Fixa como obxectivos acelerar a transición enerxética; incrementar a protección a consumidores vulnerables, fogares e empresas; reforzar a autonomía estratéxica e enerxética; e reforzar a solidariedade con outros Estados membros. A conexión á rede de transporte e distribución do elevado continxente de xeración renovable previsto no PNIEC, supón un reto, cunha instalación media arredor de 6 GW/ano, anualmente, ata 2030.

As materias primas críticas son de grande importancia económica para Europa, ao ser indispensables para un amplo conxunto de tecnoloxías necesarias para sectores estratéxicos, como, as enerxías renovables; ao tempo que son moi vulnerables ás interrupcións das cadeas de subministración. Estas materias primas críticas enfróntanse a unha crecente demanda mundial, impulsada pola descarbonización das economías. Para efectos de evitar que os esforzos da UE por cumprir os seus obxectivos climáticos e dixitais se vexan en perigo, a Lei europea de materias primas fundamentais constitúe unha resposta a este desafío. Entre as materias incluídas atópanse o litio, o silicio e o cobalto. Trátase de materias clave por canto son empregadas para producir produtos como baterías ou determinados compoñentes de tecnoloxías renovables, como os paneis solares.

Esta lei tamén fixa parámetros de referencia para as capacidades nacionais ao longo da cadea estratéxica de subministración de materias primas que se deben alcanzar en 2030: un 10% das necesidades anuais da UE cubrirase coa extracción, un 40% con transformación e un 15% con reciclaxe. Como máximo, un 65 % do consumo anual da UE de cada materia prima estratéxica en calquera fase pertinente da transformación debería proceder dun país terceiro determinado.

Pola súa parte, o Centro de Investigacións Enerxéticas, Ambientais e Tecnolóxicas (CIEMAT) traballa no desenvolvemento de novos materiais alternativos aos materiais críticos para evitar que unha eventual limitación na subministración dalgún destes materiais poida pór en perigo o proceso de descarbonización. Tamén traballa en procesos de reciclaxe que permitan recuperar estes materiais críticos unha vez rematada a vida útil de paneis fotovoltaicos e aeroxeneradores.

PROLIFERACIÓN DE ARMAS DE DESTRUCCIÓN MASIVA

Ao longo de 2023 aumentou o desgaste da arquitectura internacional de control de armamento, non proliferación e desarme. Boa mostra diso, no marco da actual tensión entre bloques, é a retirada por Rusia da súa ratificación do Tratado de Prohibición Completa dos Ensaos Nucleares (TPCEN), a suspensión da súa participación no Tratado Novo START e a súa retirada do Tratado de Forzas Armadas Convencionais en Europa (FACE). O citado marco de tensión provocou que as citas máis importantes do réxime internacional non puidesen concluír con éxito. Así, a V Conferencia de Revisión da Convención de Armas Químicas, que celebrada en maio de 2023, acabou sen un documento de consenso, ao igual que a Primeira Comisión Preparatoria para a Conferencia de Revisión do Tratado de Non Proliferación Nuclear.

O papel dos membros permanentes do Consello de Seguridade de Nacións Unidas(P5), en especial na súa condición de Estados dotados de armas nucleares, é fundamental para lograr avances. Non obstante, e a pesar de que o P5 mantén canles de diálogo abertos no ámbito nuclear, a dificultade para manter o diálogo con Rusia nas condicións actuais provocou a suspensión do diálogo estratéxico entre Estados Unidos e Rusia, e o fracaso de distintos foros ao longo do ano.

Pola súa banda, China intensificou o seu activismo contra os réximes de control de exportacións, que constitúen un elemento esencial da arquitectura de control de armamento, á vez que segue resistíndose a participar en negociacións de desarme efectivo, mentres que incrementa a cantidade e calidade da súa industria militar e, en especial, do seu arsenal nuclear. É especialmente preocupante o proceso de incremento deste arsenal nuclear, así como os desenvolvementos tecnolóxicos. A iso únese a falta de transparencia, que contribúe a aumentar o risco nuclear. Ben que China mantivo tradicionalmente unha doutrina nuclear baseada no “*Non First Use*” e fixo chamamentos no pasado a lograr un compromiso dos Estados posuidores neste sentido, a evolución das súas arsenais e os seus vectores de lanzamento poden chegar a xerar dúbidas sobre o mantemento desta doutrina no futuro. A pesar diso, un aspecto positivo vén dado polo diálogo nuclear entre Estados Unidos e China que, tras cinco anos sen producirse, tivo lugar en novembro de 2023.

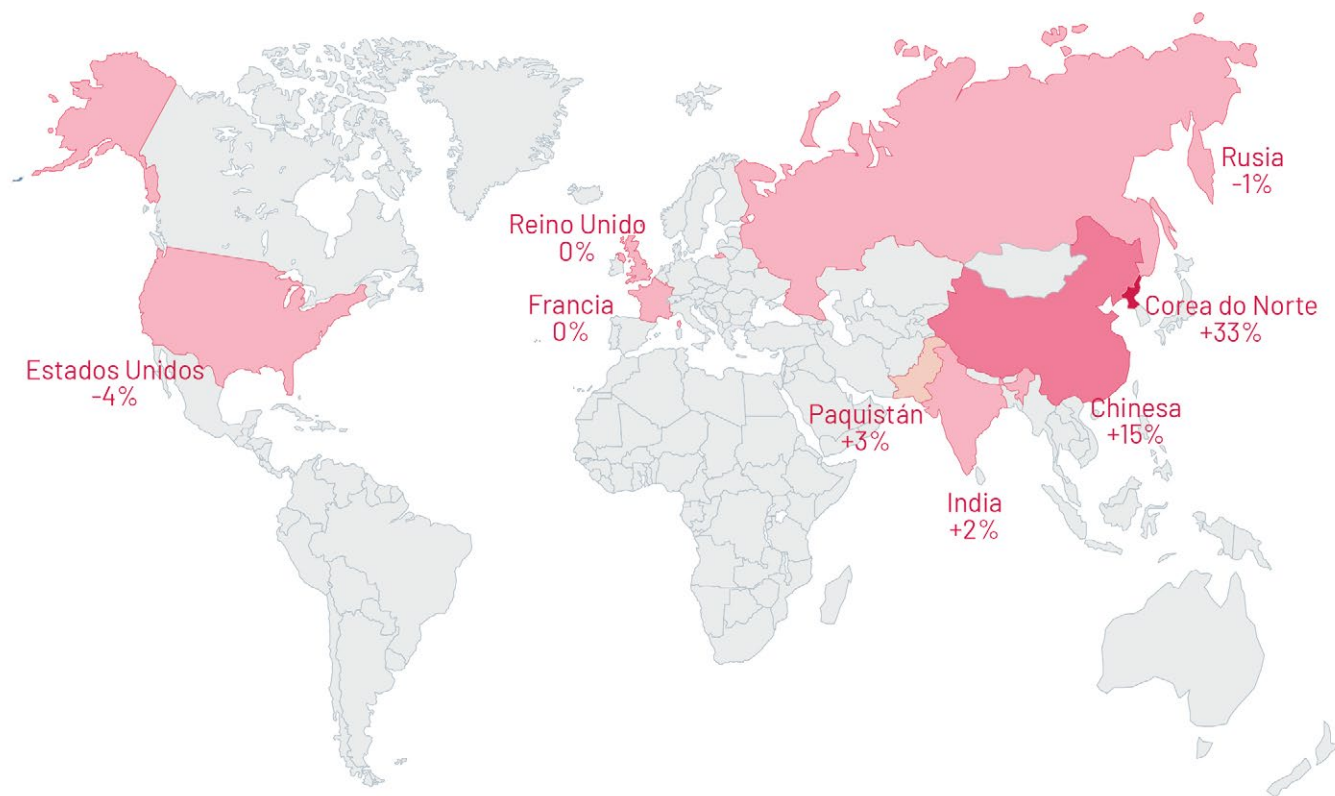
En relación con Irán, as negociacións para a volta ao cumprimento do Plan de Acción Integral Conxunto (PAIC) apenas avanzaron. O 18 de outubro de 2023 vencían as medidas restritivas da UE e sancións de Nacións Unidas que prohibían a transferencia de misiles balísticos e a súa tecnoloxía a Irán. En resposta ás violacións do PAIC por Irán, constatadas a través dos informes emitidos polo Organismo Internacional de Enerxía Atómica (OIEA) ao longo de 2023, a UE mantiveron as súas sancións e transposto as de Nacións Unidas ao sistema UE. Por outro lado, os avances técnicos conseguidos por Irán nos últimos anos, unidos á diminución do coñecemento do programa nuclear iraní por parte do OIEA, fan que o PAIC non teña o mesmo valor de non proliferación que no momento da súa sinatura. Malia isto, existe algunha esperanza de que Irán e Estados Unidos conveñan que o primeiro limite as cantidades e niveis de enriquecemento de uranio.

En 2023 continuaron os ensaios de misiles de distintos alcances e capacidade de carga en Corea do Norte, así como dous intentos de posta en órbita dun satélite de recoñecemento militar, sen éxito ata o momento. Aínda que o lanzamento de misiles ten un importante compoñente propagandístico, en febreiro presentou o seu mísil de longo alcance Hwasong-18, considerado como un mísil de tecnoloxía moi avanzada, que se estima que podería superar os 15.000 km de alcance. Corea do Norte tería levado a cabo probas con este mísil en polo menos dúas ocasións, motivo polo cal se solicitou unha reunión polo Consello de Seguridade da ONU, ante a que o embaixador norcoreano dixo que calquera ensaio formaba parte do seu dereito como país á autodefensa. (Figuras 15.1 e 15.2)

Figura 15.1: Inventario estimado de cabezas nucleares no mundo en xaneiro de 2023

PAÍS	Despregadas	TOTAL	Total Inventario
EE.UU.	1.770	3.708	5.244
Rusia	1.674	4.489	5.889
Reino Unido	120	225	225
Francia	280	290	290
China	-	410	410
India	-	164	164
Pakistán	-	170	170
Corea do Norte	-	30	30
Israel	-	90	90
TOTAL	3.844	9.576	12.512

Fonte: Instituto Internacional de Estudos para a Paz de Estocolmo (SIPRI)

Fonte: Elaboración do DSN con datos do Instituto Internacional de Estudos para a Paz de Estocolmo (SIPRI)

Figura 15.2: Cambio porcentual no inventario estimado de cabezas nucleares no mundo entre 2022 e 2023

Todo iso conforma un panorama moi negativo, malia o cal España intentou manter unha posición construtiva, sensible ás distintas visións sobre a arquitectura internacional de non proliferación, sempre partindo da base dos compromisos como membro da OTAN e a UE, ao longo da presidencia das delegacións españolas dos castros activos en todos os encontros.

A situación de crise do multilateralismo e, con el, do réxime internacional de non proliferación en practicamente todas as súas vertentes, ten especial reflexo nas tensións que afectan os acordos en materia de armamento nuclear. A agresión rusa sobre Ucraína socavou a confianza entre as principais potencias e resalta a volta ao taboleiro das declaracións sobre as armas e capacidades nucleares.

En 2023 Rusia retirou a súa ratificación do Tratado de Prohibición Completa dos Ensaos Nucleares (TPCEN), ratificación que nin Estados Unidos nin China realizaran, e anunciaron a suspensión da súa participación no Tratado Novo START. Con iso, os acordos entre as máximas potencias son mínimos ou nulos.

Levou a cabo a Primeira Comisión de preparación do novo ciclo de revisión de Tratado de No Proliferación Nuclear (TNP), que culminará na Conferencia de Revisión de 2026. Malia o traballo dalgúns Estados, entre eles España, para tender pontes entre as distintas visións do desarme e non proliferación nuclear, a través de propostas como a Iniciativa de Estocolmo, a oposición por parte de Irán, mesmo a obxectivos de mínimos, vaticina un desenvolvemento complicado do actual ciclo de revisión.

Ademais, a parálise do P5 estase vendo utilizada para crear estruturas paralelas, que contribúen a debilitar o sistema. A título de exemplo, os países partidarios do Tratado de Prohibición de Armas Nucleares (TPAN) argumentan con crecente intensidade que a crise do TNP ten, como única alternativa, ao propio TPAN. Intentos como estes de crear alternativas ao réxime actual poderían contribuír, malia a súa positiva intención, cada vez máis á súa debilitación.

Unha novidade positiva procede da 67ª Conferencia Xeral do OIEA de setembro de 2023, na que España tivo un papel relevante polo seu papel de presidencia rotatoria da UE e foi elixida para formar parte de novo da Xunta de Gobernadores do OIEA. A Conferencia concluíu con resultados positivos polo consenso acadado nas resolucións técnicas e pola consecución de obxectivos específicos da UE e de España, como a elección de Ucraína como parte da Xunta de Gobernadores e a aprobación dunha resolución específica sobre seguridade nuclear e salvagardas en Ucraína.

No que se refire ás actuacións en España para preservar a seguridade nuclear no noso territorio, desenvolvéronse as actividades rutinarias derivadas do cumprimento do TNP.

Tamén no ámbito de competencias da DGPEM, continuouse coa tramitación dos expedientes de autorización de protección física e de aprobación dos plans de protección física das instalacións nucleares e radiactivas e as súas transportes. O obxectivo das ditas autorizacións é aproba-lo sistema de protección física das instalacións e as actividades mencionadas, que se define como o conxunto integrado de organización, persoal, procedementos e equipamentos previstos para evitar que un potencial adversario poida completar con éxito un acto malintencionado contra a instalación, os materiais nucleares ou as fontes radiactivas.

España, como parte da Convención de Armas Químicas (CAQ), continúa participando activamente na Organización para a Prohibición das Armas Químicas (OPAQ).

A OPAQ ten un papel importante que desempeñar á hora de contribuír á loita mundial contra o terrorismo e ao desenvolvemento dunha cultura de seguridade química máis estendida.

A Convención é un instrumento mundial para garantir a seguridade contra as armas químicas, obxectivo que persegue en distintas dimensións relacionadas co desenvolvemento das capacidades, a mellora da aplicación nacional da Convención, as medidas de asistencia e protección e tamén no relativo á prevención do seu rexurdimento. Este rexurdimento podería manifestarse mediante a adquisición ou o emprego de armas químicas por axentes non estatais, que poderían explotar a circunstancia de que estas armas poden proporcionar gran visibilidade a un custo relativamente reducido. Este, hoxe en día, é posiblemente o

maior risco para a Seguridade Nacional dentro deste ámbito. Por conseguinte, tamén son de importancia as disposicións da Convención relacionadas coa preparación ante un atentado con armas químicas e a resposta correspondente.

En 2023, a inestabilidade ocasionada pola Guerra de Ucraína e o conflito entre Hamas e Israel proporcionou un terreo fértil para a desinformación sobre o emprego de armas químicas. Isto manifestouse a través de acusacións de emprego de armas químicas non verificadas por expertos da OPAQ. A desconfianza entre Estados e a polarización xeopolítica contribuíron a que estas acusacións se utilicen como ferramentas políticas, o que complica aínda máis a situación e debilita a confianza no réxime de non proliferación de armas químicas.

A última Conferencia de Revisión da CAQ tivo lugar en maio de 2023. Nela subliñouse o amplo apoio mundial ao tratado e a eliminación exitosa da práctica totalidade dos arsenais de armas químicas declaradas, proceso culminado co anuncio de Estados Unidos dando por finalizada a destrución de todas as súas reservas de armamento químico en xullo de 2023.

Porén, a Conferencia concluíu sen texto final de consenso, reproducindo o fracaso da anterior conferencia en 2018. O bloque liderado por Rusia, xunto a Siria e Irán e algúns outros Estados, impediu adoptar ningún texto. Si se presentou un texto que tivo consenso en cuestións relacionadas co réxime de verificación, cooperación internacional, terrorismo, verteduras ao mar de armas químicas, e a gobernanza da organización, e que para moitos países podería servir de base, como traballos avanzados, nos próximos consellos executivos e as conferencias de Estados parte.

Outro dos fitos acadados durante 2023 foi a inauguración do Centro ChemTech en Países Baixos, xa que permite unha mellora importante das capacidades de investigación, operativas, analíticas e de desenvolvemento de capacidades da OPAQ.

España participa así mesmo no Partenariado Internacional contra a Impunidade polo Uso de Armas Químicas, plataforma que agrupa á UE e unha trintena de Estados.

O noso país, ademais da participación neses foros, colabora a través do Ministerio de Defensa, achegando persoal ou medios, con organismos e iniciativas internacionais, como as capacidades ofertadas á OPAQ para resposta ante incidentes; os expertos que participan no Mecanismo do secretario xeral de Nacións Unidas para investigar o posible uso de armas químicas (UNSGM); a organización de cursos para o Grupo de países de Latinoamérica e Caribe (GRULAC), e a dispoñibilidade do Laboratorio de Verificación de Armas Químicas (LAVEMA) do Instituto Nacional de Técnica Aeroespacial (INTA), de referencia da OPAQ.

O órgano encargado en España de aplica-la CAQ e centralizar as actividades derivadas dela sobre cuestións de inspeccións de carácter nacional é a autoridade nacional para a prohibición das armas químicas (ANPAQ), presidida pola persoa titular da Subsecretaría do Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea e Cooperación, e cunha Secretaría Xeral (SGANPAQ), adscrita ao Ministerio de Industria e Turismo.

Entre as realizacións acadadas en 2023 pola SGANPAQ, en cumprimento a nivel nacional da CAQ, destacan: a entrega en tempo e forma da declaración de actividades industriais relacionados e suxeitos obrigados, preservando o nivel de confidencialidade adecuado, afectando a case 200 instalacións industriais; inspeccións a tres instalacións de substancias químicas orgánicas definidas; actividades de divulgación coas industrias e as asociacións industriais, para poder detectar empresas que puidesen descoñecer as obrigas de declaración de actividades relacionadas na CAQ, con resultado positivo respecto a incorporación de novas empresas ao rexistro de suxeitos obrigados; o incremento das actividades de asistencia e cooperación internacional coa OPAQ.

En relación ós axentes biolóxicos e os seus precursores, aínda que sería difícil que un Estado declarase a existencia dun programa de guerra biolóxica sen que as consecuencias para ese Estado non fosen desproporcionadamente negativas en comparación cos seus posibles beneficios bélicos, mantense vixente o risco de existencia destes programas con matices que os puidesen adaptar a novas situacións, abranguendo non só os escenarios de conflito aberto, senón tamén un marco difuso previo ao enfrontamento. Ademais, a atribución dun incidente destas características podería quedar oculta mediante a utilización dalgúns vectores nun contorno de guerra híbrida.

Por outra parte, aínda que as posibilidades do terrorismo biolóxico son reducidas, este tipo de accións pode resultar atractivo para determinadas organizacións, grupos ou individuos. Os avances en biotecnoloxía aumentaron as posibilidades dun novo tipo de bioterrorismo, polo que non se pode descartar este risco.

España forma parte da Convención de Armas Biolóxicas e Toxínicas (CABT) e participa activamente nos seus órganos de goberno. Na IX Conferencia de Revisión desta Convención en decembro de 2022, decidiuse a creación dun Grupo de Traballo para o fortalecemento da Convención, como mecanismo entre sesións. Os obxectivos principais deste Grupo de Traballo pivotan sobre sete ámbitos de medidas: en cooperación internacional e asistencia; en desenvolvementos relevantes en ciencia e tecnoloxía; en creación de confianza e transparencia; en cumprimento e verificación; en aplicación nacional; en asistencia, resposta e capacidades; e nos ámbitos de organización, institucionalización e finanzas. Trátase de avanzar e establecer as prioridades para os seguintes cinco anos, entre as que destaca a creación dun instrumento xuridicamente vinculante para fortalecer a verificación do cumprimento das obrigas que establece a Convención, instrumento similar ao existente para armas químicas e longamente reclamado por moitos países.

España ademais apoia o labor do Mecanismo do secretario xeral de Nacións Unidas para a Investigación do Presunto Emprego de Armas Químicas, Biolóxicas ou Toxínicas (UNSGM), proporcionando unha lista de expertos e de laboratorios, ademais de apoio financeiro.

Así mesmo, participa no Partenariado Global contra a Proliferación de Armas de Destrucción Masiva no ámbito do G7, cuxo obxectivo é promover a adopción, implementación e fortalecemento de tratados multilaterais e outros instrumentos sobre control da proliferación de armas de destrución masiva, destacando a loita contra ameazas biolóxicas.

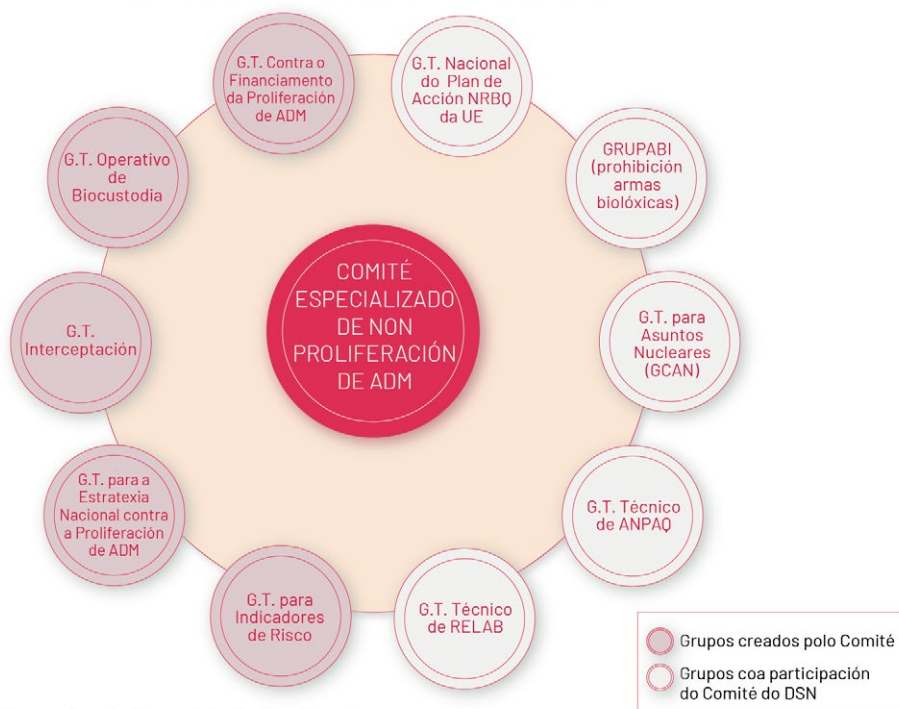
É tamén importante a participación de España, a través do Instituto Nacional de Técnica Aeroespacial (INTA), en varios proxectos de investigación internacionais que afectan, entre outras, á Área de Defensa Biolóxica: MALL CBRN (para prevención da ameaza NBQ en grandes centros comerciais), SAFE STADIUM (para prevención da ameaza NBQ en grandes estadios de fútbol), e HOTHREAT (para xestión da ameaza NBQ en hoteis e salas de convención).

O Ministerio do Interior, a Policía Nacional e a Garda Civil, participan activamente nos grupos de traballo nacionais e internacionais en materia de non proliferación. Destaca o Proxecto europeo JOINT ACTION TERROR, que ten como obxectivo fortalecer a preparación e resposta ante ataques terroristas de orixe biolóxica e química; ou o Grupo de Expertos de Definición e desenvolvemento de Capacidades NRBQ da Comisión Europea, que ten como obxectivo crear reservas estratéxicas de material de protección NRBQ e sanitario para afrontar situacións de crise en que se prevexa o seu uso.

No referente ás actividades para a protección do país neste ámbito, o Grupo de Traballo Operativo de Biocustodia (GTOB), creado no seo do Comité Especializado de Non Proliferación de Armas de Destrucción Masiva, continuou os seus traballos para revisar e actualizar o Plan Nacional de Biocustodia, aprobado por Acordo do Consello de Seguridade Nacional e publicado pola Orde PCI/168/2019 do 22 de febreiro de 2019, co obxectivo de desenvolver as medidas necesarias que posibiliten unha custodia efectiva de axentes biolóxicos relevantes, controlando o seu acceso e a protección física das instalacións onde se manexen eses axentes, así como o seu transporte seguro. O mesmo acordo do Consello de Seguridade Nacional insta á creación da Comisión Nacional de Biocustodia, encargada do seguimento do Plan Nacional de Biocustodia. (Figura 15.3)

Comité Especializado de Non Proliferación de Armas de Destrucción Masiva

Órgano de Apoio ao Consello de Seguridade Nacional

Fonte: Departamento de Seguridade Nacional

Figura 15.3: Comité Especializado de Non Proliferación de ADM e Grupos de Traballo relacionados

Neste marco da protección, a Rede de Laboratorios de Alerta Biolóxica (RE-LAB), dirixida e coordinada polo Instituto de Saúde Carlos III, como órgano de apoio operativo ao Sistema de Seguridade Nacional, continuou os seus traballos, atendendo en 2023 tres incidentes biolóxicos, un deles en Madrid que resultou en alerta desactivada e dous simulacros de alerta biolóxica en Canarias.

Os réximes de control de exportacións xogan un papel esencial en relación aos materiais de novo uso. Son produtos que se poden destinar tanto a usos civís como militares, e inclúen o soporte lóxico (*software*) e a tecnoloxía. Sen embargo, estes réximes estanse vendo afectados polas mesmas tensións que o resto da arquitectura internacional de non proliferación e desenvolverme. As ameazas veñen por dúas vías fundamentais: polo bloqueo ao que se ven sometidos polo obstrucionismo de Rusia naqueles dos que forma parte; e polo cuestionamento de China a toda a estrutura internacional de control de exportacións.

España participa activamente nos grupos de control de exportacións: o Acordo de Wassenaar; o Grupo de Australia, que busca combater a proliferación de armas químicas e biolóxicas;

o Grupo de Subministradores Nucleares e o Comité Zangger (armas nucleares); e o MTCR (siglas do réxime de control de tecnoloxía de misiles). En todos estes grupos elabóranse listas e actualizacións delas para controlar as exportacións de tecnoloxía de dobre uso, susceptible de contribuír á proliferación de armas. Por iso é fundamental que se adapten ós desenvolvementos tecnolóxicos.

En canto ás accións levadas a cabo por España, para preservar a seguridade nuclear fóra do noso territorio, Desenvolvéronse as actividades habituais para o control na exportación de produtos e tecnoloxías de dobre uso para equipos, instalacións e materiais baixo salvagardas nucleares e o control na exportación de equipamentos industriais, materiais e artigos adicionais de dobre uso.

A nivel nacional, o principal organismo co que conta España para impedir o comercio de materiais químicos, biolóxicos, radioactivos, de dobre uso ou materiais militares, e esencial para o control do comercio internacional destes bens estratéxicos, é a Xunta Interministerial Reguladora do Comercio Exterior de Material de Defensa e de Dobre Uso (JIMDDU). Nesta Xunta, baixo a presidencia da persoa titular da Secretaría de Estado de Comercio, autoridade de control na exportación de produtos e tecnoloxía de defensa e dobre uso, participan distintos ministerios con capacidade na materia.

España, como membro de pleno dereito da Unión Europea, participa activamente en dous grupos de traballo do Consello da Unión Europea:

- Grupo de traballo sobre non proliferación e exportación de armas. Nel, os Estados membros cooperan para promover a non proliferación de armas de destrución masiva e o desarme, coordinando as posicións da Unión Europea nos foros internacionais e defendendo e fortalecendo todos os acordos internacionais relevantes neste campo. Igualmente abrangue as actividades relacionadas cos controis de exportación de armas convencionais. A súa actividade desenvólvese mediante dous subgrupos: Non proliferación e desenvolver (COOP), e exportacións de armas convencionais (COARM).
- Grupo de Traballo sobre produtos de dobre uso. Encárgase dos procesos legislativos da regulamentación de control na exportación dos produtos de dobre uso. Todo iso no marco do réxime da Unión Europea de control das exportacións, a corretaxe, a asistencia técnica, o tránsito e a transferencia de produtos de dobre uso. Define e proba a lista de control na exportación, así como as cuestións relacionadas coa implementación da regulación. Finalmente, encárgase da coordinación da Unión Europea dentro dos réximes multilaterais de control de exportacións.

A Axencia Tributaria desenvolve tamén un papel importante en materia de control de movementos de materiais de dobre uso. Ademais dos controis específicos establecidos para evitar o desvío de armas, os seus vectores de lanzamento e materiais, para o seu tráfico ilícito o Departamento de Aduanas, traballa coordinadamente a nivel internacional, participando no Grupo de Subministradores Nucleares (GSN) e no Programa de Aplicación do Control Estratéxico da Organización Mundial de Aduanas (STCE-Strategic Trade Control

Enforcement), cuxo obxecto é a prevención e detección do tráfico transfronteirizo de substancias NRBQ (Nucleares, Radiolóxicas, Bactereolóxicas e Químicas), así como produtos estratéxicos de dobre uso.

O Departamento de Aduanas segue desenvolvendo proxectos de importancia para a seguridade como son: o proxecto de centralización do visionado de imaxes na sala CESCAN da Dirección Adxunta de Vixilancia Aduaneira (DAVA) e a implantación do Sistema MEGAPORT, para a detección de material radioactivo. Durante 2023, produciuse unha alarma por detección de material radioactivo no Porto de Valencia, considerada de risco baixo.

EFFECTOS DO CAMBIO CLIMÁTICO E DA DEGRADACIÓN DO MEDIO NATURAL

A Organización Meteorolóxica Mundial (OMM) confirmou que 2023 foi o ano máis cálido xamais rexistrado. Segundo a OMM en 2023 a temperatura media anual do planeta estivo $1,45 \pm 0,12$ °C por riba dos niveis pre-industriais, cifra próxima aos límites do Acordo de París.

O Servizo de Cambio Climático europeo, Copérnicus (C3S), coincidiu con esta información no seu propio balance anual en xaneiro de 2024, segundo o cal a temperatura media global foi de $14,98$ °C.

En suma, pódese afirmar que, desde 2015, sucedéronse os anos máis cálidos dos que se ten constancia desde 1850, segundo os rexistros instrumentais. (Figura 16.1)

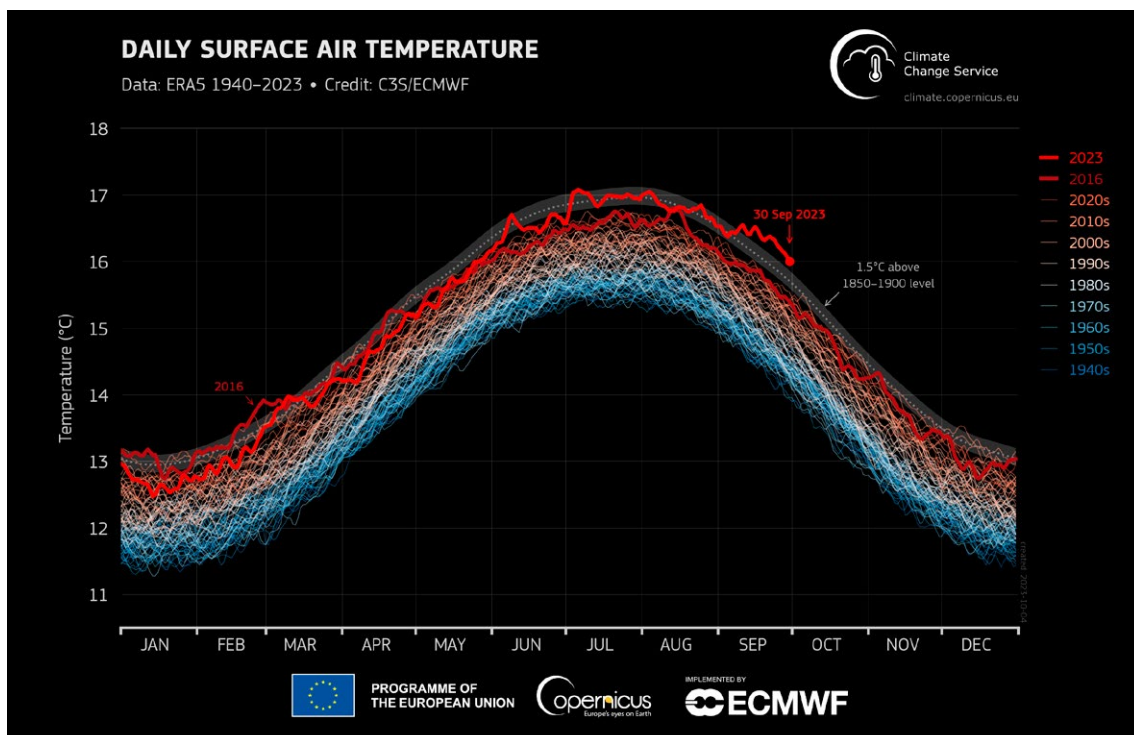
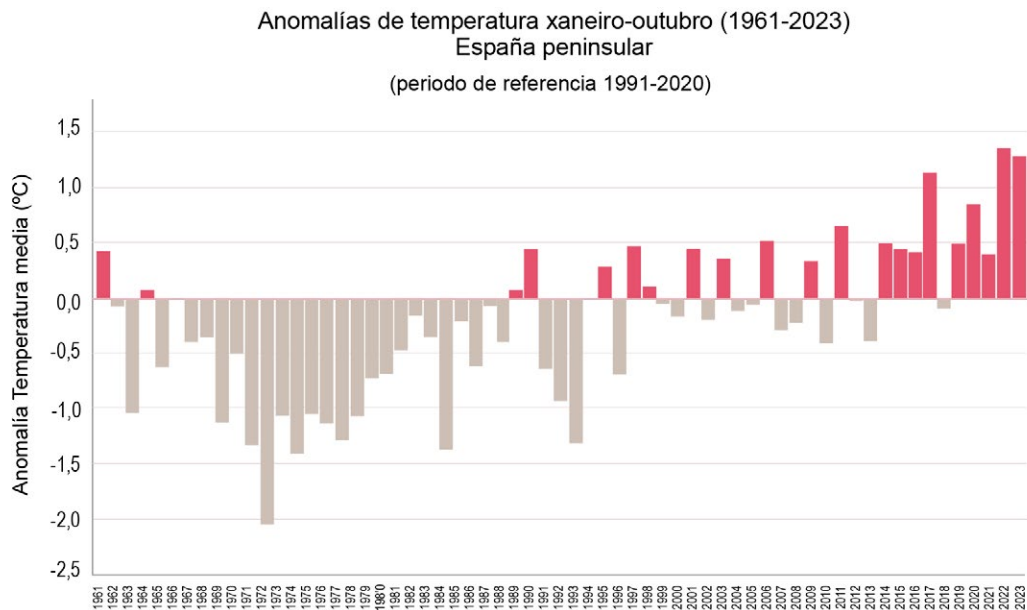

Figura 16.1: Anomalías de temperatura do aire a escala global con respecto ao perigo de referencia 1991-2020

En España, a temperatura media do quinquenio 2017-2021 é, aproximadamente, 1.7 °C máis alta que os valores de referencia da segunda metade do século XIX. Os últimos análises indican que o quecemento se acelerou nas décadas máis recentes, cun incremento da temperatura media desde 1961 a razón de 0.22 °C/decenio. A tendencia da temperatura é maior no verán (+0.26 °C/decenio) que en inverno (+0.19 °C/decenio), o que comenta un impacto engadido sobre as olas de calor. (Figura 16.2)

Fonte: Axencia Estatal de Meteorología

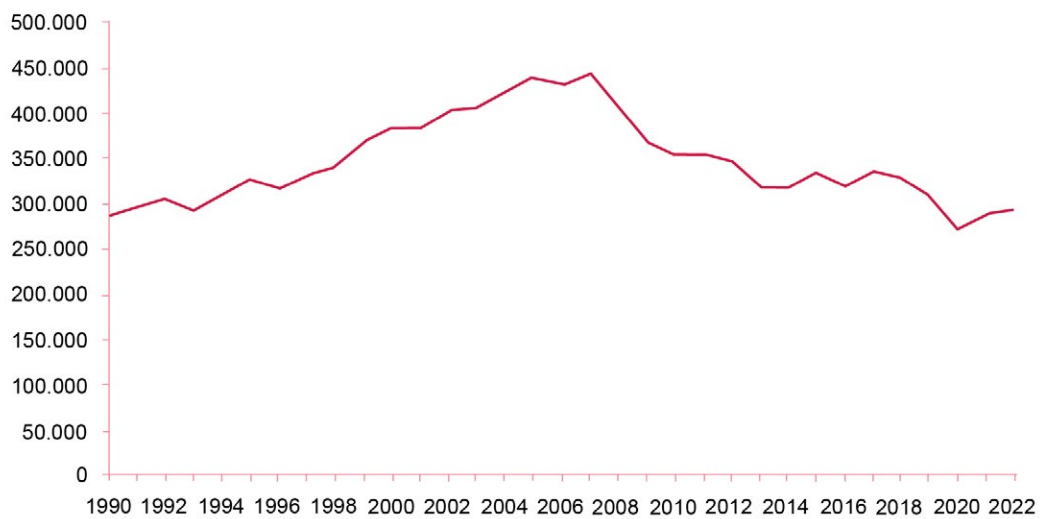
Figura 16.2: Anomalías de temperatura entre xaneiro e outubro na España peninsular con respecto ao periodo de referencia 1991-2020

O incremento das temperaturas globais está directamente relacionado co aumento da concentración de gases de efecto invernadoiro (GEI) na atmosfera. Segundo o Informe sobre o Estado do Clima en 2022, as concentracións dos tres principais gases de efecto invernadoiro —dióxido de carbono, metano e óxido nítrico— alcanzaron máximos históricos en 2021. O aumento anual da concentración de metano foi o máis alto rexistrado. Por outra parte, o Boletín da OMM sobre os Gases de Efecto Invernadoiro, publicado en novembro de 2023, indica que, en 2022, as concentracións de dióxido de carbono foron de 417,9 partes por millón (ppm), as de metano, de 1923 partes por mil millóns (ppmm), e as de óxido nítrico, de 335,8 ppmm. Estes valores constitúen, respectivamente, o 150 %, o 264 % e o 124 % dos niveis preindustriais.

A situación a nivel nacional reflíctese no Inventario de Emisións de GEI que na súa edición de 2023 mostra a tendencia das emisións brutas totais nacionais (excluíndo as absorcións que corresponden ao sector LULUCF), tanto en termos absolutos (kilotoneladas de CO₂-eq) como en termos de variación temporal, considerando o ano 1990 como ano base.

As emisións brutas acadaron, en 2021, as 288,8 Mt de CO₂-eq. Isto supón un +4 % respecto a 1990 e un -34,2 % respecto a 2005. O avance das emisións correspondentes a 2022 estima unhas emisións brutas de 293,8, un +2,1% respecto a 1990 e -33% respecto a 2005. (Figura 16.3 e 16.4)

Evolución emisións GEI, kt CO₂-eq

Fonte: Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico

Figura 16.3: Evolución das emisións brutas de gases de efecto invernadoiro en España 1990-2022 (Avance de emisións de GEI correspondentes ao ano 2022)

Figura 16.4: Evolución das emisións brutas de gases de efecto invernadoiro e variación respecto a 1990 e 2005 (Avance de emisións de GEI correspondentes ao ano 2022)

EMISIÓN TOTALS BRUTAS DE GASES DE EFECTO INVERNADOIRO

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2018	2019	2020	2021	2022
Emisións GEI (kt CO₂-eq)	287.710	327.011	383.276	443.760	354.652	333.623	328.905	309.814	272.244	288.848	293.778
Variación respecto a 1990		+13,7%	+33,2%	+52,5%	+23,3%	+16,0%	+14,3%	+7,7%	-5,4%	+4%	+2,1%
Variación respecto a 2005					-19,2%	-24,0%	-25,0%	-29,4%	-38,0%	-34,2%	-33%

Fonte: Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico

Tamén segundo o avance, parece confirmarse que nun contexto de recuperación económica tras a pandemia da COVID-19, en 2022 seguiu habendo un desacoplamento entre as emisións de gases de efecto invernadoiro e o crecemento do PIB. Este avance estima un incremento nas emisións de GEI de 4,9 millóns de toneladas de CO₂-eq entre 2021 e 2022.

As emisións GEI procedentes da xeración eléctrica aumentaron un 43,3 % respecto a 2021. Isto débese a varias causas: a demanda eléctrica total diminuíu en 2022 un 2,4 % respecto a 2021, pero a xeración total subiu un 6,3 % (exportouse ao exterior un total de 19.802 GWh); ao ter sido 2022 un ano hidrolóxico seco, a produción hidráulica en 2022 descendeu un 39,6 % respecto ao ano anterior, o que foi compensado co uso doutras fontes renovables (crecemento da produción eólica do 1,1 % respecto ao 2021 e da fotovoltaica cun 33 %), pero tamén co uso de combustibles fósiles.

Por outra banda, estímense reducións nas emisións das industrias manufactureiras e da construción, cun descenso de -13,8 % respecto a 2021. Igualmente, o sector de agricultura e gandería mostra unha diminución das emisións de 5,9 %, mentres que o sector de residuos aumenta lixeiramente as súas emisións de GEI (+0,5 %).

As emisións do transporte continúan sendo un reto a nivel europeo e nacional. O sector transporte é o que acumula maior porcentaxe das emisións nacionais de GEI, aproximadamente un 29,6 % (2021).

Fronte a esta realidade, as solucións de transporte baseadas no ferrocarril contribúen ao freo do incremento de gases de efecto invernadoiro, se como no caso de RENFE se recorre ao uso masivo de enerxía eléctrica renovable con certificación oficial de orixe.

Sobre a redución das emisións dos gases de efecto invernadoiro do sector marítimo desenvolveuse a transposición da Directiva europea que incorpora o transporte marítimo ao sistema europeo de comercio de dereitos de emisión e que entrará en vigor en 2024. É de destacar o papel que xulgará a administración marítima española xa que se prevé que sexa a autoridade administrativa para máis de 500 compañías armadoras.

Por parte de ENAIRE, en liña coa estratexia de mobilidade segura, sustentable e conectada, durante 2023 realizáronse actuacións na mellora da eficiencia das rutas aéreas como proporcionar voos directos ao 69% dos voos (ata outubro) que operaron no espazo aéreo nacional ou a realización de descensos continuos (CDO) coñecidos como aproximación “verde” nun 35% dos voos (ata outubro).

As absorcións derivadas das actividades de usos do solo, cambios de uso do solo e silvicultura (LULUCF, polas súas siglas en inglés) estimáronse para o ano 2021 en -44,5 millóns de toneladas de CO₂-eq. Estas absorcións, que supoñen un 15,4 % das emisións brutas totais nacionais, aumentaron un 1 % respecto ás estimadas para o ano 2020, debido principalmente á mellora nas absorcións no subsector de terras agrícolas, para o que se observa un aumento das absorcións de +25,6 %. Para o subsector de terras forestais, cun peso do 89,7 % no total de LULUCF, estímase unha diminución das absorcións do -0,9 %.

En materia de vixilancia, é destacable a actuación do SEPRONA, que centrou principalmente as súas actuacións en combater as emisións de gases fluorados, empregados maioritariamente no sector da refrixeración de infraestruturas e vehículos. Deste xeito, realizou 22 actuacións de relevancia penal pola emisión á atmosfera de gases fluorados de efecto invernadoiro. Pero tamén se perseguiron grupos criminais dedicados á introdución de gases refrixerantes de efecto invernadoiro ilegais no territorio da Unión Europea e con destino a España, eludindo o sistema de cotas anuais de importación e fabricación establecido.

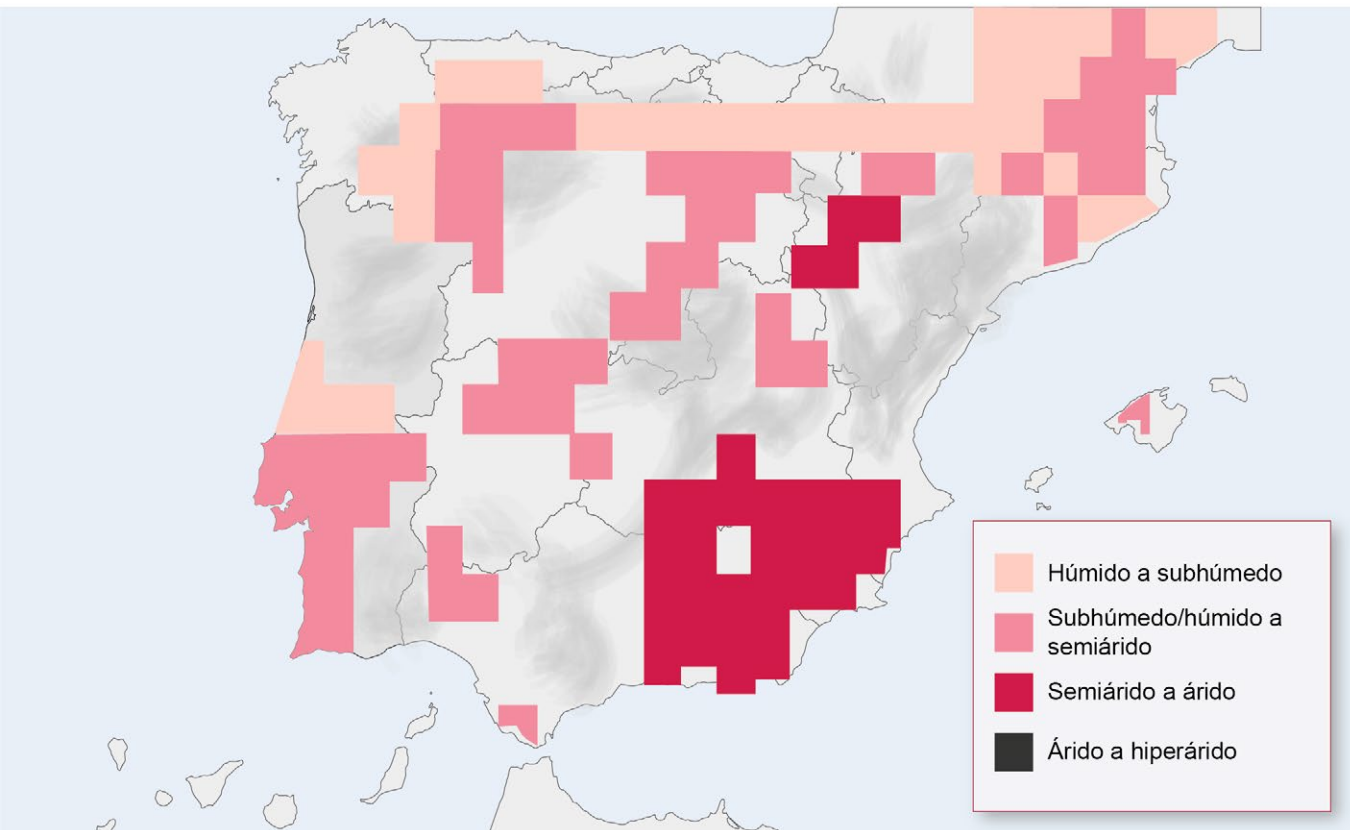
Os servizos de aduanas supoñen un primeiro muro de contención a este tipo de tráxicos ilícitos. Neste sentido, hai que destacar unha investigación dun grupo organizado dedicado ao comercio ilegal de gases refrixerantes fluorados, introducidos na Unión Europea mediante axencias de mensaxería. As cotas defraudadas á Facenda pública estímense nun mínimo de 3 millóns de euros.

Pola súa parte, CIEMAT investiga sobre o impacto da electrificación do transporte en emisións de contaminantes non regulados ou novos contaminantes.

Respecto aos impactos do cambio climático, o Plan Nacional de Adaptación ao Cambio Climático (PNACC) 2021-2030 busca promover a acción coordinada e coherente fronte para os efectos do cambio climático en España co fin de evitar ou reducir os danos presentes e futuros derivados do cambio climático e construír unha economía e unha sociedade máis resilientes. O seu primeiro programa de traballo, en marcha na actualidade, propón unha serie de medidas para o obxectivo 2021-2025 co fin de avanzar neste obxectivo.

Tanto o sexto informe de avaliación do Grupo Intergubernamental de Expertos sobre o Cambio Climático (IPCC), como estudos realizados por AEMET, reflicten como se van estendendo os climas áridos e retroceden os climas fríos, que son substituídos pola súa vez por climas templados. Os resultados obtidos sintetizan os efectos do quecemento global observado nas últimas décadas na distribución dos climas e da vexetación en España, e son consistentes cos cambios observados a escala global durante o período analizado. (Figura 16.5)

Cambios na aridez proxectados entre os períodos 1981-2010 (observados) e 2071-2100 (RCP 8.5)

Fonte: Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico

Figura 16.5: Cambios na aridez proxectados entre os períodos 1981-2010 (observados) e 2071-2100 (RCP 8.5)

En canto aos climas áridos, en cuxa delimitación se ten en conta tanto a temperatura como a precipitación, pódese concluír que, no caso de España, o avance observado é debido, principalmente, ao significativo aumento experimentado polas temperaturas e, en menor medida, á lixeira diminución das precipitacións, aínda que este descenso non resulta estatisticamente significativo e debe considerarse con precaución. A maior evaporación que se produce como consecuencia do aumento térmico, ao non estar compensada por un aumento das precipitacións, que mesmo descendieron lixeiramente, dá lugar á diminución da auga dispoñible para as plantas, o cal que se traduce no avance dos climas áridos á custa dos templados na clasificación de Köppen-Geiger.

Os sectores máis afectados atópanse en núcleos urbanos e zonas rurais, espazos protexidos e zonas especialmente vulnerables, agricultura e turismo, polo que se mostra necesaria a posta en marcha urxente de medidas de adaptación.

A Estratexia Nacional de Loita contra a Desertificación, publicada polo Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico en 2022 propón numerosas medidas para facer fronte a esta ameaza, entre as que se atopan: un aumento dos recursos humanos e financeiros dedicados a este problema; unha mellor coordinación e participación de todos os actores; accións de restauración e protección dos solos fronte á degradación e unha mellora do coñecemento sobre eles.

En 2023 implementáronse varias das accións propostas na Estratexia Nacional de Loita contra a Desertificación. Destacan a posta en marcha dun proxecto piloto de metodoloxía para un Inventario Nacional de Solos; o inicio da elaboración do Atlas da Desertificación de España (mediante unha subvención da Fundación Biodiversidade); o reforzo da presenza de España nos foros da Convención das Nacións Unidas de Loita contra a Desertificación (CNULD); o apoio á investigación en materia de desertificación, a través de subvencións da Fundación Biodiversidade; e o apoio de accións divulgativas.

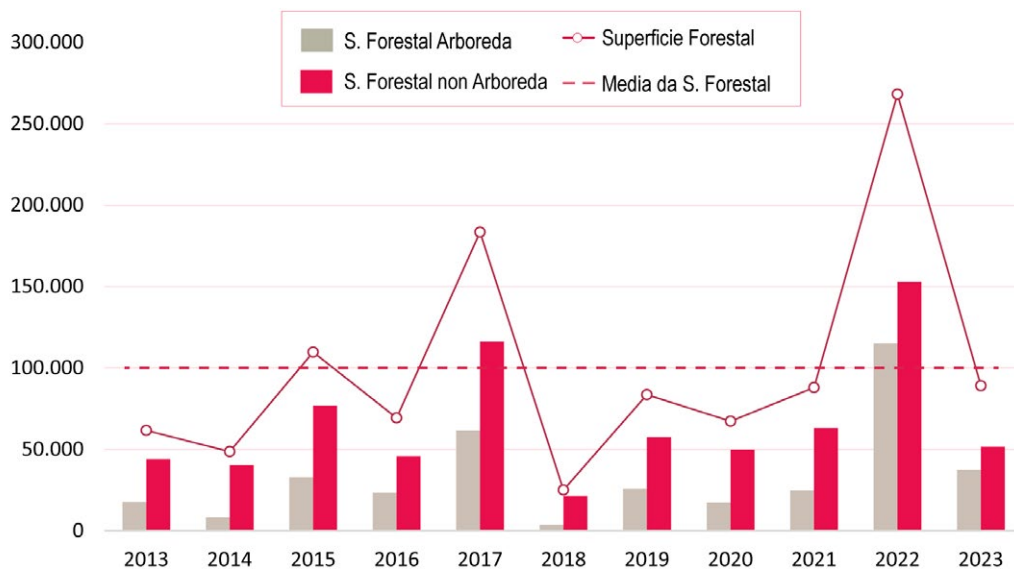
España continuou impulsando, en 2023, a Alianza Internacional para a Resiliencia á Seca, iniciativa liderada polos gobernos de España e Senegal e apoiada pola Secretaría da CNULD.

Así mesmo, cabe sinalar que continuou operativo o sistema para a actuación urxente para a restauración de zonas forestais afectadas por grandes incendios forestais.

En 2023, o Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico iniciou actuacións de emerxencia para a restauración de oito zonas afectadas por incendios forestais, cun investimento previsto de catro millóns de euros.

Igualmente, a conservación dos solos e a prevención da desertificación é un dos obxectivos do primeiro Programa de Traballo (2021-2025) do Plan Nacional de Adaptación ao Cambio Climático (PNACC).

Nese marco de conservación de solos xoga un papel primordial a cuberta vexetal. Por este motivo, os incendios forestais, ademais de afectar a biodiversidade e ser elemento prioritario a ter en conta na xestión forestal, son un elemento importante que favorece a desertificación. (Figura 16.6)

Fonte: Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico

Figura 16.6: Evolución das superficies forestais afectadas por incendios (Datos provisionais segundo o avance informativo de incendios forestais do 1 de xaneiro ao 30 de novembro de 2023)

No relativo á xestión forestal sustentable e reforestación, a Estratexia Forestal Española horizonte 2050, aprobada en decembro de 2022, establece as seguintes metas que se alcanzará no noso país en 2050:

- Incrementar a superficie forestal arborada mediante repoboacións, calquera que sexa o seu obxectivo en polo menos, unha cifra de 0,6 millóns de hectáreas repoboadas, sendo unha meta en total concordancia coa taxa de reforestación obxectivo que marca a Estratexia a Longo Prazo para a Descarbonización e que se fixa en 20.000 ha/ano.
- Incrementar a superficie forestal ordenada como garantía do fomento da xestión forestal. Conseguir un incremento substancial da planificación forestal en montes privados (14,1% en 2021), de forma que polo menos o 50% destes teñan aprobado e vixente un plan de xestión forestal.

O Plan Forestal Español 2022-2032 (PFE), desenvolve a Estratexia para o próximo decenio mediante o formulario de 289 medidas repartidas en 25 liñas de acción. As directrices básicas comúns de xestión forestal sustentable establecen o marco para o desenvolvemento dos instrumentos de xestión forestal sustentable nas comunidades autónomas. As propostas de medidas do PFE deben ser tidas en conta polas administracións autonómicas e adaptadas ás necesidades do seu territorio e o seu sector forestal na formulación e revisión da súa planificación forestal estratéxica.

O risco de incendios forestais é unha parte importante da xestión das masas forestais. A persecución dos delitos por provocar, intencionadamente ou non, este tipo de catástrofe natural, é un elemento importante, non só desde o punto de vista punitivo, tamén desde o da disuasión. A Garda Civil establece un dispositivo permanente, ao longo de todo o ano (que se reforza na campaña estival) coa finalidade de (xunto aos labores de prevención e xestión da catástrofe desde o punto de pista da asistencia e a seguridade cidadá), efectuar a investigación das causas e motivacións do incendio forestal.

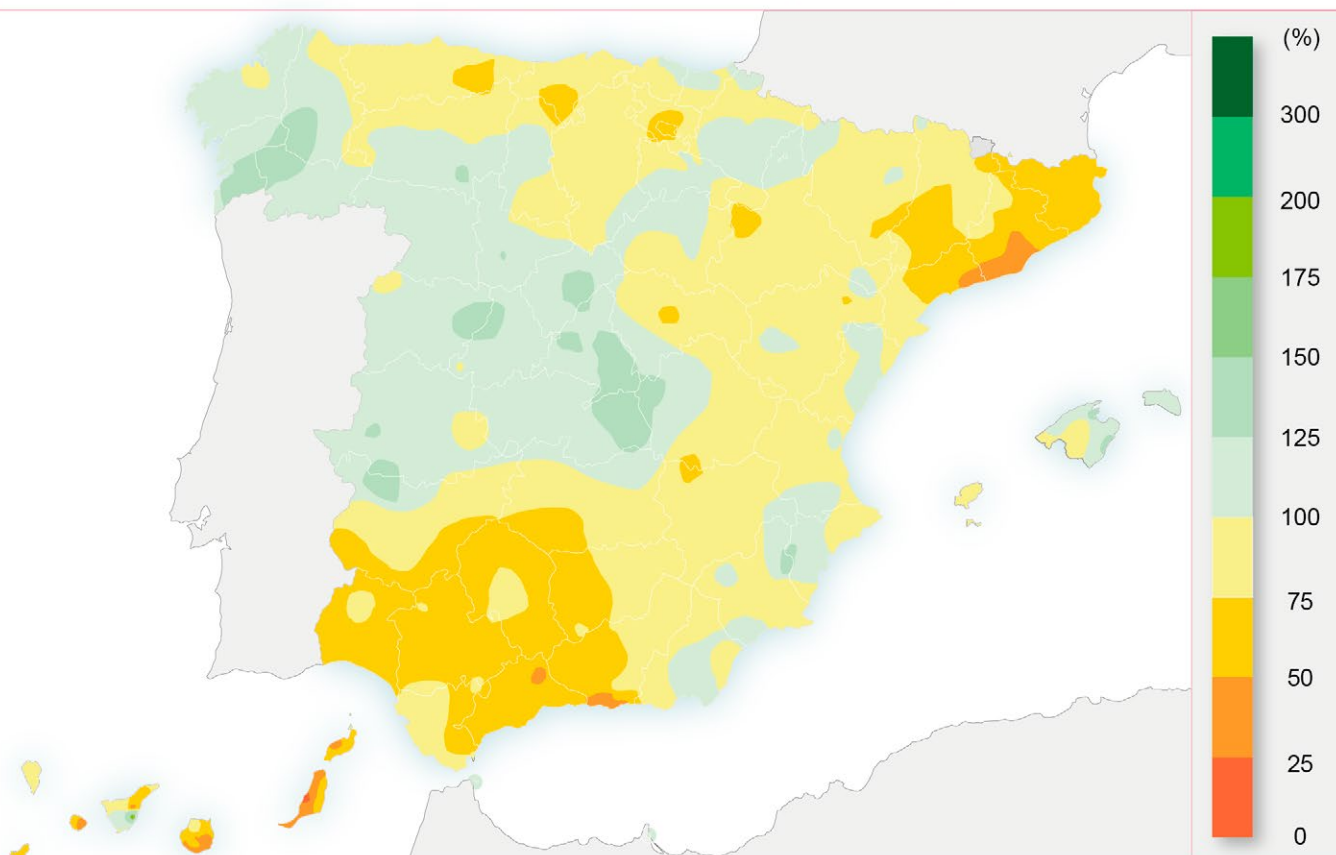
Neste dispositivo integral, o esforzo principal recae nas unidades do SEPRONA da Garda Civil, as cales contan coa colaboración permanente de unidades de seguridade cidadá, de montaña, de investigación, de tráfico e de reserva. Durante o dispositivo de reforzo, practicáronse as seguintes actuacións: 2.893 incendios forestais investigados, 745 incendios forestais esclarecidos, 331 persoas detidas ou investigadas e 3.234 infraccións administrativas ou penais tramitadas.

A intensidade e frecuencia da seca e as olas de calor na zona mediterránea e centro ibérica, foi especialmente severa en 2023. A seca meteorolóxica prolongada traducíuse en secas hidrolóxicas, agronómicas e operativas ou de escaseza, con baixos niveis de auga en encoros, pero tamén descenso notable nos niveis peзомétricos en moitas masas de augas subterránea.

O seguimento da situación realízase a través de AEMET, que mantén o sistema DESEMON (sistema de monitorización de secas meteorolóxicas), deseñado para o seguimento, alerta temperá e avaliación da seca meteorolóxica. Para iso utiliza en tempo real a información climática e satelital dispoñible que amosa o desenvolvemento das condicións de seca meteorolóxica e a posible evolución dela.

Segundo informes do CSIC, esta secuencia climática dúrase xa 10 anos hidrolóxicos, 2013/14-2022/23. O índice de precipitación estandarizado (SPI) acumulado de 12 meses (desde o 1 de outubro de 2022) é negativo en todas as cuncas salvo nas cuncas do Norte e Noroeste, Douro e Texo. (Figura 16.7)

PORCENTAXE DA PRECIPITACIÓN (normal: 91-20)

Fonte: Elaboración do DSN con datos da Axencia Estatal de Meteorología (AEMET)

Figura 16.7: Porcentaxe da precipitación entre 1 outubro 2022 e 30 setembro 2023

O ano hidrolóxico 2022-2023 foi o décimo sétimo máis seco da serie, que comeza en 1961, cunha precipitación media na España peninsular de 576.5 mm, o que lle dá o carácter seco ao atoparse as precipitacións a un 90% do seu valor normal do período 1991-2020.

A situación actual confirma esa tendencia e a gran escaseza de auga. O ano 2023 rematou cos encoros aproximadamente a un 45% da súa capacidade, sendo a media dos últimos 10 anos dun 54%. Isto afecta tanto ao consumo como aos regatos e á produción de enerxía hidroeléctrica. De especial preocupación é a situación das cuncas internas de Cataluña (aproximadamente ao 16%) e as do Segura, Guadalquivir e cunca Mediterránea Andaluza (aproximadamente ao 19%). c

A desfavorable evolución da situación hidrolóxica en España nos últimos anos fixo que situacións que anteriormente se consideraban excepcionais tomando carácter de certa normalidade. Por iso en 2021 renováronse as normas de utilización dunha das obras de maior importancia na Península, o trasvase Tajo-Segura. En aplicación das novas normas e coa finalidade de mellorar a situación hidrolóxica nas cuncas da Segura e Guadiana,

asegurando unhas existencias necesarias nos pantanos de cabeceira do Tajo, realizáronse transvasamentos mensuais para un total anual de 246,0 hm³. En condicións óptimas, o máximo transvasable fose de 650 hm³ cada ano hidrolóxico.

O cambio climático e as secas hidrolóxicas vense reflicten nos descenso nos niveis pezométricos de moitas masas de auga subterránea. Nalgunhas especialmente significativas, como as da cunca alta do Guadiana, tradúcense nunha diminución importante do volume de auga subterránea almacenada no subsolo, como ocorre por exemplo na chaira manchega, un dos acuíferos máis importantes de España.

O problema vese gravemente aumentado pola extracción ilegal e consecuente sobreexplotación dos acuíferos e polas verteduras ilegais ó dominio público hidráulico. O SEPRONA, co obxectivo de detectar e previr a extracción ilícita de augas, realizou un total de 6.329 actuacións de vixilancia de predios rústicos, efectuou 1.724 inspeccións e detectou 106 infraccións penais e 2.341 administrativas.

No referente ás verteduras, durante o ano 2023 incrementáronse as actuacións do SEPRONA, centradas en verteduras de augas residuais urbanas, así como da actividade agrícola e gandeira. O maior peso destas accións de vixilancia estase a levar a cabo na zona do Mar Menor, onde conflúen estes tres tipos de verteduras.

O Mar Menor, polo seu gran valor ecolóxico, atópase protexido por máis de dez figuras normativas nacionais e internacionais. A pesar diso, fai anos que se detectou un importante deterioro das condicións ecolóxicas que se acelerou durante os últimos anos, debido a determinadas actividades agrarias, urbanas, turísticas ou mesmo mineiras. O Mar Menor sofre episodios de eutrofización avanzada froito do exceso de nutrientes, principalmente nitratos e fosfatos.

Para recuperar o Mar Menor, o Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico colabora con outras institucións e, en particular, desenvolveu desde finais de 2021 unha folla de ruta cun conxunto de actuacións estruturadas en 10 liñas de acción cun orzamento de 484 millóns de euros. En 2023 executouse un 12,48% dos 484 millóns orzamentados.

A magnitude do impacto económico da seca no sector da agricultura ten o seu reflexo no procedemento que tivo que pór en marcha o Ministerio de Agricultura, Pesca e Alimentación, en xullo de 2023, de 712,7 millóns de euros en axudas extraordinarias a agricultores e gandeiros afectados pola seca.

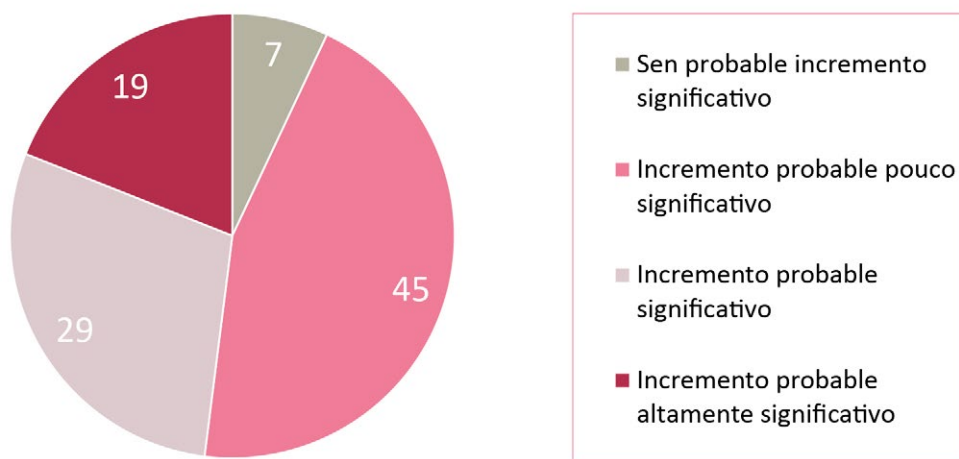
Por iso, é fundamental impulsar sistemas de regadíos máis eficientes. No período 2021-2027 investiranse máis de 2.130 millóns de euros en obras de modernización de regadíos que permitirán lograr un regadío sustentable con sistemas eficientes que permitan o máximo aforro de auga, fertilizantes e fitosanitarios, e incorporen enerxías alternativas e fontes de auga non convencionais. A maior investimento provincial dos fondos do mecanismo de recuperación e resiliencia, grazas aos caís, o Plan de modernización de regadíos sustentables cofinanciou obras en 2023 por valor de 5.705.857,98 euros. actuando en 190.749 ha.

Os eventos climáticos en 2023 afectaron de maneira extraordinariamente negativa ao sector agrícola e gandeiro. En 2023, de acordo cos datos provisionais, a superficie agrícola sinistrada foi de 3.446.275 ha. e a previsión de indemnizacións é de 1.192,4 millóns de euros. As indemnizacións estimadas para 2023 debidas á seca ascenden a 496 millóns de euros, o que converte á seca da actual campaña na de maior sinistralidade na historia do seguro agrario, ao superar os 210 millóns de euros afrontados na de 2012 (a máis grave ata agora).

O Sistema de Seguros Agrarios representa un instrumento fundamental para a xestión dos riscos derivados de fenómenos meteorolóxicos e outros riscos naturais no sector agrario. O Ministerio de Agricultura, Pesca e Alimentación, a través da entidade Estatal de Seguros Agrarios O.A. (ENESA), subvenciona ata o 65% do custo das pólizas para facilitar a súa contratación. O Goberno incrementou o orzamento destinado a subvencionar o seguro agrario en 2023 ata os 358,21 millóns de euros, o que supón un incremento do 30% con respecto ao ano anterior e do 70% respecto ao aprobado inicialmente durante os anos 2016-2020.

Por outro lado, para a redacción dos novos plans de xestión do risco de inundación realizáronse estudos centrados na estimación de frecuencias e magnitudes das avenidas e na análise dos efectos do cambio climático a partir de episodios climáticos singulares do pasado. Nestes traballos efectuouse a identificación das áreas de risco potencial significativo de inundacións (ARSPIS), susceptibles de incrementar o seu risco debido ao posible efecto do cambio climático. (Figura 16.8)

ARSPIS en risco (% ARSPIS intercomunitarias)

Fonte: Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico

Figura 16.8: Porcentaxe de áreas nas que é esperable un cambio no nivel de risco para un escenario RCP 8,5 nun período de retorno de 500 anos

O aumento de fenómenos meteorolóxicos extremos é outra consecuencia do cambio climático. Algúns fenómenos especialmente intensos acaecidos, seguidos e catalogados por AEMET, durante 2023 foron:

- A formación da borrasca Juliette na contorna das Baleares A finais de febreiro provocou nevadas que foron históricas nas illas, especialmente na illa de Mallorca.
- Desde a segunda metade de maio, todo xuño e até primeiros de xullo as tormentas foron moi frecuentes, sobre todo na metade este e norte peninsular debido a unha situación atmosférica extraordinaria pola súa persistencia, a cal mantíña a gran parte da conca mediterránea baixo unha rexión depresionaria con aire frío en altura e escasa circulación. Durante estes días producíronse tormentas extraordinarias polas súas elevadas intensidades.
- A partir da segunda decena de xullo, as temperaturas experimentaron un forte ascenso, así, durante o verán producíronse na Península 4 ondas de calor. A temperatura máis alta destes episodios, 45 °C, rexistrouse na estación dEl Granado (Huelva) o día 21, destacando tamén o día 23 pola ocorrencia de temperaturas máximas superiores aos 40 °C en amplas rexións do interior norte peninsular. No arquipélago canario tamén se produciron dúas ondas de calor no mes de agosto.
- A partir da segunda quincena de outubro, o desprazamento cara a latitudes moi baixas da fronte polar, deu orixe á formación de profundas borrascas atlánticas que afectaron principalmente ao oeste e norte peninsular. Así, a borrasca Aline, deixou na cidade de Madrid unha marca de precipitación en 24 horas, rexistrándose na estación centenaria dO Retiro unha nova efeméride de 114 mm.

Desde finais do ano 2022 ata febreiro de 2023, no Mediterráneo producíronse unha serie de temporais na costa que motivaron a realización de actuacións de emerxencia necesarias para reparar os danos que afectaron as praias de Andalucía, Cataluña e Comunidade Valenciana. Cada vez son máis frecuentes estes fenómenos de temporais que comprometen a estabilidade da costa.

O ascenso do nivel do mar é outro efecto notable do cambio climático que requirirá investimentos moi importantes. Prevese que a erosión, as inundacións e os impactos da salinización sexan especialmente graves debido ás especiais condicións das zonas costeiras. O ascenso foi especialmente notable desde o ano 1993 na área do Estreito, no arquipélago canario, así como na costa atlántica. Sen embargo, existe unha maior incerteza en canto ao nivel medio do mar no Mediterráneo por efectos rexionais.

O quecemento global terá tamén un impacto irreversible en ecosistemas vulnerables, coas conseguíntes perdas de biodiversidade.

En decembro de 2022 aprobouse, mediante Real decreto 1057/2022, do 27 de decembro, o Plan Estratéxico Estatal de Patrimonio Natural e Biodiversidade a 2030. O dito plan incorpora un diagnóstico da situación actual e das tendencias do patrimonio natural e a diversidade

biolóxica terrestre e mariña, así como unha identificación das principais presións e ameazas e das liñas de actuación prioritarias (nos ámbitos da mellora do coñecemento, a protección e a conservación da natureza, a recuperación e restauración dos ecosistemas ou a redución das ameazas) para revertir a situación.

A última avaliación do estado de conservación xeral dos tipos de hábitat de interese comunitario reflíctese no informe nacional de aplicación da Directiva Hábitats en España para o decreto 2013-2018. Este informe presenta, para todo o territorio nacional e para os 117 tipos de hábitat de interese comunitario presentes no territorio español, un total de 22 (8,91 %) avaliacións (por tipo de hábitat de interese comunitario e por rexión biográfica) en estado de conservación favorable (FV), 139 (56,28 %) en estado desfavorable-inadecuado (U1), 42 (17,00 %) en estado desfavorable-malo (U2) e 44 (17,81 %) descoñecidos (XX).

Igualmente relevantes son os informes anuais do Inventario Español de Patrimonio Natural e da Biodiversidade, xa que mostran de maneira sintética o estado e tendencias dun conxunto de indicadores relacionados con esta materia. Publicouse o Informe de 2022, elaborado a partir dos datos do inventario español do patrimonio natural e da biodiversidade e realizado en colaboración coas comunidades autónomas.

Así mesmo, a Rede de Seguimento do Cambio Global en Parques Nacionais (RSCG), posta en marcha en 2008, realiza un seguimento dos impactos que se poden xerar nos ditos parques como consecuencia do cambio global. En decembro de 2023 entrou en vigor o novo convenio entre o Organismo Autónomo Parques Nacionais (OAPN), a Axencia Estatal de Meteoroloxía (AEMET) e a Oficina Española de Cambio Climático, que dá continuidade a sucesivos convenios, o primeiro asinado en 2008.

As estacións cuxa titularidade foi asumida por AEMET no contexto do terceiro convenio foron revisadas, axeitou a instrumentación de sensores, as conexións e o software necesario para integralas nos sistemas de AEMET, dotando a Rede de Parques Nacionais dun robusto sistema de seguimento avalado pola súa institución. Na actualidade, estanse recollendo datos de 33 estacións e 3 boias.

No sector pesqueiro, os efectos do quecemento global estanse deixando notar, en aspectos como a chegada de especies invasoras de peixes e algas que, debido ao quecemento das augas, atopan condicións idóneas para o seu desenvolvemento (xa se está detectando no Mediterráneo). Ademais, o incremento da temperatura do mar, xunto con outros fenómenos meteorolóxicos que se poderían achacar ao quecemento global, están a provocar o desprazamento de especies, tanto peláxicas como demersais. Outros estudos tamén apuntan a que os aumentos de temperatura provocaron desprazamentos de especies cara ao norte.

Grazas ao proxecto FISHCLIM dentro do convenio asinado entre o Ministerio de Agricultura, Pesca e Alimentación, o CSIC e o Instituto Español de Oceanografía (IEO) e financiado baixo o Plan de Recuperación, Transformación e Resiliencia, xa se teñen primeiros datos de afectación a especies tan importantes como a pescada e gamba branca no Mediterráneo ou a sardiña e o bocarte no Atlántico.

Tamén se segue avanzando na implementación do proxecto LIFE IP INTEMARES, no marco do Plan Nacional de Adaptación, coa posta en marcha de procedementos de avaliación do risco asociado ao cambio climático dos espazos mariños protexidos.

Por outra parte, como acción de importancia para a conservación da flora e fauna acuática autóctona, cabe sinala-lo cumprimento da flota nacional coa obriga de instalar equipamentos de tratamento da auga das entidades que eviten a transferencia de especies invasoras entre diferentes ecosistemas mariños a pesar das dificultades nas subministracións destes equipamentos pola alta demanda e as disrupcións nas cadeas de subministración. A data límite para o cumprimento destas obrigas é o 8 de setembro de 2024.

A conservación da biodiversidade é un dos ámbitos que máis sofren as accións ilegais ou irregulares de distintos colectivos, entidades ou persoas. Por iso, a persecución das infraccións resulta de relevancia. Durante 2023, ademais das actuacións no ámbito administrativo, a Garda Civil interveu na instrución de 481 infraccións penais relacionadas con marisqueo ilegal, pesca, caza, tráfico ilegal de especies protexidas ou en perigo de extinción e outros relativos á protección da flora e fauna.

Ademais, en España, o uso de venenos e outros medios non selectivos de caza, foi unha práctica habitual no ámbito rural como medio de control de determinadas especies, especialmente destinada a depredadores de gando ou aquelas consideradas prexudiciais para a caza ou a agricultura. Esta actividade ilegal redonda negativamente nos ecosistemas e no conxunto da cadea trófica, comprometendo a supervivencia de numerosas especies e podendo supoñer un grave risco para as persoas. Por iso, a Garda Civil establece servizos preventivos e inspeccións en zonas cinexéticas e gandeiras e en establecementos de almacenamento e/ou venda de produtos fitosanitarios tóxicos, entre outros. Procedeuse a instruír actas por 155 infraccións e 98 delitos, cun total de 50 persoas detidas/investigadas.

Outro dos elementos con importante impacto sobre o medio natural é o uso inadecuado de produtos fitosanitarios. O tráfico transfronteirizo ilegal destes é unha preocupación na UE. Por ese motivo a European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats, para o ciclo 2022-2025 marca a loita contra este tipo de tráfico ilegal como unha das súas prioridades, que en España encabeza a Garda Civil.

Finalmente, o tráfico ilegal e o furtivismo internacional de especies silvestres supoñen outra ameaza para as especies autóctonas. Por iso, a protección da biodiversidade aliñase cos obxectivos e medidas do Plan de Acción da UE para combater o tráfico ilegal e o furtivismo internacional de especies silvestres, materializado no contexto nacional coa creación do Plan de Acción Español contra o tráfico ilegal e o furtivismo internacional de especies silvestres (Plan TIFIES).

ANÁLISE DE RISCOS 2023

2020

Epidemias e pandemias

Campañas de desinformación
Vulnerabilidade do ciberespazo
Inestabilidade económica e financeira
Espionaxe e inxerencias desde o exterior

2021

Epidemias e pandemias

Vulnerabilidade do ciberespazo
Inestabilidade económica e financeira
Vulnerabilidade enerxética
Fluxos migratorios irregulares

2022

Vulnerabilidade enerxética

Vulnerabilidade do ciberespazo
Inestabilidade económica e financeira
Campañas de desinformación
Tensión estratéxica e rexional

2023

Campañas de desinformación

Vulnerabilidade do ciberespazo
Fluxos migratorios irregulares
Tensión estratéxica e rexional
Terrorismo e radicalización violenta

INTRODUCCIÓN

Este informe presenta os resultados da enquisa de percepción de riscos para a Seguridade Nacional, elaborada no transcurso do mes de outubro de 2023. Trátase do quinto informe de riscos que proba o Consello de Seguridade Nacional, práctica que se inaugurou no ano 2019, e que está orientada a ofrecer un panorama integral dos dezaseis riscos e ameazas para a Seguridade Nacional..

Os aspectos máis destacables desta edición son os seguintes:

- En primeiro lugar, cabe destacar a preocupación da sociedade polas campañas de desinformación e polo emprego do ciberespazo para fins irregulares. A capacidade de influencia na opinión pública converte as redes sociais nun vehículo idóneo de propagación que pode ser empregado por determinados axentes estatais para explotar vulnerabilidades, no marco dunha estratexia híbrida. Este aspecto cobra especial relevancia, se cabe, á vista do intenso calendario electoral de 2024, ano de celebración de eleccións en máis de 70 países de todo o mundo e na Unión Europea.
- En segundo lugar, este informe tamén reflicte o clima de maior tensión estratéxica, con dous escenarios que dominan a axenda internacional: a invasión ilegal e non xustificada de Ucraína por parte da Federación Rusa, conflito do que se cumpriron dous anos o 24 de febreiro de 2024; e a espiral de violencia en Gaza, como consecuencia do ataque terrorista de Hai o 7 de outubro de 2023, xunto ás serias consecuencias para a seguridade internacional da rexionalización do conflito.
- En terceiro lugar, o incremento dos fluxos migratorios irregulares en España ao longo do ano 2023 é motivo de especial atención. Tal e como recolle o Informe Anual de Seguridade Nacional 2023, este ano rexistrouse un aumento do 95% de chegadas a España respecto ao ano anterior (56.039 migrantes irregulares), sendo a ruta cara ás illas Canarias a de maior intensidade.

Por último, cabe agradecer a xenerosa participación das 253 persoas que contribuíron á elaboración deste informe a través da enquisa de percepción de riscos para a Seguridade Nacional, así como a desinteresada axuda recibida para mellorar a súa elaboración ano tras ano.

Figura A-1

O cinco riscos e ameazas de maior nivel de intensidade (anos 2020, 2021, 2022 e 2023)

Figura A-2
Mapa de Riscos para a Seguridade Nacional 2023

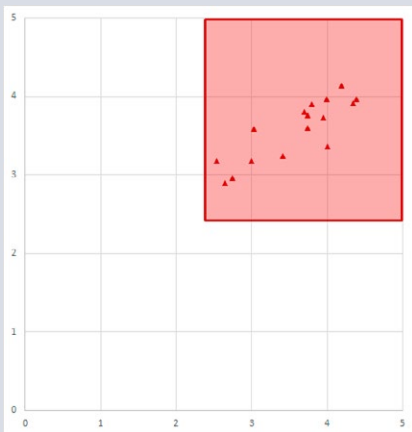

MAPA DE RISCOS

O mapa de riscos representa de forma gráfica os 16 riscos e ameazas para a Seguridade Nacional segundo o seu nivel de impacto (eixe vertical) e o seu grao de probabilidade (eixe horizontal) nunha escala de 0 a 5. Dos resultados obtidos en 2023, caben destacar as seguintes consideracións:

Con carácter xeral:

- Do conxunto dos 16 riscos e ameazas da *Estratexia de Seguridade Nacional 2021*, as campañas de desinformación, a vulnerabilidade do ciberespazo, e os fluxos migratorios irregulares, están na zona de “intensidade moi alta”. A continuación atópanse a tensión estratéxica e rexional, o terrorismo e a radicalización violenta, os efectos do cambio climático e a degradación ambiental, a inestabilidade económica e financeira, a vulnerabilidade enerxética, a espionaxe e as inxerencias desde o exterior, e as emerxencias e catástrofes. Todo este conxunto, formado por sete riscos e ameazas, ocupa a zona de “intensidade alta”. Nun terceiro bloque, denominado de “intensidade media”, están o crime organizado e a delincuencia grave, as ameazas ás infraestruturas críticas, e a proliferación de armas de destrución masiva. Por último, no rango de “intensidade baixa” atópanse a vulnerabilidade do espazo marítimo, as epidemias e pandemias e a vulnerabilidade aeroespacial.

En canto ao nivel de impacto:

- Ademais, de acordo ao nivel de impacto, os cinco riscos e ameazas coas puntuacións máis altas son os seguintes: a vulnerabilidade do ciberespazo; as campañas de desinformación; a tensión estratéxica e rexional; os fluxos migratorios irregulares; e o terrorismo e a radicalización violenta.

En función do grao de probabilidade:

- Por outra parte, en función do grao de probabilidade, os resultados sitúan os seguintes factores na zona de perigo alto ou moi alto: as campañas de desinformación; os fluxos migratorios irregulares; a vulnerabilidade do ciberespazo; as emerxencias e catástrofes; e a tensión estratéxica e rexional.

INTENSIDADE DO RISCO

Este indicador presenta os dezaseis riscos da Estratexia de Seguridade Nacional 2021 ordenados de maior a menor en función dun parámetro, denominado “intensidade do risco”, que resulta do produto do nivel de impacto polo grao de probabilidade.

O indicador intensidade do risco permite visualizar nun rango de 0 a 25 puntos o dezaseis riscos e ameazas de forma lineal, clasificados en cinco niveis en función da puntuación obtida:

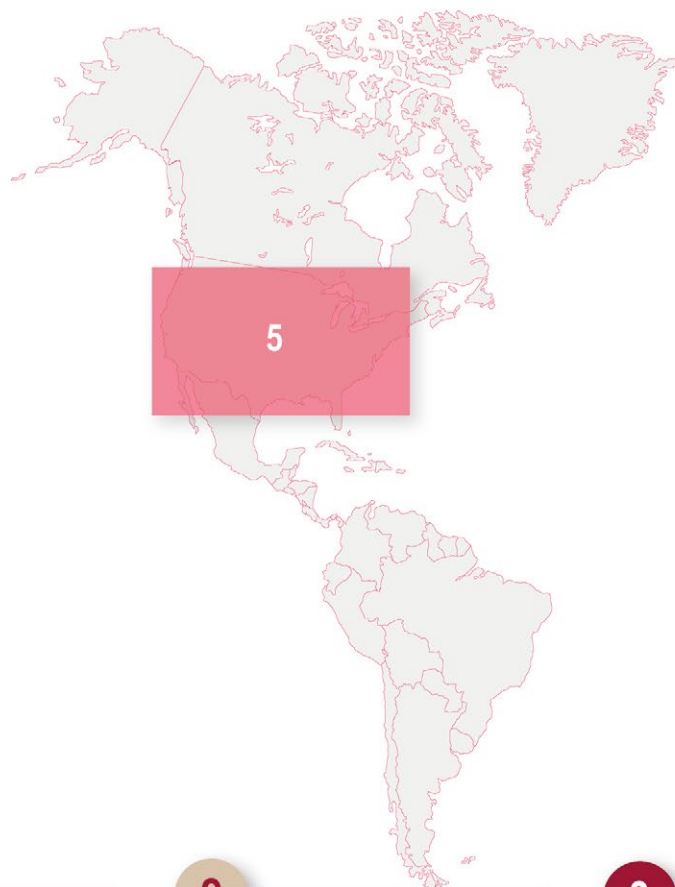

	IMPACTO	PROBABILIDADE	INTENSIDADE DO RISCO
Campañas de desinformación	3,97	4,39	17,43
Vulnerabilidade do ciberespazo	4,14	4,19	17,35
Fluxos migratorios irregulares	3,91	4,34	17,02
Tensión estratéxica e rexional	3,96	4	15,82
Terrorismo e radicalización violenta	3,90	3,79	14,81
Efectos do cambio climático e da degradación do medio natural	3,7	3,95	14,74
Inestabilidade económica e financeira	3,76	3,74	14,08
Vulnerabilidade enerxética	3,80	3,69	14,06
Espionaxe e inxerencias desde o exterior	3,59	3,73	13,43
Emerxencias e catástrofes	3,35	4	13,42
Crime organizado e delincuencia grave	3,24	3,41	11,07
Ameazas ás infraestruturas críticas	3,58	3,03	10,87
Proliferación de armas de destrución masiva	3,18	3	9,54
Vulnerabilidade do espazo marítimo	2,95	2,74	8,11
Epidemias e pandemias	3,17	2,54	8,05
Vulnerabilidade aeroespacial	2,89	2,64	7,66

Figura A-3
Intensidade do risco

ESCENARIOS DE TENSION ESTRATÉXICA E REXIONAL 2023

1

Ucráña

Ucrania: Un conflicto sin una resolución en el horizonte.

As liñas da fronte permanecen estables desde a contraofensiva ucraniana. Kiev mantén a súa resistencia fronte aos intentos rusos de captura de territorio. A continuidade da asistencia externa a Ucraína é unha das claves no desenlace da guerra.

2

Oriente Medio

Oriente Medio: Un final incierto.

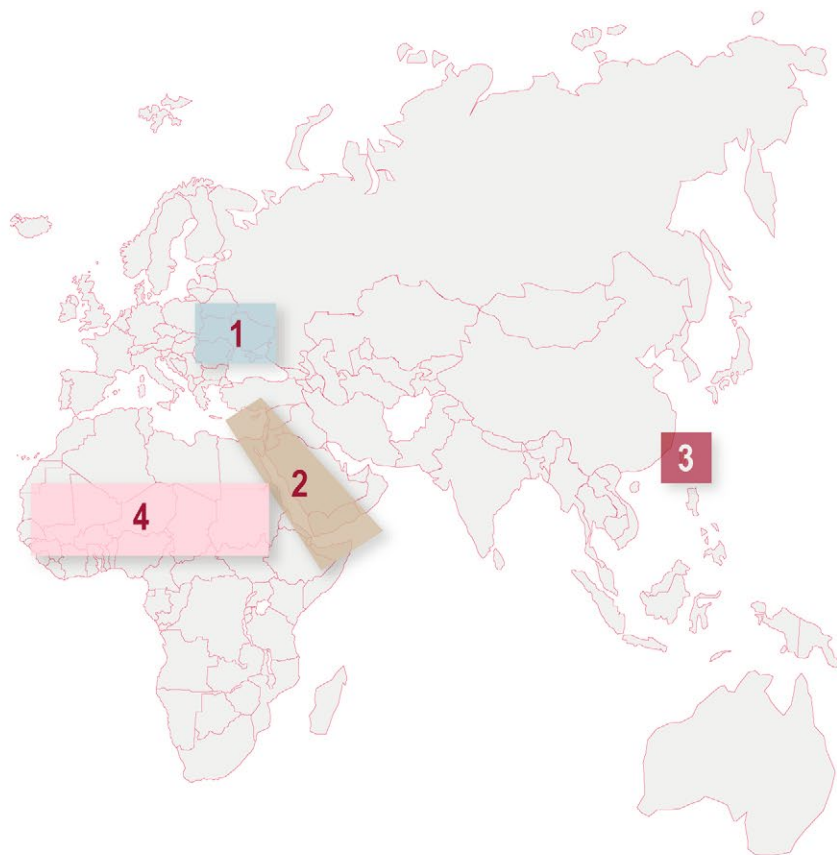
O alcance do impacto na rexión da guerra entre Israel e Hai é incerto e dependerá da duración, intensidade e extensión do conflito en Gaza, así como da organización da Franxa post conflito. A súa contención depende do éxito dos esforzos internacionais por evitar unha escalada, así como de atopar unha solución que proporcione estabilidade a longo prazo á cuestión palestina.

3

Taiwán

Taiwán: Taipéi mantén a súa vontade de independencia e Pequín ansía a reunificación.

Tras as recentes eleccións en Taiwán, o Partido Democrático Progresista, que defende a soberanía da Illa, logrou un terceiro mandato, ao tempo que Beijing, que prometeu eventualmente unificar Taiwán co continente, aumenta a presión política e militar sobre Taipéi.

4

Sahel

Sahel: Unha rexión cada vez máis convulsa.

En África Occidental e o Sahel —rexión de especial importancia para España—, a situación deteriorouse e volvese cada vez máis complexa, a medida que as tomas de poder militares, xunto coas disputas étnicas e rexionais, crúzanse coa axenda e as operacións dos grupos xihadistas. Pola súa vez, a práctica disolución do G5 Sahel, a saída das tropas francesas da rexión e o fin da MINUSMA diminúen a capacidade de apoio de Occidente á estabilización do Sahel, cada vez máis exposto á influencia de China e Rusia.

5

USA

USA: Eleccións presidenciais.

As eleccións presidenciais de 2023 que, previsiblemente, presentarán un pulso entre Joe Biden e Donald Trump, terán un forte impacto tanto a nivel nacional como internacional. Así o seu resultado incidirá con forza en cuestións como a posibilidade dunha acción contundente sobre o cambio climático, o apoio de EEUU a Ucraína na guerra con Rusia ou a súa postura respecto a Taiwán.

6

Terrorismo

Unha ameaza de magnitude global

O Estado Islámico aumentou as súas operacións nos seus antigos bastións de Siria, Iraq e Afganistán, sen perder intensidade en África e no sudeste asiático. Pola súa banda Ao Qaeda e os seus afiliados mantéñense resilientes, particularmente en África oriental, onde Ao Shabaab ten o control de facto sobre porcións significativas do centro-sur de Somalia. Mentres, en África occidental, o grupo terrorista JNIM (Jama'at Nusrat al-Islam wal-Muslimin), que se denominan a si mesmos como a rama oficial de Al Qaeda en Malí, intensificou os ataques no Sahel e ampliou as súas operacións nas rexións fronteirizas do norte da costa occidental de África.

TENDENCIAS A CINCO ANOS

Por cuarto ano consecutivo, a percepción da previsible evolución do contexto de Seguridade Nacional cun horizonte temporal de cinco anos é de deterioración.

Os resultados da enquisa sitúan a cinco elementos no rango dos riscos e as ameazas que mostran un forte deterioro. Son as campañas de desinformación; a vulnerabilidade do ciberespazo; os fluxos migratorios irregulares; a tensión estratéxica e rexional; e os efectos do cambio climático e a degradación do medio natural.

Dentro do bloque de riscos e ameazas que se perciben cunha tendencia a empeorar atópanse o terrorismo e a radicalización violenta; a inestabilidade económica e financeira; a espionaxe e as inxerencias desde o exterior; e a vulnerabilidade enerxética. Nun terceiro bloque, de carácter neutro, atópanse o crime organizado e a delincuencia grave; as emerxencias e catástrofes; e as ameazas ás infraestruturas críticas.

Por último, no bloque de riscos e ameazas que se perciben cunha tendencia positiva para os próximos cinco anos, aparecen a vulnerabilidade aeroespacial, a proliferación de armas de destrución masiva e a vulnerabilidade do espazo marítimo. Neste conxunto, as epidemias e pandemias ocupan a primeira posición.

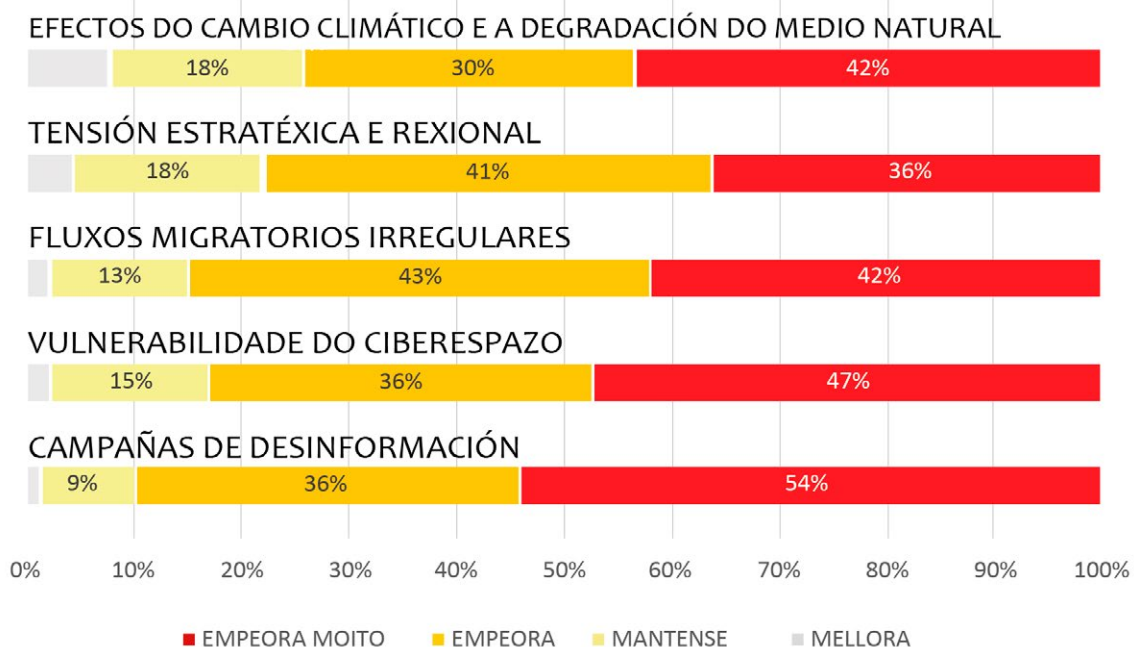

Figura A-5

Os cinco riscos e ameazas para a Seguridade Nacional que presentan unha tendencia máis negativa a cinco anos

Figura A-6
 Resultados da enquisa de percepción de riscos para a Seguridade Nacional (tendencias a cinco anos)

ESCENARIOS 2033

Nesta sección, preséntanse os resultados do bloque final da enquisa de percepción de riscos, onde se solicitaba aos expertos que valorasen o grao de probabilidade de tres posibles escenarios (que se poderían cualificar como escenarios optimista, central e pesimista) para cada unha das catro dinámicas de transformación global identificadas na *Estratexia de Seguridade Nacional 2021* (ESN 2021) en dimensión xeopolítica, económico-social, tecnolóxica e ambiental.

En 2033 ...

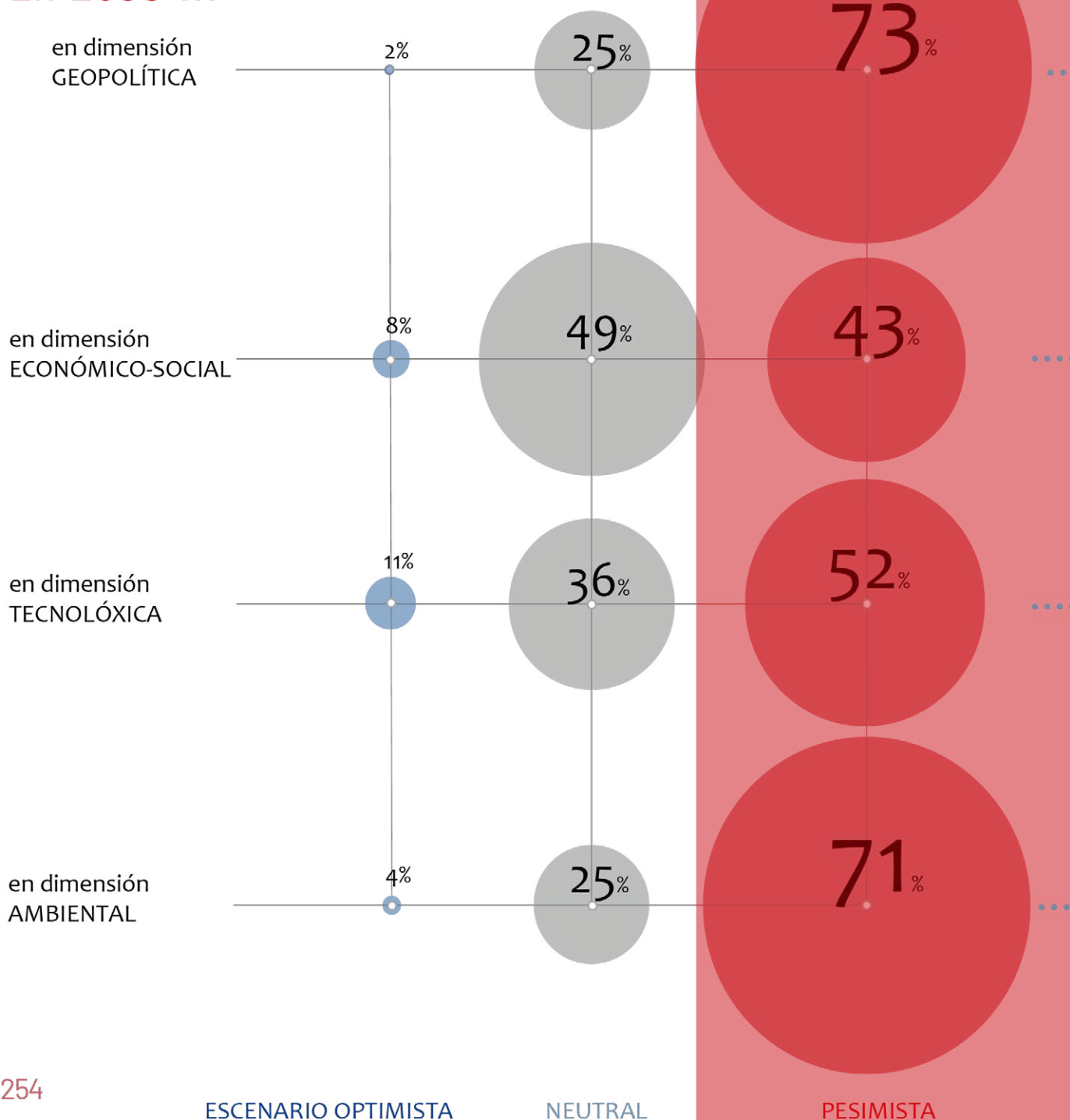

Figura A-7

Resultados da enquisa de percepción de riscos para a Seguridade Nacional (Escenarios 2033)

Dinámicas de transformación global (ESN 2021)

O contexto xeopolítico en 2033 caracterizarase por ser un **escenario de maior fragmentación e complexidade**. O desenlace dos actuais conflitos en Ucraína e na franxa de Gaza será determinante para o panorama de seguridade internacional nos próximos anos.

Trala crise socio-económica provocada pola pandemia, parece consolidarse unha tendencia cara á rexionalización xeográfica das cadeas de subministración. O **equilibrio entre un adecuado nivel de autonomía e unha aproximación aperturista** e cooperativa será clave na próxima década.

Tecnoloxías como os **semicondutores e a intelixencia artificial** xerativa formulan serios desafíos para a seguridade. Malia as vantaxes que proporciona o avance tecnolóxico, sofisticadas tecnoloxías poden ser empregadas por actores tanto estatais como non estatais, como vector de influencia para defende-os seus intereses estratéxicos.

Os obxectivos para facer fronte para os efectos do cambio climático vense cada vez máis inalcanzables. Como consecuencia, **a degradación ambiental en determinadas zonas do planeta aumentará significativamente**, incrementando a inestabilidade e a inseguridade.

Lenda

% de respostas que cada corresponsal seleccionou en primeiro lugar das tres alternativas posibles

CONCLUSIONES

Desde a perspectiva que ofrecen os resultados dos cinco análises da percepción dos riscos e ameazas para a Seguridade Nacional, pódese apreciar como os factores relacionados coa tecnoloxía son os que xeran unha maior preocupación para a sociedade.

É o caso das campañas de desinformación e da vulnerabilidade do ciberespazo, ameazas que ocupan os primeiros postos nos tres puntos de diagnóstico que este estudo ofrece (fotografía actual, tendencias a cinco anos, e evolución no medio prazo, entendido este último como un decreto de dez anos).

De forma particular, o calendario de 2024 contén máis de 70 eleccións en países de todo o mundo e na Unión Europea. Todos xuntos suman máis da metade da poboación mundial. A posibilidade de inxerencias estranxeiras a través de campañas de desinformación é unha ameaza presente. A diseminación de información falsa, orientada a polarizar a opinión pública, obriga a adoptar medidas de protección dos procesos electorais. Ademais, o desenvolvemento de tecnoloxías como a intelixencia artificial xerativa pon ao alcance a creación de contidos falsos cun alto grao de calidade, ata o punto que cada vez se fai máis difícil discernir o auténtico do falso.

Por outra parte, despois de se cumprir dous anos da agresión ilegal e non xustificada de Ucraína por parte da Federación Rusa, a guerra continúa aberta. A súa evolución será clave para o panorama da seguridade europea nos próximos anos. Ben que a presión inflacionista, en termos especialmente de subministración enerxética, perdeu intensidade con respecto a 2022, o nivel de incerteza ao respecto do eventual desenlace da guerra é moi elevado.

Ao escenario ucraíno uniuse a violencia na franxa de Gaza. Tras os atentados terroristas de Hamás o pasado 7 de outubro de 2023, o conflito estendeu a inestabilidade en Oriente Medio. Unha manifestación palpable desta extensión a nivel rexional son os ataques dos huthies ao tráfico marítimo no mar Vermello e o estreito de Bab o Mandeb. Tras máis de corenta ataques a buques mercantes, son moitas as navieiras que decidiron desviar as súas rutas desde Asia cara a Europa (e viceversa) polo cabo de Boa Esperanza.

Outra cuestión que caracterizou o ano 2023 é o notable aumento da inmigración irregular en España (un 95% máis que en 2022). As cifras de chegadas (máis de 56.000 migrantes irregulares) superaron con creces as de anos anteriores, de forma moi especial nas Illas Canarias.

Finalmente, malia esta radiografía de presente e futuro un tanto sombría, o final do coronavirus pon unha nota de optimismo. A declaración da Organización Mundial da Saúde, do 5 de maio de 2023, pola que se declara o fin da Emerxencia de Saúde Pública de importancia internacional, parece pechar unha das crises a nivel mundial máis severas desde a Segunda Guerra Mundial.

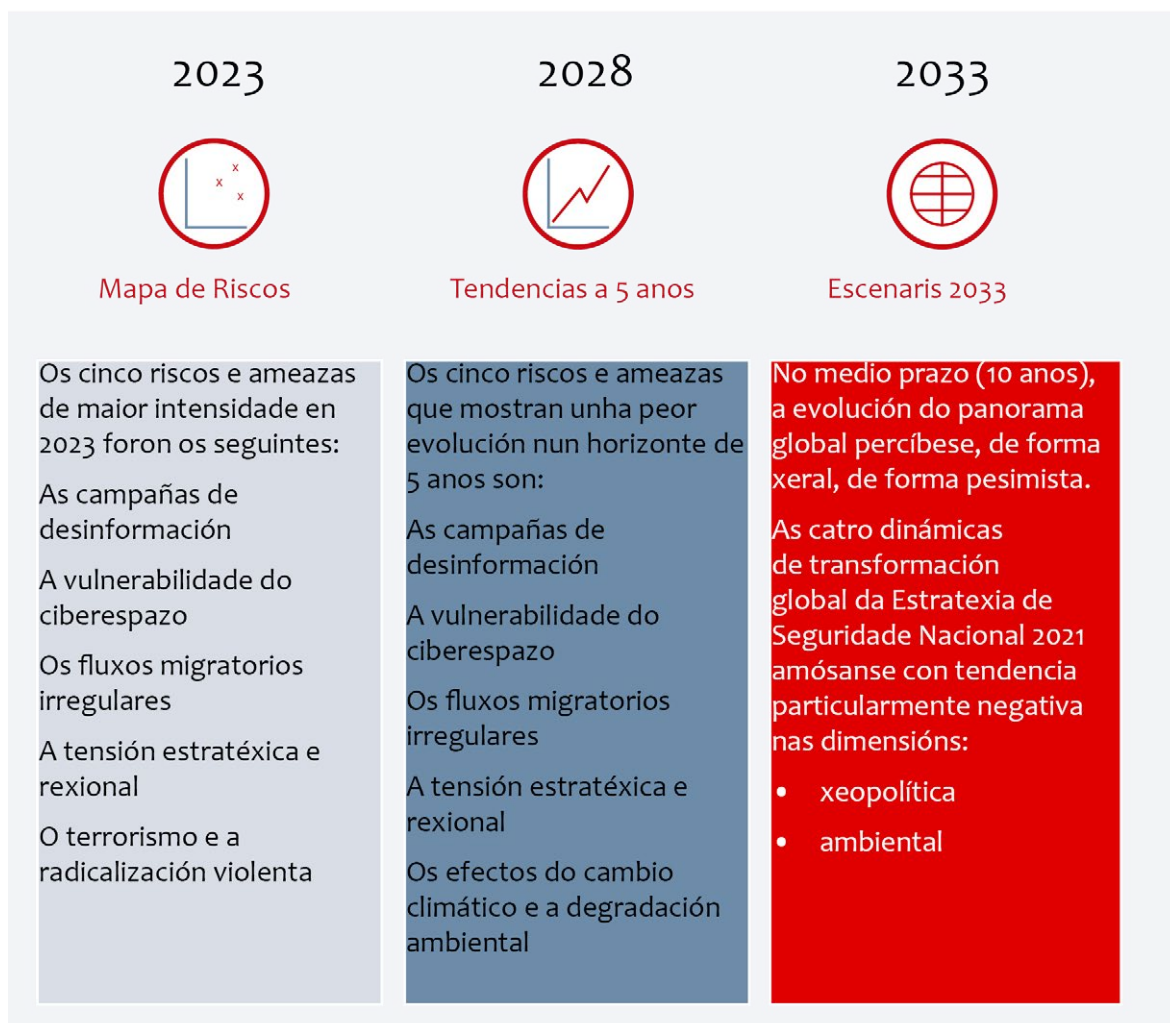
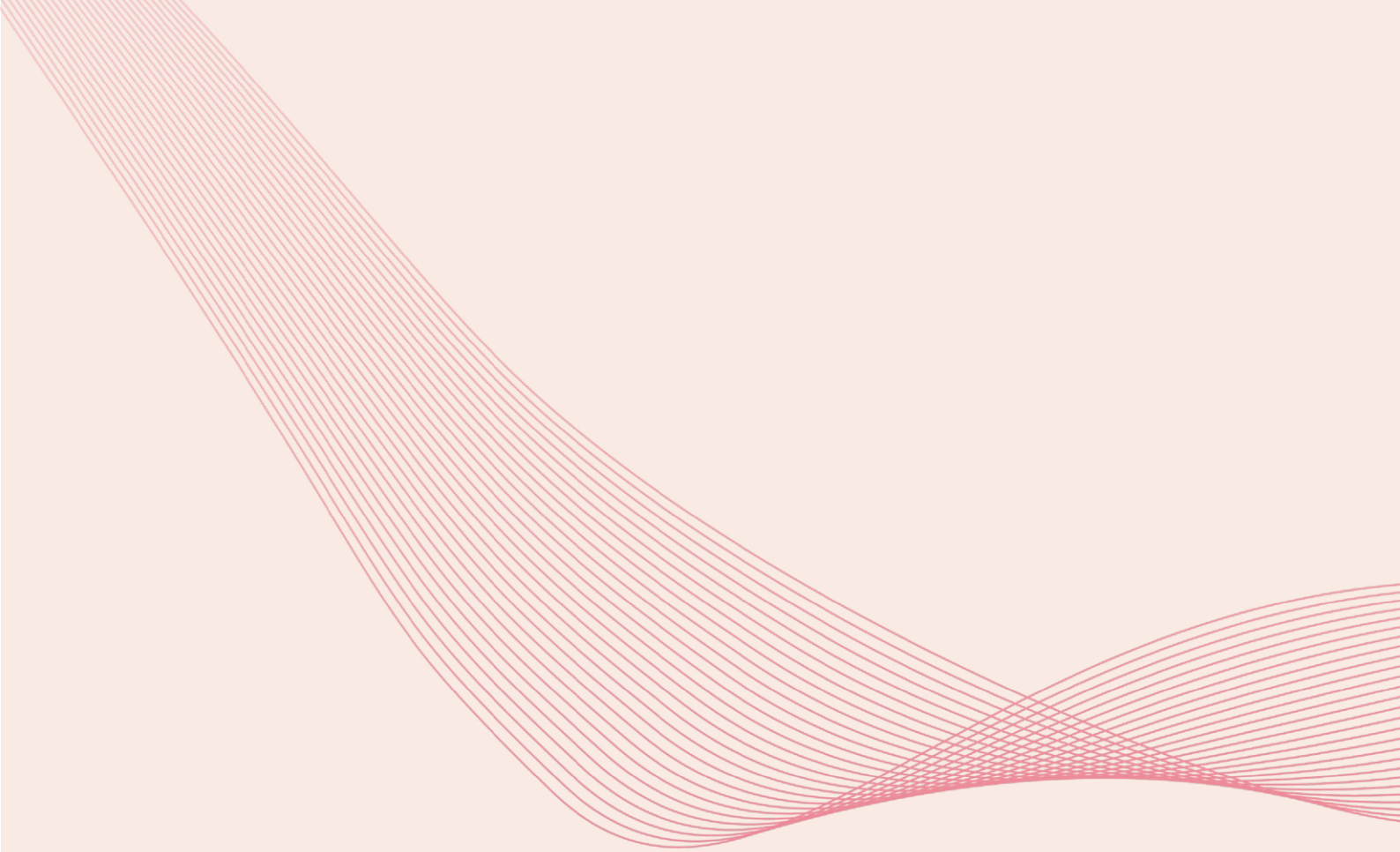

Figura A-8

Elementos de maior preocupación como resultado da enquisa de percepción de riscos para a Seguridade Nacional (Mapa de riscos, tendencias a 5 anos e escenarios 2033)

CULTURA DE SEGURIDADE NACIONAL

DESENVOLVEMENTO DO PLAN DE CULTURA DE SEGURIDADE NACIONAL

Durante o ano 2023, seguiu-se desenvolvendo o Plan Integral de Cultura de Seguridade Nacional, que cumpre agora o seu segundo ano de vixencia. Neste ano, o Grupo Interministerial de Seguimento e Avaliación da Cultura de Seguridade Nacional, así como o Foro Integral de Cultura de Seguridade Nacional, reuníronse por segunda vez desde a súa constitución oficial en 2022: o Foro Integral reuniuse o 30 de maio de 2023 e o Grupo Interministerial, o 21 de xuño de 2023.

Accións de fomento da cultura de Seguridade Nacional

A grandes trazos, 2023 foi un ano de consolidación e desenvolvemento de accións conxuntas e colaborativas de fomento da cultura de Seguridade Nacional, así como do comezo da colaboración público-privada. Todo iso para crear sinerxias que aumenten a concienciación social sobre o carácter imprescindible da Seguridade Nacional, e fomenten a corresponsabilidade de todos nas medidas de anticipación, prevención, análise, reacción, resistencia e recuperación respecto aos desafíos, riscos e ameazas, como recolle a Lei 36/2015, do 28 de setembro, de seguridade nacional.

Respecto ás accións conxuntas, algunhas xurdiron no seo do Foro, como o primeiro Foro Seguridade Nacional e Deporte; mentres que outras son iniciativas propostas polos representantes no Grupo Interministerial; entre outras, a Xornada sobre Seguridade Nacional ou o Curso sobre Seguridade Nacional.

<p>Consello Superior de Deportes, coa participación do Departamento de Seguridade Nacional (DSN)</p>	<p>I Foro Seguridade Nacional e Deporte (Madrid, 15 de febreiro). Asisten medio centenar de representantes de Federacións Deportivas Españolas, Comité Paralímpico Español, Ministerio de Cultura Alto Comisionado para a Loita contra a Pobreza Infantil e outras entidades do sector deportivo.</p>
<p>Ministerio de Ciencia, Innovación e Universidades, e DSN</p>	<p>I Xornada sobre Seguridade Nacional, Universidade de Málaga (Málaga, 23 de marzo). No marco da iniciativa promovida polo Ministerio de Universidades. Con participación dos ministerios de Inclusión, Seguridade Social e Migracións e para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico, e o Departamento de Seguridade Nacional.</p>
<p>Ministerio de Política Territorial e Memoria Democrática</p>	<p>I Curso sobre Seguridade Nacional para Delegacións e Subdelegacións do Goberno (15 horas, mes de outubro, vía telemática). Iniciativa do Ministerio de Política Territorial. Participan oito ministerios: Asuntos Exteriores, Defensa, Interior, Educación, Presidencia do Goberno, Transición Ecolóxica, Sanidade e Dereitos Sociais, baixo coordinación do DSN.</p>

Por outra banda, a colaboración público-privada —por ende, a participación cidadá a través de organizacións sociais— logrouse, principalmente, no marco do Foro Integral de Cultura de Seguridade Nacional, órgano colexiado paritario, con igual número de representantes da Administración pública e da sociedade civil/ sector privado.

Na súa reunión do 30 de maio de 2023, o Foro aprobou cinco grupos de traballo sobre diversas temáticas relacionadas co fomento a cultura de seguridade nacional. Estes cinco grupos están liderados por un representante da sociedade civil, e coliderados por outro da administración pública. Así mesmo, contan coa participación doutros organismos públicos e privados. Tras a súa finalización, e coa aprobación previa do Grupo Interministerial e o Foro Integral, está prevista a súa difusión a través dunha publicación oficial, como se acordou nas reunións plenarias do Grupo e Foro.

Grupo de Traballo	Liderazgo	Coliderazgo
A Seguridade Humana a través da educación non formal	Consello da Xuventude de España (CJE)	Instituto da Xuventude (INXUVE)
A cultura da seguridade local “A autoprotección”	Federación Española de Municipios e Provincias (FEMP)	Asociación de especialistas profesionais en protección civil e emerxencias
Cultura de Paz. Convivencia en paz	Conferencia de Reitores das Universidades Españolas (CRUE)	Ministerio de Dereitos Sociais e Axenda 2030
Cultura de pertenza dentro dunha sociedade máis igualitaria	Confederación Española de Asociacións de Pais e Nais de Alumnado (CEAPA)	Observatorio Español do Racismo e a Xenofobia (OBERAXE)
A incidencia do criterio profesional transversal no ámbito da acción preventiva e como medio para a acción resolutiva	Unión Profesional	Ministerio de Traballo e Economía Social

Ademais destas novas sinerxias, todos os departamentos ministeriais, a Secretaría de Estado de Comunicación (SEC), o Centro Nacional de Intelixencia (CNI) e o Departamento de Seguridade Nacional (DSN) levaron a cabo actividades encamiñadas a proxectar a transcendencia da seguridade nos seus distintos ámbitos competenciais.

Así, as actividades seguiron as catro liñas de acción do Plan Integral —formación, comunicación e divulgación pública, relevancia no exterior e participación da cidadanía—. En 2023, destaca a ampla colaboración bilateral interministerial, así como entre distintos órganos da administración pública e da sociedade civil. Ademais, crece o interese por chegar a todos os niveis territoriais da administración e, desta maneira, acercar este proxecto ao cidadán.

A formación para xerar un coñecemento fundamentado sobre a Seguridade Nacional

En canto ás liñas de acción, a formación segue sendo un dos piares esenciais das accións en materia de cultura de Seguridade Nacional. Neste sentido, son moitos os ministerios que desenvolveron cursos, conferencias, mesas redondas e seminarios para fomentar o coñecemento sobre a Seguridade Nacional e a súa transcendencia para protexer a nosa vida cotiá.

Durante o curso escolar 2023-2024, culmina a implantación da Lei orgánica 3/2020, do 29 de decembro, pola que se modifica a Lei orgánica 2/2006, do 3 de maio, de educación (LOMLOE), e se implementan os novos currículos educativos en todos os ciclos e etapas de educación infantil, educación básica e bacharelato.

No novo currículo, incorporáronse aspectos relacionados coa educación en valores cívicos e éticos, a educación para o desenvolvemento sustentable, a perspectiva de xénero e a seguridade nacional. Así mesmo, integraron, de forma transversal e explícita, os contidos esenciais para a cultura de Seguridade Nacional en todas as súas dimensións: análise de política exterior, ciberseguridade, seguridade cidadá, seguridade educativa, seguridade enerxética, climática e alimentaria, ameaza terrorista e outras formas de violencia, ou seguridade viaria, entre outras; así como os seus parámetros fundamentais.

Por outra banda, moitos organismos públicos —como os ministerios da Presidencia, Xustiza e Relacións coas Cortes; Facenda; Interior; Transportes e monte de entidade sustentable; Educación, Formación Profesional e Deportes; Cultura; Ciencia, Innovación e Universidades; Transformación Dixital e da Función Pública; ademais do CNI— incluíron a ciberseguridade, o desenvolvemento de competencias dixitais e o uso saudable, sustentable, crítico e responsable das tecnoloxías dixitais nos seus cursos e programas de formación, como un ámbito transcendental da Seguridade Nacional.

Por último, destaca o interese de distintos departamentos ministeriais en formar ao seu persoal sobre Seguridade Nacional en colaboración co DSN. Neste sentido, e ademais do I curso de Seguridade Nacional do Ministerio de Política Territorial e Memoria Democrática, a Escola Diplomática incluíu unha conferencia no marco do curso selectivo para novos diplomáticos. Así mesmo, o Ministerio de Industria e Turismo organizou unha conferencia sobre a vinculación destes sectores coa seguridade nacional.

A divulgación para lograr unha opinión pública consciente e implicada

Respecto á comunicación, en decembro de 2023, elaborouse o segundo vídeo institucional sobre Seguridade Nacional, que foi reeditado para incorporar a lingua de signos para adaptarse ao recollido no Real decreto 674/2023, do 18 de xullo.

A este respecto, distintos organismos públicos, representantes do sector privado e da sociedade civil —todos eles membros do Grupo Interministerial e/ou do Foro— participaron

na difusión deste vídeo, elaborado no marco do Plan anual de Publicidade e Comunicación Institucional 2023, aprobado por Consello de Ministros. Máis en concreto, os ministerios para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico, de Política Territorial (xunto con distintas delegacións e subdelegacións do Goberno), de Asuntos Exteriores (incluídas distintas embaixadas no estranxeiro), de Facenda ou a Unión Profesional fixéronse eco desta campaña divulgativas nas súas redes sociais e páxinas web.

Á parte deste vídeo conxunto, varios ministerios realizaron campañas publicitarias de sensibilización para fortalecer a opinión pública e concienciar sobre a corresponsabilidade da cidadanía na súa propia seguridade:

Ministerio de Facenda	“Non é maxia, son os teus impostos”
Ministerio de Agricultura, Pesca e Alimentación	“O país máis rico do mundo”, “Aldeanas do século XXI”, “Dar de comer aos animais silvestres non é o natural”
Ministerio de Dereitos Sociais, Consumo e Axenda 2030	“Grazas”, campaña que chama a toda a sociedade a implicarse na loita contra a violencia que sofren nenos e adolescentes
Ministerio de Igualdade	Puntos violeta, campaña para implicarlle ao conxunto da sociedade na loita contra a violencia machista.

A proxección de España no exterior

Respecto á terceira liña de acción, a relevancia no exterior, ten como obxectivo mellorar a imaxe de España, máis alá das nosas fronteiras, como país íntegro, seguro e comprometido co mantemento da paz e a estabilidade internacionais. Entre as actividades desenvolvidas con este fin, destaca a presidencia española do Consello da Unión Europea (PEUE) durante o segundo semestre de 2023. Neste marco, son moitos os ministerios, organismos públicos e entidades da sociedade civil, sector privado que fomentaron a proxección de España no estranxeiro como país da UE seguro e responsable. Entre outras actividades, convén subliñar as seguintes realizadas no contexto da PEUE:

<p>Ministerio de Asuntos Exteriores, Unión Europea e Cooperación</p>	<ul style="list-style-type: none"> • As embaixadas proxectaron no estranxeiro a imaxe de España como país comprometido coa paz e seguridade internacionais a través de comparecencias de xefaturas de Misión ante parlamentos nacionais, así como publicacións en redes sociais para concienciar a sociedade sobre a importancia das relacións bilaterais en materia de seguridade e defensa de España cos seus socios e aliados.
<p>Ministerio da Presidencia, Xustiza e Relacións coas Cortes</p>	<ul style="list-style-type: none"> • En Patrimonio Nacional celebráronse diversas reunións nas que se intercambiou experiencias relativas á necesidade de difundir a cultura de seguridade nacional con outros países.
<p>Ministerio do Interior</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Seminarios sobre delitos e discursos de odio a nivel internacional nos que participaron persoal de todas as forzas e corpos de seguridade de ámbito estatal, autonómico e local, así como de Policías de todos os países iberoamericanos. • Participación na reunión realizada polo <i>High Level Group on Combating Hate Speech and Hate Crime</i> da Comisión Europea.
<p>Ministerio de Transportes e Mobilidade Sustentable</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Celebración do evento <i>Rural Mobility Conference celebrado no Global Mobility Call</i>, no marco da PEUE. O Ministerio ratifica o seu compromiso co desenvolvemento e impulso dunha mobilidade rural sustentable e eficiente.
<p>Ministerio de Educación, Formación Profesional e Deportes</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Adopción das conclusións do Consello sobre a contribución da educación e a formación ao fortalecemento dos valores europeos comúns e da cidadanía democrática
<p>Ministerio de Traballo e Economía Social</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Aprobación de las primeras conclusiones sobre democracia en el trabajo y negociación colectiva verde, con el objetivo de alentar la participación de las personas trabajadoras en la empresa, así como implicar a interlocutores sociales en la transición ecológica.
<p>Ministerio de Industria e Turismo</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Organización do Foro Europeo de Turismo en Palma, baixo o lema ‘A dimensión competitiva e sustentable do turismo en Europa’.
<p>Ministerio de Agricultura, Pesca e Alimentación</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Participación durante a PEUE en reunións organizadas pola FAO centradas en seguridade alimentaria, entre elas: 43º respecto de sesións da Conferencia da FAO, 173º período de sesións do Consello da FAO e Momento de balance da Cume sobre sistemas a alimentarios de Nacións Unidas, e 174º o sesións do Consello da FAO. • Participación na 43ª reunión ordinaria do Comité Executivo IICA (Instituto Interamericano de Cooperación para a Agricultura), onde se abordou a crise global de seguridade alimentaria e o déficit hídrico e o seu impacto na produción de alimentos.

<p>Ministerio para a Transición Ecolóxica e o Reto Demográfico</p>	<ul style="list-style-type: none"> • A PEUE desempeñou un papel crucial como altavoz para destacar a importancia de avanzar en cohesión territorial e políticas contra a despoboación, cuestións fundamentais para a Seguridade Nacional. <ul style="list-style-type: none"> • Conferencia europea sobre reto demográfico e políticas contra a despoboación; • Seminario ESPON, no que representantes políticos, profesionais, investigadores e expertos/as vinculados ao desenvolvemento territorial de Europa dialogaron sobre o rol das pequenas e medianas cidades como impulsoras do desenvolvemento económico e a mellora da calidade de vida nestas zonas.
<p>Ministerio de Cultura</p>	<ul style="list-style-type: none"> • O Libro Verde para a xestión sustentable do patrimonio cultural (presentado en distintos foros nacionais e internacionais), no cal o Ministerio recoñece a cultura como motor para a adaptación e resiliencia nun escenario marcado polo cambio climático e a degradación do ambiente. Por iso impulsáronse dúas liñas de traballo: 1) a cultura como ben público esencial, como ben público mundial e 2) a xestión sustentable do patrimonio cultural: o seu acceso universal e o seu papel vertebrador do territorio. • Por outra banda, no marco de paisaxe cultural, abordáronse diversas accións, entre elas a elaboración da Declaración de Mallorca ou do Protocolo de aplicación de enerxías renovables en edificios patrimoniais, en colaboración coas CCAA e a sociedade civil, presentado na COP28 de Dubái.
<p>Ministerio de Sanidade</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Coordinación das reunións para a elaboración do texto para o novo Regulamento europeo sobre normas de calidade e seguridade das substancias de orixe humana
<p>Ministerio de Dereitos Sociais, Consumo e Axenda 2030</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Organización da Conferencia “Cara a unha protección social integral das familias en Europa” en Madrid.
<p>Ministerio de Ciencia, Innovación e Universidades</p>	<ul style="list-style-type: none"> • En 2023 o Centro para o Desenvolvemento Tecnolóxico e a Innovación (CDTI) organizou ou participou en 26 eventos de difusión e/ou xornadas informativas do Cluster 3 (Seguridade civil para a sociedade) para, entre outros, apoiar ás entidades españois na organización de eventos asociados á PEUE.
<p>Ministerio de Inclusión, Seguridade Social e Migracións</p>	<ul style="list-style-type: none"> • O Grupo de Alto Nivel (GAN) da UE para combater o discurso de odio e os delitos de odio, coordinado pola Dirección Xeral de Xustiza da Comisión Europea e representado en España polo Observatorio Español do Racismo e a Xenofobia (OBERAXE) e o Ministerio de Xustiza reuniuse en Madrid en outubro, co obxectivo de reforzar o intercambio de boas prácticas entre as autoridades nacionais e europeas, as organizacións da sociedade civil e outros actores relevantes, incluídas as plataformas de redes sociais, e avanzar na loita contra o odio e a intolerancia en Europa.

<p>Ministerio para a Transformación Dixital e da Función Pública</p>	<ul style="list-style-type: none"> • II edición da European Cybersecurity Skills Conference en Segovia, organizada baixo os auspicios da PEUE, en colaboración co Ministerio de Educación, Formación Profesional e Deportes e o Instituto Nacional de Ciberseguridade de España (INCIBE) e en colaboración con ENISA. • Celebración da asemblea anual da European Startup Network Alliance (ESNA) en León, principal evento anual para que ESNA proporcione actualizacións de estado e presente os fitos do próximo ano. • Celebración da 4ª Asemblea da Alianza Europea de Intelixencia Artificial en Madrid, fito na aplicación da Estratexia Europea de IA.
<p>Centro Nacional de Intelixencia</p>	<ul style="list-style-type: none"> • En novembro celebráronse en Madrid as XVII Xornadas STIC CCN-CERT / V Xornadas de Ciberdefensa ESPDEF-CERT, baixo o lema “Compartir para gañar”. As Xornadas serviron de escenario para a organización de reunións celebradas no marco da PEUE, e lograron un feito histórico baixo a presidencia española: a primeira reunión conxunta do grupo de Cooperación NIS e do grupo de Resiliencia de Entidades Críticas.
<p>Consello Superior de Deportes (CSD)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Celebración da Conferencia “Contornos Seguros no Deporte” (Valencia, setembro) organizada polo CSD e na que o DSN participou coa conferencia “A trascendencia do deporte na salvagarda da Seguridade Nacional”.

Alcanzar unha sociedade participativa

O último ámbito busca a participación da cidadanía e das organizacións da sociedade civil nas actividades de fomento da cultura de Seguridade Nacional. Neste contexto, o Foro Integral limitase como un excelente marco para realizar actividades coa implicación da sociedade, a través de distintas organizacións sociais, en pro dunha maior concienciación social.

Este ano, por iniciativa propia, a Fundación Pluralismo e Convivencia, adscrita ó Ministerio da Presidencia, Xustiza e Relacións Cortes elaborou e publicado o informe A salvagarda dos lugares de culto. Cara a unha proposta de xestión. Neste documento menciónase o Plan Integral de Cultura de Seguridade Nacional como instrumento para a posta en marcha de estratexias relacionadas coa protección dos lugares de culto.

Ademais, ao igual que en 2022, varios ministerios manteñen o diálogo e o contacto constante coa sociedade civil a través de distintos canles como o Foro Goberno Aberto —que tamén conta con grupos de traballo de transparencia, participación, integridade pública, en formación en Goberno Aberto e en sensibilización ou comunicación e colaboración—.

Mirando ao futuro

Con todo, e tras dous anos de posta en marcha do Plan Integral de Cultura de Seguridade Nacional, pódese considerar que, grazas a esta iniciativa e á súa estrutura de desenvolvemento —Grupo e Foro— se está incrementando a concienciación social sobre a trascendencia da política e a cultura de Seguridade Nacional.

Neste contexto, o Plan é unicamente un instrumento —aprobado por Consello de Ministros— para xerar espazos de debate e de fomento de actividades conxuntas, pero sen esquecer que os verdadeiros artífices son tanto os órganos da administración pública como as organizacións sociais de carácter privado. Por iso, é importante destacar que, máis alá do recollido neste capítulo, todos eles realizaron múltiples actividades para dar a coñece-la importancia da seguridade nos seus respectivos ámbitos competenciais, así como a importancia e esixencia dos servizos que prestan.

Con todo, e co convencemento de que este proxecto compartido non fixo máis que comezar, nestes dous anos o Plan Integral de Cultura de Seguridade Nacional está a resultar unha xeración eficaz para proxectar na sociedade a necesidade de que, entre todos, protexamos a nosa liberdade, dereitos e benestar.

GLOSARIO

A

ACNUR	Oficina do Alto Comisionado das Nacións Unidas para os refuxiados
AEAT	Axencia Estatal de Administración Tributaria
AECID	Axencia Española para a Cooperación Internacional para o Desenvolvemento
AEE	Axencia Espacial Española
AEMET	Axencia Española de Meteoroloxía
AENA	Aeropostas Españois e Navegación Aérea
AESA	Axencia Estatal de Seguridade Aérea
Al Shabab	Movemento de mozos combatentes polo Illam
ANPAQ	Autoridade nacional para a Prohibición das Armas Químicas
APTs	Advanced Persistent Threats
ARPSIS	Áreas con Risco Potencial Significativo de Inundación
ASAP	Act in Support of Ammunition Production
A-TIPSOM	Acción contra tráata de seres humanos e as redes de favorecemento da inmigración irregular

B

BEC	Business Email Compromise
BEI	Banco Europeo de Invetimentos
BITD	Base Industrial e Tecnolóxica da Defensa

C

CABT	Convención de Armas Biolóxicas e Toxínicas
CAE	Consello de Asuntos Exteriores
CAQ	Convención de Armas Químicas
CARF	Crypto-Asset Reporting Framework
CDTI	Centro para o Desenvolvemento Tecnolóxico e a Inovación
CE	Comisión Europea
CECOPIE	Centro de Coordinación e Promoción da Industria Estratéxica
CENEM	Centro Nacional de Seguimento e Coordinación de Emerxencias
CEO	Chief Executive Officer
CERT	Computer Emergency Response Team
CF-MLAR	Finanzas criminais Blanqueo de Capitais e Recuperación de Activos
CGPJ	Consello Xeral do Poder Xudicial
CIAF	Comisión de Investigación de Accidentes Ferroviarios
CIAIAC	Comisión de Investigación de Accidentes e Incidentes de Aviación Civil
CIEMAT	Centro de Investigacións Enerxéticas Ambientais e Tecnolóxicas
CIS	Sistemas de información e comunicación
CISA	Certified Information Systems Auditor

CITCO	Centro de Intelixencia contra o Terrorismo e o Crime Organizado
CNCS	Consello Nacional de Ciberseguridade
CNI	Centro Nacional de Intelixencia
CNPIC	Centro Nacional de Protección de Infraestruturas Críticas
CNULD	Convención das Nacións Unidas de Loita contra a Desertificación
COVE	Centro de operacións de vixilancia espacial
CPSTIC	Catálogo de Productos e Servicios de Seguridade TIC
CRMA	Regulamento sobre materias primas críticas (polas súas siglas en inglés)
CSE	Child Sexual Exploitation
CSIC	Consello Superior de Investigacións Científicas
CSIRT	Computer Security Incident Team
CTE	Combatentes Terroristas Extranjeros
CT-JUST	Criminal Justice Responses to Terrorism
CUGC	Centro Universitario da Garda Civil
D	
Daesh	Dawla al Islamia fi al-Iraq ual-Sham Estado Islámico
DANA	Depresión Illada en Niveis Altos
DDoS	Distributed Denial of Service
DGPCE	Dirección Xeral de Protección Civil de Emerxencias
DGPEM	Dirección General de Política Energética y Minas
DGPNSD	Delegación do Goberno para o Plan Nacional Sobre Drogas
DSA	Regulamento de Servizos Dixitais (polas súas siglas en inglés)

E

ECI	Equipamentos Conjuntos de Investigación
ECPIC	Esquema de Certificación de Protección de Infraestructuras Críticas
ECPP	European Civil Protection Mechanism
EDA	Axencia Española de Defensa
EDF	European Defence Fund
EDIRPA	European Defence Industry Reinforcement Common Procurement Act
EDIS	Estratexia de Industria de Defensa
EDR	End point Detection and Reponse
EGNOS	European Geostationary Navigation Overlay Service
EMCDDA	Observatorio Europeo das Drogas e as Toxicomanías (polas súas siglas en inglés)
EMPACT	European Multidisciplinary Platform Against Criminal Threats
ENAIRE	Xestor da Navegación Aérea en España e o Sáhara Occidental
ENCOT	Estratexia Nacional Contra o Terrorismo
ENISA	Axencia Europea para a Seguridade das Redes e da Información
ENS	Esquema Nacional de Seguridade
EOT	European Operational Team
EPF	Encuesta de Orzamentos Familiares
EPF	European Peace Facility (polas súas siglas en inglés)
EPP	Equipos de Protección Persoal
ESPII	Emerxencia de Saúde Pública de Importancia Internacional
ETA	Euskadi Ta Askatasuna

ETID	Estrategia Industrial de Defensa
ETS	Emission Trade System
EUCAP	Misión de Capacitación da Unión Europea
EU-HRSN	European High Security Netwok
EU-HYBNET	Rede paneuropea contra as ameazas híbridas (polas súas siglas en inglés)
EUMAM Ucraia	European Union Military Assistance Mission in support of Ukraine
EUMPM	Misión de Cooperación Militar da Unión Europea en Níger (polas súas siglas en inglés)
EUNAVFOR	European Union Naval Forces
EUROGENDFOR	Forza de Xedarmería Europea (polas súas siglas en inglés)
EUROPOL	Axencia da Unión Europea para a Cooperación Policial (polas súas siglas en inglés)
EUTM	EU Training Mission
EUTM Mozambique	Misión de Adestramento Militar en Mozambique
EUTM RCA	Misión de adestramento militar na república Centrafricana
EVM	Enfermidade polo Virus Marburgo
EXCISE	Impuestos Especiales
F	
FACE	Tratado de Forzas Armadas Convencionais en Europa
FALP	Grupo de Expertos sobre Facilitación
FAO	Organización das Nacións Unidas para a Agricultura e a Alimentación
FAS	Forzas Armadas

FASE	Formulario de Acreditación de Seguridade
FCSE	Forzas e corpos de seguridade do Estado
FECYT	Fundación Española para a Ciencia e a Tecnoloxía
FIEP	Forzas policiais con estatuto militar
FIMI	Foro Internacional de Mulleres Indíxenas
FINUL	Forza provisional das Nacións Unidas para o Líbano
FOC	Full Operational Capability
FRONTEX	Axencia Europea da Garda de Fronteiras e Costas
G	
GAR	Grupo de Acción Rápida
GDIN	Global Drug Intelligence Network
GEI	Gases de Efecto Invernadoiro
GIF	Grandes Incendios Forestais
GNSS	Global Navigation Satellite System
GOVSATCOM	European Union Governmental Satellite Communicatios
GSN	Grupo de Subministradores Nucleares
GTOB	Grupo de Traballo Operativo de Biocustodia
H	
HERA	Autoridade Europea de Preparación e Resposta ante Emerxencias Sanitarias (polas súas siglas en inglés)
HIENAS	Highly Impacted European Narcotics Areas
HPS	Habilitacións Persoais de Seguridade
HVT	High Value Target

I

I+D	Investigación + Desenvolvemento
I+D+i	Investigación + Desenvolvemento + innovación
IDF	Israel Defence Forces
IGME-CSIC	Instituto Xeolóxico Mineiro de España - Consello Superior de Investigacións Científicas
IGN	Instituto Geográfico Nacional
IMC	Indicadores para a Mellora da Ciberresiliencia
INAP	Instituto Nacional da Administración Pública
INCIBE	Instituto Nacional de Ciberseguridade
INTERPOL	Organización Internacional de Policía Criminal
IoA	Indicadores de Ataques (polas súas siglas en inglés)
IoC	Indicador de Compromiso (polas súas siglas en inglés)
IoT	Internet das Cousas
IPCC	Grupo Intergubernamental de Expertos sobre o Cambio Climático
IRAs	Infeccións respiratorias Agudas
ITEFI	Instituto de tecnoloxías físicas e da información
IVA	Impuesto del Valor Añadido

J

JIFE	Xunta Internacional de Fiscalización de Estupefacientes
JIMDDU	Xunta Interministerial Reguladora do Comercio Exterior de Material de Defensa e de Dobre Uso
JNIM	Jama'at Nusrat al Islam wa-l-Muslimin

L

LULUCF   Uso de tierra, cambio de uso de la tierra y silvicultura (polas súas siglas en inglés)

M

MCCE   Mando conxunto do ciberespacio

MENA   Middle East and North Africa

MINUSCA   Misión das Nacións Unidas na República Centroafricana

MTIC   Impuestos Intracomunitarios

N

NMI   NATO Mission Iraq

MINUSMA   Misión Multidimensional Integrada de Estabilización das Nacións Unidas en Malí

NNUU   Organización das Nacións Unidas (ONU)

NRBQ   Nuclear, Radiolóxico, Biolóxico y Químico

NZIA   Regulamento sobre a Industria de Cero Emisións Netas

O

OACI   Organización de Aviación Civil Internacional

OAR   Oficina de Asilo e Refuxio

OAV   Oficina de Asistencia a Víctimas de Accidentes Aéreos

OCC   Oficina de Coordinación de Ciberseguridade

OCDE   Organización para a Cooperación e o Desenvolvemento Económico

OEIs   Órdes Europeas de Investigación

OIEA   Organismo Internacional da Enerxía Atómica

OIM   Organización Internacional para as migracións

OMM	Organización Meteorolóxica Mundial
OMS	Organización Mundial da Saúde
ONDOD	Oficina Nacional contra os delitos de Odio
ONG	Organización Non Gubernamental
ONS	Oficina Nacional de Seguridade
OPAQ	Organización para a Prohibición das Armas Químicas
OSCE	Organización para a Seguridade e a Cooperación en Europa
OTAN	Organización del Atlántico Norte
P	
PAO	Plans de Apoio Operativo
PBIP	Código internacional para a protección dos buques e das instalacións portuarias
PCSD	Política Común de Seguridade e Defensa
PECC	Plan estratéxico contra a cibercriminalidade
PEINPAL	Plan Insular de Emerxencias da Palma
PELCEIL	Plan estratéxico nacional contra o enriquecemento ilícito
PENCFIT	Plan estratéxico nacional contra o financiamento do terrorismo
PENTRA	Plan Estratéxico Nacional Contra a Trata e a Explotación de Seres Humanos
PERTE	Proxecto Estratéxico para a Recuperación e Transformación Económica
PERTEs	Proxectos Estratéxicos de Recuperación e Transformación da Economía
PESCO	Cooperación Estructurada Permanente en materia de Defensa
PEUE 23	Presidencia Española de la UE 23

PEVOLCA	Plan de emerxencias volcánicas de Canarias
PIB	Producto Interior Bruto
PLEGEM	Plan xeral de emerxencias do Estado
PNACC	Plan Nacional de Adaptación ó Cambio Climático
PNIEC	Plan Nacional Integrado de Enerxía e Clima
PNNSC	Plataforma Nacional de Notificación e Seguimento de Ciberincidentes
POC	Patnariados Operativos Conxuntos
PPE	Plans de protección específicos
PRTR	Programa de Recuperación, Transformación e Resiliencia
Q	
QRA	Quick Reaction Alert por sus siglas en inglés
R	
RAN	Recuento Absoluto de Neutrófilos
RDN	Rede de diplomacia do reasentamento
RECAPI	Reserva Estratéxica de Capacidades de Producción Industrial
RE-LAB	Rede de Laboratorios de Alerta Biolóxica
RENFE	Rede Nacional de Ferrocarrís Españois
RENIC	Rede de Excelencia Nacional de Investigación en Ciberseguridade
RNS	Regulatory News Service
ROADPOL	Rede Europea de Policías de Tráfico
RSCG	Rede de seguimento do cambio global en Parques Nacionais
RSR	Rede de Sensibilización de la Radicalización

S

S3TOC	Spanish Space Surveillance and Tracking Operations Centre
S3TSR	Spanish Space Surveillance and Tracking
SASEMAR	Sociedade Española de Salvamento Marítimo
SBI	Social Business Index
SCEPYLT	Sistema de control e protección dos explosivos para a Prevención e Loita contra o Terrorismo
SDA	Space Domain Awareness
SDSA	Synthesis-Dependent Strand Annealing
SEAE	Servicio Europeo de Acción Exterior
SECA	Sistema Europeo Común de Asilo
SEDIA	Secretaría de Estado de Dixitalización e Intelixencia Artificial
SEPRONA	Servicio de Protección da Natureza
SGANPAQ	Secretaría Xeral da Autoridade Nacional para a Prohibición das Armas Químicas
SI	Servicios de intelixencia
SIAC	Information Sharing and Analysis Centre
SIGE	Sistema integrado de Xestión de Emerxencias
SiNAR	Sistema Nacional de Análise de Riscos
SiVIRA	Sistema de vixilancia de infección respiratoria Aguda
SMOs	Oficinas de Mobilidade Segura (polas súas siglas en inglés)
SOC	Centro de Operacións de Seguridade (polas súas siglas en inglés)
SOCs	Centro de Operacións de Seguridade (polas súas siglas en inglés)
SSA	Space Situational Awareness

SST	Space Surveillance and Tracking
STIC	Servicio de tecnoloxías da información e as comunicacións
STMV	Servicios de transferencias de diñeiro ou valores
STRA	Space Threat Response Architecture
T	
TEIs	Team Europe Initiatives
TIC	Tecnoloxía da información e as comunicacións
TICs	Tecnoloxías da información e as comunicacións
TNP	Tratado de No Proliferación
TPAN	Tratado de Prohibición de Armas Nucleares
TPCEN	Tratado de prohibición Completa dos Ensaos Nucleares
TSI	Tarxeta Sanitaria Individual
TWP	Grupo de Traballo sobre Terrorismo do Consello da Unión Europea
U	
UAS	Unmanned Aerial System
UE	Unión Europea
UME	Unidade Militar de Emerxencias
UNESEV	Unidade Nacional de Escoltas de Seguridade en Voo
UNIR	Universidade Internacional da Rioxa
W	
WG-AAAVF	Asistencia ás vítimas de accidentes aéreos e as súas familias
WSC	World Shipping Council

DSN

www.dsn.gob.es